

Doktori (PhD) értekezés
(tervezet)

dr. Király István Mihály
2024.

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Hadtudományi Doktori Iskola

dr. Király István Mihály

Izrael Állam biztonság- és védelempolitikájának változásai az államalapítástól napjainkig

Doktori (PhD) értekezés
(tervezet)

Témavezető:

Prof. habil. Dr. N. Rózsa Erzsébet egyetemi tanár

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	4
II. Elméleti keret és módszertan	11
II. 1. A regionális biztonsági komplexumok elméletének ismertetése	18
II.2. A közel-keleti regionális biztonsági komplexum	20
II.3. A Közel-Kelet az arab tavasz előtt, illetve azt követően	23
II.3. Átalakulások az RBKE fogalmai szerint	27
II.3.1. A belső átalakulás a Perzsa-öbölben	27
II.3.2. A külső befolyás átalakulása a Perzsa-öbölben	28
II.3.3. A belső átalakulás a levantei térségben	30
II.3.4. A külső befolyás átalakulása a levantei térségben	30
II.3.5. Külső átalakulás a két térségben – az új szubkomplexum létrejötte	32
II.4. Az új szubkomplexum létrejöttének háttere	36
III. Az izraeli biztonság- és védelempolitika alakulása az első cionista településektől az államalapításig	40
III.1. A politikai dimenzió az első világháborúig	40
III.2. A katonai dimenzió az első világháborúig	43
III.3. A politikai dimenzió az első világháború és az 1939-es Fehér Könyv között	45
III.4. A katonai dimenzió az első világháború és az 1939-es Fehér Könyv között	48
III.5. A politikai dimenzió az 1939-es Fehér Könyv és az államalapítás között	51
III.6. A katonai dimenzió az 1939-es Fehér Könyv és az államalapítás között	58
III.7. Összegzés	61
IV. A Függetlenségi Háborútól 1979-ig: az államközi fegyveres konfliktusok időszaka ...	63
IV.1. A Függetlenségi Háború (1948-1949)	68
IV.1.1. A konfliktus előtti állapotok („A”).....	68
IV.1.2. A konfliktus („B”).....	72
IV.1.3. A konfliktus után („C”).....	80
IV.2. A szuezi válság (1956)	85
IV.2.1. A konfliktus előtti állapotok („A”).....	85
IV.2.2. A konfliktus („B”).....	91
IV.2.3. A konfliktus után („C”).....	99
IV.3. A hatnapos háború (1967)	101
IV.3.1. A konfliktus előtti állapotok („A”).....	101
IV.3.2. A konfliktus („B”).....	105
IV.3.3. A konfliktus után („C”).....	115
IV.4. A jom kippuri háború (1973)	117
IV.4.1. A konfliktus előtti állapotok („A”).....	117
IV.4.2. A konfliktus („B”).....	123
IV.4.3. A konfliktus után („C”).....	134

V. Az első libanoni háborútól az „arab tavaszig”: az állam alatti szereplők felemelkedése	138
V.1. Az első libanoni háború (1982)	138
V.1.1. A konfliktus előtti állapotok („A”)	138
V.1.2. A konfliktus („B”)	152
V.1.3. A konfliktus után („C”)	162
V.2. Az első intifáda (1987-1993)	169
V.2.1. A konfliktus előtti állapotok („A”)	169
V.2.2. A konfliktus („B”)	174
V.2.3. A konfliktus után („C”)	180
V.3. A második intifáda (2000-2005)	184
V.3.1. A konfliktus előtti állapotok („A”)	184
V.3.2. A konfliktus („B”)	192
V.3.3. A konfliktus után („C”)	204
V.4. A második libanoni háború (2006)	207
V.4.1. A konfliktus előtti állapotok („A”)	207
V.4.2. A konfliktus („B”)	210
V.4.3. A konfliktus után („C”)	217
VI. A 2011-es „arab tavaszt” követő biztonsági helyzet és az arra adandó válaszok	219
VI.1. Az újonnan kialakult stratégiai helyzet	221
VI.2. A biztonság garantálásához szükséges eszközök	226
VI.2.1. Légvédelem	227
VI.2.2. Támadó képességek	236
VI.2.3. Pilóta nélküli repülőgépek	242
VI.2.4. Kiber képességek	247
VI.2.5. Precíziós lőszer	249
VI.2.6. Haditengerészeti képességek	251
VI.2.7. Összefoglalás	253
VII. Konklúzió	255

I. Bevezetés

Doktori disszertációm témája az izraeli biztonság- és védelempolitika változásainak vizsgálata a zsidó állam 1948-as megalapításától napjainkig terjedő időintervallumban. A témaválasztást az alábbi körülmények indokolták:

1. Kifejezetten Izrael biztonság- és védelempolitikájával foglalkozó, átfogó munkák a hazai szakirodalomban – néhány üdítő kivételtől eltekintve – nem igazán lelhetők fel. Amíg a zsidó állam egyes fegyveres konfliktusai viszonylag részletesen feldolgozottak, addig a szélesebb idővonalat felölelő munkák szinte teljes mértékben hiányoznak. Ebből kifolyólag olyan tanulmányok, amelyek a biztonság- és védelempolitikai

módosulásokat egy összefüggő, időben kiterjedt organikus fejlődés eredményeként mutatnák be – amelyek forrása az Izraelt körülvevő, valamint az ország által ellenőrzött területeken belüli biztonsági környezet változása – legjobb tudomásom szerint nem születtek.

2. Izrael és Magyarország között az elmúlt nagyjából két évtized alatt egyfajta stratégiai szövetség alakult ki, a két ország viszonya történelmi távlatból is ebben az időszakban volt a legjobb. Ehhez képest még mindig viszonylag alacsony szintű általános tudással rendelkezünk a közel-keleti ország múltjáról és jelenéről, világpolitikában elfoglalt helyzetéről és problémáiról. Izrael emellett olyan ország, amely a nyilvánvaló különbségek mellett sok azonosságot mutat hazánkkal: viszonylag kis területű, energiahordozókban szegény, alapvetően nyugati orientációjú, de a világ egyéb részeivel is földrajzi helyzetéből adódóan együttműködésre kénytelen állam, régre visszanyúló történelemmel.
3. Izrael napjainkban nagyrészt ugyanazon forrásokból származó fenyegetésekkel küzd napjainkban, mint Magyarország: az afrikai és közel-keleti instabilitás táplálta terrorizmus, radikalizmus, illegális migráció.
4. Az izraeli biztonság- és védelempolitikai fókuszja jelenleg a nem állami szereplőkön van (Hamász, Hezbollah), akik azonban nem tudnának túlélni és működni egy állami partner, nevezetesen az Iráni Iszlám Köztársaság segítségével nélkül. Ez a körülmény szintén elgondolkodtató lehet elsősorban azon európai országok számára, ahol ezen szervezetek jelen vannak, és kiterjedt tevékenységet folytatnak.
5. Izrael jó példaként szolgálhat arra, hogy melyek azok a gyakorlatok, amiket Magyarország is alkalmazhat a fent említett fenyegetések, kihívások, kockázatok kezelése során, illetve melyek azok az eszközök, amelyek elengedhetetlenek mindehhez.
6. Izraelnek egyszerre kell képesnek kell megvívni egy konvencionális és egy városi környezetben folyó gerilla háborút, valamint kezelni a terrorizmus jelentette problémát. Ezek olyan képességek, amelyek együttes birtoklása – figyelembe véve orosz-ukrán háborút – egyre aktuálisabbak Európa, ezáltal hazánk viszonylatában is.

Mindezek mellett állásponton szerint az izraeli biztonság- és védelempolitika egy olyan téma, amely kutatása a hadtudományokban az ország megalakulását követően folyamatosan aktuális. Ennek oka az, hogy a zsidó állam megalakulása óta tulajdonképpen folyamatosan háborúzik.

Nincs olyan generáció, amely ne vívott volna meg legalább egy nagyobb fegyveres konfliktust, miközben a „köztes” időszakokban is folyamatosak voltak a kevésbé kiterjedtebb katonai akciók, és a terrorellenes műveletek – emellett a különböző, globális és nagyhatalmaktól származó haditechnikai eszközök számára is sokszor kísérleti terep volt az izraeliek által vívott éppen aktuális háború, amely állapot bizonyos értelemben a mai napig fennáll. Emellett az izraeli biztonság- és védelempolitika hosszútávú fejlődésének bemutatása azért is aktuális, mert az abból leszűrt tanulságok hasznosíthatóak lehetnek mind a NATO, mind pedig Magyarország számára. Egyetlen másik ország sem rendelkezik ugyanis annyi tapasztalattal a radikális iszlamista terrorizmus elleni fellépés és a városi gerilla harc területén, mint a zsidó állam. Sajnálatos módon pedig legutolsó sorban a téma aktualitását az adja, hogy mind a kutatás megkezdése idején, mind pedig napjainkban aktív és folyamatos harci cselekmények és terrortámadások zajlanak Izrael köztvetlen szomszédságában, illetve az általa ellenőrzött területek egy részén – sőt, 2023. október 7. napja után szinte bizonyosan kijelenthető, hogy a régió történelmét megváltoztató események folyamányaként Jeruzsálem ismét egy átfogó, összhaderőnemi művelettel végrehajtott háborút kénytelen megvívni a Gázai övezetben. A téma tehát olyannyira aktuális, hogy jelen disszertáció a szerző minden igyekezete ellenére valószínűleg kiegészítésre fog szorulni a jelenlegi események okán.

Mindettől függetlenül a szerző kutatási céljai az alábbiak:

1. Az izraeli biztonság- és védelempolitikai változásainak bemutatása akként, hogy azok egy összefüggő, időben kiterjedt organikus fejlődés eredményei, amely fejlődés forrása az Izraelt körülvevő, valamint az ország által ellenőrzött területeken belüli biztonsági környezet változása.
2. Annak részletes bemutatása, hogy miként változott Izrael biztonsági környezete az elmúlt több, mint 75 év során, miként formálódott a levantei szubkomplexum biztonsági struktúrája, és levezetni, hogy miért vált már szükségessé kimondani, hogy a levantei és a Perzsa-öböl szubkomplexuma jelenleg összeolvadta, ezen területek biztonsági dinamikái jelentős átfedéseket mutatnak.
3. Ismertetni, hogy miként alakult ki az a biztonságpolitikai konstelláció, hogy Izraelnek elsősorban nem állami, hanem állam alatti szereplőktől kell tartania – és emögött milyen logikai húzódik meg, kinek áll ez érdekében.

4. Bemutatni, hogy miért kell Jeruzsálemnek képesnek lennie mind a városi gerillaharc, mind a terrorizmus elleni küzdelem, mind pedig egy konvencionális háború megvívására – akár egyidőben.
5. Ismertetni, hogy melyek azok a haditechnikai eszközök, amelyekkel mindezen követelményeknek eredményes képes megfelelni a zsidó állam.
6. Mindezen eredmények alapján ajánlásokat fogalmazni meg a hazai biztonság- és védelempolitikában dolgozó szakemberek számára elsősorban a védelmi tervezés területén

Hipotézisem természetesen a kitűzött célkitűzésekhez igazodnak, és azok az alábbiak:

H1: Az izraeli biztonság- és védelempolitikai változásai döntően nem külső hatások alapján következtek be, hanem azok alapja a gyakorlati tapasztalatok voltak, így fejlődésük organikusnak tekinthető.

H2: A levantei szubkomplexum és a Perzsa-öböl szubkomplexuma lényegében napjainkra összeolvadt. Ennek oka egyrészt a levantei szubkomplexum konfliktusosságának állami szereplők részéről tapasztalható csökkenése az izraeli-egyiptomi, izraeli-jordániai békekötések miatt, valamint Irán regionális térnyerése, amely egyszerre rendkívül kedvezőtlen a Perzsa-öböl szereplői (pl. Szaúd-Arábia) és Izrael számára is.

H3: Izrael számára a legégetőbb fenyegetések az északi és a déli határán, valamint bizonyos mértékben Júdeában és Szamáriában jelen lévő állam alatti szereplők, elsősorban a Hamász és a Hezbollah, ugyanakkor a zsidó államnak felkészülnie kell lennie az állami szereplő Irán elleni (döntően nem konvencionális eszközökkel vívott) harcra is .

H4: Mindezeket akkor lehet képes megvalósítani, ha egyszerre, akár egyidőben képes terrorizmus elleni műveletek, városi gerillaharc és egy konvencionális fegyveres konfliktus megvívására, amelyekhez elengedhetetlen egyrészt a megfelelő kiképzés és felkészítés, másrészt pedig a technológiai előny fenntartása, elsősorban a C4ISR, a légvédelem és légierő, a pilóta nélküli és kiberképességek, valamint a precíziós lőszerrel vonatkozásában.

A kutatási célkitűzések eléréséhez, hipotéziseim alátámasztására, vagy cáfolatára a regionális biztonsági komplexumok elmélete jelentette keretrendszert veszem alapul, és ezen

keretrendszeren belül alkalmazom a folyamatkövetés módszertanát, azon belül leghangsúlyosabban a végkimenetel-magyarázó folyamatkövetést, kisebb mértékben az elmélet-tesztelő és az elmélet-felülvizsgáló folyamatkövetést végzem el. Emellett a kívánt cél és koherencia elérés miatt mintegy saját módszertanként hegeli dialektika tételeit felhasználva minden esettanulmányt „A” (konfliktus előtti), „B” (konfliktus), és „C” (konfliktus utáni) állapotokra osztottam fel, valamint ezek láncolataként az izraeli biztonság- és védelempolitikát is három nagy korszakra bontottam, ahol az „A” az államközi fegyveres konfliktusok kora, a „B” a jobbra saját magukra támaszkodó állami alatti szereplőkkel vívott fegyveres konfliktusok kora, a „C” pedig az „arab tavaszt” követően az Iránnal vívott „furcsa” háború kora. Ez utóbbiban Izrael folyamatosan harcban áll a perzsa állammal nem konvencionális dimenziókban (pl. kibertér, hírszerzés, kritikus infrastruktúra elleni célzott támadások), az Irán által kiépített hálózat, szövetségi rendszer állam alatti tagjaival (proxik) tényleges fegyveres konfliktusokban harcol, miközben az összeolvadt levantei és Perzsa-öböl szubkomplexumában egy széles, de annál lazább érdekszövetség, az úgynevezett status quo országok tagjaként küzd a Teherán vezette ellenállás frontjához tartozó szereplők ellen.

Értekezésem a fentiekre kifejtettekkel tekintettel akként épül fel, hogy a bevezetést követően a II. fejezetben részletesen ismertetem az alkalmazott elméleti keretet (regionális biztonsági komplexumok elmélete), valamint az alkalmazott módszertant, módszereket. Ezt leszűkítve meghatározom az elméleti kereten belül a vizsgált közel-keleti regionális biztonsági komplexumot, valamint annak két releváns alrégióját, a levantei és a Perzsa-öböl szubkomplexumát. Az elméleti vizsgálódás logikai láncolatát meg nem törve ismertetem a szubkomplexumokat érintő általános átalakulásokat, jelentős történelmi fordulatok – ennek eredményeként pedig kijelölöm a levantei és a Perzsa-öböl szubkomplexumának összeolvadásaként újonnan létrejött szubkomplexum kereteit, meghatározó biztonsági dinamikáit.

A III. fejezetben bemutatom az Izrael Állam kikiáltását megelőző eseményeket (az úgynevezett 0. állapotot, vagy proto-tézist) amely végeredményében létrehozta magát a levantei szubkomplexumot és meghatározta, valamint a mai napig meghatározza Izrael biztonság- és védelempolitikájának egyes kérdéseit.

A IV. fejezet a zsidó állam államközi fegyveres konfliktusait elemzi és értékeli, időbeli kiterjedése 1948 és 1979 közé esik és tárgyát képezi az 1948-as Függetlenségi Háború, az 1956-os szuezi válság, az 1967-es hatnapos háború és az 1973-as jom kippuri háború. Ez az időszak a konvencionális, relatíve rövid ideig tartó, nagy erőösszpontosítást igénylő háborúk kora.

Az V. fejezetet Izraelnek a jobbára magukra támaszkodó állam alatti szereplők ellen vívott fegyveres konfliktusai alkotják. Ez a fejezet az 1982-2006 tartó időszakot vizsgálja, górcső alá véve az 1982-es első libanoni háborút (amely nagyrészt 1985-re véget ért, azonban végérvényesen csak 2000-ben hagyta el az IDF északi szomszédja területének egy részét, amelyet biztonsági megfontolásokból tartott megszállás alatt), az 1987-1993-es első és a 2000-2005 között zajló második intifádát, valamint a 2006-os második libanoni háborút. Jellemüket tekintve ezek jelentős részben állam alatti szereplők ellen vívott, asszimetrikus fegyveres konfliktusok voltak, amelyek vonatkozásában a katonai győzelmet minden, a politikai győzelmet viszont tulajdonképpen egyik esetben sem szerezte meg Izrael. Ezek voltak azok a konfliktusok is, ahol Izrael úgy adta át az ellenőrzést ellenségeinek bizonyos területek felett, hogy ezért cserébe tulajdonképpen szinte semmit nem kapott.

A VI. fejezet már Izraelnek a 2011-es „arab tavasz” után létrejött, a II. fejezetben létrejött új szubkomplexumon belüli helyzetét veszi górcső alá, és elsősorban a prioritizált fenyegetéseket, valamint az azokra adott/adandó haditechnikai válaszokat igyekszik bemutatni.

Az értekezést a VII. fejezetben következtetésekkel, és tudományos eredményeim ismertetésével fejezem be.

Disszertációm szakirodalom tekintetében politikai és katonai vezetők nyilatkozataira, nyilvános hírszerzési jelentésekre és a fegyverszüneti és békeszerződésekre, az ENSZ Közgyűlése és ENSZ Biztonsági Tanácsa által meghozott határozatokra támaszkodik elsődleges forrásként, másodlagos forrásként pedig elsősorban izraeli, nyugati, kisebb részben pedig közel-keleti szerzők monográfiáira, tanulmányköteteire, illetve mértékadó folyóiratokban megjelent tanulmányaira, szakkikkeire hivatkozom. A felhasznált szakirodalom vonatkozásában az elméleti keret meghatározásakor kiemelendő az elméletet megalkotó szerzők, Barry Buzan, Ole Wæver és Jaap de Wilde vonatkozó művei, a *Security: A New Framework for Analysis (1997)*, de még inkább regionális biztonsági elméletek kidolgozó *Regions and Powers: The Structure of International Security (2003)*.

Az államalapítás előtti időszakkal foglalkozó III. fejezetben a legjelentősebb források (az elsődleges forrásokon kívül) *Mim Kemal Oke: The Ottoman Empire, Zionism, and the Question of Palestine (1880-1908)* című tanulmánya, valamint *Benjamin Grob-Fitzgibbon: Imperial Endgame – Britain’s Dirty Wars and the End of Empire* című könyve, valamint Martin Van Creveldeknek a disszertáció több pontján feltűnő, *The Sword And The Olive: A Critical*

History Of The Israeli Defense Force voltak. Az első nevezett forrás a cionista projekt kezdeti éveivel, míg két utóbbi az első világháborút követő időszakával foglalkozott részletesen.

A IV.1. alfejezetben segítségemre volt *Benny Morris: 1948: A History of the First Arab–Israeli War*, című könyve, valamint ugyanezene szerző *The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited* című műve, Yoav Gelber *Palestine, 1948 – war, escape and the emergence of the Palestinian refugee problem* című könyve, illetve Avi Shlaim *The politics of partition – King Abdullah, the Zionists and Palestine* című alkotása. Míg Morris és Gelber művei a Függetlenségi Háborúra fókuszálnak, valamint az azt megelőző és követő helyzettel a palesztinok vonatkozásában, addig Shlaim I. Abdullah királynak a terület felosztásával kapcsolatos változó politikáját ismerteti.

A IV.2. alfejezet kiemelt forrása volt Avi Shlaim: *Israel between East and West, 1948-1967* című tanulmánya, amely az izraeli külpolitikát vizsgálta a jelzett időszakban, valamint Andrej Kreutz *Russia in the Middle East: Friend or Foe?* című kötete, amely a szovjetek közel-keleti térnyerését mutatta be, illetve Derek Varble *The Suez Crisis 1956* című műve, amely a szuezi válság katonai aspektusait vette górcső alá

A IV.3 alfejezetben Michael B. Oren *Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East*, Moshe Shemesh: *Arab Politics, Palestinian Nationalism and the Six Day War: The Crystallization of Arab Strategy and Nasir's Descent to War, 1957-1967*, valamint Kenneth M. Pollack *Arabs at War: Military Effectiveness, 1948-1991* című monográfiákra támaszkodtam, amelyek közül az első az izraeli haderő, a második a háborúhoz vezető politikai események, míg a harmadik az arab országok szemszögéből vette vizsgálat tárgyává a hatnapos háborút.

A IV.4 alfejezetben a jom kippuri háború elemzése során a már említett források mellett Abraham Rabinovich: *The Yom Kippur War The Epic Encounter That Transformed the Middle East*, Saad El Shazly: *The Crossing of the Suez*, valamint George W. Gawrych: *The 1973 Arab-Israeli War – The Albatross of Decisive Victory* című könyve volt segítségemre. Ezen források segítségével ismételten nem csak az izraeli, hanem az arab (egyiptomi) álláspontot is részleteibe menően tudtam ismertetni.

Az V.1. alfejezetben kiemelt forrásként támaszkodtam Martin Van Creveld már idézett művére, amely az IDF tevékenységét elemezte a libanoni háború kezdeti szakaszában, valamint a téma elismert szakértői Augustus Richard Norton és Jillian Schwedler *(In)security zones in South Lebanon* című tanulmányára, amely a az 1985 és 2000 közötti eseményeket vizsgálta.

Az V.2. alfejezetben segítségemre volt elsősorban Eitan Y. Alimi *Israeli Politics and the First Palestinian Intifada – Political opportunities, framing processes and contentious politics* ímű könyve, valamint Sergio Catignani *Israeli Counter-Insurgency and the Intifadas* című műve. Míg előbbi a kérdés politikai oldalába, utóbbi annak katonai vetületébe ad mélyebb betekintést. Az V.3. alfejezetben leginkább Sergio Catignani már említett műve mellett kiemelt forrásként támaszkodtam Moshe Hellinger, Isaac Hershkowitz és Bernard Susser *Religious Zionism and the Settlement Project* című, az izraeli telepésmozgalmat elemző művére, valamint Mosab Hassan Yousef *A Hamász fia* címmel megjelent emlékirataira, amelyben a második intifáda alatti palesztin „belpolitikába” enged betekintést.

Az V.4. alfejezetben segítségemre voltak Yaakov Katz és Yoaz Hendel *Israel vs. Iran – The Shadow War* című könyve, Matt M. Matthews *We Were Caught Unprepared – The 2006 Hezbollah-Israeli War* című műve, Amos Harel és Avi Issacharoff *34 Days Israel – Hezbollah, and the War in Lebanon* című műve, valamint Tomolya János: *A „34 napos” izraeli-libanoni háború* című tanulmánya.

A VI. fejezetben leginkább Kis-Benedek József *Katonai biztonság Marokkótól Iráni* című művet használtam fel, valamint hiteles szakmai oldalakon megjelent hírekre támaszkodtam.

II. Elméleti keret és módszertan

A nemzetközi kapcsolatok vizsgálatával és ezzel összefüggésben a biztonság- és védelempolitikával foglalkozó tudományos munkák első meghatározó kérdése mindig az, hogy a szerző milyen elméleti keretbe foglalva folytatja le elemzését. Az idők során különböző iskolák, elméletek jöttek létre (pl. realizmus, liberalizmus, konstruktivizmus), amelyek mindegyikénél felfedezhetők a kialakulásukkor fennálló – vagy legalábbis domináns – politikai-társadalmi-gazdasági környezet jegyei. Az új iskolák jellemzően akkor alakultak ki, amikor az előzőek javarészt meghaladottá váltak – ez azonban nem jelenti azt, hogy a régebbi elméletek ne lettek volna alkalmazhatók egy-egy adott területre, esetkörüre. Jó példa erre az a tágabb földrajzi egység, amelyben a disszertációm fókuszában álló ország, Izrael is található: a Közel-Kelet. E terület biztonsági dinamikájának értelmezése sokszor nagy kihívás, mivel számos kérdésre egyik nagy elmélet sem nyújt teljesen kielégítő magyarázatot; esetenként például a realista, máskor a konstruktivista megközelítés áll a legközelebb a valósághoz.

Mindazonáltal úgy vélem, hogy minden hiányossága ellenére a Barry Buzan és Ole Weaver által kidolgozott, a konstruktivizmusba illeszkedő regionális biztonsági komplexumok elmélete (RBKE), majd az azt kiegészítő, Jaap deWilde közreműködésével megalkotott biztonsági szektorok elmélete az az értelmezési keret, amelyet felhasználva a legátfogóbban értelmezhető a Közel-Kelet, azon belül pedig jelen disszertáció szempontjából elsődlegesen a levantei, illetve másodlagosan Perzsa-öböl térsége. Mivel e két térség a disszertáció szempontjából kiemelten fontos, így jómagam is ezt választottam elméleti alapnak, amelyet saját tudományos eredményeimmel kiegészítettem, módosítottam – úgy, hogy az a jelenlegi állapotokat a legjobban tükrözze.

Mindazonáltal mivel Izrael mind a tágabb közel-keleti biztonsági komplexum, mind a levantei szubkomplexum látszólagos-valóságos generáló tényezője, a jelenlegi állapotok leírása mellett jelen disszertációban az oda vezető, organikus fejlődési utat is ismertetni kívántam izraeli részről. Erre a legjobb eljárás, ha először ismertetem az első cionista településektől az államalapításig tartó időszakot (tehát lényegében azt, amikor Izrael nem mint állam létezett, hanem a későbbi Izrael Állam területén élő zsidó közösség és annak szervezetei, mint állam alatti szereplők vettek részt a térség formálásában), utána pedig az RBKE alapján a zsidó állam fegyveres konfliktusait analizáló esettanulmányok sorát felállítva mutatom be Izrael biztonság- és védelempolitikájának, a levantei szubrégió és a tágabb Közel-Kelet fejlődését. A legelső, államalapítást megelőző időszakot mindazonáltal politikai és katonai dimenzióra bontva ismertetem, mivel ekkor még nincs zsidó állam, lazábbak a keretek, más a történelmi kontextus és e két elemzési szempontot egymás mellé téve, párhuzamosan bemutatva írható le a legjobban az ezen időszakban tapasztalt fejlődési ív.

Kutatásom tehát probléma-, illetve esetközpontú vizsgálat, ahol a probléma minden alkalommal Izrael biztonsági helyzete, fenyegetettsége, az esetek pedig a zsidó állam által vívott fegyveres konfliktusok. Mivel ezen konfliktusok nagy része a múltban történt, ezért a történelmi/történelmi vizsgálatához szükséges módszereket is rendszeresen alkalmazom a disszertáció során. Ezen megközelítések pozitívuma, hogy lehetőséget nyújt a kutató számára a „hogyan” és a „miért” kérdések átfogó és alapos magyarázatára.¹

¹ Robert K. Yin: Casestudy research: Design and methods. Sage, 2003. 5-9. o.

A folyamatkövetésnek eredetileg négy változatát különböztetjük meg: elmélet-építő, elmélet-tesztelő, végkimenetel-magyarázó és elmélet-felülvizsgáló folyamatkövetést. A három elmélet-központú megközelítéssel szemben a végkimenetel-magyarázó folyamatkövetés célja nem általános elméletek alkotása vagy tesztelése, hanem ok-okozati mechanizmusok nyomon követése annak érdekében, hogy átfogó magyarázatot adjon egy adott történelmi eseményre, végkimenetelre.² Derek Beach a „Process Tracing Methods in the Social Sciences” című cikkében kifejti, hogy a folyamatkövetés egy olyan kutatási módszer, amely az ok-okozati mechanizmusokat követi nyomon, és amely részletes, eseten belüli empirikus elemzés által mutatja be, hogy ezek az ok-okozati folyamatok miként játszódnak le egy adott esetben.³ Rosemary C. Reilly a folyamatkövetést az alábbiak szerint határozta meg: „*A folyamatkövetés adatelemzési módszer ok-okozati kapcsolatok azonosítására, igazolására és tesztelésére esettanulmányokon belül, egy specifikus, elméletileg megalapozott módon. (...) A folyamatkövetés robosztus technika ok-okozati elméletek működésének tesztelésére, a köztes lépések vizsgálatán keresztül és, ahogyan Jeffrey Checkel állítja, közelebb hozza az elméletet a való világ eseményeihez.*”⁴

A dolgozat elsődleges módszertani eszköze a végkimenetel-magyarázó folyamatkövetés (explaining-outcome process tracing), mindazonáltal az elemzés-értékelések során az elmélet-tesztelő, az új szubkomplexum kialakulása során pedig az elmélet-felülvizsgáló folyamatkövetést alkalmazom. Az RBKE és a biztonsági szektorok elmélete összhangban van a folyamatkövetés módszerével, hiszen különböző szintű (államok feletti, állami, államok alatti) és szerepű (az adott RBK tagja, külső hatalom, szigetelő állam) aktorokat vizsgálva különböző szinteket (globális, regionális, lokális) és különböző szektorokat (katonai, gazdasági, politikai, társadalmi, környezeti) felhasználva, egy adott regionális és/vagy lokális biztonsági struktúra magyarázatára törekszik – tehát azokat a változókat keresi, amelyek a regionális biztonsági komplexumokra hatással vannak.

A disszertáció az egyes eseteket egymástól elkülönítve elemzi, hiszen a folyamatkövetés kifejezetten egy egyetlen esetet vizsgáló (single-case) módszer, ami azt takarja, hogy mivel maga a vizsgálat is az eseten belül történik, így a következtetéseket is csak e kereteket megtartva

² Derek Beach – Rasmus Brun Pedersen: Process-Tracing Methods: Foundations and Guidelines. University of Michigan Press, 2019. 9-12. o.

³ Derek Beach: Process-Tracing Methods in Social Science. Oxford Research Encyclopedias, 2017. online: <https://oxfordre.com/politics/politics/abstract/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-176?rskey=UWrnSc&result=8> (letöltve: 2022.12.05.)

⁴ Rosemary C. Reilly: Process Tracing. In: Mills, Albert J. –Durepos, Gabrielle –Wiebe, Elden (szerk.): Encyclopedia of Case Study Research. SAGE Publications, 2010/1. 734. o.

vonhatjuk le.⁵ Emellett azonban a vizsgált esetek – akár a láncban a szemek – egy nagyobb, átfogóbb „eset” – azaz Izrael modern történelmének, biztonság- és védelempolitikája fejlődésének – részesetei, amelyek összefüggésben vannak egymással. A részesetek együttes, szintetizáló értelmezése támasztja alá adja meg a disszertáció hipotéziseire a válaszokat.

Az elemzés koherenciájának megtartása végett, illetve azért, hogy a különböző fegyveres konfliktusok hatásai összehasonlíthatók legyenek, minden esetben ugyanazt az eljárást alkalmaztam. Időrendi sorrend alapján analizáltam az 1948-as Függetlenségi Háborút, az 1956-os szuezi válságot, az 1967-es hatnapos háborút, az 1973-as jom kippuri háborút, majd az 1982-es első libanoni háborút, az 1987-es első intifádát, a 2000-es második intifádát, a 2006-os második libanoni háborút, érintőlegesen a gázai műveleteket, illetve komplexumformáló hatásai vonatkozásában 2011-es „arab tavaszt” – ennek megfelelően vizsgálatom időtartama az államalapítástól a 2011-es „arab tavasz” utáni időszakig tart. Kiindulásként bemutattam az RBKE alapján a levantei szubkomplexumnak (amennyiben releváns, a tágabb Közel-Keletnek is) a vizsgálatkori időállapotát, hatalmi viszonyait. Kitértem Izrael biztonsági- és védelempolitikai problémáira, biztonsági környezetére, a szubkomplexum belső és külső szereplőinek aktuális hozzáállására, valamint az izraeli haditechnikai fejlesztésekre, illetve az ezzel kapcsolatos igényeket kielégítő külső aktorokra. Ez tulajdonképpen egy, az adott konfliktust megelőző helyzetet a fenti szempontok alapján bemutató leírás. Minden esettanulmány során ez volt az **„A” állapot**, amely kialakulása többé-kevésbé békés időszakokat feltételez.

Ezután mindegyik fegyveres konfliktus összefoglaló ismertetésére került sor, amely során ismertetem a főbb eseményeket, releváns tényeket, úgy mint a szembenálló felek száma, haditechnikai eszközei, veszteségei, stb. Ezek az időszakok jellemzően rövidek, intenzívek és konfliktusosok. Ez volt minden esettanulmánynál a **„B” állapot**.

Ezt követően a konfliktus utáni állapotokat elemzem, értékelem annak közvetlen és közvetett hatásait, Izrael, a levantei szubkomplexum (ha szükséges, akkor a tágabb Közel-Kelet) és a külső szereplők vonatkozásában, valamint – ha lényeges elmozdulás történt – ismertetem az új biztonsági realitásokat, valamint azok esetleges következményeit az izraeli biztonság- és védelempolitikára nézve. Ez a konfliktus utáni állapot minden esettanulmánynál a **„C” állapot**.

⁵ Beach: i.m. 9-12. o.

Ez, akárcsak az „A” állapot, többé-kevésbé békés környezetet feltételez, és hosszabb időszakot ölel fel.

Minden vizsgált eseménysorozatnál van „A”, „B” és „C” állapot, tehát az esettanulmányok során, miközben a „hogyan” és „miértet” vizsgáljuk, a hegeli dialektika tételeit is alkalmazzuk.⁶ A tézis minden esetben az „A” állapot, az antitézis – amely maga a konfliktus, amely a fennálló állapotok tarthatatlansága miatt tör ki, és válik lényegében az „A” állapot, a relatív béke ellentétéjévé, azaz a háborúvá – a „B” állapot, míg a szintézis a „C” állapot, amely a tarthatatlan „A” állapot és a „B” állapot összecsapásaként, eredményeként jön létre. A „C” állapot, akárcsak az „A” állapot, többé-kevésbé békés, azonban már olyan békés állapot, amely az „A” állapoton a „B” állapot hatásival túlmutató, minőségileg tehát nem azonos az „A” állapottal. A „C” állapot nem feltétlenül jelent nagyobb fokú stabilitást, vagy izraeli szempontból biztonságosabb környezetet, mint az azt megelőző „A”, de minőségileg mégis más. A rendszer folytonossága abban is tetten érhető, hogy a korábbi esetek „C” állapotaiból fejlődnek ki a későbbi esetek „A” állapotai.

Mindazonáltal az egyes esetek „A”-„B”-„C” állapotainak láncolatát egymás mellé helyezve egy nagyobb minta rajzolódik ki előttünk: Izrael biztonság és védelempolitikájának alakulása 1948-tól napjainkig. Ez kiegészül egy 0. állapottal (proto-tézissel, amely a modern államiság előtti állapotot jelenti), de emellett szintén szétbontható az esetekhez hasonlóan „A”, „B” és „C” állapokra. Ugyanakkor ezen nagyobb, átfogóbb minta esetében az elhatárolást más szempontok alapján határozhatjuk meg, mivel egyrészt ekkor még nem beszélhetünk Izrael Államról mint állami szereplőről, másrészt a vizsgálat időtartama jóval hosszabb, mint a többi esetben, harmadrészt pedig jelentőségét tekintve is ez napjainkig bezárólag a legjelentősebb esemény mind közül. Az „A” állapot a zsidó állam által vívott államközi fegyveres konfliktusok jelentik, amelyek utolsó konfliktusa az 1973-as jom kippuri háború, illetve záródátuma az annak folyamán létrejött 1979-es camp david-i béke. A „B” állapot kezdődátuma szintén az 1979-es év, azon belül azonban az iráni iszlám forradalom. A „B” állapot azt az időszakot jelzi, amikor Izrael már nem állami, hanem állam alatti szereplők miatt vív fegyveres konfliktusokat

⁶ Hegel írja a szellem fenomenológiájában: A bimbó eltűnik a virág kifakadásakor, s azt lehetne mondani, hogy a bimbót megcáfolja a virág; éppígy a gyümölcs a növény hamis létezésének nyilvánítja a virágot, s ennek helyébe lép mint a növény igazsága. Ezek a formák nemcsak különböznek egymástól, hanem egymással összeférhetetlenek lévén ki is szorítják egymást. Folyékony természetük azonban egyszersmind a szerves egység mozzanataivá teszi őket, amelyben nemcsak nem ellenkeznek egymással, hanem az egyik éppoly szükségszerű, mint a másik; és csak ez az egyenlő szükségszerűség alkotja az egésznek életét.” Forrás: Kriványik Dániel: Folyamat és konceptus dialektikus egysége a hegeli fenomenológiában. Erdélyi Múzeum - 2021. 83. kötet, 4. füzet. 199.o.

(libanoni háborúk, intifádák, gázai műveletek). A „B” állapot végét, és „C” állapot elejét 2011 jelenti, amikor két, rendkívül jelentős regionális esemény történt: az úgynevezett „arab tavasz”, illetve az amerikai erők iraki kivonulása. Ezek eredményezték a későbbiekben részletesen ismertetett új szubrégió, illetve egy olyan biztonsági környezet kialakulását, ahol Izraelnek már egyértelműen állam alatti és állami szereplőkkel együttesen, azoknak mintegy hálózata, szövetségi rendszere ellen kell megvédenie magát. A „C” állapot legtömörebben lokális szinten az Izrael vs. Irán-Hezbollah-Hamász (és egyéb palesztin terrorszervezetek) ellenséges háromszög, valamint regionális szinten a status quo államok vs. ellenállás frontja⁷ szembenállásával írható le.

Az esettanulmányok és a nagyobb kép „A”, „B” és „C” állapotai között lényeges különbség, hogy míg előbbinél (ha leegyszerűsítve is, de lényegét tekintve helyesen) a béke-konfliktus-béke folyamat domináns, utóbbinál egyértelműen egy konfliktusok-konfliktusok-konfliktusok folyamatot látunk, ahol a csupán konfliktusok jellege, jellemzői változnak – azaz sajnálatos módon a disszertáció is alátámasztja: nincs béke az olajfák alatt. Mindkét esetben azonban a keret megtartása segít abban, hogy az egyes részeket, részelemeket össze tudjuk hasonlítani kvalitatív és – amennyiben van ilyen – kvantitatív szempontból is, viszonylagos objektivitást megtartva.

A vizsgált téma feldolgozása során elsősorban angol, magyar és olykor héber nyelvű elsődleges és másodlagos forrásokra támaszkodom. Az elsődleges források tekintetében elsősorban izraeli kormányzati sajtóközlemények, nemzetközi szervezetek által felállított statisztikák, valamint jelentős politikai, katonai vezetők nyilatkozatai, valamint a békekötések és tűzszüneti nyilatkozatok szövegei szerepelnek. Másodlagos forrásokként a vonatkozó nemzetközi és magyar szakirodalmat dolgozom fel, analitikusan vizsgálatot folytatva azok segítségével.

Bár biztonságpolitikai témájú elemzésekben célszerű és népszerű út a stratégiai dokumentumok számba vétele és elemzése, Izrael esetében ezt nem járható út, mivel Izrael Állam nem készít rendszeres időközönként megjelenő, nyilvános nemzeti biztonsági, védelmi, illetve katonai stratégiákat. Átfogó stratégiai dokumentumok hiányában az izraeli biztonság- és

⁷ Az ellenállás frontjába tartozik Irán, Szíria, a Hezbollah, a húszik (Ansar Allah), egyes palesztin csoportok (Hamász, Iszlám Dzsihád), és egyéb, Irán által támogatott síita milíciák Irakban és Szíriában. Az ellenállás frontjába tartozó országokban közös a nyugati országok regionális befolyásának (elsősorban az USA befolyásának) elutasítása, az Izrael ellenesség, és a szembe helyezkedés bizonyos szélsőséges szunnita iszlamista csoportokkal.

védelempolitika vizsgálatához más módszereket kell alkalmaznunk, ezért kerül előtérbe a dolgozatban elsősorban a fegyveres konfliktusok értékelése, illetve a konkrét biztonság- és védelempolitikai események, eredmények vizsgálata. Emellett a zsidó állam biztonsági környezete olyannyira instabil, hogy ha lennének is ilyen nyilvános dokumentumok, azokat nagyon gyakran kellene felülvizsgálni, módosítani. Azok az alapelvek, amelyek az állam biztonságával kapcsolatosak, már régóta ismertek – ezeken kívül az egyes szegmensekben történő konkrét cselekvések, eredmények elemzése során pedig kikövetkeztethetők a stratégiai irányok.

Figyelembe kell vennünk mindemellett azt is, hogy a nyugati, a nemzetállamokkal operáló vesztfáliai rendszer tapasztalatai alapján kikristályosodott definíciók és fogalmak, nem mindig, és nem automatikusan, analóg módon alkalmazhatók a világ más térségeire. A vizsgálat során erre az egyik leginkább adekvát példa a Hezbollah és a Hamász esete, de még Izrael Állam vonatkozásában is azonosíthatóak bizonyos, a nyugati fogalmi rendszerben nehezen kezelhető kérdéskörök (például az állam határainak kérdése).

Ugyan elemzésem elsősorban Izrael nézőpontjából vizsgálja a biztonság- és védelempolitika alakulását, de sok kitekintést teszek például a környező arab államok egymás közötti viszonyaira, illetve a különböző külső hatalmakként fellépő aktorok és a rendszerben lévő egyéb szereplők kapcsolataira is, lefedve így mind a lokális, mind a regionális, mind pedig a globális elemzési teret is. A disszertáció keret diszciplínája a nemzetközi biztonsági tanulmányok kutatási területe, azonban a tudományszak interdiszciplináris jellegéből adódóan más területeket is érint, illetve az azok alkalmazásával született eredményeket szintetizálja. Ilyenek elsősorban a hadtudomány, történelemtudomány, jogtudomány, nemzetközi tanulmányok.

A következő fejezetben bemutatásra kerül a regionális biztonsági komplexumok elmélete, illetve annak módosított változata annak érdekében, hogy ismertethessem, milyen biztonsági környezetben kell Izraelnek napjainkban helyt állnia – felvázolom tehát az aktuális biztonsági környezetet az RBKE alapján. Annak érdekében, hogy kifejezetten Izrael biztonság- és védelempolitikáját megérthessük, először ismertetem az első cionista településektől az államalapításig tartó időszakot, ezt követően pedig a korábban ismertetett módszertan alapján vizsgálom meg a kiválasztott fegyveres konfliktusokat és azok hatásait, hogy megértsük, honnan indult, és napjainkra hova jutott az izraeli biztonság- és védelempolitika. Annak

érdekében, hogy keretbe foglaljam a leírtakat, a disszertációt Izrael napjainkra vonatkoztatott biztonságára vonatkozó szektorelmélet alapú leíró elemzéssel, valamint a tudományos eredmények ismertetésével zárom.

II. 1. A regionális biztonsági komplexumok elméletének ismertetése

A hidegháború végéhez közeledve, majd még inkább azt követően a regionális rendszerek vizsgálata előtérbe került, ennek hatására pedig több elmélet, iskola jött létre a nemzetközi kapcsolatokon belül. Ezek közül az egyik legjelentősebb – amely disszertációm elméleti keretét is adja – a regionális biztonsági komplexumok elmélete (RBKE). Az elmélet regionális biztonsági komplexumot (RBK) olyan államok (illetve állam alatti és feletti szereplők⁸) csoportjának tartja, amelyeknek a biztonsággal összefüggő problémáik annyira szorosan kötődnek egymáshoz, hogy azokat nem lehet egymástól függetlenül értelmezni.⁹ Erre jó gyakorlati példa a hidegháború idején éppen Izrael megalapítása, napjainkban pedig a tágabb közel-keleti regionális biztonsági komplexumot és elsősorban annak levantei szubkomplexumát tekintve az „arab tavasz”, Irán nukleáris- és ballisztikus rakéta programja, illetve Irán és Törökország regionális hatalmi törekvései: ezek mind olyan tényezők, amelyek a Közel-Kelet számos államának biztonságát érintik, illetve befolyásolják azok viselkedését.

A biztonsági komplexum elméletének kiindulópontja tehát az, hogy a nemzetközi biztonság egy összefüggő dolog, mivel a nemzetközi rendszerben meglévő szereplők hatással, befolyással vannak egymásra, valamint függenek is egymástól. E függés mértékében azonban jelentős eltérések mutatkozhatnak, annak nagyságrendjét pedig alapjaiban határozzák meg a földrajzi tényezők. Az egyik legfontosabb ezek közül a földrajzi távolság, hiszen a biztonságot vagy a biztonság hiányát előidéző faktorok rövidebb távolságra jobban, erősebben hatnak, mint nagyobb távolságra. Ezért van az, hogy általánosságban minden állam jobban tart a szomszédjától, mint a távoli hatalmaktól. Fontos azonban leszögezni, hogy a függőség nem

⁸ Az RBKE fejlődése során a biztonság kérdéskörének újraértelmezése, illetve a komplexum szereplőinek kibővítése is megtörtént: a biztonságot öt szektorra (katonai, politikai, társadalmi, gazdasági, környezeti) osztották, új szereplőkként pedig megjelentek az államok feletti (nemzetközi szervezeteket, multinacionális cégeket, államok koalíciói), illetve állami alatti (társadalmi szervezetek, terrorcsoportok, szervezett bűnözői csoportok, gazdasági érdekcsoportok) Forrás: Barry Buzan – Ole Wæver – Jaap De Wilde: Security: A New Framework for Analysis. Lynne Rienner, 1998. 5-20. o.

⁹ Barry Buzan – Ole Wæver: Regions and Powers – The Structure of International Security. Cambridge University Press, 2003. 45-51. o.

csökken egyenesen arányosan a távolság növekedésével, mert akadnak olyan földrajzi tényezők is, amelyek egyfajta szigetelőként hatnak. Ilyenek például a tengerek, magashegységek és sivatagok.¹⁰ Látni kell ugyanakkor azt is, hogy mind a távolság, mind pedig a szigetelő földrajzi tényezők jelentősége is csökkenő tendenciát mutat a technológiai fejlődésnek köszönhetően. Ma már középhatalmak is képesek lehetnek 10-20 évvel ezelőtt még elképzelhetetlen fokú és távolságú erőketítésre (például felderítő és csapásmérő UAV-k, műholdak, illetve kiber képességek formájában). Ezenkívül a közelmúlt fejleményei rávilágítottak arra is, hogy a tágabb Közel-Keleten az expanzív külpolitikát folytató államok – különösképpen Irán és Törökország – képesek és hajlandók arra, hogy a földrajzi akadályokat leküzdve terjesszék ki érdekszférájukat ott, ahol éppen hatalmi vákuum következtében erre lehetőségük nyílik. Erre jó példa Teherán szíriai és jemeni, valamint Törökország katari és líbiai szerepvállalása.

Barry Buzan és Ole Wæver szerint RBKE regionális egységeiben sajátos szabályrendszert fedezhetünk fel. Ennek három fő komponense: az államok együttműködési szintje, az államok közötti konfliktusosság foka, illetve a hatalommegosztás jellege. Ebből kiindulva a komplexum saját struktúrával és belső dinamikával rendelkezik, amely nem kizárólag a részes államok közötti relációkat határozza meg, hanem a résztvevők külső kapcsolatrendszerét is. Ezzel kapcsolatban leglényegesebb kérdés az, hogy a régió szereplői mely külső hatalmaknak engednek bebocsájtást a komplexumba. A belső struktúrát az államok képességei, illetve az államok közötti konfliktusok intenzitása határozza meg. E komplexumok relatíve zárt rendszereknek tekinthetők, amelyekben vagy egy hegemon uralkodik, vagy hatalmi egyensúly fejlődik ki; ez utóbbi kettő vagy több szembenálló csoportot (a közel-keleti RBK belső hatalmi struktúrájára kifejezetten jellemző a relatíve gyorsan változó, egy-egy fontosabb közös érdek alapján szerveződő szövetségek, úgynevezett „liquid alliances” kialakulás és megszűnése) feltételez. Ha azonban fennáll a külső befolyás ténye, az a komplexum belső struktúráját is átalakítja. Az RBK-k fejlődési lehetőségeihez sorolhatók a következők: a status quo fenntartása, a belső átalakulás, a külső átalakulás, illetve a befolyásolás. A fejlődésnek lehet iránya is, ez a regionális integráció, amikor a részes államok közötti anarchia megszűnik, és a komplexum egységes rendszerként jelenik meg a nemzetközi porondon.¹¹ A Közel-Kelet azért is érdekes terület, mert ha csak az elmúlt nagyjából 70 évet vizsgáljuk (amióta a modern Izrael Állam létezik), akkor is elmondható, hogy a fent említett

¹⁰ Barry Buzan – Ole Wæver – Jaap De Wilde: i.m. 11-15. o.

¹¹ Barry Buzan – Ole Wæver: i.m. 51-53. o.

tényezők folyamatosan változnak – egyedül a talán a konfliktusosság állandó. Az államok közötti együttműködés szintje változékony¹², a külső hatalmak jelenléte és befolyása a második világháború óta szintén jelentősen átalakult¹³, a hatalommegosztás jellege sem állandó¹⁴, miközben végbement több belső és külső átalakulási hullám is.¹⁵ Az azonban kijelenthető, hogy – habár ilyen irányú törekvések részei voltak a legtöbb (sikertelen) békekezdeményezésnek, például a madridi folyamatnak is – napjainkban nem mutatkozik reális esély arra, hogy a régió országai a regionális integráció ösvényére lépjenek.

Összefoglalásként tehát elmondható, hogy az elmélet szerint az RBK-k kettő, vagy annál több földrajzilag összefüggő államból állnak. A rendszerek államai közötti relációk egyedi struktúrát és dinamikát teremtenek, amelynek fő jellemzője az államok között meglévő függőségi viszony. A biztonsági komplexumok meghatározó tagjai lehetnek állami, államok feletti és állam alatti szereplők is.

II.2. A közel-keleti regionális biztonsági komplexum

A Közel-Keletet Buzan és Weaver az örökös konfliktusformációnak nevezi. Az RBK létrejöttét problematikus meghatározni, két dolog azonban biztos: egyrészt a mai konfliktusok gyökereinek nagy része az első és második világháború közötti időszakból indul ki (Hussein-MacMahon levelezés, Balfour nyilatkozat, Sykes-Picot egyezmény), másrészt az egykori mandátumok függetlenedésével jött létre annyi államalakulat, amely már kritikus tömeget alkotott. A régió történelmileg, politikailag, vallásilag, etnikailag és társadalmi-gazdasági szempontból is rendkívül töredezett, amely az amúgy sem egyszerű viszonyokat még tovább

¹² Gondoljunk például az egykor jó iráni-izraeli viszonyra, amely ma már szinte elképzelhetetlennek tűnik, a török AKP hatalomra jutása óta erősen ingadozó török-izraeli viszonyra, vagy éppen az egykor ellenséges arab országok Izraelhez fűződő jelenlegi kapcsolataira.

¹³ A britek és a franciák 1945 után egyre jobban kiszorultak a térségből, miközben a Közel-Kelet egyre inkább az Egyesült Államok és a Szovjetunió közötti egyik proxy hadszíntérré változott. A Szovjetunió összeomlását követően a térségben az amerikaiak szinte egyedüli hegemonként voltak jelen, azonban elsősorban a szíriai és líbiai események következtében Oroszország „visszatért” a régióba, valamint habár „csendesesen”, de Kína is jelen van.

¹⁴ Egyes korábban fennálló hatalmi háromszögek megszűntek, például Perzsa-öbölre jellemző szaúdi-iráni-iraki hármas rivalizálást felváltotta a szaúdi-iráni „hidegháború” (lásd: Király István Mihály: Szaúd-Arábia és Irán katonai képességeinek, védelmi iparának és védelmi költségvetésének összehasonlító elemzése. In: Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle, 2018, 1. szám. 100-114. o.), illetve olyan szövetségi kapcsolatok bomlottak fel, mint a nyugati érdekeket a Közel-Keleten leginkább képviselő Izrael-Irán-Törökország közötti együttműködés.

¹⁵ Jó példa erre akár a pánarabizmus felívelése, majd bukása, Irak 2003-as inváziója az USA által, a 2011-es úgynevezett „arab tavaszt” követő változások, vagy előbb a mandátum rendszer, később pedig a kétpólusú világrend felbomlása.

bonyolítja.¹⁶ Ehhez adódott hozzá a második világháborút követően Izrael Állam létrejötte, mint komplexumformáló elem.

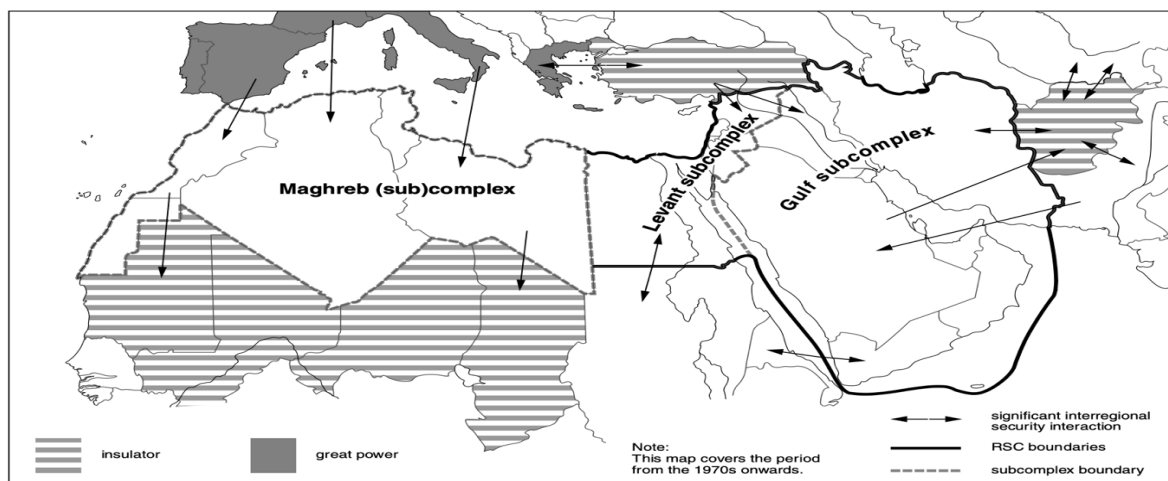
Az összetett szerkezet, illetve az eltérő belső dinamikák alapján a Barry Buzan és Ole WÆVER három szubkomplexumra osztották tovább a közel-keleti regionális biztonsági komplexumot: a Maghreb, a levantei, és az Perzsa-öböl¹⁷ alrégiójára¹⁸. A legelső dinamikáját a tagországok (Líbia, Tunézia, Algéria, Marokkó [Mauritániát, habár bizonyos szempontból indokolt lenne, az elmélet nem sorolja ide]) közötti folyamatosan változó kapcsolatok adják. A legfontosabb konfliktus Nyugat-Szahara marokkói annexiójához (1975) kötődik (amely eseményre szintén jelentős hatással volt a gyarmatosítás). Jellemző még, hogy az alrendszer biztonsági problémái kihathatnak egyes, a tagállamokkal szomszédos afrikai országokra is (Csád, Mauritánia, Nyugat-Szahara). A levantei szubkomplexumot az arab-izraeli szembenállás határozza meg, állami tagjai Izrael, Egyiptom, Jordánia, Szíria, Libanon, állam alatti aktorai pedig a Hezbollah, Hamász, PFSZ/PH – illetve napjainkban az Iszlám Állam is ide sorolható (bár szerepe egyre csökken, a 2014-2017 közötti időszakhoz képest drasztikusan csekélyebb – emellett azonban különleges tulajdonsága, hogy a levantei szubkomplexum és a Perzsa-öböl alrégió közötti átfedő elemként jelenik meg). A Perzsa-öböl térségét az Irán (régebben inkább Irak) és Szaúd-Arábia, illetve az Öböl menti államok között fennálló konfliktus dominálja.¹⁹ Buzanék elmélete (a hegemon USA, a nagyhatalom Kína, Oroszország, Japán és EU mellett) a térségből Izraelt és Iránt tekinti regionális hatalomnak.

¹⁶ Barry Buzan – Ole Wæver: i.m., 187-201. o.

¹⁷ Másnéven Arab-öböl. Mivel a Barry Buzan és Ole Wæver elmélete a Perzsa-öböl terminológiát használja, ezért a disszertációban is ez az elnevezés szerepel.

¹⁸ Ez a felosztás egyébként a több évszázados földrajzi felosztás és történelmi fejlődés figyelembevételével jött létre.

¹⁹ Barry Buzan – Ole Wæver: i.m. 31.o. ; 187-194. o. ; Érdekes kérdéskör Törökország szerepe. Habár az RBKE szigetelő államként tekint rá, Ankara a 21. században az AKP 2003-as hatalomra kerülése óta egyre aktívabb szerepet játszik a Közel-Keleten, illetve az iszlám világ vezetőjének pozíciójára is aspirál.

(A közel-keleti regionális biztonsági komplexum és szubkomplexumai)²⁰

Ez a felosztás sokáig helyesnek is bizonyult, azonban Irak 2003-as megszállásával, majd az úgynevezett „arab tavasz” (amely a kezdeti optimizmus ellenére káoszhoz vezetett Líbiában, meggyengítette Egyiptomot és polgárháborút eredményezett Szíriában és Jemenben) következtében olyan folyamatok indultak be, amelyek láncolata hatalmi vákuumot hozott létre. Mindez kiegészülve az USA „Pivot to Asia” politikájával²¹ és csökkenő közel-keleti jelenlétével²², illetve később az Izrael minden korábbinál szélesebb körű elismerését eredményező Ábrahám megállapodásokkal együtt két dolgot eredményezett: egyrészt (a Maghreb régió kivételével) Irán regionális térnyeréséhez vezetett,²³ amelynek következtében a levantei és a Perzsa-öböl szubkomplexuma egy új, minimum rövid távú szubkomplexummá egyesült; másrészt pedig Törökország szigetelőállamból a térség aktív, agilis, expanzív külpolitikát folytató szereplőjévé vált – amely egybecseng a korábbi török külügyminiszter, Ahmet Davutoglu által a „Stratégiai mélység” című könyvében megfogalmazott neoszmanizmus elméletével.²⁴

²⁰ Barry Buzan – Ole Wæver: i.m. 189. o. (Map 5. The Middle Eastern RSC)

²¹ Janan Ganesh: US shift to Asia is more than a short-term pivot. 2019.02.20.

<https://www.ft.com/content/1f3dab26-346c-11e9-bd3a-8b2a211d90d5> (letöltve: 2024.03.29.)

²² Joseph Logan: Last U.S. troops leave Iraq, ending war. 2011.12.18. <https://www.reuters.com/article/us-iraq-withdrawal/last-u-s-troops-leave-iraq-ending-war-idUSTRE7BH03320111218> (letöltve: 2024.03.29.) ; Ben Hubbard – Patrick Kingsley: U.S. Withdrawal From Syria Gathers Speed, Amid Accusations of Betrayal. 2019.10.21. <https://www.nytimes.com/2019/10/21/world/middleeast/us-withdrawal-syria-iraq.html> (letöltve: 2024.03.29.)

²³ The long arm. <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2015/01/22/the-long-arm> 2015.01.22. (letöltve: 2024.03.29.); James Risen – Tim Arango – Farnaz Fassihi – Murtaza Hussain – Ronen Bergman: A Spy Complex Revealed – Leaked Iranian Intelligence Reports Expose Tehran’s Vast Web of Influence in Iraq. 2019.11.18. <https://theintercept.com/2019/11/18/iran-iraq-spy-cables/> (letöltve: 2024.03.29.)

²⁴ Ahmet Davutoglu: Stratégiai mélység – Törökország nemzetközi helyzete. Antall József Tudásközpont, 2016.

II.3. A Közel-Kelet az arab tavasz előtt, illetve azt követően

A Közel-Keletet a második világháborút követően egyetlen, minden egyéb ellentétet felülírni képes konfliktus határozta meg: az Izrael és az arab világ/muszlim országok közötti szembenállás, a palesztin kérdés. Ez fogta össze a térség országait Marokkótól az Arab-félszigetig, 1979-től fogva pedig Iránig – és ezt még a két globális hatalom hidegháborús kapcsolatrendszeré a térség államaihoz sem tudta felülírni.²⁵ Ebben a kérdésben azonban változást tapasztalhatunk az utóbbi években, évtizedben. Habár a palesztinok ügye a mai napig meghatározónak tekinthető, a régió több országa számára már nem feltétlenül élvez prioritást – a 2023. október 7. napján történt terrortámadások és az azt követő háború a Hamász és Izrael között ebben ugyanakkor ideiglenesen radikális változást hoztak, és újra a nemzetközi közvélemény (egyik) elsősorú kérdésévé emelte a témát. Ugyanakkor stratégiai szintén – elsősorban a Perzsa-öböl és a levantei szubkomplexum Teheránnal nem szövetséges országai – éppen az 2023. október 7. napján történt terrortámadás és az azt követő események miatt (ne feledjük, a Hamász legnagyobb támogatója minden tekintetben Irán, aki fegyverekkel, kiképzéssel és pénzzel is támogatja a palesztin terrorszervezetet – Irán regionális térnyerését tartják a legnagyobb problémának.²⁶ Az is kijelenthető ugyanakkor, hogy a palesztin kérdés továbbra is egy olyan neurálgikus pont, amely valószínűleg nem fog megnyugtatóan rendeződni a közeljövőben,²⁷ gátat szabva ezáltal egyes arab országok és Izrael mélyebb együttműködésének (amely egyébként az egész régió számára hasznára válna, ez bizonyítja az újabban kialakult kapcsolatok például Izrael és az Egyesült Arab Emírátságok között).

Az elemzésünk szempontjából a korábban említett három alrégió közül a levantei alrégió kerül vizsgálatunk középpontjába, míg a Perzsa-öböl fejlődése bizonyos időszakokban jelentősnek. Utóbbi térségét sokáig egyfajta hatalmi háromszög jellemezte Irán-Irak-Szaúd-Arábia között. Mindig volt egy ország, amelyik relatíve erősebb volt a többinél, de ez sosem jelentette azt, hogy képes meghatározni a másik kettő sorsát. Ez az állam az iszlám forradalomig kétségkívül Irán volt, azonban az 1973-74-es olajválság a legjelentősebben Rijádot erősítette meg.²⁸ Később

²⁵ N. Rózsa Erzsébet: Az Arab Tavasz – A Közel-Kelet átalakulása. Osiris Kiadó, Budapest, 2015. 46-52. o.

²⁶ Michael J. Totten: The New Arab-Israeli Alliance. In: World Affairs. 2016. 179. évfolyam, 3. szám. 28-30. o.

²⁷ Arab League rejects Trump's Middle East plan. 2020.02.01. <https://www.aljazeera.com/news/2020/02/arab-league-holds-emergency-meeting-trump-plan-200201105251740.html> (letöltve: 2024.03.29.) ; Pan-Islamic Organisation of Islamic Cooperation rejects Trump's peace plan. 2020.02.03. <https://www.timesofisrael.com/pan-islamic-organisation-of-islamic-cooperation-rejects-trumps-peace-plan/> (letöltve: 2024.03.29.)

²⁸ F. Gregory F. Gause III: The International Relations of the Persian Gulf. Cambridge University Press, 2009. 6-7. o.

az 1979-es események következtében úgy tűnt, Irak válik a legerősebb hatalommá. Az országnak sok pénze volt az olajból, jelentős haderővel rendelkezett, illetve az új kihívásként megjelenő iszlám forradalom megállítójaként tekintettek rá, aki a camp david-i béke miatt bojkott alá helyezett Egyiptom helyett az arab világ vezető államává emelkedhetett.²⁹ Ez az előny azonban az első és második öbölháború alatt lecsökkent, mondhatni kiegyenlítődtek a viszonyok a három meghatározó szereplő között. Ez az állapot egészen a 2003-as amerikai invázióig állt fenn, ezután Irak hiányával kialakult a közelmúltig meghatározó, azonban bizonyos mértékig a mai napig tapasztalható iráni-szaúdi kétoldalú rivalizálás. Az erőegyensúly felborult, a versengés a két fél között kiéleződött, a regionális átalakulásokat pedig, úgy tűnik, Irán tudta jobban kihasználni és növelni térségbeli befolyását. Szaddám Huszein megbuktatásával, Irak meggyengülésével, illetve az addig uralkodó szunnita elit háttérbe szorításával az USA akarva-akaratlanul is hozzájárult Teherán térnyeréséhez, amely a transznacionális identitásokat is kihasználva (elsősorban a iraki síitákra építve) soha nem látott befolyást szerzett az egykori ellenség országában.³⁰ Érdekes tény, hogy Irakot egyébként népe ssége és olajkészletei miatt potenciális regionális hatalomnak lehetne tekinteni, jelenleg azonban az állam inkább színtere, semmint alakítója a régió politikájának.³¹

Az egész Közel-Keletet megrázó arab tavasz a Perzsa-öböl szubkomplexumát is érintette ugyan, de hatása közel sem volt azonos a levantei, valamint a Maghreb térségben tapasztaltakkal. A régióban a biztonsággal kapcsolatos fejleményekre sokkal nagyobb hatása volt az iraki invázióknak, illetve még inkább a 2011-es amerikai kivonulásnak – azonban az Iráni Iszlám Köztársaság minden lehetőséget megragadott, amivel gyengíthette Szaúd-Arábiát és az Öböl menti államokat, így az arab tavasz során minden rendszerellenes megmozdulást támogatott a térségben (lásd Bahrein és Jemen esete).³²

A levantei térség más fejlődési utat járt be: az Izraellel való szembenállás és a zsidó állam földrajzi közelsége a múltban több háborút is eredményezett a térség országai részvételével (1948, 1956, 1967, 1973), ugyanakkor az 1973-as jom kippuri háborút követően nem

²⁹ Gregory F. Gause: i.m. 49-51.

³⁰ The long arm. <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2015/01/22/the-long-arm> 2015.01.22. (letöltve: 2024.03.29.)

³¹ Simon Henderson: The Battle for Iraq Is a Saudi War on Iran. 2014.06.12. <http://foreignpolicy.com/2014/06/12/the-battle-for-iraq-is-a-saudi-war-on-iran/> (letöltve: 2024.03.29.) ; Alan Yuhas: Airstrike That Killed Suleimani Also Killed Powerful Iraqi Militia Leader. 2020.01.03. <https://www.nytimes.com/2020/01/03/world/middleeast/iraq-iran-airstrike-al-muhandis.html> (letöltve: 2024.03.29.)

³² Silvia Colombo: The GCC Countries and the Arab Spring – Between Outreach, Patronage and Repression. IAI Working Papers 12, Istituto Affari Internazionali, 2012. 3-13. o. <http://www.iai.it/sites/default/files/iaiw1209.pdf> (letöltve: 2024.03.29.)

beszélhetünk több államközi fegyveres konfliktusról (igaz azonban, hogy továbbra is konfliktusos a terület, forradalmak, polgárháborúk, katonai intervenciók, izraeli katonai műveletek Gázában, esetenként Júdeában és Szamáriában, illetve Szíriában és Libanonban akadtak nagy számmal). A térség meghatározó eseménye volt az 1979-es camp david-i béke Egyiptom és Izrael között³³, valamint az 1994-ben kötött béke Izrael és Jordánia között.³⁴ Habár békésnek nem lehetett mondani e területet, azonban az 1990-es évek közepétől az arab tavaszig a szubkomplexumot jobbra stabil államok alkották. Izrael viszonyát Egyiptommal és Jordániával a „hűvös béke” jellemezte, és ugyan északon sem Szíriával sem Libanonnal nem sikerült békét kötni, illetve Libanonban az országos sajátos helyzete miatt a nem állami szereplő Hezbollah is fenyegetésként volt jelen, Szíriának az arab tavasz előtt (és egyébként azt követően sem) nem volt érdeke sem a Hezbollah túlzott megerősödése, sem a jelentős iráni befolyás megjelenése, sem pedig egy fegyveres konfliktus Izraellel.³⁵

Az arab tavasszal ez a stratégiai környezet megváltozott – ezen folyamatok végbemenetele közben viszont Izrael jóval kevesebb figyelmet kapott. A leglátványosabb át-, majd nem sokkal később visszarendeződés Egyiptomban történt, ahol az 1981-től hatalmon lévő Hoszni Mubárak elnöknek távoznia kellett a hatalomból, a választók pedig az iszlamista Muszlim Testvériség elnökjelöltjének Mohamed Murszinak szavaztak bizalmat.³⁶ 2013-ban azonban Abdel-Fattáh al-Szíszi tábornok demokratikus úton/katonai puccsal – ebben a Nyugat és a világ egyéb részei között nincs egyetértés – átvette a hatalmat³⁷ (egyes források szerint ebben az is közrejátszhatott, hogy Mursziéknak szándékában állt felmondani az 1979-es camp david-i békét³⁸), és a mai napig ő irányítja az országot. Egyiptomot tehát jelentősen érintette az arab tavasz, viszont mélyreható reformok és nyugati értelemben vett demokratikus átmenet helyett először egy sok elemében autoriter iszlamista kormányzat, majd a „rég rendszer” egy új képviselője vette át a hatalmat – aki azért igyekezett reformokat bevezetni.³⁹ Mindazonáltal ez

³³ Bernard Reich: A Brief History of Israel. Facts On File Inc., 2008. 124-131. o.

³⁴ Reich: i.m. 175-178. o.

³⁵ Mohanad Hage Ali: Power Points Defining the Syria-Hezbollah Relationship. Carnegie Middle East Center Series on Political Islam, 2019.03. 3-8. o.

³⁶ N. Rózsa, 2015: i.m. 121-124. o.

³⁷ N. Rózsa, 2015: i.m. 121-127. o.

³⁸ Liad Porat: The Muslim Brotherhood and Egypt-Israel Peace. The Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 2014. 37-41. o.

³⁹ N. Rózsa: i. m.125. o.

az időszak érezhetően meggyengített az államot, jó példa erre az Iszlám Állam jelenléte a Sínai-félszigeten,⁴⁰ vagy a 2011 előttihez képest gyengébb gazdasági mutatók.⁴¹

Más történt Szíria esetében. Az egyiptomitól eltérően a szíriai nem mondható sem etnikailag, sem vallásilag homogén társadalomnak,⁴² ennek pedig nagy szerepe volt abban, hogy az Aszad-rezsim (ha csak külső segítséggel is) úgy tűnik győztesen került ki a polgárháborúból. A vallási, etnikai különbségek jelentősége abban rejlik, hogy a különböző csoportok különböző politikai preferenciákkal rendelkeztek (és rendelkeznek a mai napig). Mint az ismeretes, az arab tavasz vezető politikai erői – habár a kezdeti demonstrációk népi megmozdulások voltak, amelyek résztvevőit a rendszer elleni elégedetlenség kötötte össze – éppen a szunnita iszlamista szervezetek voltak (pl. Muszlim Testvériség).⁴³ Ezek a csoportok Tunéziában, Líbiában és Egyiptomban sikereket tudtak elérni, Szíriában azonban a jelentős demográfiai tényezőt alkotó vallási és etnikai kisebbségek miatt csak korlátozott mértékben tudták ezt megtenni. Támogatóik jobbjára a szíriai lakosság többségét adó arab szunnitákból, elsősorban e demográfiai csoport vidéken élő tagjaiból állt, míg a városi szunnita arabok nagy része, a rezsimet vezető Aszad-dinasztiát adó alaviták (a lakosság kb. 13%-a), a keresztények (kb. a lakosság 10%-a), illetve a szunnita kurdok (kb. 2 millió fő) és egyéb kisebbségek (drúzok, cserkeszek) a fennálló rendszer mellett foglaltak állást – vagy legalábbis nem támogatták az ellenzékét⁴⁴, mivel tartottak a szunniták bosszújától és Aszadban látták a túlélésük zálogát. A szíriai rezsim emellett számíthatott olyan szövetségeseire is, mint a Hezbollah, Irán, Kína illetve Oroszország (majd egyébként később bár nem kifejezetten Szíria szövetségeseiként, de Törökország is beavatkozott katonailag is a konfliktusba). E szövetségeseknek számottevő érdekei voltak/vannak Szíriában: Oroszország számára gazdasági és nemzetközi politikai érdekei mellett a tartúzi kikötő (az egyetlen orosz haditengerészeti bázis a Közel-Keleten) és a Latakiához közeli Hmejmim légibázis bírt stratégiai jelentőséggel,⁴⁵ Irán és a Hezbollah pedig azért akarta hatalomban tartani Bassár al-Aszadot, mert Szírián keresztül jutottak el az iráni fegyverek a Hezbollahhoz, és féltő volt, hogy egy új rendszer gátat szabhat ennek.⁴⁶ Kínának

⁴⁰ Gas pipeline in Egypt's Sinai attacked, imports from Israel unaffected. 2020.02.03.

<https://www.reuters.com/article/egypt-security-gas/update-2-gas-pipeline-in-egypts-sinai-attacked-imports-from-israel-unaffected-idUSL8N2A3371/> (letöltve: 2024.03.29.)

⁴¹ Mohsin Khan – Elissa Miller: The Economic Decline of Egypt after the 2011 Uprising. Issue Brief, Atlantic Council Rafik Hariri Center for the Middle East, 2016.06. 9-10. o. https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2016/06/Economic_Decline_Egypt_SjC_web060316.pdf (letöltve: 2024.03.29.)

⁴² Syria. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html> (letöltve: 2024.03.29.)

⁴³ N. Rózsa, 2015: i.m. 87-90. o.

⁴⁴ N. Rózsa, 2015: i.m. 176-181. o.

⁴⁵ Samuel Chirap – Elina Treyger – Edward Geist: Understanding Russia's Intervention in Syria. RAND Corporation, 2019. 3-12. o. https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR3180.html (letöltve: 2024.03.29.)

⁴⁶ Ali: i. m. 3-8. o.

főleg gazdasági és politikai érdekeltségei miatt volt fontos a rezsim fennmaradása.⁴⁷ Mindezen tényezők végül azt eredményezték, hogy ugyan az ország nagyon jelentősen meggyengült, bukott állammá vált, de a politikai elit nagy része a helyén maradt. Mindazonáltal a jelentős iráni jelenlét és a Hezbollahnal való együttműködése miatt Izrael rendszeresen hajt végre légicsapásokat az ország területén.⁴⁸ Izraelben az arab tavasz nem hozott belpolitikai változásokat, az arab országok pedig – mint azt korábban említettük – a belső folyamatokkal voltak elfoglalva, Izrael "lekerült" a politikai napirendjükről.

II.3. Átalakulások az RBKE fogalmai szerint

Ahogy azt korábban említettük, az RBK-k és szubkomplexumaik változhatnak, fejlődési lehetőségeikhez pedig a status quo fenntartását, a belső átalakulást, a külső átalakulást, illetve a befolyásolást soroltuk. Az is rögzítésre került, hogy a fejlődésnek lehet iránya is, ez pedig a regionális integráció. Ennek megfelelően, ami teljes bizonyossággal állítható az elmúlt évek dinamikáit vizsgálva, az az, hogy – amint már korábban említettem – sem a közel-keleti RBK, sem annak alrégiói nem mozdultak el az integráció irányába. Véleményem szerint az is kijelenthető, hogy a status quo a Perzsa-öbölben az USA 2003-as iraki inváziójával, illetve 2011-es kivonulásával szűnt meg, míg a levantei térségben az arab tavasz, illetve még inkább a szíriai polgárháború hozta el az addigi hatalmi rend megbomlását. Meglátásom szerint mindkét szubkomplexumban végbement belső és külső átalakulás, illetve a külső befolyásoló szereplők is változtak.

II.3.1. A belső átalakulás a Perzsa-öbölben

A régió számára a belső átalakulás fő előidézője az Egyesült Államok Irak ellen viselt háborúja volt. Ennek következtében a már említett hatalmi háromszög megbomlott, Irak, mint regionális nagyhatalom megszűnt létezni. Az iráni-szaúdi versengésnek több színtere is kialakult a szubkomplexumon belül, ezek közül a legjelentősebb Irak és Jemen lettek (bár a Katar elleni

⁴⁷ Dan Hemenway: Chinese strategic engagement with Assad's Syria. 2018.12.21. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/syriasource/chinese-strategic-engagement-with-assad-s-syria/> (letöltve: 2024.03.29.)

⁴⁸ Andrey Carey: Israel claims responsibility for airstrikes near Damascus, saying it foiled 'large-scale attack' by Iran. 2019.08.25. <https://edition.cnn.com/2019/08/24/middleeast/israel-airstrike-syria/index.html> (letöltve: 2024.03.29.)

blokádát és a bahreini intervenciót is ide lehet sorolni). Irakban egyértelműen Irán tudta kiterjeszteni a befolyását,⁴⁹ míg Jemenben jelenleg úgy tűnik, Szaúd-Arábia nem tudja legyőzni a húsziakat, így Teherán még egy hídfőállást alakított ki riválisa déli határánál – amely hídfőállásról a jelenlegi, Izrael és a Hamász között folyamatban lévő háborúban lényegében büntetlenül tud nyomást helyezni a nemzetközi hajózásra a Báb el-Mandeb szorosban elhaladó hajók elleni támadásokkal, így próbálva aláásva az izraeli érdekeket. Jó indikátora ennek, hogy Rijád legnagyobb térségbeli szövetségese, az Egyesült Arab Emírátságok csökkentette Jemenben állomásozó katonáinak számát, és diplomáciai megoldást sürget, és részben emiatt, részben pedig más okból kifolyólag, de növekedni látszik a két ország közötti rivalizálás.⁵⁰ Mindemellett az Arab-félsziget déli részén található országban tapasztalható humanitárius válság miatt jelentős nemzetközi nyomás nehezedik Rijádra a konfliktus lezárását és rendezését illetően.⁵¹ A szintén szaúdi vezetésű, Katar ellen hirdetett blokád is inkább kontraproduktív volt, hiszen Doha ahelyett, hogy engedett volna a koalíció követeléseinek, helyreállította diplomáciai kapcsolatait Iránnal, illetve fokozta együttműködését az alrégió új külső aktoraként megjelenő Törökországgal⁵², és végül a korábban vele szemben megfogalmazott követelések nélkül tért vissza a GCC-be. Kijelenthető tehát, hogy az elmúlt másfél-két évtized regionális nyertese Irán, míg Szaúd-Arábia Bahreinen kívül nem igen tud sikereket felmutatni.

II.3.2. A külső befolyás átalakulása a Perzsa-öbölben

A térség politikájának legfőbb külső alakítója lényegében a második világháború végétől az Egyesült Államok volt, bár egészen 1967-ig a britektől is függött. Ezt követően a hidegháború során már helyi partnereire (akkoriban Irán és Szaúd-Arábia volt a két legjelentősebb szövetségese) támaszkodva igyekezett távol tartani a Szovjetuniót a szubkomplexumtól, az unipoláris pillanat pedig elhozta az esélyt, hogy az amerikaiak közvetlenül is megjelenhessenek a Perzsa-öbölben: először – az első öbölháború során – még hatalomban hagyták egyik nagy

⁴⁹ Risen – Arango – Fassihi – Hussain – Bergman: i.m.

⁵⁰ Imad K. Harb: Why the United Arab Emirates Is Abandoning Saudi Arabia in Yemen. 2019.08.01. <https://foreignpolicy.com/2019/08/01/why-the-united-arab-emirates-is-abandoning-saudi-arabia-in-yemen/>; (letöltve: 2024.03.29.)

⁵¹ Missy Ryan– Kareem Fahim: Saudi Arabia and Yemen’s rebels were making rare progress in peace talks. Then new violence flared. 2020.02.03. https://www.washingtonpost.com/world/middle-east/saudi-arabia-and-yemens-rebels-were-making-rare-progress-in-peace-talks-then-new-violence-flared/2020/02/03/85f3bf64-4464-11ea-99c7-1dfd4241a2fe_story.html (letöltve: 2024.03.29.)

⁵² Jane Kinninmont: The Gulf Divided – The Impact of the Qatar Crisis. Chatam House, Middle East and North Africa Programme, 2019.05. 29-31. o.

ellenségüket, Szaddám Huszeint (mondván a stabilitás a legfontosabb), 2003-ban, 9/11-et követően azonban már más prioritások uralkodtak az amerikai külpolitikai döntéshozatalban. A status quo megőrzésének elvét felváltotta annak megváltoztatásának igénye. Mindez azonban nem az unipolaritás eredménye volt, az csupán megkönnyítette a végrehajtást. Az USA az 1970-es évektől (az olajválságoktól fogva) növelte jelenlétét az Öbölben, és amint a Szovjetunió szétesésével alkalom nyílt számára a még közvetlenebb jelenlétre, élt a lehetőséggel, és 2003-2011 között minden korábbinál direkter és militarizáltabb formában volt jelen a régióban.⁵³ Azóta azonban az amerikai jelenlét csökkenő tendenciát mutat: 2011-ben az amerikai csapatok elhagyták Irakot,⁵⁴ és a palaolaj forradalomnak köszönhetően az USA függetlenné vált a térség olajától, amely elvben csökkenthette a régió „értékét”.⁵⁵ Ugyanakkor, mindent egybevetve azt láthatjuk, hogy az Egyesült Államok nem szándékozik elhagyni a szubkomplexumot, és még mindig a legerősebb külső hatalom, amely hajlandó jelentős lépéseket tenni érdekei védelmében; ezt bizonyította például Kászim Szulejmáni⁵⁶ és Abu Mahdi al-Muhandisz⁵⁷ likvidálása is.⁵⁸

Mindazonáltal az is látható, hogy ahol az USA jelenléte csökkent, ott más külső hatalmak jelentek meg. Ez történt Irán esetében Kínát és Oroszországot tekintve. E két külső hatalom egyrészt gazdaságilag lett érdekelt a perzsa államban, másrészt az amerikai hegemonia ellensúlyát látják Teheránban.⁵⁹ Ennek világos jelzése volt például a 2019 végén tartott, közös hadgyakorlat az Ománi-öbölben.⁶⁰

⁵³ Gause: i. m. 6-14. o.

⁵⁴ Bár később az Iszlám Állam miatt visszatértek az országba, létszámuk azonban jóval alacsonyabb, nagyjából 5000 fő. Forrás: Miriam Berger: Invaders, allies, occupiers, guests – A brief history of U.S. military involvement in Iraq. 2020.01.11. <https://www.washingtonpost.com/world/2020/01/11/invaders-allies-occupiers-guests-brief-history-us-military-involvement-iraq/> (letöltve: 2024.03.29.)

⁵⁵ Pierre Noël: US oil import dependence reaches 60-year low. 2018.12.05. <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2018/12/powerlines-us-oil-imports> (letöltve: 2024.03.29.)

⁵⁶ Kászim Szulejmáni az Iráni Forradalmi Gárda Quds Erők (Quds Force) korábbi parancsnoka, aki Irán proxyhálózata kiépítésének szellemi atyja és gyakorlati megvalósítója is volt.

⁵⁷ Abu Mahdi al-Muhandisz az egyik legjelentősebb iraki síita félkatonai szervezet, a Kataib Hezbollah vezetője volt.

⁵⁸ Alan Yuhas: Airstrike That Killed Suleimani Also Killed Powerful Iraqi Militia Leader. 2020.01.03. <https://www.nytimes.com/2020/01/03/world/middleeast/iraq-iran-airstrike-al-muhandis.html> (letöltve: 2024.03.29.)

⁵⁹ Nadya Glebova: Russia's Real Reasons for Partnering with Iran. 2019.07.13. <https://nationalinterest.org/feature/russias-real-reasons-partnering-iran-66937> (letöltve: 2024.03.29.); Alex Vatanka: China's Great Game in Iran. 2019.09.05. <https://foreignpolicy.com/2019/09/05/chinas-great-game-in-iran/> (letöltve: 2024.03.29.)

⁶⁰ Ben Westcott –Hamdi Alkhshali: China, Russia and Iran hold joint naval drills in Gulf of Oman. 2019.12.27. <https://edition.cnn.com/2019/12/27/asia/china-russia-iran-military-drills-intl-hnk/index.html> (letöltve: 2024.03.29.)

Érdekes kérdéskör Katar esete, ahol nem az amerikai jelenlét csökkenése, hanem az országnak a regionális hatalom Szaúd-Arábiával való kapcsolatainak megromlása eredményezte egy új külső szereplő térnyerését – aki ráadásul az USA-szövetséges, NATO-tag Törökország. A törökök megjelenése az alrégióban azonban inkább egyedi eset, további terjeszkedés részükről nem várható, hiszen éppen az a közös pont Ankara és Doha között, amely a térség államainak nagyrésztét aggasztja Katarral kapcsolatban, nevezetesen a Muszlim Testvériség támogatása.⁶¹ Ennek ellenére az eset jó példája a török külpolitika „keletre fordulásának”.

II.3.3. A belső átalakulás a levantei térségben

A levantei szubkomplexum belső folyamatainak betetőzését az arab tavasz és szíriai polgárháború jelentette, amelynek hatására az alrégió szerkezete megváltozott. Mint azt már említettük, Egyiptom meggyengült, az addig stabil Szíria bukott állammá vált, és az ennek következtében létrejött hatalmi vákuumot olyan szereplők töltötték be, mint az azóta legyőzöttnek minősített Iszlám Állam, a Hezbollah (amely története során először hajtott végre kiterjedt katonai tevékenységet Libanon határain kívül), külső szereplőként Irán, Oroszország, Törökország és egyéb, zömében iszlamista milíciák (síita és szunnita egyaránt). Ez az átrendeződés a legjelentősebben a térség vezető hatalmát, Izraelt érintette, hiszen felborította azt a szerkezetet, amire az ország védelmi stratégiáját építette – ugyanakkor ezen időszak alatt, részben saját választásából, elszigetelődött, az események alakításában nem vett részt, tehát a zsidó állam úgy volt jelen a régióban, hogy igazából nem volt jelen. Izrael számára a megváltozott stratégiai környezet kezdetben talán kedvezőnek tűnhetett, mára azonban látható, hogy új fenyegetések megjelenését is hozta, úgymint a Hezbollah megerősödése, Irán állandó jelenléte Szíriában, illetve az ezzel összefüggő katonai fejlesztések (precíziós rakéta projekt).⁶²

II.3.4. A külső befolyás átalakulása a levantei térségben

A második világháborút követően, a hidegháború alatt e térségben a két szuperhatalom, a Szovjetunió és az USA szoros versenyt vívott, utóbbi főleg Egyiptomban és Szíriában tudott

⁶¹ Aykan Erdemir– Varsha Koduvayur: *Brothers in Arms – The Consolidation of the Turkey-Qatar Axis*. FDD Press, 2019.12. 6-10. o. <https://www.fdd.org/analysis/2019/12/11/brothers-in-arms/> (letöltve: 2024.03.29.)

⁶² Udi Dekel – Carmit Valensi – Orna Mizrahi: *The Northern Arena – Toward a Large-Scale Conflict*, In: Itai Brun – Itai Shapira (szerk.): *Strategic Survey for Israel 2019-2020 – On the Brink of Escalation: Multiple Challenges Demand a New Strategy*. Institute for National Security Studies, 2020. 31-35. o.

befolyást szerezni.⁶³ A hidegháború után, akárcsak a Perzsa-öbölben, itt is az Egyesült Államok vált hegemón hatalommá, azonban a szíriai be nem avatkozás és amerikai csapatok szíriai jelenlétével összefüggő bizonytalanságok pozícióvesztést eredményeztek az USA számára.⁶⁴ A keletkező hatalmi űrt Szíriában Oroszország, Irán és Törökország töltötte be.⁶⁵ Diplomáciai szempontból Donald Trump külpolitikai lépései (pl. Jeruzsálem elismerése Izrael fővárosaként, a Golán-fennsík elismerése Izrael részeként), illetve az „évszázad alkujának” (angolul: the deal of the century) nevezett rendezési terv – amely lépések bizonyos fokig újraélesztették vagy megerősítették a biztonsági alkomplexum eredeti "szervező elvét" – is inkább negatív irányba befolyásolta az amerikaiak megítélését, lehetőséget biztosítva így elsősorban Oroszországnak és az Európai Uniónak, hogy megpróbáljanak független közvetítőként fellépni az izraeli-palesztin konfliktus rendezését illetően.⁶⁶ Oroszország megjelenése Szíriában Izrael számára összességében pozitív fejleménynek tekinthető, mivel Moszkva kiszámítható, racionális aktorként viselkedik, és a retorikájának ellent mondva számottevően nem korlátozza Izrael tevékenységét Szíriában, Libanonban, ameddig az nem ütközik orosz érdekekbe. Emellett Irán számára is akadály, hogy még nagyobb befolyást szerezzen Izrael északi határainál.⁶⁷ Igaz azonban, hogy 2022. február 24-én kezdődött orosz-ukrán konfliktus változást hozott ebben a helyzetben. Egyrészt Izrael nem állhat teljesen mellszélességgel Ukrajna mögé (még akkor sem, ha Oroszország kivonta Szíriából a fejlett légvédelmi rendszereit, például az S-300-asokat), hiszen azzal magára haragítaná Moszkvát,⁶⁸ másrészt pedig az orosz erők átcsoportosítása, szíriai jelenlétüknek leépítése inkább Iránnak és a Hezbollahnak kedvez.

⁶³ Ilan Goldenberg – Julie Smith: U.S.-Russia Competition in the Middle East Is Back – And the Trump administration needs a strategy to deal with it. 2017.03.07. <https://foreignpolicy.com/2017/03/07/u-s-russia-competition-in-the-middle-east-is-back/> (letöltve: 2024.03.29.)

⁶⁴ Assaf Orion – Eldad Shavit – Shahaar Eilam – Rotem Oreg: The International System – Superpower Competition and Functional Difficulties, In: Itai Brun – Itai Shapira (szerk.): Strategic Survey for Israel 2019-2020 – On the Brink of Escalation: Multiple Challenges Demand a New Strategy. Institute for National Security Studies, 2020. 14-16. o.

⁶⁵ Melike Janine Sökmen – Irene Martínez – Nicolás De Pedro: Russia, Iran, Turkey – a common strategy in Syria? Notes Internationales 196, 2018.05, CIDOB, https://www.cidob.org/en/publications/publication_series/notes_internacionales/n1_196/russia_iran_and_turkey_a_common_strategy_in_syria (letöltve: 2024.03.29.)

⁶⁶ Russia offers to mediate between Israel and the Palestinians. 2018.11.13. <https://www.timesofisrael.com/russia-offers-to-mediate-between-israel-and-the-palestinians/> (letöltve: 2024.03.29.); Davis Van Opdorp: Top EU diplomat wants European strategy for Middle East peace. 2020.02.14. <https://www.dw.com/en/top-eu-diplomat-wants-european-strategy-for-middle-east-peace/a-52374004> (letöltve: 2024.03.29.)

⁶⁷ Ali: i.m. 11.o.

⁶⁸ Patrick Kingsley – Ronen Bergman: Russia Shrinks Forces in Syria, a Factor in Israeli Strategy There. 2022.10.19. <https://www.nytimes.com/2022/10/19/world/middleeast/russia-syria-israel-ukraine.html> (letöltve: 2024.03.29.)

II.3.5. Külső átalakulás a két térségben – az új szubkomplexum létrejötte

A már említett belső átalakulások és a külső befolyásoló szereplők változása olyan helyzetet eredményezett, amely következtében egy új (talán állandó, talán ideiglenes) szubkomplexum jött létre a közel-keleti RBK-n belül, amely a Földközi-tenger keleti partvidékétől egészen Iránig terjed: az „ellenállás frontja vs. status quo országok (az átláthatóság kedvéért Izraelt is ide sorolom)” szubkomplexuma. Ez az újonnan kialakult alrégió lényegében magában foglalja mind a levantei, mind a Perzsa-öböl térségének aktorait. Ezen alrendszer központi biztonsági kérdése az iráni térnyerés, illetve Teherán – elsősorban nem konvencionális – katonai képességei (pl. ballisztikus rakéták, atomprogram). A perzsa állam regionális térnyerésének alapvetően két iránya van: egy déli és egy nyugati. Az előbbi meghatározó színtere a jemeni polgárháború, illetve ide tartozott az arab tavasz alatti rendszerellenes megmozdulások támogatása (amelyből a legjelentősebbnek a bahreini események számítotnak⁶⁹) is. A nyugati terjeszkedési irány színterei Irak, Szíria, Libanon. Ezen expanzív külpolitika lényege nem más, mint az iráni politikai befolyás regionális kiterjesztése, katonai szempontból fontos hídfőállások és szövetséges milíciák létrehozása/támogatása külföldön, ezáltal az erőkivetítő képesség és az elrettentés növelése. Ennek megfelelően az új szubkomplexumot két fő csoportra oszthatjuk: az Irán vezette „ellenállás frontjára”,⁷⁰ illetve az iráni terjeszkedést ellenzőkre, a jelenlegi status quot támogatókra. Előbbit Irán, Szíria, a Hezbollah (és ezáltal Libanon is), különböző síita milíciák Szíriában és Irakban (pl. a Katáib Hezbollah Irakban⁷¹ és a Quwwat al-Rida Szíriában⁷²), a jemeni húsziq, valamint az iráni befolyás miatt Irak alkotja, míg utóbbiba sorolandó lényegében a bukott állam Jemen kivételével az összes többi szereplő (Izrael és az

⁶⁹ Simon Mabon: The Battle for Bahrain – Iranian-Saudi Rivalry. In: Middle East Policy, 2012, 19.évfolyam, 2. szám. 94–95. o.

⁷⁰ Marisa Sullivan: Hezbollah in Syria. Middle East Security Report 19, Institute for the Study of War, 2014. 9-10. o.

⁷¹ A Katáib Hezbollah azért fontos, mert fejlett iráni fegyverekkel Izraelt, Szaúd-Arábiát és akár a többi Öböl országot is veszélyeztethetik, és habár integrálták a szervezettel az iraki haderőbe, önálló aktorként cselekszik, működése és céljai hasonló jegyeket mutatnak a libanoni Hezbollah terrorszervezettel. Mivel nem iráni állami szerv, támadásaiért elvben nem vonható felelősségre Teherán. Ez azonban csak részben igaz, mivel pont a szervezet USA érdekeltségek elleni tevékenysége vezetett el az iráni Forradalmi Gárda Al-Kudsz erőinek parancsnokának, Kászim Szulejmáni és a Katáib Hezbollah vezetőjének, Abu Mahdi al-Muhandisz likvidálásához. Forrás: Seth J. Frantzman: Who was Abu Mahdi al-Muhandis, killed in US airstrike with Soleimani?

<https://www.jpost.com/Middle-East/Who-was-Abu-Mahdi-al-Muhandis-killed-in-US-airstrike-with-Soleimani-613268?fbclid=IwAR0frp8RRocQSL1RnYPY4okBmFvB7ngqslpfoD1M9amCuQ-T6wlZDsP0BmY> (letöltve: 2024.03.29.)

⁷² Ali: i.m. 8-13. o.

úgynevezett mérsékelt arab államok).⁷³ Külső szereplőket tekintve utóbbi csoportot legnagyobb szövetségese az USA, míg előbbit – bizonyos mértékig – Oroszország és Kína támogatja.⁷⁴

(A Közel-Kelet hatalmi viszonyai)

Az Irán ellenes csoportosulás Perzsa-öbölben található részének aggodalmait (amely aggodalmak USA és Izrael részéről sokkal mélyebbek, mint az arab országoknak általában) három meghatározó témakör alkotja a katonai, gazdasági, társadalmi és politikai (vallási) szektorokhoz kapcsolódóan:

1. Katonai és gazdasági biztonsági kérdések: A fő problémát Teherán atom- és ballisztikusrakéta programja, precíziós fegyverei, A2/AD képességei jelentik. Az ide sorolható, már meglévő eszközök így is nagy katonai műveleti és politikai mozgásteret

⁷³ Ezek a következők: Szaúd-Arábia, Kuvait, Bahrein, Katar, Egyesült Arab Emírátságok, Omán, Jemen, Izrael, Egyiptom, Jordánia. Igaz azonban, hogy ezen országok Iránnal való viszonya különböző. Omán az „Öböl Svájcaként” hagyományosan semleges, közvetítő szerepet tölt be, míg Kuvait és Katar (habár mindkettő az USA fontos szövetségesei) igyekeznek Iránnal is kiegyensúlyozott kapcsolatokat létrehozni, utóbbi ráadásul ideológiailag közelebb áll Törökországhoz, mint Szaúd-Arábiához. Forrás: Sarah Freuer – Itai Brun – Galla Lindenstrauss – Oded Eran – Yoram Schweitzer – Ofir Winter – Yoel Guzansky – Remi Daniel – Eldad Shavit – Ari Heistein: The Regional System – Struggling for the Shape of the Middle East, In: Itai Brun – Itai Shapira (szerk.): Strategic Survey for Israel 2019-2020 – On the Brink of Escalation: Multiple Challenges Demand a New Strategy. Institute for National Security Studies, 2020. 19. o.

⁷⁴ Ameddig érdekeik egybeesnek, illetve amíg USA közel-keleti dominanciáját csökkentik ezek a szereplők.

biztosítanak Irán számára, az atomfegyver pedig egyértelműen a régió legerősebb államává emelné a perzsa államot. Ez a közel-keleti fegyverkezési verseny felgyorsulásához, illetve a nukleáris fegyverek proliferációjához vezetne.⁷⁵

A katonai képességeket azonban nem csak fegyveres konfliktusok során hajlandó Irán használni, hanem egyéb nyomásgyakorlási kísérleteknél is. Ezt láthattuk, amikor a gazdasági szempontból kiemelten fontos szaúdi Aramco vállalat telephelyét érte – vélhetően iráni jóváhagyással egy iráni proxy szervezet által végrehajtott – rakétatámadás.⁷⁶ A katonai képességek proxyk által történő, kritikus infrastruktúrák ellen való alkalmazása a jövőben is elképzelhető,⁷⁷ aminek következtében az Öböl államai kénytelenek lehetnek a gazdasági szempontból fontos objektumaik, eszközeik katonai védelméről gondoskodni – békeidőben is.

2. Rezsimbiztonság: Ez a terület a politikai és társadalmi biztonsági szektort érinti. Az Irán által hirdetett iszlám forradalom – bár korlátozottan – a népakaratra épít, ahol a vallástudós vezeti a társadalmat (velájat-e fakíh rendszer, élén egy mardzsa-e taklíd áll⁷⁸), nem pedig egy király/uralkodó, ahogy az Öböl országok esetében. Ezen országok uralkodói sokszor belső legitimációs deficittel küzdenek (habár igyekeznek alternatív legitimációs forrásokat találni), és tartanak az iráni iszlám forradalom szellemiségének terjedésétől, hiszen az képes lehet megdőnteni hatalmukat.⁷⁹
3. A muszlim világban betöltött szerep: Az iszlám világnak nincs egy elfogadott vezető hatalma, ezért a titulusért jelenleg Irán, Szaúd-Arábia és Törökország versenyez

⁷⁵ Dombai Zsolt: Az iráni atomprogram célja és a Közel-Kelet biztonságára gyakorolt hatása. In: Honvédségi Szemle, 2012, 1. szám. 14-16. o.

⁷⁶ Maysam Behravesht: How drone attacks on Saudi Aramco might blow up US-Iran tensions. 2019.09.16. <https://www.aljazeera.com/news/2019/09/drone-attacks-saudi-aramco-blow-iran-tensions-190916051658838.html> (letöltve: 2024.03.29.) ; Humejra Pamuk: Exclusive: U.S. probe of Saudi oil attack shows it came from north – report. 2019.12.20. <https://www.reuters.com/article/us-saudi-aramco-attacks-iran-exclusive/exclusive-u-s-probe-of-saudi-oil-attack-shows-it-came-from-north-report-idUSKBN1YN299> (letöltve: 2024.03.29.)

⁷⁷ Summer Said – Dion Nissenbaum: Saudi Air Defenses Thwarted Attack on Aramco. 2020.01.29. <https://www.wsj.com/articles/saudi-air-defenses-thwarted-attack-on-aramco-11580320697> (letöltve: 2024.03.29.)

⁷⁸ N. Rózsa Erzsébet: Az Iráni Iszlám Köztársaság – a síita modernizációs kísérlet, 2010. május 31. , http://www.grotius.hu/doc/pub/VPUIJK/2010_116_n.rozsa_erszebet_iran.pdf. (letöltve: 2024.03.29.)

⁷⁹ Szalai Máté: Az Öböl menti politikai rendszerek legfontosabb jellemzői és kihívásai a XXI. század elején. MKI-Tanulmányok, 2013. 7-11. o.

egymással.⁸⁰ Az Öböl monarchiái politikailag leginkább Szaúd-Arábiához állnak közel, így ők érdekeltek Rijád erős pozíciójában.⁸¹

A levantei térségben Izrael számít az ellenállás frontjának legnagyobb ellenségének, ennek megfelelően küzd a perzsa állam térnyerése ellen az északi szárnyban: Libanonban, Szíriában, de még Irakban is.⁸² A két állam közötti konfliktus igen mély, Izraelnek létérdeke, hogy a perzsa államot és annak befolyási övezetét minél messzebb tartsa saját határaitól, hiszen Irán nyíltan hirdeti, hogy nemkívánatosnak tekinti a zsidó államot, és olyan terrorszervezeteket támogat, mint a libanoni Hezbollah (amely egyébként a libanoni parlament és a kormány tagja is), vagy a palesztin Hamász és Iszlám Dzsihád.⁸³ A térség két másik, az „ellenállás frontjához” nem tartozó állama Egyiptom és Jordánia, amelyek ugyan nem érdekeltek az iráni térnyerésben, de nincsenek jelen az északi szárnyban.⁸⁴

Mindezen a tényezők végeredményben az „ellenségem ellensége a barátom” logika alapján érdekszövetségbe terelték Izraelt olyan, a zsidó állammal ellenséges, annak létezését el nem ismerő arab államokkal, mint Szaúd-Arábia vagy a sokáig szintén ezen az állásponton lévő, azonban az Ábrahám egyezmények óta Izraellel a diplomáciai kapcsolatot felvevő Egyesült Arab Emirátusok.⁸⁵ Ennek megfelelően az iráni térnyerés ellen annak nyugati szárnyán Jeruzsálem harcol, még a déli szárnyon a status quo csoport többi tagjai küzdenek a perzsa állam befolyásának kiterjesztése ellen (Jemenben fizikailag Szaúd-Arábia vezetésével csak egyes tagjai).

⁸⁰ Soner Cagaptay – Parag Khanna: Middle East reconfigured – Turkey vs. Iran vs. Saudi Arabia. 2013.09.13. <https://edition.cnn.com/2013/09/13/opinion/khanna-cagaptay-turkey-iran-saudi-arabia/index.html> (letöltve: 2024.03.29.)

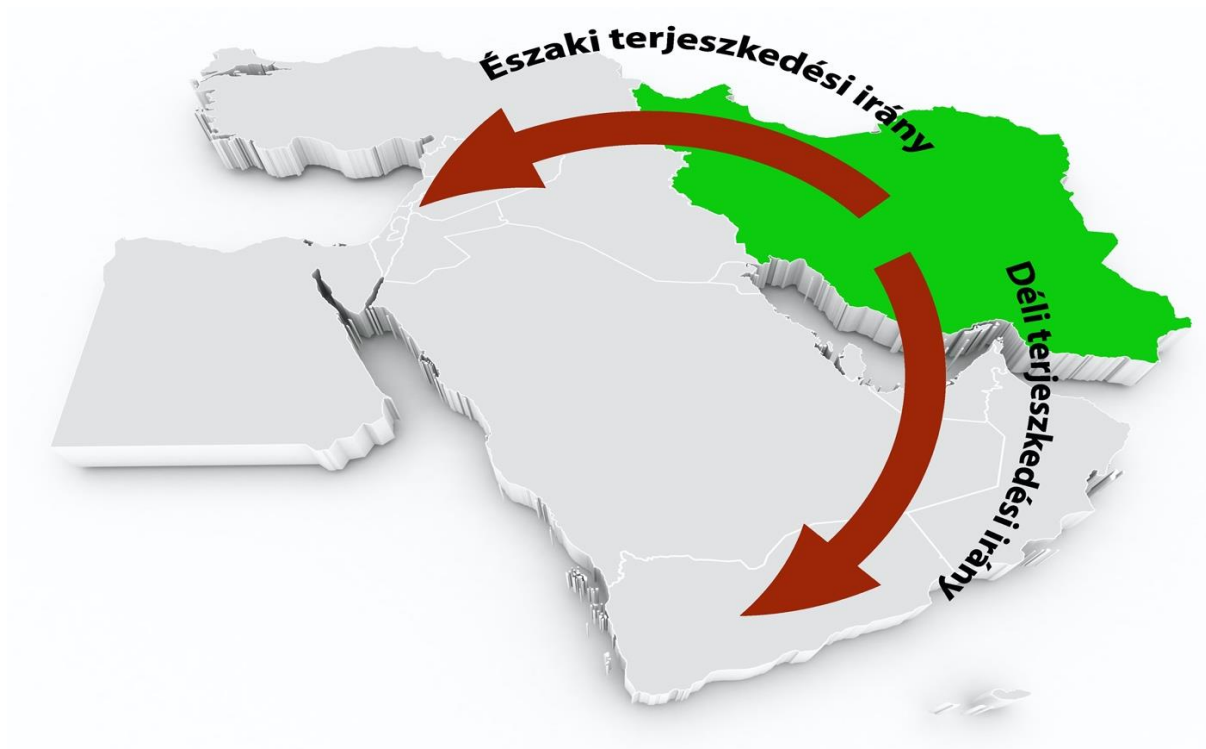
⁸¹ Kivételt képez Katar, amely – mint már említettük – Törökországhoz áll közelebb.

⁸² Mitch Prothero: Israel and Lebanon toward all-out war. <https://www.businessinsider.com/air-strikes-exploding-drones-pushing-israel-lebanon-close-to-war-2019-8> (letöltve: 2024.03.29.)

⁸³ Sima Shine – Raz Zimmt – Emily B. Landau: Iran: Defiance and Audacity, alongside Internal Challenges, In: Itai Brun– Itai Shapira (szerk.): Strategic Survey for Israel 2019-2020 – On the Brink of Escalation: Multiple Challenges Demand a New Strategy. Institute for National Security Studies, 2020. 28. o.

⁸⁴ Ott vannak viszont Jemenben. Forrás: Raed Omari: Jordan’s role in Yemen part of its commitment to Arab stability – analysts. <http://english.alarabiya.net/en/perspective/analysis/2015/03/27/Jordan-s-role-in-Yemen-part-of-its-commitment-to-Arab-stability-analysts.html> (letöltve: 2024.03.29.)

⁸⁵ Seth J. Frantzman: UAE foreign minister tweets article about Israel, Arab alliance. 2019.12.22. <https://www.jpost.com/Middle-East/UAE-foreign-minister-tweets-article-about-Israel-Arab-alliance-611660> ; (letöltve: 2024.03.29.) ; US arranging meeting between Netanyahu and Saudi crown prince – report. 2020.02.10. <https://www.jpost.com/Israel-News/US-seeking-to-arrange-meeting-between-Netanyahu-and-Saudi-crown-prince-617062> (letöltve: 2024.03.29.)

(Az iráni terjeszkedés irányai)

II.4. Az új szubkomplexum létrejöttének háttere

Az „ellenállás frontja” vs. status quo szubkomplexum kialakulása azonban nem hirtelen történt. Az iráni iszlám forradalom exportjára és az ország befolyásának kiterjesztésére való törekvés már lényegében 1979-től megkezdődött. Habár az iszlám forradalom exportjára nem igen került sor, a perzsa állam regionális befolyása kiépítésének első lépéseiként 1982-ben létrehozta a Hezbollahot, és Szíriával is érdekszövetség alakult ki (amely alapja kezdetben inkább az iraki-iráni háború volt). Ezt követte az 1989-es, Hamással kötött stratégiai szövetség. A következő fontos mérföldkő Irak 2003-as (az Egyesült Államok által végrehajtott) inváziója volt, aminek eredményeként megszűnt a Szaddám Huszein rendszere jelentette fenyegetés és Irán elkezdhette megvetni lábát a szomszédos országban.⁸⁶ Az új szubkomplexum létrejöttében azonban az utolsó, döntő jelentőségű esemény a 2011-ben kirobbant szíriai polgárháború volt, amely következtében Teherán (habár csak minimális jelenléttel) közvetlenül megjelent Izrael északi határainál.

Ezt megelőzően Irán csak komplikált módon tudott fegyvereket eljuttatni a Hezbollahhoz Szírián keresztül: rendszerint légi úton, fedett műveletek keretében török légtéren keresztül

⁸⁶ Rostoványi Zsolt: Az „arab tavasz” hatása a Közel-Kelet geopolitikai térképének újrarendezésére. Külügyi Szemle, 2012, 1. szám. 55-57. o.

szállították ezeket az iráni állami légitársaság gépei, amelyek Damaszkuszban landoltak, innen pedig a rakomány szárazföldön jutott el Libanonba, a Bekaa-völgybe (volt arra is precedens, hogy a szállítmányok hajón érkeztek szíriai kikötőkbe, de a hajóknak értelemszerűen még nagyobb távolságot kellett megtenniük). Később a török hatóságok elkezdtek figyelni ezeket a járatokat, azonban Irán eddigre kiépítette baráti kapcsolatát Irakkal, így már nem volt szüksége a török légtérre, hiszen szomszédján keresztül rövidebb úton is elérhette Szíriát. Habár az amerikaiak többször elégedetlenségüket fejezték ki emiatt az irakiaknak, a gyakorlat a mai napig nem változott.⁸⁷ Sőt, a szíriai polgárháború lehetővé tette Irán számára, hogy egyrészt közvetlenül jelen legyen Szíriában, másrészt pedig elérje, hogy olyan fegyverek is a Hezbollah kezébe kerülhessenek, amelyek nem feltétlenül szolgálják a szíriai érdekeket.⁸⁸ Emellett megjelent az Irakon és Szírián keresztül szárazföldön történő fegyverszállítások lehetősége, amely jóval olcsóbb opció, mint a légi úton történő anyagmozgatás.⁸⁹

Ez azért fontos, mert a levantei térség regionális hatalma, Izrael számára a legjelentősebb fenyegetés pontosan az, hogy a legnagyobb ellensége, Irán állandó katonai jelenlétet alakíthat ki a szomszédos Szíriában, illetve hogy a Hezbollah 130.000 darabosra becsült rakétaarzenálja továbbfejlesztésre kerül és a síita terrorszervezet precíziós fegyverekhez jut.⁹⁰ Az előbbi lehetővé tehetné iráni csapatok nagyobb számú állomásoztatását, stratégiai fegyverek telepítését, hírszerzési infrastruktúra kiépítését és még sok egyéb, Jeruzsálem számára negatív fejlemény megvalósulását; az utóbbi a zsidó állam számára egzisztenciális fenyegetést jelentene, mivel ebben az esetben az izraeli légvédelem rettentő nagy kihívással nézne szembe.

A zsidó állam légvédelme ugyanis kiválónak mondható, de még az izraeliek többrétegű védelmi rendszere sem tudna elhárítani egy tömeges, precíziós rakétatámadást, mivel egyszerűen túlterhelődne. A Hezbollah rakétaarzenálja jelenleg – habár mennyiségre jelentős – jobbára nem irányítható rakétákból áll, amelyek nem túl pontosak és többnyire hatótávolságuk sem nagy.⁹¹ A rövidebb hatótávolságú eszközöket az izraeli Vaskupola hivatott semlegesíteni,

⁸⁷ Yossi Melman: In Depth: How Iranian weapons go through Syria to Hezbollah. 2013.05.25. <https://www.jpost.com/Features/In-Thespotlight/In-Depth-How-Iranian-weapons-go-through-Syria-to-Hezbollah-314312> (letöltve: 2024.03.29.)

⁸⁸ Ali: i.m. 3-8. o.

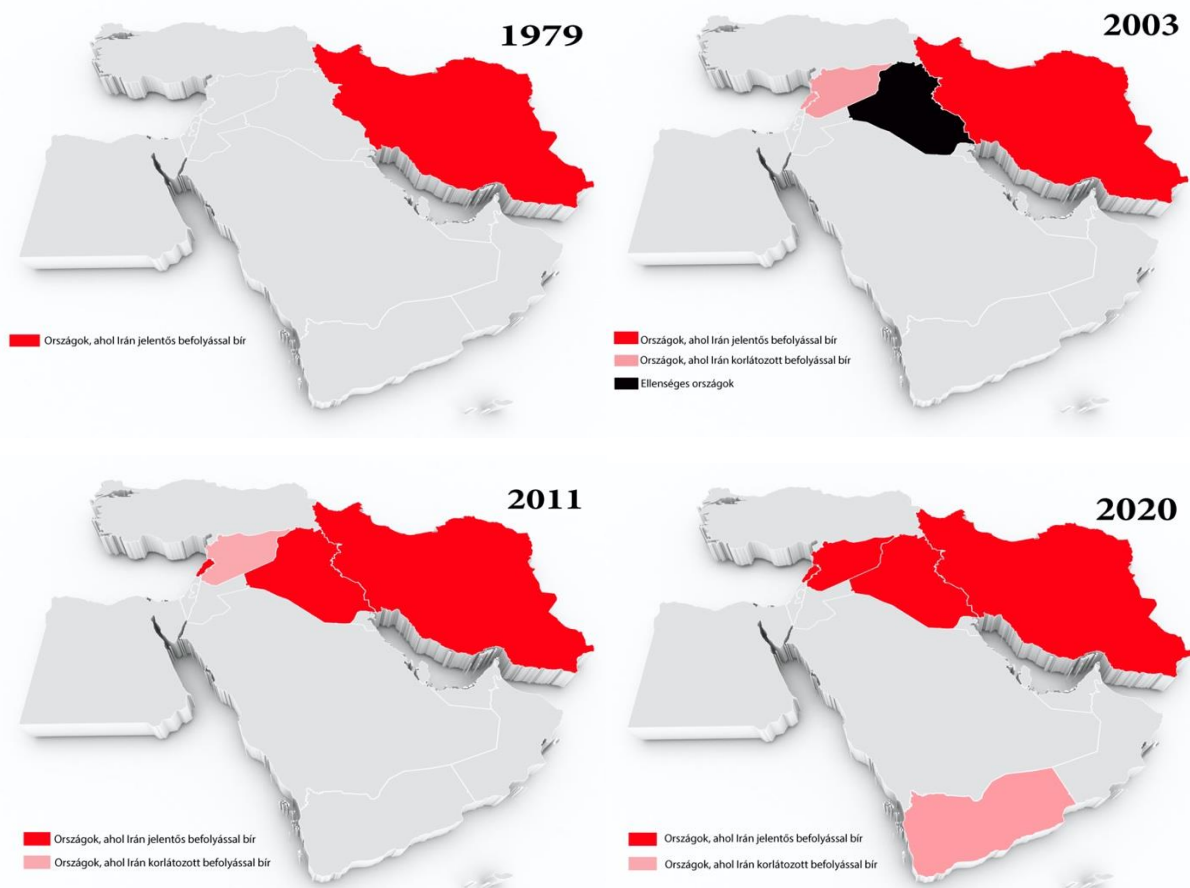
⁸⁹ 8 said killed in airstrike on pro-Iranian militia in eastern Syria. 2020.01.10. <https://www.timesofisrael.com/report-warplanes-target-weapons-shipment-on-iraq-syria-border/> (letöltve: 2024.03.29.)

⁹⁰ Király István Mihály: Az izraeli légvédelem és légierő legújabb eszközei – többrétegű légvédelmi rendszer, F-35, UAV-ok. Szakmai Szemle, 2019, XVII. évfolyam 4. szám. 86-88. o.

⁹¹ Shaan Shaikh – Ian Williams: Hezbollah's Missiles and Rockets – An Overview. 2018. 07. 2. o. https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fspublic/publication/180705_Williams_HezbollahMissiles_v2.pdf (letöltve: 2024.03.29.)

amely azonban nem semmisíti meg azokat a rakétákat, amelyek nem lakott vagy nem stratégiailag fontos területen csapódnak be. A nagyobb hatótávolságú rakéták semlegesítésére a Dávid Parittyája rendszer áll a zsidó állam rendelkezésére.⁹² Világos azonban, hogy amennyiben egyszerre több, nagy pontosságú, akár rövidebb, akár hosszabb hatótávolsággal rendelkező rakétát lő ki a Hezbollah Izraelre, úgy a zsidó állam légvédelme maximum csökkenteni tudná a pusztítást, elhárítani nem. Éppen ezért Jeruzsálem mindent megtesz azért, hogy megakadályozza az iráni precíziós fegyverek szállítását a Hezbollahhoz, illetve határaihoz közeli pontokra, valamint a meglévő rakéták „továbbfejlesztését”.⁹³

Ha ez mégis megvalósulna, az radikálisan megváltoztatná az erőviszonyokat, éppen ezért reális opció, hogy ez esetben Izrael megelőző csapást mérne a Hezbollahra, amely valószínűleg a harmadik libanoni háborúhoz, vagy egy kiterjedtebb „első északi háborúhoz” vezethet. Ez utóbbi esetben a zsidó állam valószínűleg Libanonban, Szíriában, Irakban és a Gázai övezetben is harcolni kényszerülne; valamint elképzelhető az Iránnal való összecsapás lehetősége is.⁹⁴

⁹² Király István Mihály, 2019: i. m. 84-88. o.

⁹³ Dekel – Valensi – Mizrahi: i.m. 31-35. o.

⁹⁴ Itai Brun–Itai Shapira: The Operational Environment: New Capabilities of the Radical Shiite Axis. In: Itai Brun – Itai Shapira: Strategic Survey for Israel 2019-2020 – On the Brink of Escalation: Multiple Challenges Demand a New Strategy. Institute for National Security Studies, 2020. 51. o.

(Irán térnyerése 1979-től)

Konklúzió

Kijelenthető, hogy a szíriai polgárháború jelentősen megváltoztatta a levantei térség erőegyensúlyát, mivel teljessé tett a perzsa állam északi terjeszkedési irányát, egybefüggő szárazföldi korridort létrehozva Irán és libanoni szövetségese, a Hezbollah, valamint a Földközi-tenger között. Ezzel végleg egybeolvadt a Perzsa-öböl és a levantei szubkomplexum, mivel a legfontosabb biztonsági kérdéssé mindkét alrégióban az iráni terjeszkedés vált. Az összeolvadás és Teherán térnyerésének következtében érzékenyebbé alakult ki Izrael és a zsidó állammal alapvetően szembe helyezkedő Öböl menti monarchiák között. Az együttműködés ezen országok között azonban – alapvetően az izraeli-palesztin konfliktus miatt – korlátozott, és valószínűleg az is marad; viszont amíg külön színtereken tudnak harcolni Irán ellen, előreláthatólag fennmarad.

Látható tehát hogy egy régóta tartó, azonban a 21. század elején felgyorsult folyamat eredményeként tekinthetünk a két szubkomplexum összeolvadására, melynek utolsó kritikus pontja Irán megjelenése volt Izrael határainál – és bizonyos mértékben ezt az összeolvadást formálisan megerősítették az Ábrahám megállapodások létrejötte.⁹⁵

⁹⁵ Emellett, ha korlátozott mértékben is, de Törökország külső hatalomként lépett be mind az új szubkomplexumba, mind pedig a tágabb Közel-Keletre – így az tovább nem tekinthető szigetelőállamnak.

III. Az izraeli biztonság- és védelempolitika alakulása az első cionista településektől az államalapításig

Izrael, a Közel-Kelet és a levantei térség regionális hatalma, egy fiatal ország, amelynek modernkori államisága 1948-ig vezethető vissza. Létrejötté azonban nem egyik pillanatról a másikra történt, azt mintegy 70 évnyi zsidó bevándorlás és térnyerés előzte meg. 1882-től kezdődően több bevándorlási hullám keretében érkeztek (főleg Európából) zsidók az Oszmán Birodalom, majd később Palesztina Brit Mandátum területére,⁹⁶ céljuk pedig a cionizmus megjelenésétől az önálló haza megteremtése volt. Ahhoz, hogy megértsük, hogyan válhatott ez valóra, és hogyan volt képes megvédeni születendő államát az ott élő zsidó lakosság a túlerőben lévő arab országokkal szemben a Függetlenségi Háború során, kulcsfontosságú megvizsgálunk egyrészt a cionista vezetők politikáját (főleg a külső hatalmakkal szemben), a helyi arab lakossággal fennálló konfliktus okait és mérföldköveit, valamint azon önvédelmi szervezetek kialakulását és fejlődését, amelyek ennek következtében jöttek létre. Ezen alfejezet ennek megfelelően bemutatja a cionista vezetők politikai céljainak és stratégiájának változásait, valamint ezen változások okait 1882 és 1948 között, illetve ismerteti a későbbi Izraeli Védelmi Erők gerincét adó önvédelmi szervezetek (Bar Giora – Hashomer – Haganah) fejlődési útját, történetét.

III.1. A politikai dimenzió az első világháborúig

⁹⁶ Ezeket a bevándorlási hullámokat alijának nevezzük, és 1948 előtt ezek közül öt hivatalosat és egy nem hivatalosat tartanak számon:

- Első hullám (1882-1903): 20-30.000 ember
- Második hullám (1904-1914): 20-30.000 ember
- Harmadik hullám (1919-1923): 35.000 ember
- Negyedik hullám (1924-1928): 62.000 ember
- Ötödik hullám (1929-1939): 285.000 ember
- Alija Bét (1933-1948): 115.996 ember

Forrás: Hershel Edelheit – Abraham J. Edelheit: History of Zionism – A Handbook and Dictionary. Westview Press, 2000. 239-246. o.

A cionizmus az európai felvilágosodás, az abból kinövő nacionalizmus, illetve az európai zsidó felvilágosodás (Haskala⁹⁷) következtében létrejött zsidó nacionalista politikai ideológia⁹⁸, amelynek célja már a kezdetektől egy önálló zsidó nemzetállam létrehozása volt.⁹⁹ Habár a cionizmus, mint ideológia születését Theodor Herzl nevéhez szokás kötni, léteztek előfutárai is a mozgalomnak.¹⁰⁰ Az első és leglényegesebb esemény azonban Herzl híres műveinek megjelenése¹⁰¹ és a Cionista Világszervezet létrehozása¹⁰² előtt Risón le-Ción 1882-es megalapítása volt: ez volt ugyanis az első cionista település, amely a mai Izrael területén jött létre a szétszórátást követően – ezért a szerző ezt tekinti az izraeli állam megalakulásának első politikai mérföldkövének. Rishon Leziont a Hovevei Zion (Hibbat Zion, Cion szerelmesei) egyesülethez köthetjük, amely az akkori Orosz Birodalomban a II. Sándor cár elleni merényletet követő progromok következtében alakult meg.¹⁰³ Ez, illetve az a tény, hogy az első zsidó telepések többnyire szintén a cári Oroszország területéről származtak, azzal magyarázható, hogy egész Európában itt volt a zsidóság a legrosszabb helyzetben.¹⁰⁴ Ebből kifolyólag ők voltak a legfogékonyabbak a cionizmusra (és a szocializmusra¹⁰⁵) – míg nyugatabbra vagy vallási, vagy politikai okokból a zsidó lakosság többsége eleinte kevésbé fogadta lelkesen Herzl eszméit.¹⁰⁶

⁹⁷ Carsten Schapkow: How Jews Modernized – The Western Nations. In: Alan T. Levenson (szerk.): The Wiley-Blackwell History of Jews and Judaism. Wiley-Blackwell, 2012. 327-342. o.

⁹⁸ Amelyben markánsan megjelennek baloldali jegyek.

⁹⁹ Gadi Taub: Zionism. In: Gregory Claeys (szerk.): Encyclopedia of Modern Political Thought. Sage CQ Press, 2013. 869–872. o.

¹⁰⁰ Grünhut Zoltán: Önkormányzás és telepítéspolitikai Izraelben. PhD értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2012. 15-24. o.

¹⁰¹ Herzl két legnagyobb hatású műve, A Zsidó Állam (Der Judenstaat) 1896-ban, Ósújorszag (Altneuland), 1902-ben jelent meg. Forrás: 160 éve született Herzl Tivadar, a modern Izrael megálmodója. Zsidó.com, 2020.04.05. <https://zsidó.com/160-eve-szuletett-herzl-tivadar-a-modern-izrael-megalmodoja/> (letöltve: 2024.03.29.)

¹⁰² Herzl így írt az 1897 augusztusában Baselben megszervezett Első Cionista Világkongresszusról: „Bázelben megalapítottam a zsidó államot. Ha ezt most hangosan mondanám, általános nevetés lenne rá a válasz. Öt év múlva talán, vagy ötven év múlva biztosan mindenki belátja”. Forrás: Novák Attila: Theodor Herzl. Vince, 2002. 110. o.

¹⁰³ Grünhut: i.m. 51. o.

¹⁰⁴ Mindennek jó példája az 1881-es úgynevezett májusi törvények, amelyek értelmében például zsidók nem telepedhettek le, csak a Cári Birodalom egy meghatározott részén (úgynevezett letelepedési övezet, amely a mai Belarus, Litvánia, Moldova, illetve nagyrészt Ukrajna, Lengyelország, és kis részben Lettország és az Oroszországi Föderáció nyugati részét foglalta magában), illetve a helyi lakosságot megillette a jog, hogy a köztük élő zsidók kiűzését kérvényezzék. Forrás: Modern Jewish History: The Pale of Settlement. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-pale-of-settlement> (letöltve: 2024.03.29.)

¹⁰⁵ Mind a cionizmus, mind pedig a szocializmus elterjedése az oroszországi zsidóság körében a kor társadalmi-gazdasági változásai segítségével történt. Kiemelt szerepet játszott a nyugati ideológiák elterjedésében a zsidó és általános felvilágosodás eredményei, az iparosodás és városiasodás, a társadalmi és kulturális kapcsolatok, valamint a nyomtatott sajtó.

¹⁰⁶ A kor európai zsidóságát (leegyszerűsítve) két nagy csoportra lehetett osztani: a vallásosok és az asszimiláltak blokkjára. Előbbiek az önálló zsidó állam létrehozását vallási okokból utasították el, ugyanis a Talmud szerint a zsidók szétszórátását a nép bűnei eredményezték, és majd a Messiás eljövételkor térhetnek vissza a zsidók Izrael földjére, hogy újra létrehozzák államukat. Utóbbiak többsége a cionizmust azért ellenezte,

A zsidó bevándorlás a mai Izrael területére tehát már 1882-ben megindult – ahol ekkor a még az Oszmán Birodalom bírt fennhatósággal¹⁰⁷. Innentől kezdve politikai szempontból a legfontosabb kérdés az volt, hogy mely külső szereplőkre támaszkodhatott a cionista projekt. Már a kezdetektől ugyanis a cionizmus egyik alapvetése volt, hogy legalább egy, a Közel-Keleten jelen lévő külső nagyhatalommal jó viszonyt kell kialakítani. Emögött az állt, hogy cionista vezetők, köztük Theodor Herzl is, hamar felismerték, hogy csak egy ilyen külső nagyhatalom támogatásával érhetik el az állammá válást, nem pedig a helyi arabokkal való megegyezésen keresztül.¹⁰⁸ E tekintetben elmondható, hogy az Oszmán Birodalom részéről a cionista vezetők minden igyekezete ellenére sosem mutatkozott hajlandóság az önálló zsidó otthon támogatására, és a Porta a kezdetektől igyekezett megakadályozni a zsidó térhódítást is¹⁰⁹. Mindazonáltal ezt Isztambulnak nem sikerült maradéktalanul elérni, mert az olyan külső hatalmaknak, mint Németország és Oroszország, érdekében állt a saját országukban élő zsidók kivándorlása Palesztinába, mivel úgy vélték, így mind a szocializmus, mind pedig az antiszemitizmus hazai terjedése alább hagyhat. Németországnak ezenkívül fontos volt, hogy „Európa beteg embere”¹¹⁰ ne menjen csődbe, ehhez pedig a zsidó bevándorlókban látott segítséget, akiktől a gazdaság megerősítését remélte. Mindent összevetve azonban egy önálló zsidó állam megalapítása nem volt e területen reális opció, a cél inkább a zsidó élet új központjának létrehozása volt.¹¹¹

	Létszám (fő)	Arány (kerekítve)
Muszlim	403.795	87%
Keresztény	43.659	10 %

mert az a zsidóságot népként, etnikumként azonosítja, míg az asszimilált zsidók magukra az adott nemzetállamon vagy birodalmon belüli vallási közösségként tekintettek. Forrás: Dovie Schochet: Discover the Four Exiles of the Jewish People. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/3671017/jewish/Discover-the-Four-Exiles-of-the-Jewish-People.htm (letöltve: 2024.03.29.); Immanuel J. Schochet: Laws Concerning Kings and the Messiah. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/101744/jewish/Laws-Concerning-Kings-and-the-Messiah.htm (letöltve: 2024.03.29.); Vágvölgyi B. András: XXI. század: zsidóvíta. Szombat, 2018.07.22. <https://www.szombat.org/tortenelem/xxi-szazad-zsidovita> (letöltve: 2024.03.29.)

¹⁰⁷ A korabeli adatok szerint azon a területen, ahol a mai Izrael, illetve a Gázai-övezet és Júdea és Szamária helyezkedik el, összesen 462.465 lakos élt 1878-ban. Ebből 403.795 fő (87 %) muszlim, 43.659 fő (10 %) keresztény és 15.011 fő (3 %) zsidó volt. Forrás: Alan Dowty: Israel/Palestine. Polity, 2008. 13. o.

¹⁰⁸ Avi Shlaim: Israel between East and West, 1948-1967. In: International Journal of Middle Eastern Studies, 2004, 36. évfolyam, 4. szám. 657-658. o.

¹⁰⁹ A zsidók úgynevezett „könyves népek”, így státuszuk rendezve volt a millet-rendszerben. A nacionalizmus pedig teljesen idegen volt az Oszmán Birodaltól, sőt, annak is a végét okozta.

¹¹⁰ Az Oszmán Birodalomra hivatkoztak így rendszeresen a XIX. században.

¹¹¹ Mim Kemal Oke: The Ottoman Empire, Zionism, and the Question of Palestine (1880-1908). In: International Journal of Middle East Studies, 1982, 14. évfolyam, 3. szám. 334-338. o.

Zsidó	15.011	3%
Összesen	462.465	

(A mai Izrael, Gázai övezet, valamint Júdea és Szamária területének lakossága 1878-ban, az alijákat megelőzően)¹¹²

Habár az Első Cionista Világkongresszus 1897-ben az akkori Palesztinát¹¹³ jelölte ki a létrejövő zsidó állam helyszínéül,¹¹⁴ 1897 és 1905 között még nem mindenki (köztük maga Theodor Herzl sem) tekintette ezt végleges döntésnek, és egyéb helyszínek is megfontolásra kerültek.¹¹⁵ E tekintetben a mozgalom a britekben talált partnerre, akik végül Ugandát ajánlották fel, ahol a zsidók önkormányzathoz juthattak volna. E lehetőséget végül Herzl halálát és egy sikertelen ugandai expedíciót követően a Cionista Világkongresszus elutasította, és – habár egészen a Balfour-nyilatkozatig voltak szakadár próbálkozások – 1905-től már csak egy Palesztinában létrejövő önálló zsidó állam képezte programjuk központi elemét.¹¹⁶

Összefoglalva tehát 1882 és 1914 között a cionista mozgalom a palesztinai bevándorlás tekintetében leginkább Németországra, bizonyos fokig pedig a cári Oroszországra számíthatott, mint ügyüket valamelyest támogató külső hatalmak. Ezenkívül a Brit Birodalommal folytattak tárgyalásokat egy Palesztinán kívüli zsidó nemzeti otthon létrehozásáról (amelyet a britek jobbra támogattak is), azonban ez az irányvonal egyrészt a cionista mozgalom belső ellenállásán, másrészt a felkínált terület sajátosságai miatt végül megszűnt, és 1905-től már csak a Palesztinában történő államalapítás volt a cél.

III.2. A katonai dimenzió az első világháborúig

Az 1882-től kezdődő nagymértékű zsidó bevándorlás és a telepek létrehozása a helyi arab lakosságban nemtetszést váltott ki, a telepek, illetve azok lakói már a kezdetektől fogva

¹¹² Alan Dowty: i.m. 13. o.

¹¹³ 1897-ben Palesztinára mint földrajzi területre, semmint jól meghatározott határokkal rendelkező politikai egységre hivatkoztak az Első Cionista Világkongresszuson. Ennek oka, hogy Palesztina mint politikai egység az Oszmán Birodalmon belül nem létezett, a mai Izrael Állam a bejrúti (és ha a Golán-fennsíkot is hozzá vesszük, akkor a damaszkuszi) vilajet és a különleges státuszú jeruzsálemi szandzsák területén helyezkedik el.

¹¹⁴ The First Zionist Congress and the Basel Program. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/first-zionist-congress-and-basel-program-1897> (letöltve: 2024.03.29.)

¹¹⁵ Ezek között volt Argentína, Mezopotámia, Szíria, Ciprus, a Sínai félszigeten El-Arish, és Uganda is. Forrás: Búr Gábor: Imperia in imperio? Herzl Tivadar és az Uganda-terv. In: Háda Béla – Ligeti Dávid – Majoros István – Maruzsa Zoltán – Merényi Krisztina (szerk.): Nemzetek és birodalmak – Diószegi István 80 éves. ELTE, Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, 2010. 96-98. o.

¹¹⁶ Búr: i.m. 103-106. o.

kénytelenek volt szembesülni bizonyos fenyegetésekkel, például az akkor még többségi arab lakosság támadásaival. Ennek kivédésére először arabokat (vagy más nem zsidókat) alkalmaztak, azonban 1907. szeptember 28-án Jaffóban titkos társaságként megalakult az első zsidó önvédelmi szervezet, a Bar Giora. Habár szerény létszámmal és fegyverzettel rendelkezett, tagjai elkötelezettségének köszönhetően sikereket értek el a telepek védelmével kapcsolatban. Ezt látva a csoport vezetői 1909 áprilisában Kfar Tavorban hasonló célokkal egy nagyobb szervezetet hoztak létre, amely neve Hashomer lett. Ez egészen a Haganah 1920-as megalakulásáig működött, és Kinneret-tó környéki telepek nagyrésztének, illetve a máshol elhelyezkedő telepek egy részének a biztonságát is szavatolta.¹¹⁷ Létszáma azonban maximum száz fő körül mozgott, és a legjelentősebb fegyverzetnek az ismétlőpuska számított.¹¹⁸ A defenzív jellegű tevékenység mellett a Hashomer offenzív, főleg területfoglaló műveletekben is részt vett, ezek volumene azonban rendkívül alacsony volt.¹¹⁹

Az 1882-1914 közötti időszakot vizsgálva megállapítható, hogy a palesztinai zsidó telepek és telepések, összefoglaló néven az új Yishuv¹²⁰ még nem rendelkezett biztonság- és védelempolitikával, hiszen csupán néhány gyéren felszerelt fegyveres korlátozott területvédelmi és területfoglaló tevékenysége jelentette a zsidók fegyveres aktivitását – ugyanakkor kijelenthető, hogy erre az időszakra tehető azon zsidó önvédelmi szervezetek megalakulása, amelyekből később a Haganah, majd pedig az Izraeli Védelmi Erők is kialakult.¹²¹

A közösség védelméről szólva elmondható, hogy az lényegében két pilléren nyugodott: egy területvédelmin és egy területfoglalón/támadón. A területvédelmi pillér a zsidó közösségek, kibucok arab támadások elleni védelméért felelt. Ennek alapvető elemei olyan területvédelmi eszközök voltak, mint a szögesdrót vagy az őrtornyok. A területfoglaló/támadó pillér lényegét a korábban megvásárolt, vagy vitatott területek birtokbavétele érdekében végzett

¹¹⁷ Yehoshua Ben-Arieh: *The Making of Eretz Israel in the Modern Era – A Historical-Geographical Study (1799-1949)*. De Gruyter Oldenbourg, 2020. 293-294. o.

¹¹⁸ Martin Van Creveld: *The Sword And The Olive: A Critical History Of The Israeli Defense Force*. PublicAffairs, 2002. 42-46. o.

¹¹⁹ Martin Van Creveld egy tipikus „hódításról” leírja, hogy abban 25 Hashomer tag és feleségeik vettek részt, amely akkoriban komoly erőnek számított. Miután megérkeztek a kiszemelt területre, néhányan ekéikkel munkához láttak, hogy kijelöljék a létrehozandó telep határait, miközben mások kódbálásba bocsátkoztak a helyi klánnal, akik fegyvereiket meglátva inkább elmenekültek. Ezután a Hashomer tagok pikniket tartottak, miközben az arabok biztonságos távolságból figyelték az eseményeket. Később az arabok visszatértek, hogy pénzbeli kompenzációt kérjenek – ezt pedig meg is kapták. Az egész „művelet” hat napig tartott, és mindezen idő alatt egy török rendőr vagy katona sem tűnt fel a helyszínen. Mindazonáltal voltak olyan esetek is, amikor nagyobb ellenállásra került sor az arabok részéről. Forrás: Van Creveld: i.m. 43-44. o.

¹²⁰ Jehuda Reinharz: *Old and New Yishuv: The Jewish Community in Palestine at the Turn of the Twentieth Century*. *Jewish Studies Quarterly*, 1993, 1. évfolyam, 1. szám. 54. o.

¹²¹ Van Creveld: i.m. 53-57. o.

tevékenységek adták. Ezekre nagy mértékben a központi hatalom területi gyengesége, az európaítól eltérő, kevésbé egyértelműen tisztázott, földekkkel kapcsolatos tulajdonjogi viszonyok miatt került sor. Az eszközöket tekintve ezen műveletek során leginkább elavult lőfegyvereket, lovakat és ekéket használtak.¹²²

III.3. A politikai dimenzió az első világháború és az 1939-es Fehér Könyv között

Politikai szempontból egyértelmű fordulópontként azonosíthatjuk az első világháború időszakát – a világégés ugyanis nem csak Európában, de a Közel-Keleten is társadalmi és politikai változásokat, új határokat és államokat eredményezett. A turbulens nemzetközi politika miatt reálisnak tűnhetett a cionisták legfőbb vágyának megvalósítása is: egy önálló zsidó állam megteremtése. A világháború kitörésekor a Cionista Világszervezet – révén mindkét oldalon harcoltak zsidók – semlegességet hirdetett, ugyanakkor helyi szinten minden szervezet és egyén a közös ügy elérésért dolgozott.¹²³ E tekintetben a legsikeresebbnek Chaim Weizmann bizonyult. Weizmann kiváló kapcsolatait kamatoztatva érte el, hogy a britek alapvetően (bár az állam kifejezést gondosan kerülve) támogassák a cionista terveket¹²⁴ és 1917-ben publikálásra kerüljön a Balfour-nyilatkozat (amit gróf Arthur James Balfour külügyminiszter Walter Rothschild bárónak, a brit zsidóság egyik vezetőjének levélben juttatott el), amelyben a korona kifejezte: „Őfelsége kormánya jóindulatúlag tekint a zsidó nemzeti haza megteremtésére Palesztinában, és minden tőle telhetőt megtesz e cél elérésének elősegítésére, miközben világosan kell látnunk, hogy semmi sem csorbíthatja a Palesztinában fennálló nem zsidó közösségek polgári és vallási jogait, illetve a bármely más országban élő zsidók jogait és politikai státusát.”¹²⁵ A britek támogatását ugyanakkor árnyalta az a tény, hogy az ellenséges Oszmán Birodalommal szemben a világháború során minden olyan helyi néppel igyekeztek szövetséget kötni, amelyek készek voltak a Portával szembe fordulni; ebbe pedig a zsidók mellett az arabok is beletartoztak. A kor legjelentősebb arab vezetője, a Hásemita családot

¹²² Van Creveld: i.m. 43-47. o.

¹²³ Németországban az orosz zsidók felszabadítása érdekében a németek mellé álltak, míg a brit zsidók a britek mellé. Martin Kloke: The Development of Zionism Until the Founding of the State of Israel. 2011.09.07. http://ieg-ego.eu/en/threads/transnational-movements-and-organisations/international-organisations-and-congresses/martin-kloke-the-development-of-zionism-until-the-founding-of-the-state-of-israel-1914-1948#section_2 (letöltve: 2024.03.29.)

¹²⁴ Kloke: i.m.

¹²⁵ Balfour Nyilatkozat, november 2., 1917. A brit kormány hivatalos közleménye Lord Balfour, Nagy-Britannia külügyminisztere által az Izraelhez kapcsolódó területi kérdésekkel kapcsolatban tett ígéretről.

megalapító Huszein ibn Ali, a mekkai serif és Henry McMahon kairói királyi főmegbízott által 1915 júliusa és 1916 márciusa között folytatott levelezés értelmében a törökök elleni fegyveres felkelésért cserébe a britek hajlandóak voltak elismerni és támogatni az arabok függetlenségét (bár a felkínált terület pontos meghatározása nem történt meg).¹²⁶ Az első világháború végétől tehát mind az arabok, mind a zsidók igényt formáltak a mai Izrael területére, miközben a britek és a franciák a Sykes-Picot egyezményben rajzolták újra a Közel-Kelet térképét, létrehozva a Népszövetség keretében saját mandátumterületeik határait. Ezek a jórészt máig létező határok azonban eredeti szándék szerint hiába követtek szektariánus törésvonalakat, nem vették azonban figyelembe a terület tényleges etnikai és törzsi összetételét – ezáltal állandósítva az ezen tényezőkből fakadó feszültséget¹²⁷.

Az első világháború politikai értelemben alapvető változásokat hozott: megszűnt a cionista projekttel ellenséges Oszmán Birodalom fennhatósága Palesztina felett, a terület brit mandátumterületté vált¹²⁸. Mindazonáltal Nagy-Britannia nem csak a zsidó, hanem az arab függetlenség mellett is kiállt korábban, és a régió többségét képviselő arabokkal való jó viszony megőrzése végett egészen a mandátum megszűnéséig nem támogatta a zsidók államalapítását.¹²⁹ Ezzel együtt a cionista politika az 1939-es Fehér Könyvig változatlan maradt, és a britekkel való együttműködésben látta az önálló állam megvalósításának kulcsát (többek között Chaim Weizmann is ezt az álláspontot képviselte).¹³⁰ Ezen nem változtattak sem az 1920-ban, 1921-ben, 1929-ben és 1936-39 között lezajlott arab lázadások, pogromok¹³¹, sem

¹²⁶ Mitchell Bard: Pre-State Israel – The Hussein-McMahon Correspondence. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-hussein-mcmahon-correspondence> (letöltve: 2024.03.29.) ; Hussein-McMahon levelezés, 1915-1916. A brit és az oszmán kormány közötti levelezés, amely az arab területek jövőjéről szóló ígérekkel kapcsolatos.

¹²⁷ Scott Christianson: The Origins of the World War I Agreement That Carved Up the Middle East – How Great Britain and France secretly negotiated the Sykes-Picot Agreement. Smithsonian Magazin, 2015.11.16. <https://www.smithsonianmag.com/history/sykes-picot-agreement-180957217/> (letöltve: 2024.03.29.)

¹²⁸ Érdemes megemlíteni, hogy a párizsi békekonferencián mutatkozott némi esély a zsidó-arab megegyezésére. 1919 januárjában Chaim Weizmann és Faisal emír (Hussein ibn Ali mekkai serif harmadik fia, a későbbi I. Faisal iraki király, és rövid ideig Nagy-Szíria uralkodója) egyezséget kötött, amelyben utóbbi elfogadta a Palesztinába irányuló zsidó bevándorlást egy cionista „entitás” irányítása alatt; azonban csak abban az esetben, ha a britek korábbi ígéreteinek megfelelően az arab függetlenség megvalósul az Arab-félszigeten és Szíriában. Ez a feltétel nem valósult meg és végül az első világháború győztes hatalmai 1920 áprilisában, a San Remo-ban rendezett nemzetközi konferencián az 1916-os Sykes-Picot egyezménynek megfelelően a jelölték ki a közel-keleti mandátumterületeket. A Palesztin Mandátum Nagy-Britanniához került és a Törökországgal kötött békeszerződés szövegébe belekerült a Balfour-nyilatkozat is. Forrás: Klope: i.m.

¹²⁹ Jó példa erre az 1922-es, majd pedig később az 1939-es Fehér Könyv. Forrás: Az ENSZ-re szóta London Palesztinát. 2012. 11. 29. https://mult-kor.hu/20121129_az_enszre_sozta_london_palesztinat (letöltve: 2024.03.29.)

¹³⁰ Paul G. Pierpaoli Jr.: Havlaga. In: Spencer C. Tucker – Priscilla Roberts (szerk.): The Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict – A Political, Social, and Military History. ABC-CLIO, 2008. 433. o.

¹³¹ Howard M. Sachar: A History of Israel: From the Rise of Zionism to Our Time. Knopf, 2013. 213. o.

pedig Winston Churchill – akkori gyarmatügyi miniszter – 1922-es Fehér Könyve, amely cionista szempontból meglehetősen negatív fejleményként volt értékelhető.¹³²

Habár a fent említett intézkedések csalódásként érték a cionisták nagy részét, a korlátozások alatt igyekeztek konszolidálni és intézményesíteni projektjüket. Még az 1922-es Fehér Könyv előtt, 1920-ban létrehozták az Általános Munkástanácsot (Hisztadrut), a Haganát, a Nemzeti Tanácsot (Va'ad Leumi), 1924/25-ben elindult az oktatás a Jeruzsálemi Héber Egyetemen.¹³³

Az 1920-as és 1930-as évek a brit korlátozásokkal együtt is a folyamatos zsidó bevándorlás és a zsidó jelenlét megerősödésének időszaka volt. Mindehhez nagyban hozzájárult két esemény: az Egyesült Államok 1924-es bevándorlási törvénye (amely korlátozta többek között a zsidók bevándorlását is, így sokan az USA helyett Palesztinába emigráltak),¹³⁴ valamint a nácik 1933-as hatalomra jutása.¹³⁵

Jól látható tehát, hogy az első világháború gyökeres politikai változásokat hozott, hiszen a leendő Izrael Állam területe felett uralkodó hatalomban változás történt: a törököket a britek váltották. Habár ekkor még önálló zsidó állam megalakítását nem sikerült elérnie a cionista politikai vezetőknek, de Nagy-Britannia ezirányú – korlátozott – támogatását sikerült megszerezniük. Ugyan a brit uralom alatt a cionista projekt számára kedvezőbb körülmények uralkodtak, mint korábban, azonban a mandátum birtokosának érdekei továbbra sem voltak összeegyeztethetők sem a korlátozások nélküli zsidó bevándorlással, sem az önálló zsidó állam megalapításával. A Korona igyekezett jó viszonyt ápolni a régióban többségben lévő arabokkal,

¹³² A dokumentum a zsidó bevándorlást a mandátumterület ekkor gazdasági kapacitásaihoz kötötte, és a britek alapvetően egy kétnemzeti, arab-zsidó Palesztinát tartottak kívánatosnak. Érdemes megjegyezni ugyanakkor, hogy szintén Churchill kezdeményezésére 1922/23-ban a Jordán folyótól keletre eső Transzjordánia (a mai Jordánia, amely Palesztina mandátumterület 4/5-ét tette ki) nagy fokú politikai önállóságot kapott Hussein ibn Ali mekkai serif első fia, Abdullah ibn Al-Hussein, a későbbi I. Abdullah jordán király irányítása alatt. Emellett a britek 1923-ban átadták a katonai és vízbiztonsági szempontból is stratégiai fontossággal bíró Golán-fennsíkot 1923-ban a franciák által uralt Szíria mandátumterületnek. Forrás: Kloke: i.m.

¹³³ Kloke: i.m.

¹³⁴ Jacob Metzger: Jewish immigration to Palestine in the long 1920s – An exploratory examination. In: Journal of Israeli History, 2008, 27. évfolyam 2. szám. 221-251. o.

¹³⁵ Ennek következtében 1933 augusztus 25-én Ha'avara, azaz „transzfer” néven megállapodást kötött a náci német Birodalmi Bank és a palesztinai cionista Anglo-Palestine Bank (ma Bank Leumi) között. Az egyezség atyja Chaim Arlosoroff volt, és lényegében a következőt foglalta magában: a kivándorolni kívánó zsidók zárolt magánvagyonából Németországban német exportárúkat vásárolnak, majd ezen személyeket és árukat Palesztinába szállítják, ott eladják, így az adott személyek hozzájutnak ahhoz a tőkéhez, amellyel már tőkésnek számíthatnak, így nem vonatkoznak rájuk a bevándorlási korlátozások – mindazonáltal vagyonuk nagy részét a cionista projektbe kellett fektetniük, így annak csak egy töredékét kapták vissza. Az ellentmondásos megállapodás keretében a cég egészen 1940-ig kezelte a már bevándoroltak pénzét, összesen 50.000 zsidó életét mentette meg, és demográfiai és gazdasági értelemben is nagy mértékben hozzájárult Izrael létrehozásához: a Ha'avara keretein belül érkezett német zsidók 1939-ben a Szentföld zsidó lakosságának 15%-át tették ki, míg a második világháború előtt Palesztinába áramló tőkének pedig több, mint fele hozzájuk volt köthető. Forrás: Veszprémy László Bernát: Haavara: alku az életért, élet az alkuért. 2018.09.04. <https://akibic.hu/2018/09/04/haavara-alku-az-eletert-elet-az-alkuert/> (letöltve: 2024.03.29.)

akik egyet nem értése a zsidó térhódítással kapcsolatban olykor lázadásokat, pogromokat eredményezett. Annak érdekében, hogy konszolidálják a helyzetet, a britek korlátozásokat hoztak a zsidó bevándorlás visszafogására (amelyeket azonban némileg felülírt egyrészt az 1924-es amerikai bevándorlási törvény, de még inkább a nácik 1933-as hatalomra kerülése). E körülmények között a cionista politikusok egyrészt igyekeztek a szentföldi zsidó jelenlétet intézményesíteni és megszilárdítani, másrészt azonban továbbra is a britekkel való együttműködésben látták a saját államuk létrehozásának biztosítékát.

	Létszám (fő)	Arány (kerekítve)
Muszlim	760.000	76 %
Keresztény	89.000	17 %
Zsidó	175.000	7 %
Összesen	1.033.000	

(A mai Izrael, Gázai övezet, valamint Júdea és Szamária területének lakossága 1931-ben)¹³⁶

III.4. A katonai dimenzió az első világháború és az 1939-es Fehér Könyv között

Az első világháború kirobbanása változásokat hozott első sorban az eddig Palesztinában európai állampolgárságuk miatt különleges státuszt élvező cionista bevándorlók számára is – innentől ugyanis az oszmán hatóságok ellenséges külföldiekként tartották őket számon (még a szövetséges Osztrák-Magyar Monarchia állampolgárait is kényszermunkára kötelezték¹³⁷), akiknek nincs maradása az Oszmán Birodalom területén. Egyeseket Egyiptomba deportáltak, másokat kitiltottak a birodalom területéről. Ez a sors várt többek között David Ben-Gurionra¹³⁸ és Yitzhak Ben-Zvire¹³⁹ is annak ellenére, hogy ők azok között voltak, akik támogatták egy zsidó milícia megalakítását, amely a törökök oldalán harcolt volna. Erre azonban nem került sor, és a kiutasításuk után néhány héttel már a fent említett vezetők az USA területén próbáltak egy hasonló csoportot létrehozni – immár az antant oldalán.¹⁴⁰

¹³⁶ Sergio Della Pergola: Demography in Israel/Palestine – Trends, Prospects, Policy Implications. IUSSP XXIV General Population Conference Salvador de Bahia, S64. Population Change and Political Transitions, 2001. 5. o.

¹³⁷ Kloke: i.m.

¹³⁸ Baloldali cionista politikus, Izrael Állam egyik megalapítója, és az ország első miniszterelnöke.

¹³⁹ Baloldali cionista politikus, Izrael Állam egyik megalapítója, az ország második elnöke.

¹⁴⁰ Martin Gilbert: The First World War – A Complete History. Rosetta Books LLC, 2014. 192. o.

Mellettük Joseph Trumpeldore¹⁴¹ és Vladimir Ze'ev Jabotinsky¹⁴² John Maxwellt, a brit erők egyiptomi főparancsnokát próbálta meggyőzni egy zsidó harcoló alakulat szükségességéről, azonban először mindössze egy támogató egység létrehozását sikerült elérniük¹⁴³ (Maxwell arra hivatkozott, hogy a jogszabályok nem engedik, hogy külföldiek harcoljanak a brit haderőben) Ez az egység lett a Zion Mule Corps (ZMC – Cion Öszvéres Szállítóalakulat), amely többek között a Dardanellák ostromában (Gallipoli ütközetben) is részt vett.¹⁴⁴ A ZMC-t végül 1916 közepén feloszlatták, és tagjaiból 120 ember a Királyi Gyalogság 20. zászlóaljának 5. századába (5th Company of the 20th Battalion of the Royal Fusiliers) került. A ZMC-nek ez a „kemény magja” alkotta előbb a Zsidó Légió (amely 1918-ban tényleges harcokban is részt vett a Szentföldön az első világháború során¹⁴⁵), később pedig a Haganah gerincét – amelyből később az Izraeli Védelmi Erők is kialakult.¹⁴⁶ Ez volt tehát nagyjából kétezer év után az első, reguláris zsidó harci egység, amely mindenképp jelentős előre lépésnek tekinthető a világháborút megelőző időszak önszerveződő, a települések védelmére összpontosító irreguláris csoportjaihoz képest.

A világegést követően a Zsidó Légiót feloszlatták, tagjai azonban – immár értékes harci tapasztalatokkal felvértezve – hamar az 1920-ban, az első arab felkelés után alapított, korábban már említett Haganahban, az első kiterjedt, földalatti, félkatonai zsidó önvédelmi szervezetben folytatták tevékenységüket. Ennek létrehozásáról a cionista vezetők az első arab felkelést követően döntöttek.¹⁴⁷ A zsidó vezetők közül jó páran – köztük a későbbi elnök, Chaim Weizmann is – úgy vélekedtek, hogy a britekkel való együttműködés hosszú távon elvezethet az önálló állam megvalósításához; éppen ezért a Haganah a „Havlagah” (önmeztartóztatás) elvét alkalmazva szinte kizárólag a zsidó települések védelmére rendezkedett be.¹⁴⁸ A szervezet

¹⁴¹ Az 1905-ös orosz-japán háború veteránja, cionista katonai vezető. Részt vett Port Arthur ostromában, ahol elveszítette fél karját. Katonai teljesítményéért elnyerte a Szent György-keresztet, ezzel korának legelismertebb zsidó katonájává vált az Orosz Birodalomban. A Zion Mule Corps-al tartott a Dardanellák ostroma alkalmával, ahol szintén megsérült. 1920-ban halt meg, Tel Hai zsidó település védelme közben. Forrás: Jonathan Goldstein: Uphill political struggle – Joseph Trumpeldor in Japan and Manchuria, 1904–1906. In: Israel Affairs, 2018, 24. évfolyam, 1. szám. 150-166. o. ; Gilbert: i.m. 206. o.

¹⁴² A revizionista cionizmus, az izraeli politikai jobb oldal jeles alakja, a Betar, Hatzohar és az Irgun alapítója. Forrás: Ze'ev (Vladimir) Jabotinsky. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/ze-ev-vladimir-jabotinsky> (letöltve: 2024.03.29.)

¹⁴³ Azonban így is ez lett az első zsidó katonai egység nagyjából 2000 év elteltével.

¹⁴⁴ Colin Schindler: The birth of the Zion Mule Corps. 2014.10.30. <https://www.thejc.com/the-birth-of-the-zion-mule-corps-1.60232> (letöltve: 2024.03.29.)

¹⁴⁵ Jabotinsky Vladimir (Ze'ev [Vladimir] Jabotinsky): A Zsidó Légió a Világháborúban. Nekudah Kiadó, Munkacevo, 1931. 142-170. o.

¹⁴⁶ Schindler: i. m.

¹⁴⁷ Az zsidók és arabok közötti ellenségeskedés az első világháborút követően egyre fokozódott, arab felkelésekhez vezetve 1920-ban, 1921-ben, 1929-ben és 1936-39 között. Forrás: Sachar: i.m. 213. o.

¹⁴⁸ Pierpaoli Jr.: i.m. 433. o.

az elkövetkező évek során mind létszámban, mind kiképzésben, mind pedig haditechnikai eszközök tekintetében fejlődést mutatott, de az igazán nagy áttörést az 1936-39-es arab lázadás jelentette.¹⁴⁹ Ennek során a britek nemcsak, hogy nem üldözték a Haganah tevékenységét, de együtt is működtek azzal. Ennek keretében kapott kiképzést az akkoriban itt állomásozó Orde Charles Wingate által létrehozott SNS (Special Night Force) különleges egységben Izrael későbbi katonai vezetőinek zöme. Wingate szerepe egyébként is kiemelt jelentőséggel bírt a később létrejövő Izraeli Védelmi Erők (továbbiakban IDF – Israeli Defense Forces) számára, mivel lényegében az általa kidolgozott doktrínákra épült az izraeli fegyveres erők modus operandija, amely az alábbi pillérekre épült:

- a gyenge tüzerejű harcosok számára a legmegfelelőbbek az éjszaka végrehajtott műveletek;
- nagy hangsúlyt kell fektetni a felderítésre és hírszerzésre, ez pedig a hely- és a releváns nyelvek ismeretén alapul;
- nagy menetteljesítmény (egy éjszaka akár 30-50km), amely célja az ellenség meglepése
- különféle trükkök, például színlelt támadás egy adott ponton, miközben a valódi támadást máshol hajtják végre (ennek lényege az ellenség megtévesztése, egyensúlyából kibillentése);
- Rövid, erős támadás a rendelkezésre álló csapatok teljes tüzerejével (extrém erőösszpontosítás).¹⁵⁰

Összefoglalásként elmondható, hogy az első világháború során a cionista vezetők igyekeztek minden esélyt megragadni egy önálló zsidó milícia/katonai egység létrehozására akár a központi, akár az antant hatalmak támogatásával. Végül egyedül a britek segítségével nyílt erre lehetőségük – így jött létre először a támogató feladatokat ellátó ZMC, majd pedig a Zsidó Légio, amely kinetikus műveletekben is részt vett. Az így megszerzett tapasztalatokra később nagyban épített a Haganah, az első igazán jól szervezett zsidó önvédelmi szervezet. A két világháború közötti időszakot a zsidók és arabok közötti folyamatos, időről-időre fegyveres összecsapásokba torkolló konfliktus jellemezte. A britek az arab felkelések idején – különböző mértékben – támogatták a zsidókat, azonban azok leverése után támogatásukat mindig visszavonták. A politika által meghatározott irányvonal (Havlagah) miatt az 1939-es Fehér

¹⁴⁹ 1920-ban még egy relatíve alacsony létszámról és gyenge haditechnikai ellátottságról tudunk (1921-ben a tel-avivi szervezet összesen 8 puskával 20 pisztollyal 5 kézigránáttal rendelkezett), 1939-ben már 200-300 ember dolgozott főállásban a Haganahnak, taglétszáma elérte a 15000 főt, és nagyjából 6000 puskával, 1 millió lőszerrel, 600 könnyű géppuskával és géppisztollyal, valamint 24000 kézigránáttal és 12000 puskagránáttal rendelkezett a szervezet. Forrás Van Creveld: i.m. 60. o. , 94. o.

¹⁵⁰ Van Creveld: i.m. 80-84. o.

Könyvig a Haganah alapvetően a zsidó települések védelmére rendezkedett be, a támadó műveletekre igen csekély számban került sor.

III.5. A politikai dimenzió az 1939-es Fehér Könyv és az államalapítás között

Az 1936-39-es arab lázadás az addigi leghosszabban elhúzódó és legjelentősebb erőszakos eseménysorozat volt a brit uralom ellen Palesztina mandátumterületen. Ennek során a britek némiképp – amint azt korábban említettük – változtattak a zsidó önvédelmi szervezetekkel kapcsolatos politikájukon: minden korábbitól eltérően aktívan támogatták őket. Mindazonáltal az 1939-es Fehér Könyv csalódást keltett a cionista politikai vezetők körében, ugyanis az egyáltalán nem kedvezett a céljaiknak:

1. 10 éven belül egy zsidók és arabok által közösen irányított állam létrehozását irányozta elő, amely semmiképp sem zsidó állam lett volna;
2. A zsidó bevándorlást az elkövetkező 5 évre 75.000 főben határozta meg, utána pedig az arabok döntésére bízta;
3. A földvásárlásokat is jelentősen korlátozta.¹⁵¹

Mindezek fényében fordulópont következett be a cionista politikusok britekhez való hozzáállásában. Az addig jobbra domináns, a Weizmann által is képviselt, a britekkel együttműködő és az államalapításhoz az ő segítségüket remélő vonalat felváltotta a David Ben Gurionnal fémjelzett „aktivista” megközelítés, amely sokkal kritikusabban tekintett Nagy-Britannia szerepére. Mivel időközben kitört a második világháború, egy rövid időre átmenetileg megint érdekezésség mutatkozott a két fél között: a Haganah újból fegyverekhez és kiképzéshez jutott, hogy egy esetleges német invázió esetén harcba szállhasson a Harmadik Birodalommal; illetve sok önkéntes jelentkezett a brit hadseregbe is. Mindazonáltal, amikor 1943-ra világossá vált, hogy a tengelyhatalmak térdnyerése a Közel-Keleten nem valószínű, a mandátum vezetői a zsidók ellen fordultak, tartva egy esetleges lázadástól.¹⁵² A második világháború végét követően, mire minden feltétel adott volt, ez be is következett.

Az 1945 és 1948 közötti időszak a zsidók britek elleni megerősödésének periódusa volt mind katonai, mind politikai szempontból. A második világháború végével a holokauszt túlélőinek

¹⁵¹ British White Paper of 1939. Yale Law School – The Avalon Project.
https://avalon.law.yale.edu/20th_century/brwh1939.asp (letöltve: 2024.03.29.)

¹⁵² Van Creveld: i.m. 86-98 o.

jelentős része akart Izraelbe menni, ami a mandatórius hatalamt rendkívül kedvezőtlen helyzetbe hozta, hiszen az arab lakosság legfőbb követelése mindig is a zsidó bevándorlás erős korlátozása, tiltása volt. Mindazonáltal az európai zsidósággal szemben elkövetett népirtás után egy önálló zsidó állam létrehozásának támogatottsága felerősödött, és a nemzetközi közvélemény is kiemelt figyelmet fordított erre a kérdésre. A britek – jogosan – attól féltek, hogy a tömeges zsidó bevándorlás az arabok lázadásához vezethet, ezért továbbra is korlátozták azt, ami azonban többek között ahhoz vezetett, hogy a náci koncentrációs táborok túlélőit, akiket a brit járőrhadjók elfogtak, Cipruson internáló táborokba zárták.¹⁵³ Ezen intézkedések morálisan nehezen voltak igazolhatók, és nem növelték London népszerűségét, mindazonáltal a mandátum területén működő zsidó militáns szervezetek tevékenysége tényleges veszteségeket is okozott a Koronának. Főként a bevándorlás korlátozása miatt a cionista politikai vezetés ekkor már nyíltan szembehelyezkedett a britekkel, és az időközben ideológiai különbségek miatt kivált szélsőséges Irgun és Lehi csoportokhoz hasonlóan a Haganah is támadni kezdett brit célpontokat (sőt, egy ideig együtt is működtek, igaz, módszereikben azért különböztek).¹⁵⁴ Az egyre szaporodó brit célpontok ellen elkövetett műveletek¹⁵⁵ végül megerősített katonai jelenlétet vezettek. Mindez természetesen hatalmas kiadásokat jelentett a Koronának, amely a gazdasági teher, az emberveszteség, a hazai elégedetlenség, a terület viszonylagos jelentéktelensége, és az amerikai nyomásgyakorlás miatt végül a mandátum elhagyása mellett döntött,¹⁵⁶ és annak rendezését az ENSZ elé vitte. A világszervezet az ügy eldöntésére létrehozta az Egyesült Nemzetek Szervezetének Palesztinai Különleges Bizottságát (United Nations Special Committee on Palestine – UNSCOP), amely kidolgozta az ENSZ Közgyűlése által 1947. november 29-én elfogadott 181 (II) határozatot. E dokumentum értelmében egy önálló zsidó és egy szintén önálló arab állam jött volna létre a mai Izrael területén – miközben Jeruzsálem corpus separatumként az ENSZ ellenőrzése alá került volna.¹⁵⁷ A zsidók elfogadták a tervet, az arab országok és a mandátumterület arab lakossága

¹⁵³ Yitzhak Teutsch: *The Cyprus Detention Camps – The Essential Research Guide*. Cambridge Scholars Publishing, 2019. 1-4. o.

¹⁵⁴ Yehuda Bauer: *From Cooperation to Resistance – The Haganah 1938-1946*. In: *Middle Eastern Studies*, 1996, 2. évfolyam, 3. szám. 205-207. o.

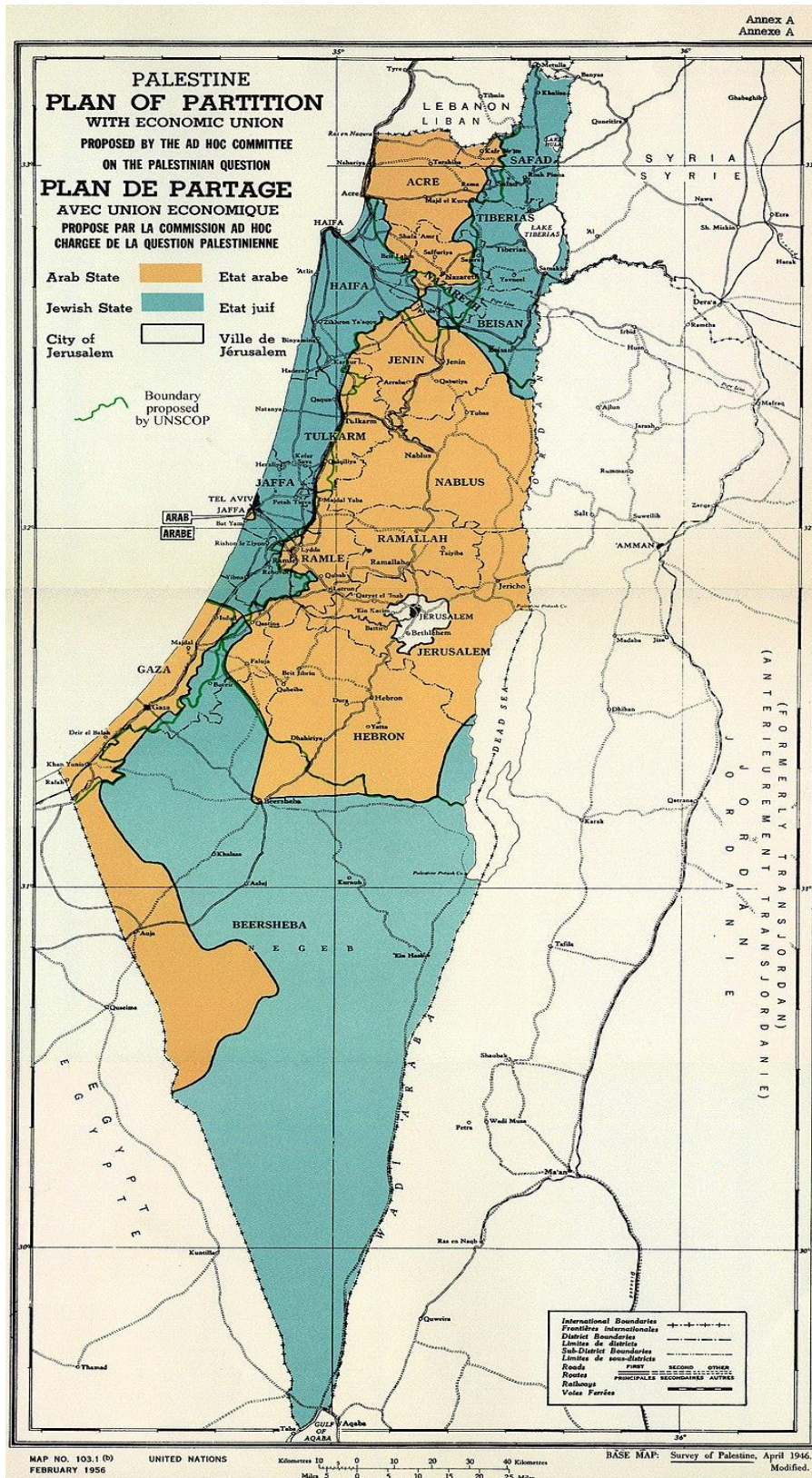
¹⁵⁵ Ezek között egyes esetekben terrorcselekménynek minősíthető akciók is voltak, mint például a Dávid Király Hotelben elkövetett robbantás 1946-ban. Forrás: Benjamin Grob-Fitzgibbon: *Imperial Endgame – Britain's Dirty Wars and the End of Empire*. Palgrave Macmillan, 2011. 48-58. o.

¹⁵⁶ A helyzet kezelésére az USA és Nagy-Britannia először egy angol-amerikai vizsgálóbizottságot állított fel, amely több tervet is megfogalmazott: az USA 100.000 zsidó mihamarabbi bevándorlását sürgette, azonban ehhez további 300.000 amerikai katona jelenlétére lett volna szükség. A tervezet mögül Washington kihátrált, később pedig a Morrison-Grady és a Bevin terv is elbukott. Forrás: Jonathan David Fine: *A State Is Born: The Establishment of the Israeli System of Government 1947-1951*. State University of New York Press, 2018. 3-5. o.

¹⁵⁷ *Future government of Palestine*, G.A. Res. 181 (II), UN doc. A/RES/181 (1947)

azonban nem. Ami viszont politikai szempontból ennél fontosabb, hogy – különböző megfontolásokból – mind a két szuperhatalom, azaz az Egyesült Államok és a Szovjetunió is támogatta a tervet, ezáltal legitimálva a létrehozandó önálló zsidó államot.¹⁵⁸

¹⁵⁸ Shlaim, 2004: i.m. 658-659. o.

(Az 1947-es ENSZ felosztási terv. Zöld színnel a leendő arab, míg lila színnel a leendő zsidó állam területe látható. Jeruzsálem corpus separatumként ENSZ felügyelet alá került volna¹⁵⁹)

¹⁵⁹ Future government of Palestine, G.A. Res. 181 (II), UN doc. A/RES/181 (1947), Annex A

A 1947-es felosztási terv ENSZ Közgyűlés általi elfogadásától Izrael Állam kikiáltásáig tartó időszakban elsősorban a britek szándékos tehetetlensége következtében a mandátumon belül zsidó-arab polgárháború bontakozott ki,¹⁶⁰ amely az idő előrehaladtával mindkét oldalon egyre radikálisabb tevékenységekhez vezetett.¹⁶¹ Kezdetben főként arabok által végrehajtott támadások voltak jellemzőek, úgymint bomba, akna, illetve orvlövészek által a civil lakosság ellen elkövetett merényletek,¹⁶² de egy idő után a zsidók részéről sem maradtak el megtorlás gyanánt a hasonló cselekedetek, igaz, ezek javarészt az Irgunhoz és a Lehihez voltak köthetőek, nem a Haganah-hoz.¹⁶³ A cionista álláspont óvatosnak volt mondható, az alap koncepció még mindig a Havlagah-nak megfelelő volt. Iszmáil Szafvat, az Arab Liga Katonai Tanácsának tábornoka még 1948 márciusa végén is úgy vélekedett, hogy annak ellenére, hogy az összecsapások elkezdődtek, a zsidók még mindig igyekeztek a lehető legkisebb mértékre korlátozni a harcokat, abban a reményben, hogy a felosztási terv megvalósul és a zsidó kormány megalakul. Abban reménykedtek, hogy ha a harcok korlátozottak maradnak, az arabok készen állnak majd mégiscsak elfogadni a felosztási tervben foglaltakat. Szerinte ez abból is látszott, hogy a zsidók nem támadtak meg arab falvakat, hacsak a falvak lakói nem támadták meg vagy provokálták őket. Mindemellett azonban úgy látta, hogy a zsidók biztosak voltak abban is, hogy az arabok nagy erőket fognak mozgósítani ellenük a mandátum megszűnését követően, ezért igyekeztek minél jobb pozíciókat felvenni az eljövendő összecsapások szempontjából.¹⁶⁴

Jelentős körülmény volt, hogy mind a britek, mind pedig az arabok mindent megtettek, hogy a felosztási terv végrehajtására létrejött ENSZ szervezet, a Palesztina Bizottság elbukjon. E céljukat tekintve sikerrel is jártak, és 1948 márciusára különböző érdeklődések miatt az Egyesült Államok is visszavonta támogatását a felosztási terv végrehajtásával kapcsolatosan, hivatalosan arra hivatkozva, hogy annak békés végrehajtása lehetetlennek mutatkozik.¹⁶⁵ Ezzel párhuzamosan a britek, mivel nem akarták, hogy az arab vezető, Mohamed Amín al-Huszeini főmufti legyen a tervek szerint létrejövő palesztinai arab állam vezetője, informális úton támogatásukról biztosították Transzjordánia királyát, I. Abdullah királyt azon törekvéssel

¹⁶⁰ Jamail Hussein, a palesztinai arabok ENSZ szóvivője ezt már a szavazás után megjósolta, amikor kijelentette, hogy a felosztási vonal nem lesz más, mint a tűz és vér vonala. Forrás: T.G. Fraser: *The Arab-Israeli Conflict* (Second edition). Palgrave Macmillan, 2004. 39. o.

¹⁶¹ Fraser: i.m. 39-42. o.

¹⁶² Benny Morris: *1948: A History of the First Arab–Israeli War*. Yale University Press, 2008. 101. o.

¹⁶³ Benny Morris: *The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited*. Cambridge University Press, 2004. 66. o.

¹⁶⁴ Walid Khalidi: *Selected documents on the 1948 Palestine War*. In: *Journal of Palestine Studies*, 1998, 27. évfolyam, 3. szám. 70-71. o.

¹⁶⁵ Michael J. Cohen: *Palestine and the Great Powers – 1945-1948*. Princeton University Press, 1982. 335. o.

kapcsolatban, hogy a volt mandátum minél nagyobb területét anektálja annak megszűnését követően (ez az annexió egyébként a cionista vezetés számára is elfogadhatónak mutatkozott az adott időpontban¹⁶⁶).¹⁶⁷

A zsidó vezetők három súlyos problémával küzdöttek közvetlenül az államalapítás előtt:

1. hiába élvezték a nemzetközi közösség szimpátiáját, az Egyesült Államok támogatási hajlandósága a felosztási tervvel (lényegében tehát az önálló zsidó állam létrejöttével) kapcsolatban csökkenni látszott
2. a környező arab államokhoz képest jelentős hátrányban volt mind haditechnika, mind hadianyag, mind pedig élőerő tekintetében
3. a szimbolikus jelentőséggel bíró Jeruzsálemben annak 100.000 zsidó lakosát blokád alá vette a jeruzsálemi főmufti, Mohammed Amin al-Husseini befolyása alatt álló, Szent Háború Hadserege elnevezésű, irreguláris palesztinai arab fegyveres szervezet.¹⁶⁸

Végül azonban mindhárom kihívásra sikerült megoldást találni. A felosztási terv nagyhatalmi támogatásába vetett hit helyett kidolgozásra került a Dalet Terv (vagy Plan D – D Terv), amely átvette a kezdeményezést, és Morris szerint lényegében ekkor történt meg, hogy a Haganah védekezésből támadásba ment át.¹⁶⁹ A terv célja annak megvalósítása volt, hogy a várható arab támadás előtt a felosztási terv szerinti zsidó állam határain belüli, illetve azon túli zsidó területek folytatólagos földrajzi egységet képezzenek, így erősítve a zsidó erők katonai pozícióit. A stratégia három részből állt: A zsidó állam határai mentén az arab jelenlét „felszámolása” – zsidó telepek megerősítése – A Wingate által meghonosított „hit-and-run (üss és fuss)” taktika alkalmazása az arab csapatok előrenyomulása esetén.¹⁷⁰ Ezek közül az első, a leendő zsidó állam és a határterületek megtisztítása az ellenséges arab elemektől nagyjából 200.000 arab lakos elmeneküléséhez/elüldözéséhez vezetett. Ezt, illetve a későbbi hasonló akciókat nevezik a palesztinai arabok „nakbának”¹⁷¹ azaz katasztrófának. Fontos ugyanakkor rögzíteni, hogy azon arab települések lakosainak, akik nem támadták meg vagy provokálták a

¹⁶⁶ Avi Shlaim: The politics of partition – King Abdullah, the Zionists and Palestine 1921-1951. Columbia University Press, 1990. 89-91. o.

¹⁶⁷ Morris, 2008: i.m. 190-192. o.

¹⁶⁸ Issa Khalaf: Politics in Palestine – Arab Factionalism and Social Disintegration, 1939-1948. State University of New York Press, 1991. 207. o.

¹⁶⁹ Morris, 2008: i.m. 116. o.

¹⁷⁰ David Tal: War in Palestine 1948 – strategy and diplomacy. Routledge, 2004. 165. o.

¹⁷¹ Összesen ennek keretében mintegy 700.000-800.000 palesztinai arab hagyta el lakóhelyét.

zsidó erőket, nem kellett elhagyniuk lakóhelyüket.¹⁷² Tény, hogy e kérdést sok szakértő vizsgálta, és az is, hogy gyökeresen eltérő értelmezések láttak napvilágot. Vannak, akik szerint a Dalet Terv során a zsidók etnikai tisztogatást hajtottak végre (például Ilan Pappé, Walid Khalidi)¹⁷³, mások ezt vitatják (például Benny Morris, David Tal, Yoav Gelber,).¹⁷⁴ Jelen disszertációnak nem célja ezt a kérdés sem vizsgálni, sem pedig eldönteni, ugyanakkor a szerző Benny Morrisszal ért egyet abba a tekintetben, hogy a terv célja nem az etnikai tisztogatás volt, hanem a létrejövő állam fizikai védelmének biztosítása.

A második problémára (a haditechnika és a hadianyag területén tapasztalható hátrányra) a nemzetközi fegyverszállítványok jelentettek megoldást. Már 1946-tól zajlottak fedett fegyvervásárlási műveletek nyugati országokban, mivel a zsidó vezetők előre fel akartak készülni arra az esetre, ha fegyveres konfliktusra kerülne sor a helyi arabokkal és a környező arab országokkal.¹⁷⁵ Ennek keretében az Egyesült Államoktól sikerült beszerezni 3 db Boeing B-17 Flying Fortress bombázót (ezek közül egy később Kairót, Al-Arisht és Gázát is bombázta), néhány szállító repülőgépet és páncélozott járművet, ettől eltekintve azonban nehézfegyverzetet nyugati országokból nem, vagy csak igen elavult eszközöket (például első világháború előtti 65mm-es francia ágyúk) kaptak. Meghatározó segítség volt ugyanakkor a Csehszlovákiából – tulajdonképpen Sztálin parancsára – érkező fegyverszállítvány, amelyet a Balak-művelet (Operation Balak) során csempészték Izraelbe. Több részletben összesen 25 Avia S-199 vadászrepülő (lényegében a német Messerschmitt Bf 109 csehszlovák változatát), 200 nehéz géppuska, 5.021 könnyű géppisztoly, 24.500 karabély, és 52 millió lőszer érkezett, amely akkoriban elegendő volt minden zsidó egység felfegyverzéséhez.¹⁷⁶

Jeruzsálem ostromára végül a Dalet Terv részeként végrehajtott Nachson művelet (Operation Nachson) jelentett megoldást. Ennek keretében a Haganah egyértelmű katonai sikert aratva feltörte a város körüli ostromgyűrűt és likvidálta a palesztinai arabok fegyveresek vezetőjét, Abd al-Qadir al-Husseinit¹⁷⁷ (később több kísérlet is történt az ostromgyűrű visszaállítására, ezeket azonban sikerült visszaverniük a zsidó erőknél).¹⁷⁸ Ne feledjük, hogy Jeruzsálem két

¹⁷² Yoav Gelber: *Palestine, 1948 – war, escape and the emergence of the Palestinian refugee problem*. Sussex Academic Press, 2006. 98. o.

¹⁷³ Ilan Pappé: *The ethnic cleansing of Palestine*. Oxford, Oneworld, 2006. 86-126. o.

¹⁷⁴ Gelber: i. m. 98. o. ; Morris, 2008: i.m. 113-125. o.

¹⁷⁵ Leonard Slater: *The Pledge*. Simon and Schuster, 1970. 31. o.

¹⁷⁶ Van Creveld: i. m. 86. o.

¹⁷⁷ Morris, 2008: i.m. 123.o.

¹⁷⁸ Dov Joseph: *The faithful city – The siege of Jerusalem, 1948*. Simon and Schuster, 1960. 101-105. o.

okból is fontos volt a cionista vezetés számára: egyrészt ez a zsidó vallás legszentebb városa, amely még a nem vallásos zsidók számára is kiemelt szimbolikus jelentőséggel bír, másrészt pedig az eredeti, 181 (II)-es ENSZ Közgyűlési határozat Jeruzsálemet corpus separatumként az ENSZ fennhatósága alá rendelte – mégis arab ellenőrzés alatt állt. Az a lehetőség, hogy az egész város, a benne élő jelentős számú zsidó lakosságával¹⁷⁹ együtt véglegesen arab fennhatóság alá kerülhet, cselekvésre készítette a politikai vezetést, amely végül a sikeres katonai műveleteknek köszönhetően Jeruzsálem nyugati része felett át tudta venni az ellenőrzést.¹⁸⁰

Mindezek után 1948. május 14-én a mandátum megszűnt és kikiáltották Izrael Államot,¹⁸¹ – a Haganahra alapozva, és az egyéb zsidó militáns szervezeteket integrálva pedig rövid időn belül megalakult az IDF.

	Létszám (fő)	Arány (kerekítve)
Muszlim	1.181.000	60 %
Keresztény	143.000	7 %
Zsidó	630.000	33 %
Összesen	1.970.000	

(A mai Izrael, Gázai övezet, valamint Júdea és Szamária területének lakossága 1947-ben)¹⁸²

III.6. A katonai dimenzió az 1939-es Fehér Könyv és az államalapítás között

Az 1939-es Fehér Könyvet követően a katonai dimenzió a második világháború végéig lényegében kimerült a brit műveletekben való részvételben. Ezek során zsidó egységek főleg felderítési és szabotázs akciókat hajtottak végre Libanonban és Szíriában.¹⁸³

¹⁷⁹ 1946-ben Jeruzsálemnek 164.440 lakosa volt, ebből 99.320 fő zsidó (60%), 33.680 fő muszlim (20%), 31.330 fő keresztény (19%) és 110 fő (kevesebb, mint 1%) egyéb vallású. Jeruzsálem vonatkozásában kiemelendő adat, hogy a városban már 1882-től fogva zsidó többség alakult ki – tehát jóval a brit mandátum és az ENSZ felosztási terve előtt. Forrás: Palestine population estimates for 1946 – UNCCP – Working paper. 1949.03.22.

<https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-210930/> (letöltve: 2024.04.20.) ; Ruth Kark – Michal Oren-Nordheim: Jerusalem and Its Environs – Quarters, Neighborhoods, Villages, 1800-1948. The Hebrew University Magnet Press, 2001. 28. o.

¹⁸⁰ Van Creveld: i.m. 81. o.

¹⁸¹ Grob-Fitzgibbon: i.m. 100. o.

¹⁸² Pergola: i. m. 5. o.

¹⁸³ Van Creveld: i.m. 96. o.

1945 után azonban változás következett be: egyrészt visszatért 30.000 önkéntes a brit haderőtől, akik értékes háborús tapasztalatokkal rendelkeztek (bár legtöbbször nem harci feladatokat láttak el, voltak, akik tényleges harci cselekményekben is részt vettek), valamint az otthon maradtak is több fegyverrel, jobb képzettséggel és több tapasztalattal rendelkeztek;¹⁸⁴ másrészt pedig a szövetséges győzelem és az azt követő brit bevándorláspolitikája Palesztinával kapcsolatban a politikai vezetést a Koronával való szembe helyezkedésre ösztönözte.¹⁸⁵ Ekkorra ráadásul haditechnika tekintetében is előrelépés történt. A Haganah „hadi ipara” (az úgynevezett Taasiya Tsvait, TAAS), amelynek üzemében robbanóanyagokat, detonátorokat, kézigránátokat és lőszerket gyártottak, 1939-1944 között a hatszorosára nőtt. 1947-re a Haganah 754 különböző kaliberű aknavetővel, 16 tankelhárító puskával, 980 géppuskával, 3.662 géppisztollyal, 17.642 puskával, 3.830 pisztollyal és 53.751 kézigránáttal rendelkezett.¹⁸⁶ A második világháború utáni években tehát egy relatív jól felszerelt, a lehetőségekhez képest jól képzett és szervezett Haganah-ról beszélhetünk, amely az addigi együttműködés helyett a britekkel való szembe helyezkedést választotta – és ebben 1946 augusztusáig együttműködött a korábban belőle kivált, és általa is az együttműködés előtt és után is nem kívánatosnak tekintett szélsőséges Irgun és Lehi csoportokkal. Habár a Haganah tagjai tartózkodtak a brit erőkkel való közvetlen konfrontációtól és leginkább a britek bevándorlást ellenőrző rendszereit támadta, addig az Irgun és a Lehi katonai és rendőri célpontokat vett célba.¹⁸⁷

A britek megelégedve a helyzetet 1946. június 29-én megindították az Agatha hadműveletet, amely célja a zsidó felkelés leverése volt – ez volt az utolsó, nagyszabású próbálkozás London részéről a mandátum feletti kontroll megtartására. Habár a művelet ért el átmeneti sikereket, összességében inkább kontraproduktívnak tekinthető.¹⁸⁸ Olyannyira, hogy 1946-1947 között átlagosan havi 17.285 britek elleni „incidenst” jegyeztek fel – ezek között voltak rendőrségi és katonai célpontok elleni támadások, kommunikációs vonalak, olajfinomítók, vasúti átjárók, vonatok, légbázisok elleni műveletek, de a brit személyzetet kiszolgáló kávézók felrobbantása is.¹⁸⁹

A folyamatos embervesztés és anyagi károk mellett – ahogy az korábban említésre került – a katonai jelenlét fenntartása mandátum területén a második világháborút követően jelentős

¹⁸⁴ Van Creveld: i.m. 104. o.

¹⁸⁵ Ahogy Grob-Fitzgibbon írja: A V-nap, azaz a győzelem napja Európában a zsidó D-napot hozta el Palesztinában. Grob-Fitzgibbon: i.m. 22. o.

¹⁸⁶ Összehasonlítás képpen a második világháború előtt 6,000 puska, összesen 600 könnyű géppuska és géppisztoly, és 24,000 kézigránát állt a Haganah rendelkezésére. Forrás: Van Creveld: i.m. 103-106. o.

¹⁸⁷ David French: The British Way in Counter-Insurgency, 1945–1967. Oxford University Press, 2011. 48. o.

¹⁸⁸ Grob-Fitzgibbon: i.m. 45-48. o.

¹⁸⁹ Van Creveld: i.m. 115. o.

kiadásokat jelentett Nagy-Britannia számára. Volt olyan időszak, amikor 100.000 fő, Nagy-Britannia fegyveres erejének 10%-a e kicsiny területen állomásozott; ráadásul a helyi arab lakosság támogatását is élvezték.¹⁹⁰ Tekintve, hogy ekkor a mandátumterület lakossága nagyságrendileg 1.750.000 fő volt (és ebből mindössze kb. 550.000 volt zsidó), elmondható, hogy lényegében tizenhét lakosra jutott egy katona (ha csak a zsidó lakosokat nézzük, akkor öt főre jutott egy katona). Ha James Quinlivan tézisének vesszük alapul, miszerint egy megszállt terület lakosságának biztonsága aktív felkelések, lázadások esetén akkor tekinthető biztosítottnak, ha minimum 1 katona jut 50 lakosra,¹⁹¹ akkor még jobban megérthetjük a helyzet súlyosságát.

A zsidók konfliktusa azonban mindezzel párhuzamosan a felosztási tervet követően már a palesztinai arabokkal is egyre militarizáltabbá vált, főként az Arab Felszabadító Hadsereg és a Szent Háború Hadserege elnevezésű, irreguláris palesztinai arab fegyveres szervezetek tevékenysége következtében.¹⁹² Míg előbbi a Galilea és Szamária régióban, utóbbi Jeruzsálem környékén ért el sikereket azzal, hogy a város 100.000 zsidó lakosát blokád alá helyezte.¹⁹³ Ahogy az korábban már említésre került, a zsidók számára főleg az utóbbi volt fontosabb, ezért 100 páncélozott gépjárműből álló konvojt küldtek a blokád megtörésére. Ez a művelet azonban sikertelennek bizonyult, a Haganah majdnem összes páncélozott gépjárműve megsemmisült, magas volt a műveletben résztvevők körében az áldozatok száma, de a blokád továbbra is működött. Később, a Dalet Terv keretében először a Nachson művelet során sikerült az ostromgyűrűt feltörni, majd pedig Harel, Yevusi, Maccabi és Kilshon műveletekkel (Operation Harely, Yevusi, Maccabi és Kilshon) sikerült a katonai sikereket és Jeruzsálem városának, valamint annak környékének nyugati részét biztosítani. 1948 májusára a zsidók tulajdonképpen felmorzsolgatták a palesztinai arab erőket, azonban tisztában voltak vele, hogy hamarosan a környező országokból szervezet és jelentős erejű arab támadások várhatók.¹⁹⁴

Összefoglalva elmondható, hogy a brit fennhatóság a második világháborút követően fenntarthatatlanná vált Palesztinában. Ennek voltak külső és belső okai. Külső okként

¹⁹⁰ Van Creveld: i.m. 111. o.

¹⁹¹ James T. Quinlivan: Force Requirements in Stability Operations. In: The US Army War College Quarterly: Parameters, 1995, 25. évfolyam, 1. szám. 59-69. o.

¹⁹² Arab Felszabadító Hadsereg az Arab Liga által létrehozott, nemzetközi önkéntesekből álló, míg a Szent Háború Hadserege a befolyásos al-Husseini család által palesztinai arabokból felállított irreguláris fegyveres csoport volt. Forrás: Gelber: i.m. 5. o., 36. o.

¹⁹³ Gelber: i.m. 25. o.

¹⁹⁴ Van Creveld: i.m. 80-85. o.

azonosítom Nagy-Britannia meggyengülését a háború következtében és az átalakuló világrendet, ahol a Szovjetunió és az USA átvette a világ vezető hatalmainak, így Nagy-Britanniának is a szerepét, illetve a holokauszt hatását a nemzetközi közvéleményre. Belső okként tekintek a britek elhibázott helyi politikájára, a zsidó népesség növekedésére, valamint a Haganah megfelelő személyi állományára, szervezetségére és haditechnikai eszközeire. Módszereiket tekintve a Haganah, az Irgun és a Lehi is a gerilla hadviselést alkalmazta a britekkel szemben – mindazonáltal utóbbi kettő terrorcselekményeket is végrehajtott. Érdekesség, hogy végül a zsidók a briteket azokkal a módszerekkel, tapasztalattal és bizonyos mértékig haditechnikával üzték végül el Palesztinából, amit tőlük kaptak korábban.

A helyi zsidó és arab lakosság közötti feszültség az ENSZ felosztási tervét követően olyannyira megnőtt, hogy az ellenségeskedés polgárháborúvá eszkalálódott. Kezdetben inkább elszigetelt, egyedi események voltak jellemzők, később azonban egyre véresebb, nagyobb volumenű és szervezettebb akciókat hajtott végre mindkét fél. Kezdetben a cionista vezetés még mindig a Havlagah szellemiségéhez tartotta magát és nem támadott meg provokáció vagy támadás nélkül arab falvakat, illetve igyekezett a harcokat a lehető legjobban lekorlátozni. Ebben meglátásom szerint – azon kívül, hogy reménykedtek abban, hogy az arabok mégiscsak hajlandók lesznek a felosztási tervet elfogadni – szerepet játszott a környező arab államokkal szembeni létszám és hadianyag tekintetében fennálló hátrány is. Amint ezen a téren előrelépés történt (illetve ahogy közeledett a brit mandátum vége), a zsidó erők magabiztosabban mentek át támadásba a Dalet Terv végrehajtása során, és érték el azokat a stratégiai céljaikat, amelyek elengedhetetlenek voltak annak érdekében, hogy megfelelően fel tudjanak készülni a közelgő támadásra, amely a szomszédos államokból volt várható.

III.7. Összegzés

E fejezet során áttekintésre kerültek az izraeli biztonság- és védelempolitika változásai az oszmán időktől az államalapításig, különös tekintettel a katonai és politikai dimenziókra.

Elmondható, hogy az 1880-as évektől az első világháborúig egy projektnek, nagyszabású elképzelésnek lehetett minősíteni az önálló zsidó állam gondolatát. Ugyan különböző megoldási javaslatok napvilágot láttak, időről-időre valamilyen mértékű nagyhatalmi támogatást is kapott a cionizmus, azonban reális esély nem mutatkozott államalapításra. Ebben

az időben nem is beszélhetünk biztonság- és védelempolitikáról, hiszen a zsidók fegyveres tevékenysége kimerült a telepek védelmében, illetve egyes területek elfoglalásában, valamint egyes fegyveres csoportok (Bar Giora, Hashomer) megalapításában.

Az első világháború, és az azt követő, nemzetközi politikát érintő turbulenciák, legfőképpen a brit támogatás (Balfour-nyilatkozat) egy lépéssel közelebb hozta a korábban elképzelhetlent, az önálló zsidó államot. Ugyanúgy az első világháború volt az, amely során 2000 év után zsidó katonai egység jött létre: ez volt a ZMC és később a Zsidó Légión. A britek azonban az arabok jóindulatát is magukénak akarták tudni, ezért a két világháború közötti időszakban a zsidó reményekkel ellentétben a krízishelyzeteken kívül (arab felkelések) mindig az araboknak kedveztek (1922-es Fehér Könyv, 1939-es Fehér Könyv). E helyzet ugyan nem volt ideális a zsidó fegyveres csoportok számára, hiszen illegalitásban működtek, ugyanakkor az arab felkelések miatt egyrészt létrejött a minden addiginál jobban szervezett Haganah, másrészt pedig ezek a felkelések voltak azok, amelyek lehetővé tették az időszakos brit támogatást. Az 1936-39-es arab felkelés volt ebből a szempontból a legjelentősebb, hiszen ekkor tette le a később is használt harcmodor alapjait Orde Charles Wingate, és ekkor jutott a Haganah a legtöbb haditechnikához, hadianyaghoz is.

Habár a cionista politikai vezetés sokáig úgy gondolta, hogy a Koronával való együttműködés idővel elvezet majd az önálló államalapításhoz, 1939-ben végleg teret nyert az aktivista álláspont, amely sokkal kritikusabban tekintett a britek szerepére, és lehetőségként a velük való szembenállást is elfogadta. Ugyanakkor pont erre az időszakra esett a második világháború kitörése is, amely ideiglenesen újra érdekazonosságot eredményezett a britek és a zsidók között.¹⁹⁵ Bár a világháború alatt sok zsidó a brit haderőnél vállalt önkéntes szolgálatot, mások pedig szabotázs akciókkal segítették Londont Libanonban és Szíriában, a szövetséges győzelem és az a tény, hogy a Korona a holokauszt után is korlátozni akarta a zsidó bevándorlást Palesztinába, 1945 után teret engedett a britekkel való széleskörű konfrontáció politikájának.

A Haganah egy ideig a közös cél érdekében együttműködött a szélsőséges Lehi és Irgun csoportokkal, azonban került a britekkel való közvetlen konfrontációt – nem úgy az említett két szervezet, amelyek terrorcselekményeket is végrehajtottak. Ez az időszak már tehát a szinte teljes politikai szembefordulás időszaka, amikor cionista fegyveres szervezetek gerilla hadviselést folytatnak a brit erők ellen azok demoralizálása, felmorzsolása céljából – hogy politikai akarataikat kikényszerítsék.

¹⁹⁵ Ahogy David Ben Gurion mondta 1939-ben: „Harcolni fogunk a britekkel Hitler ellen, mintha a Fehér könyv nem is létezne, és harcolunk a Fehér könyv ellen, mintha Hitler nem létezne.” Forrás: Az ENSZ-re szóta London ... i. m.

Habár London igyekezett a rendet és hatalmát fenntartani (Agatha hadművelet, rendkívül nagy létszámú katonai jelenlét), a Palesztinából való kivonulás elkerülhetetlen volt. Ennek okai a következők:

- miközben Nagy-Britannia a második világháborúban minden tekintetben kimerült, addig az 1929 és 1945 közötti időszak a palesztinai zsidók, a Haganah és a cionista politikai vezetés megerősödésének időszaka volt mind politikai, mind katonai, mind demográfiai szempontból;
- egy új világrend formálódott éppen, amelyben az addigi vezető hatalmak, mint Nagy-Britannia és Franciaország befolyása és szerepe csökkent, míg az Egyesült Államoké és a Szovjetunióé nőtt;
- a holokauszt borzalmai miatt a nemzetközi közvélemény kiemelt figyelemmel követte a Palesztinai eseményeket, és jobbra a cionistákkal szimpatizált;
- a britek hintapolitikája a zsidó és az arab érdekek között végül fenntarthatatlanná vált.

Az ENSZ Közgyűlése által 1947. november 29-én elfogadott 181 (II) határozat és Izrael függetlenségének 1948. május 14. napján történt kihirdetése közötti időszakban a britek szándékos tehetetlensége mellett (és részben amiatt) zsidó-arab polgárháború dúlt, amelynek végén a palesztinai arab erők jelentős vereséget szenvedtek, míg a zsidók komoly lépést tettek az önálló államuk megszilárdítása érdekében – mindez azonban magával hozta a palesztinai arab vereségbe beletörődni nem tudó és nem akaró környező arab államok jövőbeli támadását az újonnan létrejövő zsidó állam ellen.

Mindent egybevetve úgy látom, hogy Izrael Állam 1948-as megalapítása, valamint a jobbra a Haganahból létrejövő Izraeli Védelmi Erők megalakulása egy olyan folyamat kicsúcsosodása, amelyre napjainkban kevés példát találunk: egy adott állam alatti szereplő állami szereplővé válása.

IV. A Függetlenségi Háborútól 1979-ig: az államközi fegyveres konfliktusok időszaka

Izrael Állam megalapítását, illetve a Függetlenségi Háborút követően új terminus technicus használata vált szükségessé: az államalapítás és a Függetlenségi Háború után nem a palesztinai zsidók és a palesztinai arabok megnevezésnek, hanem (a nemzetközi fősodort követve) az izraeliek és palesztinok megnevezésnek van helye – így jelen disszertáció is ezen

kifejezések használatát veszi át. Mindazonáltal fontos rögzíteni, hogy sem az 1948 előtt palesztinai zsidóknak nevezett csoport és az 1948 után izraelieknek nevezett csoport, sem az 1948 előtt palesztinai araboknak és 1948 után palesztinoknak nevezett csoport sem áll egymással teljes átfedésben. Míg az 1948 előtt palesztinai zsidókként megnevezett csoport a csupán a mai Izrael területén élő zsidókat jelentette, addig az 1948 után izraeliekként megnevezett csoport magában foglal minden izraeli állampolgárt – még akkor is, ha az Izraelben élő arabok általánosságban felmentésben részesülnek a sorkatonai szolgálat alól, azonban önkéntes alapon jelentkezhetnek arra. Nem mellékes ugyanakkor, hogy az IDF-ben kötelező a sorkatonaság a zsidókon¹⁹⁶ kívül a drúzoknak, cserkeszeknek, a beduinok pedig relatíve nagy számban jelentkeznek arra önkéntesen. Ezen felül a 1948 előtt palesztinai araboknak nevezett csoport és az 1948 után palesztinoknak nevezett csoport között különbség, hogy azok közül, akik 1948 előtt a palesztinai arabok megnevezésű csoportba tartoztak, sokan izraeli állampolgárokká váltak – tehát tulajdonképpen „csoportot váltottak”. Ebből következik, hogy az 1948 után palesztinoknak nevezett csoportot tulajdonképpen az 1948 előtt palesztinai araboknak nevezett csoport azon része alkotja, amely nem vált izraeli állampolgárrá. Az önálló palesztin nemzeti identitás kialakulása tehát 1948-ban kezdődik.¹⁹⁷ Azt is lényeges ugyanakkor rögzíteni, hogy a két csoport elnevezésének átalakulása időben némiképpen elválik egymástól: míg az izraeliek kifejezést az államalapítás időpontjától használjuk, a palesztinok kifejezést a Függetlenségi Háború lezárása utáni időszakról.¹⁹⁸

¹⁹⁶ A zsidó sorkötelezettek bizonyos körülmények fennállása esetén mentesítést kérhetnek a sorkatonai szolgálat alól. Ez leggyakrabban és legáltalánosabb jelleggel a haredi közösség tagjai vonatkozásában történik, vallási okokra hivatkozva.

¹⁹⁷ Azt a tényt mindazonáltal – bár az eddig ismertettekből egyértelműen kitűnik – fontos rögzíteni, hogy a palesztinok nem egy önálló etnikum, nem az ókori filiszteusok (akikről a mai Izrael területe a Palesztina elnevezést kapta Hadrianus császártól) leszármazottjai. A filiszteusok a mai Gázai övezetként ismert terület vonzaskörzetében éltek, és az i. e. 6. századra eltűntek, asszimilálódtak, részben beolvadtak a környező arámi és arab népességbe.

¹⁹⁸ Érdekes kérdés az izraeli állampolgárként élő arabok és a palesztinok politikai identitásának alakulása is. Az izraeli arabok korében az etnikai alapon való szerveződés és politizálás tulajdonképpen az 1980-as évektől jellemző (bár már az államalapítást követően is voltak ilyen jellegű tömörülések, általában a munkapárt listájához csatlakoztak), napjainkra pedig az egyik izraeli kormánykoalícióban is részt vettek önálló erőként. Látható tehát, hogy az izraeli arabok etnikai háttere tehát kihatással van és/vagy lehet az egyénnek a társadalomban betöltött helyére, szerepére, politikai aktivitására és lehetőségeire is – és habár kisebbségben vannak, egyre inkább célozzák a megfelelő politikai érdekképviselet kialakítását Izrael Államon belül. Ezzel szemben a palesztinok (mint 1948-ig laza kötődésű etnikai csoport) 1960-as évekre váltak kulturálisan integrált etnikai közösséggé. E körben a nyelvi, vallási egység mellett alakult ki a közös történelmi emlékezet (amelynek közös kiindulópontja a Nakba), valamint a palesztin politikai elit kialakulása is. Ezzel egyidőben állandósult az „idegen hatalommal” szembeni ellenállás. A hatnapos háború és az 1970-es évek eseményei mindezen elemeket megerősítették. A folyamat ezt követően lelassult, majd 1988-ban, illetve az 1993-ban kezdődő oslói folyamat során újra előtérbe került. Általánosan elmondható, hogy a magukat hátrányosan megkülönböztetve érző palesztinok intézményesült formában kezdtek fellépni a hatalom megszerzéséért, a legtöbb szomszédos arab államban szembefordultak a központi politikával, intézményekkel, megkezdték a csoportautonómia

Mindemellett fontosnak tartom rögzíteni azt is, hogy ettől a ponttól az egykori mandátumterület vonatkozásában magyar és nemzetközi szakirodalom jelentős részében alkalmazott földrajzi kifejezésektől annyiban el kívánok térni, hogy a Ciszjordánia, illetve Nyugati Part kifejezéseket mellőzöm, helyettük a vitatott területek, illetve még inkább a Júdea és Szamária megjelölést használom azon területek vonatkozásában, amelyek felett az ellenőrzést Izrael Jordániától az 1967-es hatnapos háború következtében szerezte meg. Tekintettel arra, hogy az arab-, és palesztin-izraeli konfliktus a politikai kommunikáció szintjén is jelen van, egyes szakkifejezések használata önmagában az egyik fél melletti állásfoglalásként is értelmezhető, és igaz, hogy a Júdea és Szamária kifejezést leginkább az izraeli politikum jobb oldala használja előszeretettel (de náluk mint az izraeli közigazgatásban létező közigazgatási egységként is megjelenik) szoktak hivatkozni, azonban jelen disszertációban nem politikai állásfoglalás miatt, hanem a szabatos megjelölés folytán tartom szükségesnek ezen terminológia használatát – éppen ezért ezen eltérés részletes magyarázatot is igényel.

A Nyugati Part és a Ciszjordánia kifejezés– habár széles körben alkalmazott és elfogadott megjelölések – álláspontom szerint elnagyoltak, és a 2023. október 7. napján történt eseményeket követő Izrael-ellenes tüntetések egyik elterjedt szlogenje („From the river to the sea, Palestine will be free” – „A folyótól a tengerig, Palesztina szabad lesz”- amely sok izraeli tulajdonképpen Izrael elpusztítására vonatkozó felszólításként értékel) szükségessé teszi, hogy a földrajzi behatárolást pontosabban jelöljük ki. A Nyugati Part és a Ciszjordánia kifejezés ugyanis annyit jelent, hogy a Jordán folyótól nyugatra eső területek (a keletre eső területeken Jordánia helyezkedik el), azonban ezen területeknek nyilvánvalóan van egy természetes határa, amely a Földközi tenger – mindazonáltal a Jordán folyótól nyugatra eső területek egy részén egy a nemzetközi közösség nagy része által Izrael Állam területének elismert (az úgynevezett 1967 előtti határokon belüli terület), illetve egy, a mai napig vitatott státuszú terület helyezkedik

kivívását, illetve célul tűzték ki az önálló állam létrehozását (szeparatizmus) – ebben azonban nem volt helye Izrael Államnak, a létrejövő palesztin államot nem Izrael mellett, hanem helyett képzeltek el. Fontos különbség tehát az izraeli arabok és a palesztinok között, hogy általánosságban előbbi elfogadja Izrael Állam létét, és annak keretei között igyekezik érdekeit érvényesíteni, míg a palesztinok nagy része erre nem hajlandó. Forrás: Nagy V. Rita: Az izraeli identitás: változás és állandóság – A nemzeti identitás és külpolitika kölcsönhatása. In: N. Rózsa Erzsébet (szerk): Nemzeti Identitás és külpolitika a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában. Teleki László Alapítvány, 2005.89-109. o. ; Paragi Beáta: A palesztinai arabok nemzeti identitásának fejlődése. In: N. Rózsa Erzsébet (szerk): Nemzeti Identitás és külpolitika a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában. Teleki László Alapítvány, 2005. 67-83. o.

el. Ebből kifolyólag a Nyugati Part és a Ciszjordánia kifejezés pontatlannak minősül, ha csupán az utóbbira kívánunk utalni.

Ha a palesztin véleményeket nézzük, akkor azok szintén eltérnek abban, hogy miként írják le a kérdéses területet. A palesztinok ugyanis Palesztinaként hivatkoznak rá, amely azonban azért pontatlan, mert – azon túl, hogy palesztin állam a mai napig nem létezik, így határai sincsenek – még azon palesztinok is, akik elismerik Izrael létét, a Gázai övezetet is Palesztina részének tekintik – ergo a Palesztina megjelölés sem kellőképpen szabatos.

Ha a nemzetközi jogot hívjuk segítségül a helyzet megoldása érdekében, szintén ellentmondásokba, ellentétes jogértelmezésekbe ütközünk – bizonyos értelmezések szerint a megjelölni kívánt területek (és egyben a Gázai övezet is) Izrael részei (ez a kisebbségi vélemény jelenleg), mások szerint nem. Amennyiben Izraelként hivatkoznánk ezen kérdéses területekre (a kisebbségi álláspontot elfogadván) akkor nem tudnánk különbséget tenni az 1967 előtt és után Izrael ellenőrzése alatt lévő, azonban egy esetleges jövőbeni palesztin állam jelentős részét kitevő területek között. Ha a többségi álláspontot fogadjuk el, akkor azt mondhatjuk, hogy ezek a területek nem tartoznak Izraelhez, a Jordán folyótól nyugatra helyezkednek el, és 1967 előtt nem Izrael ellenőrizte őket – ekképpen hivatkozni rájuk minden egyes alkalommal azonban rendkívül körülményes volna.

Az általam használt Júdea és Szamária elnevezés egyébként szintén több jelentést hordoz. Jelentheti egyrészt az e jelzőkkel illetett történelmi régiókat (amelyek mind a vitatott területeket, mind a mai Izrael területét jórészt lefedi), azonban az 1947-es felosztási terv szintén használja a kifejezést, mint a javasolt arab állam egy területi egységét – amelyet pontosan körül is határol, ezért is esett a választásom ezen megjelölés használatára. Habár a felosztási terv, és a végül a Függetlenségi Háborút követően kialakult határok nem esnek teljesen egybe, így a felosztási tervben Júdea és Szamáriaként leírt terület némiképpen eltér a vitatott területektől, leírására még mindig ezt a kifejezést tartom a legalkalmasabbnak.

A pontosság miatt tehát rögzítenünk kell, hogy a disszertációban alkalmazott Júdea és Szamária kifejezés az 1947-es felosztási tervben ezen jelzővel illetett területet jelenti azzal az eltéréssel, hogy a felosztási tervben a leendő arab államhoz tartozó, azonban a Függetlenségi háború lezárultát követően izraeli ellenőrzés alá került területekre nem terjed ki e megjelölés.

Az általam használt földrajzi kifejezések ezt leszámítva a magyar köznyelv gyakorlatát tükrözik, és – akárcsak az előbb kifejtettek szerint a Júdea és Szamária megjelölés – nem minősülnek állásfoglalásnak a konfliktusban. Noha a disszertáció elsődlegesen a zsidóság és Izrael állam szemszögéből vizsgálja az eseményeket, a szerző nem kívánja morálisan igazolni vagy alátámasztani egyik fél álláspontját sem, a vizsgálat egésze és az esetleges egyes lépések mögötti magyarázatok kizárólag biztonság- és védelempolitikai szempontok szerint történnek.

Izrael Állam kikiáltását követően a szomszédos arab államok rögtön háborút indítottak a zsidó állam ellen, ezzel pedig kezdetét vette az a nagyjából 30 évig tartó időszak, amely során Izrael több államközi háborút is vívott a szomszédos országokkal. Habár - elsősorban Egyiptommal szemben – a fegyveres összetűzések szinte állandóak voltak, a legjelentősebb fegyveres konfliktusoknak az alábbiakat minősítem:

- 1948-as Függetlenségi Háború,
- 1956-os szuezi válság,
- 1967-es hatnapos háború,
- 1973-as jom kippuri háború.

Ennek megfelelően ezen alfejezet is ezek elemzését tartalmazza. A disszertáció elején ismertetett módszertant alkalmazva kiindulásként bemutatom az RBKE alapján a levantei szubkomplexumnak (amennyiben releváns, a tágabb Közel-Keletnek is) a vizsgálatkori időállapotát, hatalmi viszonyait. Ezután mindegyik fegyveres konfliktus viszonylatában összefoglaló ismertetésre fog sor kerülni, amely során először feltárom az adott konfliktus előtt az izraeli biztonságpolitikai főbb problémáit (fenyegetések, kockázatok, kihívások), a védelempolitikán belül tapasztalható fő fejlesztési irányokat (melyek alapja mindig a korábbi konfliktusok tapasztalatai), az azok kielégítését szavatoló külföldi beszállítókat és mindezek szintetizálásával következtetéseket vonok le az adott fegyveres konfliktust megelőzően fennálló biztonság- és védelempolitikai prioritásokkal kapcsolatban. Ezt követően mérleget vonok az adott fegyveres konfliktussal kapcsolatban, és meghatározom az annak hatására kialakuló új biztonsági környezetet, új biztonság- és védelempolitikai problémákat.

IV.1. A Függetlenségi Háború (1948-1949)

IV.1.1. A konfliktus előtti állapotok („A”)

Ahogy korábban már említésre került, Izrael Állam megalapításakor, 1948. május 14-én a palesztinai arab erők szinte megszűntek létezni, a zsidók katonai győzelmet arattak felettük. Mindazonáltal az izraeli vezetés tudta, hogy a környező arab országok támadást fognak indítani az újonnan születő zsidó állam ellen. 1948 májusában a közel-keleti RBK tagjai – habár egyesek régre nyúló államisággal rendelkeztek – szinte kivétel nélkül az akkori határaik között újonnan megalakult és/vagy függetlenedett államok voltak, némelyek pedig még mindig nem nyerték el függetlenségüket. Az alábbi táblázat az RBK országait, valamint azok függetlenségének dátumát, illetve egykori gyarmattartóikat/védnökeiket tartalmazza:

Állam	Szubkomplexum	Teljes függetlenség éve	Gyarmattartó/védnök
Marokkó	Maghreb	1956	Franciaország/Spanyolország
Algéria	Maghreb	1962	Franciaország
Tunézia	Maghreb	1956	Franciaország
Líbia	Maghreb	1951	Olaszország
Egyiptom	Levante	1922	Nagy-Britannia
Izrael	Levante	1948	Nagy-Britannia
Libanon	Levante	1946	Franciaország
Szíria	Levante	1946	Franciaország
Transzjordánia/Jordánia	Levante	1946	Nagy-Britannia
Irak	Perzsa-öböl	1932	Nagy-Britannia
Szaúd-Arábia	Perzsa-öböl	1932	Nem volt gyarmat, de az Oszmán Birodalom része volt
Jemen	Perzsa-öböl	1918/1967	Észak-Jemen az Oszmán Birodalom része volt, Dél-Jemen brit protektorátus volt
Omán	Perzsa-öböl	1970	Nagy-Britannia
Egyesült Arab Emirátusok	Perzsa-öböl	1971	Nagy-Britannia
Katar	Perzsa-öböl	1971	Nagy-Britannia
Bahrein	Perzsa-öböl	1971	Nagy-Britannia
Kuvait	Perzsa-öböl	1961	Nagy-Britannia

Irán	Perzsa-öböl	-	nem volt gyarmat és nem állt védnökség alatt sem, a gyarmatosítás időszakában azonban a gyakorlatban több gyarmatosító hatalomnak is jelentős befolyása volt az országban
------	-------------	---	---

Jól látható, hogy az egész közel-keleti RBK-n belül a leghamarabb (egy-két kivételtől eltekintve) a levante-i térség államai nyerték el függetlenségüket, a többiek, főleg a Perzsa-öböl államai csak jellemzően évekkel, évtizedekkel később. Ebből kifolyólag, ha az egész RBK biztonsági dinamikáját akarjuk megérteni, az a következőképpen írható le: nyugaton (Maghreb) és keleten (Perzsa-öböl) még a volt gyarmattartók többnyire jelen voltak, itt nagyrészt ebből az okból kifolyólag államközi konfliktusra reális esély nem volt – „középen” azonban, a levantei térségben a közelmúltban függetlenedett államok, elsősorban Izrael és az arab államok közötti konfliktus a mandatórius hatalmak távozása után hagyott hatalmi vákuumban kiéleződött és fegyveres konfliktussá eszkalálódott. Külső hatalom általi közvetlen beavatkozásra nem került sor, ugyanis egyik nagyhatalomnak (USA, Szovjetunió, Nagy-Britannia, Franciaország) sem volt erre nyomós indoka.

A táblázatban szereplő államok közül az Izrael elleni 1948-as Függetlenségi Háborúban Egyiptom, Transzjordánia, Irak, Szíria, Libanon, illetve expedíciós erőkkel Szudán, Marokkó, Szaúd-Arábia és Észak-Jemen (egészen pontosan a Jemeni Mutawakkilita Királyság) vett részt. A hadviselő felek közül tehát három (Irak, Jemen, Szaúd-Arábia) a Perzsa-öböl szubkomplexumához sorolható, a többiek mind a levantei szubkomplexum tagjai. A három perzsa-öbölbeli aktor közül kettő, Szaúd-Arábia és Észak-Jemen indítékát a vallásban kell keresni, azonban a szerepük és hozzájárulásuk is elhanyagolható volt a konfliktus során, akárcsak a Maghrebhez tartozó Szudáné és Marokkóé¹⁹⁹, míg Irak meglátásom szerint ebben az időben még mindkét szubrégió tagjának tekinthető.

Ha az Irakkal kiegészített levantei szubrégió belső dinamikájára fókuszálunk, akkor meg kell vizsgálnunk annak szereplőinek aktuális hatalmi céljait, területi követeléseit.

Izrael: a zsidó állam egyetlen célja a háborút megelőzően a túlélés volt, területi követelése kezdetben az ENSZ Közgyűlés felosztási határozatában foglaltaknak megfelelő volt. Később,

¹⁹⁹ Morris, 2008: i.m. 205. o.

ahogy a konfliktus során az eredetinel nagyobb területeket volt képes az ellenőrzése alá vonni, az izraeli célok az új realitásokat alapul véve változtak.²⁰⁰

Transzjordánia: a Hásemita családhoz tartozó I. Abdullah király²⁰¹ eredeti célja az egész egykori palesztin mandátumterület anektálása volt, az ezzel kapcsolatos álláspontját azonban többször változtatta. 1946-47-ben még kompromisszumkésznek mutatkozott, nem viszonyult ellenségesen a zsidó állam létrehozásához,²⁰² támogatta a felosztási tervet, abból a célból, hogy adott esetben egész, araboknak rendelt nyugati parti területeket országához csatolhassa.²⁰³ Hogy ebben a britek is támogassák, ígéretet tett arra, hogy nem fogja megtámadni az újonnan létrejövő zsidó államot.²⁰⁴ Később azonban, amikor a többi szomszédos ország nyomást helyezett a királyra egy Izrael elleni összarab katonai művelet céljából, a király csatlakozott a kezdeményezéshez – kihasználva a helyzetet, hogy a britekkel és a cionista vezetéssel fenntartott viszonylag jó kapcsolatai miatt kissé megkopott hírnevét is javíthassa az arab világban²⁰⁵ – és a korábbi álláspontját felülbírálva kész volt megtámadni és megsemmisíteni az éppen csak létrejött Izrael Államot.²⁰⁶ Mindemellett I. Abdullah király egyértelműen vezető szerepet kívánt szerezni nemcsak a levantei szubrégióban, de az egész arab világban.²⁰⁷

Egyiptom: Transzjordánia mellett a legjelentősebb katonai erőt Egyiptom tudta felmutatni. Az országban I. Farouk király uralkodott, de az arab nacionalizmus egyre nagyobb teret nyert, a király helyzete pedig egyre instabilabbnak mutatkozott néhány korábbi incidens miatt.²⁰⁸ Mindazonáltal még mindig jelentős volt a brit befolyás, többek között brit csapatok is állomásoztak az országban állandó jelleggel. Farouk király szintén területi igényekkel lépett fel, ugyanis az egykori mandátum déli részét szerette volna anektálni, valamint az arab világon belül ugyanúgy vezető szerepre tört, mint I. Abdullah – így célja volt az is, hogy egy Izrael

²⁰⁰ Morris 2008. i.m. 397-398. o.

²⁰¹ A Hussein-Macmahon levelezésekből ismert Hussein bin Ali – akinek a török ellen nyújtott segítségért cserébe az arabok függetlenségét, és ennek vonatkozásában vezető szerepet ígértek a britek – fia, akit a britek támogattak.

²⁰² Avraham Sela: Abdallah Ibn Hussein. In: Avraham Sela (szerk.): The Continuum Political Encyclopedia of the Middle East. Continuum, 2002. 13–14. o.

²⁰³ Morris, 2008: i.m. 190-192. o.

²⁰⁴ Shlaim, 1990: i.m. 95-106.o.

²⁰⁵ Sela, 2002: i.m. 14. o.

²⁰⁶ Meir Zamir: Bid' for Altalena: France's Covert Action in the 1948 War in Palestine. In: Middle Eastern Studies(Routledge), 2010, 46. évfolyam, 1. szám. 34. o.

²⁰⁷ Ebben meghatározó szerepe volt a származásának is, amelyről korábban már részletesen szót ejtettünk.

²⁰⁸ Például az 1942-es Abdeen palotai incidens, amikor a britek rákényszerítették I. Farouk királyt, hogy az általuk preferált miniszterelnököt (Nahas pasa) nevezze ki. Forrás: William Stadiem: Too Rich –The High Life and Tragic Death of King Farouk. Carroll & Graf Publishing, 1991. 203. o.

elleni támadásból azért se maradjon ki, nehogy jordán riválisa lépéselőnyre tegyen szert az arab világon belüli népszerűség tekintetében.²⁰⁹

Irak: Akárcsak Transzjordániában, Irakban is a Hásemita család uralkodott, a trónon II. Faisal²¹⁰ ült, I. Abdullah testvére, az országot támogató fő külső hatalom Nagy-Britannia volt. Mivel földrajzilag távolabb helyezkedett el Izraeltől, konkrét területi követelése nem volt a zsidó állammal szemben – mindazonáltal a levantei szubrégió egyesítése és az afölötti vezető szerep megszerzése Iraknak is célja volt.²¹¹

Szíria és Libanon: Mindkét ország az egykori francia mandátumterületből vált függetlenné. Egyiptomhoz, Transzjordániához vagy Irakhoz hasonló hegemon törekvései Szíriának voltak, hiszen Damaszkusz volt az arab nacionalizmus korai központja, a Ba'ath pártot is itt alapították meg 1947. április 7. napján. Szíriára a briteknek nem volt befolyása, és az ország Egyiptommal, Irakkal és Transzjordániával ellentétben nem monarchia, hanem parlamentáris köztársaság volt – tehát politikai alternatívaként jelent meg. Mind Libanonnak, mind Szíriának voltak területei követelése Izraellel szemben.²¹² A két ország közül Libanon részvétele csak egyetlen csatára az al-malikiyai csatára korlátozódott.²¹³

+1 palesztinai arabok Habár katonailag vereséget szenvedtek, és nem is állami szereplők a konfliktusban, felsorolásuk mégis indokolt, hiszen saját államot szerettek volna kapni a zsidók vereségét követően.

Összefoglalásként elmondható, hogy arab részről három csoportra lehet osztani a résztvevőket:

1. A nem állami szereplő palesztinai arabok, akik saját államot szeretnének az egész volt palesztin mandátumterületen;
2. A hegemoniára, vezető szerepre törő államok: Egyiptom, Transzjordánia és bizonyos szempontból Irak és Szíria;

²⁰⁹ Efraim Karsh: The Arab-Israeli Conflict - The Palestine War 1948. Oxford, Osprey Publishing, 2002. 26. o.

²¹⁰ I. Abdallah jordánia király testvére, aki szintén a Hásemita családhoz tartozott.

²¹¹ Karsh: i. m. 26.o.

²¹² Karsh: i. m. 26. o.

²¹³ Ez az al-malikiyai csata volt. Forrás: Morris, 2008: i. m. 260. o.

3. A hegemoniára nem törekvő arab államok: Libanon, Észak-Jemen, Szaúd-Arábia, Szudán, Marokkó.

IV.1.2. A konfliktus („B”)

A Függetlenségi Háború tehát egy olyan időpontban tört ki, amikor az újonnan megalakuló zsidó állam a fennmaradásáért, túléléséért küzdött és ennek érdekében igyekezett a lehető legjobban felkészülni a környező arab államokkal való összeütközésre. Ennek keretében sikerült olyan külső támogatókat szereznie, akik – habár közel sem korlátlan mértékben, de – hajlandóak voltak a szükséges haditechnikával, hadianyaggal támogatni az ügyüket. A nehézfegyverzet, páncélosok, tüzérség és a harci repülőgépek beszerzése volt a prioritás, ám ezekből az eszközökből általában korlátozott mennyiségben és alacsony minőségben jutottak csak eszközökhöz.

A másik oldalon álló arab országok mind hadianyagban, mind haditechnikában, mind pedig élőerőben fölényben voltak, azonban a morált, az egységességet és nagy átlagban a képzettséget²¹⁴ tekintve alulmaradtak a zsidókkal szemben. Az „arab blokk” ugyanis korántsem volt egységes, a legnagyobb szereplők mind hegemon törekvésekkel rendelkeztek, ebből kifolyólag pedig döntéseik során nem csak azt tartották szem előtt, hogy legyőzzék az újonnan alakult Izrael Államot, hanem azt is vizsgálat tárgyává tették, hogy egyes lépéseik mennyire szolgálják a saját, vagy éppen a másik hegemon törekvéssel rendelkező rivális érdekeit – kölcsönös bizalmatlanság volt tehát jelen az egyes szereplők között.

Habár az arab államok összesen mintegy 160.000 katonát, és 400 harckocsit és páncélozott harcjárművet lehettek volna képesek bevetni, azonban ennek csak töredéke, nagyjából 30.000 katona és a rendelkezésre álló harckocsik és páncélozott harcjárművek negyede-ötöde (75-100 db) vett részt az invázióban. Haditechnikai tekintetében a következő volt a becsült megoszlás az egyes arab államokat tekintve:²¹⁵

	Egyiptom	Transzjordánia	Irak	Szíria	Libanon	Összesen
--	----------	----------------	------	--------	---------	----------

²¹⁴ Az izraeliek képzettségi szintjével csak a John Bagot Glubb (Glubb pasa) vezette transzjordániai Arab Légió állt egy szinten.

²¹⁵ Van Creveld: i.m. 86. o.

Tüzérségi eszköz	48	24	48	24	8	152
Páncélozott harcjármű	25-30	45	25-30	36	9	140-150
Harci repülő	21-25	0	20	14	0	55-59
Harcocsi	10-20	0	0	10-20	0	20-40

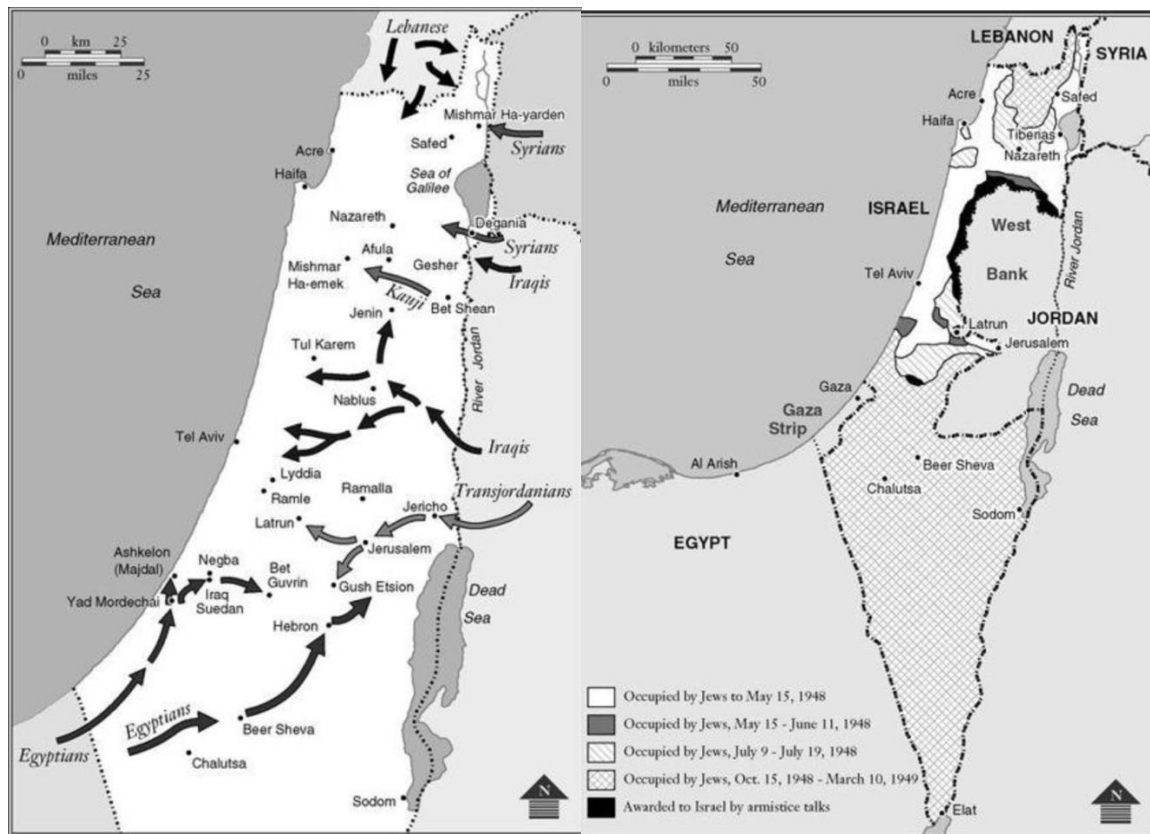
Izrael, habár a támadás elején előerőben hátrányban volt, 1948 októberére ebben a mutatóban már a támadók fölé nőtt: az arab csapatok ekkor 68.000, míg az izraeliek majdnem 90.000 fegyverest tudhattak soriakban. Nem volt ugyanakkor ez elmondható a haditechnika, elsősorban a nehézfegyverzet tekintetében, ahol még a háború végén is az arab országok voltak fölényben. A háború elején az izraeliek házilag készített páncélozott gépjárművekkel, könnyű páncéltörő fegyverekkel (PIAT), kis hatótávolságú tüzérségi fegyverekkel (50mm-es és 76mm-es aknavetők), illetve a mandátumról kivonuló brit csapatoktól különböző módokon szerzett néhány harcocsival és könnyű repülőgéppel rendelkezett. Ezekhez adódtak hozzá a korábban már ismertetett,²¹⁶ külföldről beszerzett különböző haditechnikai eszközök, melyek száma az idő előrehaladtával gyarapodott.²¹⁷

A háború során a támadók három irányból indítottak offenzívát: Szíria és Libanon északról, Irak és Transzjordánia keletről, míg Egyiptom délről támadta Izraelre. Az elsődleges cél a támadók oldaláról a stratégiai jelentőségű pontok (magaslatok, közlekedési csomópontok, stb.) elfoglalása, valamint az izraeli erők felmorzsolása volt. A terv szerint a három oldalról érkező támadással nyitott három front jelentette nyomás alatt az izraeli ellenállás összeroppant volna, azonban elsősorban a már említett kölcsönös bizalmatlanság, a hatékony kommunikáció, felkészülés és katonai tervezés hiánya, valamint az elszánt védelem miatt ez nem történt meg. Habár kezdetben a támadók sikeresen nyomultak előre, a zsidók megállították őket, majd a háború vége felé ellentámadásokat is indítottak.²¹⁸

²¹⁶ Van Creveld: i.m. 86. o.

²¹⁷ Nyugatról többek között 3 db Boeing B-17 Flying Fortress bombázó, néhány szállító repülőgép és páncélozott jármű, első világháború előtti 65mm-es francia ágyú, Csehszlovákiából 25 Avia S-199 vadászrepülő, 200 nehéz géppuska, 5.021 könnyű géppisztoly, 24.500 karabély, és 52 millió lőszer.

²¹⁸ Gelber: i. m. 138-154. o.

(Az arabok államok támadása, majd az azt követő izraeli területszerzések²¹⁹)

²¹⁹ Van Creveld: i.m. 87., 92. o.

1947: United Nations Partition Plan

June 1948: Arab armies invade

July 1948: Israeli army counterattacks

(A Függetlenségi Háború szakaszai²²⁰)

A fegyveres konfliktus három szakaszra osztható, amely szakaszok végét 1-1 átmeneti fegyvernyugvás, majd végül az Izrael és a támadók között bilaterális alapon megkötött 1949-es fegyverszüneti egyezmények²²¹ jelentik. Megállapítható, hogy az átmeneti fegyvernyugvásokat tulajdonképpen egyik fél sem tartotta be, azokat arra használták, hogy felkészüljenek a szembenállás következő szakaszára – tisztán látta ugyanis minden fél, hogy a harctéren, nem pedig a tárgyalóasztalnál fognak eldőlni a lényeges kérdések.

²²⁰ Nicholas Astier-Ibrahim: Explaining Max Fisher's Missing Maps. <https://thejerusalemfund.org/2014/05/6845/> (letöltve: 2024.03.29.)

²²¹ Irak és Izrael között nem kötött fegyverszünet, így a két ország technikailag a mai napig háborúban áll egymással. Forrás: Van Creveld: i.m. 99. o.

A veszteségek a következőképpen alakultak: Izrael mintegy 6.000-6.400 embert, akkori lakosságának 1 %-át elveszítette – ezek közül kb. 4.000 fő katonai és 2.400 fő civil veszteség.²²² Az arab államok közül Egyiptom 1950-ben hivatalosan kb. 1.400 főnyi halottat és mintegy 3.400 súlyos sérültet ismert el, míg a jordániai, iraki és szíriai csapatok néhány száz, a libanoniak néhány tucatnyi halottal fejezték be a háborút. A palesztinai arab veszteségek nehezen meghatározhatók, annyi azonban bizonyos, hogy az izraeli veszteségeknél nagyobbak voltak. Az 1950-es években Mohammed Amin al-Husseini a halottak számát 12.000 főre tette.²²³

Az izraeliek kemény ellenállása, áldozatkészsége, valamint az arab erők részéről tapasztalt, korábban ismertetett problémák következtében Izrael nemcsak, hogy túlélte a támadást, megvédte születendő államát, de az ENSZ Közgyűlésben elfogadott határokon túlra is képes volt kiterjeszteni fennhatóságát. Az egykori brit mandátumterület kb. 78%-a került izraeli ellenőrzés alá, az eredetileg neki szánt területnél nagyjából 30%-kal több.²²⁴ Az izraeli szuverenitás kiterjedt északon a teljes Galileai-tó vidékére és a Jezreel-völgyre, délen a teljes Negev sivatagra, valamint a korábbi tervekkel ellentétben a teljes Földközi-tenger menti parti sávra (Gáza kivételével) és több központi szárazföldi területre, amelyet eredetileg az araboknak juttatott volna a nemzetközi közösség. Ezen területi növekmények az ország határainak védhetősége szempontjából is kritikus jelentőséggel bírtak, hiszen általuk megszűnt az a földrajzi széttagoltság, amelyet az eredeti határok jelentettek volna, másrészt pedig a fiatal állam stratégiai mélységét is növelték.²²⁵

Az arab államok részéről a két legfontosabb szereplő, Jordánia és Egyiptom ért el némi területi növekedést – előbbi Júdea és Szamária területét és Kelet-Jeruzsálemet, utóbbi pedig Gázai övezetet foglalta el.²²⁶ Mindez azonban nem változtatott azon a tényen, hogy az arab országok

²²² Adam M. Garfinkle: *Politics and Society in Modern Israel – Myths and Realities*. M.E. Sharpe, 2000. 61. o.

²²³ Morris, 2008: i.m. 404-406. o.

²²⁴ L. Carl Brown: *Diplomacy in the Middle East: The International Relations of Regional and Outside Powers*. I.B. Tauris, 2004, 126. o.

²²⁵ Emellett a Transzjordánival megkötött fegyverszünet előtt a híres tábornok, Yigal Allon még azt is felvetette Ben Gurionnak, hogy indítsanak offenzívát, és foglaljanak el minden területet egészen a Jordán folyóig, mint természetes határig. Ben Gurion ezt végül elutasította, mert sem a nagyhatalmak, sem pedig a nemzetközi közvélemény szimpátiáját nem akarta elveszíteni, valamint úgy vélte, az területszerzések kielégítőek Izrael számára. Forrás: Anita Shapira: *Ben-Gurion – Father of Modern Israel*. Yale University Press, 2014. 173. o.

²²⁶ Itt a korábbi jeruzsálemi főmufti, Mohammed Amin al-Husseini vezetésével „összpalesztin kormány” jött létre, amely az egykori mandátumterület határait tekintette a palesztin állam jövőbeni határainak, tehát nem ismerte el Izrael létét. Ezt a kormányt az Arab Liga akkori államai elismerték, Transzjordánia viszont nem, hiszen I. Abdullah király célja nem egy független palesztin állam, hanem az egykori mandátumi területek saját

koalíciója a fegyveres konfliktusból vesztesen került ki mind katonai, mind pedig politikai értelemben. Nem sikerült ugyanis legyőzni Izraelt, megszüntetni annak államiságát, és átvenni az irányítást a volt mandátumterület felett. Ezen vereség mélyreható változásokat hozott több arab ország politikai vezetésében is: nagy szerepet játszott az 1949-es szíriai és az 1952-es egyiptomi katonai puccsban, de I. Abdullah meggyilkolása is nagy valószínűséggel kapcsolatba hozható a vereséggel.

A palesztinai arabok számára még katasztrófálisabb volt a vereség. Egyrészt az önálló államisággal kapcsolatos tervek teljes kudarcot vallottak (olyannyira, hogy a mai napig nem létezik palesztin állam) másrészt pedig megszületett a palesztin menekültek problémája. Ez egyfelől azt jelentette, hogy az akkor 1.4 millió főt számláló palesztin arab lakosság fele, mintegy 700.000 ember hontalanná vált,²²⁷ másfelől azt, hogy ezek az emberek (már azok, akik nem tudtak szerencsésebb helyre, például Európába, vagy Amerikába menni) az elkövetkező évtizedekben a környező arab országokban tulajdonképpen élő Izrael-ellenes propaganda eszközként, állampolgárság nélkül, tisztességes munkalehetőség és jövőkép nélkül, menekülttáborokba zsúfolva voltak kénytelenek leélni az életüket²²⁸ – és ez a probléma jelenleg is létezik, immáron a tizedik, Izrael területén soha nem élt generációt sújtva.

Mindemellett – habár az arab országok álláspontja az idő múlásával változott – az izraeli-palesztin béketárgyalások egyik kritikus pontja napjainkban is az úgynevezett „visszatérés joga”. Ez az egykor elmenekült/elűdözött palesztinai arabok Izraelbe való visszatérési és letelepedési jogát jelenti, amelyhez a palesztinok mindenáron ragaszkodnak, és amelyet az izraeliek kategorikusan elutasítanak. Ennek jelentősége olyannyira kiemelt, hogy például a leginkább sikerrel kecsegtető, 2000-ben Camp Davidben, majd Sharm el-Sheikben és Tabában folytatott béketárgyalások is végül legnagyobb részben emiatt nem járultak sikerrel.²²⁹

országába való anektálása volt (amit viszont a többi arab ország ellenzett). Jelentős szerepet ugyanakkor nem játszott a későbbiekben, mivel tulajdonképpen Egyiptom irányítása alatt állt. Végül 1959-ben Nasszer számolta fel. Forrás: William H. Haddad – Mary M. Hardy: Jordan's Alliance with Israel and its Effects on Jordanian-Arab Relations. In: Israel Affairs. 2003, 9. évfolyam, 3. szám. 39-41. o.

²²⁷ Rashid Khalidi: The Construction of Modern National Consciousness. Columbia University Press, 2010. 21. o.

²²⁸ Ráadásul voltak, akik az 1967-es hatnapos háború folyamánként másodszor is menekültté válhattak.

²²⁹ Benny Morris: Camp David and After: An Exchange (1. An Interview with Ehud Barak). In: The New York Review of Books, 2002, 49. évfolyam, 10. szám. Vol. 49, no. 10., 2002.06.13.

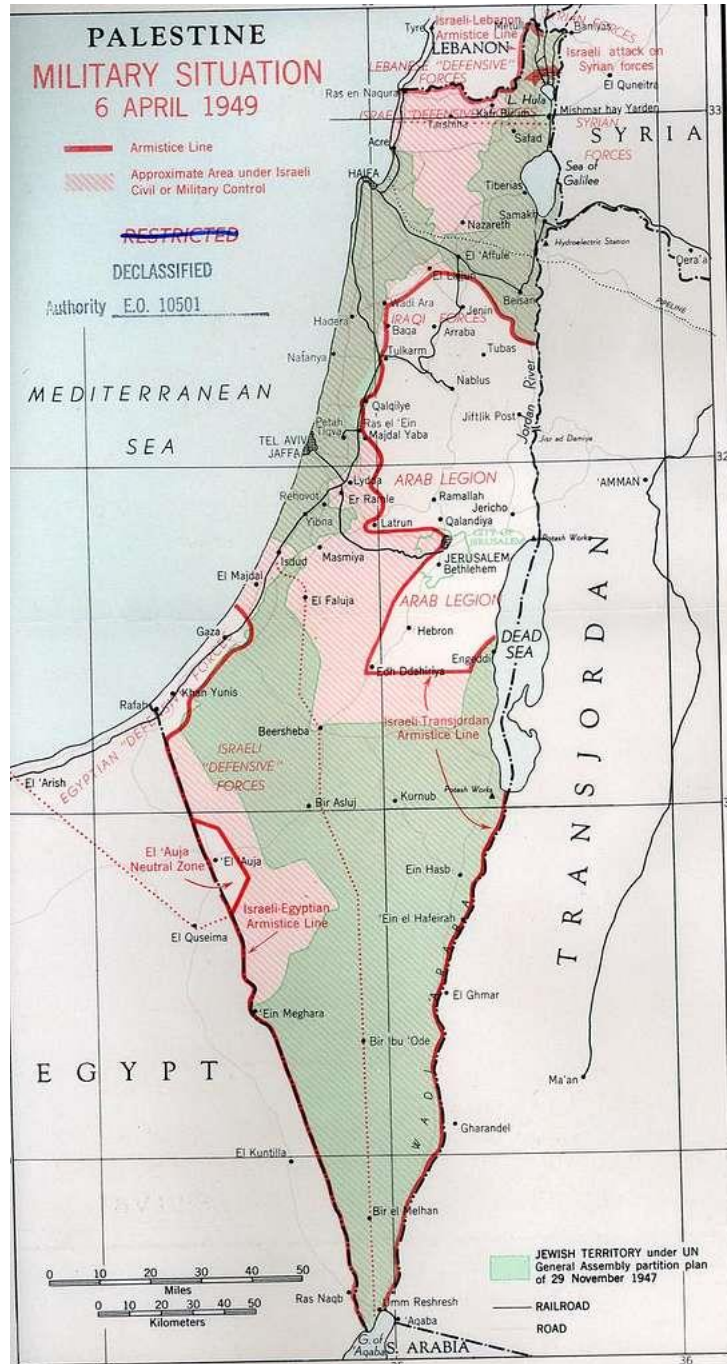
<https://www.nybooks.com/articles/2002/06/13/camp-david-and-after-an-exchange-1-an-interview-wi/>
(letöltve: 2024.03.29.)

A fentiekén túl fontos még megemlíteni a háborúnak a közel-keleti zsidók helyzetére gyakorolt hatását. A Földközi-tenger keleti és déli medencéjében, valamint a mai Irak és Jemen területén régóta léteztek zsidó közösségek. Izrael Állam megalapítása és Függetlenségi Háborúban aratott zsidó győzelem (majd pedig a későbbi arab-izraeli háborúk) következtében azonban a többségi arab társadalom a helyi zsidók ellen fordult, akik így előbb-utóbb kénytelenek voltak elhagyni azokat az országokat, ahol akár több száz éve éltek. Többségük Izraelbe ment, amelynek zsidó lakossága egyébként is jelentősen megnőtt, megduplázódott a bevándorlásnak köszönhetően az 1948-1951 közötti időszakban. Ez ekkor érkezett 700.000 zsidó bevándorló közül mintegy 300.000 fő a közel-keleti zsidó exodus keretében érkezett.²³⁰ Erre vezethető vissza az izraeli társadalomban a mai napig tapasztalható askenázi²³¹-szefárdi²³² törésvonal, amely társadalmi-gazdasági és politikai szinten is megjelenik – és habár nagyrészt sikerült a különböző gyökerű zsidóságot az izraeli identitás ernyője alatt egyesíteni, bizonyos különbségek a mai napig megmaradtak.

²³⁰ Howard M. Sachar: i.m. 395–403

²³¹ Európai, elsősorban közép- és kelet-európai gyökerű

²³² Elsősorban Észak-Afrikából és a Közel-Keletről, illetve az Ibériai-félszigetről származó

(Az 1949-es fegyverszüneti egyezmények utáni határok. Zöld színnel az eredetileg a zsidó államnak szánt területek, piros színnel az eredetileg arab államnak szánt, de végül zsidó fennhatóság alá került területek, áttetszővel pedig az Egyiptom és Transzjordánia által megszállt területek.²³³)

²³³ Palestine Military Situation, April 6, 1949, Truman Papers.
<https://timelessmoon.getarchive.net/amp/media/palestine-military-situation-april-6-1949-truman-papers-29079c> (letöltve: 2024.03.29.)

A fegyveres konfliktusról elmondható, hogy az adott történelmi időszaknak megfelelő, klasszikus, államok közötti háború (kivéve a marginális szerepet játszó palesztinai arab erőket) volt, amely során a támadó oldal részéről területfoglalási, míg a védekező fél részéről területvédelmi célok jelentek meg. A szembenálló felek konvencionális eszközöket használtak, és túlnyomórészt a szárazföldi csapatok, bizonyos mértékig a páncélos képességek és a tüzérség szerepe volt jelentős. A légiere szerepe mérsékelt, a haditengerészeté pedig elhanyagolható volt. Megállapítható, hogy izraeli részről totális, az állam fennmaradásáért, túléléséért folytatott, míg arab részről egy jóval korlátozottabb háború zajlott. Haditechnika szempontjából mindegyik résztvevő fél (tekintve, hogy mindnyájan külföldi befolyás alatt álltak) jobbra az adott országban domináns külső hatalom (nevezetesen Nagy-Britannia és Franciaország) eszközeit használta, a bevetett eszközök azonban minőségüket tekintve nem tartoztak a korszak élvonalába.

IV.1.3. A konfliktus után („C”)

A Függetlenségi Háború alapjaiban változtatta meg a Közel-Kelet biztonsági struktúráját azzal, hogy létrejött és megszilárdult Izrael Állam. Tulajdonképpen innentől beszélhetünk közel-keleti regionális biztonsági komplexumról, hiszen éppen az palesztin-izraeli/arab-izraeli szembenállás, mint a retorikában folyamatosan jelenlévő, de igazi politikai jelentőséggel folyamatosan változó mértékben rendelkező elem köti össze az észak-nyugat Afrikától Iránig tartó területet. Ezenkívül még direktebb módon határozta és határozza meg ez a kérdés a mai napig a levantei szubrégió biztonsági dinamikáit. Kijelenthető tehát, hogy ez az eseménysorozat egy regionális biztonsági alkompexumot létrehozó eseménysorozat volt.

Izrael Állam megalakulása legdirektebb módon a levantei szubkomplexum, illetve a szomszédos arab államok biztonsági környezetét alakította át, mivel megjelent egy új, a környező országok számára ellenséges és ellenségként felfogott állami szereplő. A következő néhány évben a háború eredményének következtében (ahogy azt korábban említettük) Szíriában és Egyiptomban katonai puccsokat hajtottak végre, Jordániában I. Abdullah király pedig merénylet áldozata lett. A vereséget az arab országok közvéleménye és politikai vezetése nem fogadta el, így az újabb háború előrelátható volt. A közel-keleti RBK egyéb államaira bizonyos szempontból integratívan hatott Izrael létrejötte, hiszen így ezen többségében arab

muszlim országok Izrael legyőzésében és elpusztításában, a cionista zsidók elüldözésében a muszlimok területéről egy közös célt találtak – legalábbis a retorika szintjén.

Az külső hatalmak jelenlétét vizsgálva kiemelt tekintettel kell lennünk a történelmi kontextusra: 1949-et írunk, a második világháború lezárult, Nagy-Britannia és Franciaország globális vezető hatalmi szerepe egyre inkább csökkent, miközben teljesen egyértelművé vált, hogy a világot a két szuperhatalom, az USA és a Szovjetunió szembenállása fogja meghatározni. A Közel-Kelet és különösképpen a levantei szubkomplexum egy olyan terület volt, ahonnan éppen ebben az időszakban távoztak az addigi meghatározó külső szereplők, nevezetesen Nagy-Britannia és Franciaország, így Washington és Moszkva számára is lehetőség nyílt, hogy megkíséreljék kiterjeszteni befolyásukat.

Izrael szempontjából a nagyhatalmi támogatás régóta meghatározó kérdés volt, így az átalakuló világrendben is igyekezett a lehető legjobb viszonyt kialakítani és fenntartani mind a Nyugattal, mind pedig a keleti blokkal. Ennek eredménye volt, hogy mind az USA, mind pedig a Szovjetunió támogatta a zsidó állam létrehozását, és a Függetlenségi Háború során sok támogatás érkezett nyugatról, és keletről egyaránt (mindazonáltal a legfontosabb segítség ebben az időben még a Szovjetunió közvetítőkön keresztüli katonai segítségnyújtása volt, amely nélkül a zsidó állam nem lett volna képes megnyerni a háborút). A háborút követően nyilvánvalóvá vált az is, hogy Izrael számára elengedhetetlen, hogy az arab országokkal megvívandó következő háború/háborúk tekintetében biztosítsa a megfelelő hozzáférést a külföldi fegyverpiacokhoz (ez egyébként később az egész RBK meghatározó kérdése vált, és a mai napig az), valamint hogy a zsidó állam jelentősen függ a külföldi gazdasági segélyektől. Mindezt mérlegelve tehát az ország igyekezett a lehető legtovább egyensúlyozni a két blokk között, és nem elköteleződni egyik irányába sem. Ez gyakorlatilag a koreai háborúig jobbra sikerült, amikor viszont Izrael nyilvánosan is elkezdett beállni az USA vezette nyugati blokk mögé.²³⁴

Mindazonáltal az amerikaiak elköteleződése Izrael irányába még korántsem volt olyan erős, mint napjainkban, mivel az alapvető céljuk a térségben a befolyásuk minél nagyobb kiterjesztése volt annak érdekében, hogy egy esetleges harmadik világháború esetén a Szovjetunió ellen minél több szövetségesessel szállhassanak harcba, illetve a Szovjetuniót

²³⁴ Avi Shlaim, 2004: i.m. 658-663. o.

minél jobban „bekerítsék” – ennek volt részeleme később például a CENTO, amely az esetleges szovjet terjeszkedést déli irányból volt hivatott fenntartani, és amelynek tagjai Törökország, Irak, Irán, Pakisztán, valamint Nagy-Britannia voltak. Mindehhez elengedhetetlen volt a zsidó állammal ellenséges arab országok (és a levantei szubkomplexumon kívül eső, de a közel-keleti RBK részét képező nem arab Irán) megnyerése, illetve azok távoltartása a szovjetektől.

Amerikai szempontból tehát Izrael Állam elköteleződése pozitív fejlemény volt, hiszen egy nyugati értékeket valló, demokratikus országot sikerült a maguk oldalára állítani, azonban az arab államokról sem mondhattak le. Washington számára a hidegháborús szembenállás miatt a legfontosabb az volt, hogy egyrészt minél több térségbeli állammal a lehető legjobb viszonyt alakítsák ki, másrészt pedig az, hogy eme alapvetően konfliktusos térség biztonsági stabilitása minél nagyobb fokú legyen.

Moszkva és a zsidó állam viszonya úgy romlott, ahogy Izrael és az USA kapcsolata fejlődött. Kezdetben még elsősorban a brit befolyás csökkentése miatt, illetve abban bízva, hogy hosszútávon Izrael a szocialista blokkhoz kerül majd közelebb, a Szovjetunió támogatta a zsidó államot annak ellenére, hogy a cionizmus ideológiáját a kommunizmussal ellenséges ideológiának tekintették. A Függetlenségi Háború után azonban, az izraeli el nem köteleződési törekvések ellenére egyre romlottak a két ország közötti viszonyok. Ennek legfőbb oka egyrészt az Izraelbe való bevándorlás, másrészt az izraeli külpolitikai volt. A zsidó állam számára kiemelt kérdés volt ugyanis, hogy a világ különböző államaiban élő zsidók szabadon érkezhessenek az országba. Erről azonban a szovjetek úgy vélekedtek, hogy zsidó probléma csak a nem szocialista országokban van, így a szocialista országokból való Izraelbe való kivándorlást nem engedélyezték. Emellett az sem nyerte el a szovjetek tetszését, hogy az izraeliek nem köteleződtek el mellettük a nemzetközi porondon (például a fegyverzetcsökkentési és a nukleáris fegyvereket betiltó javaslatokat vagy a Kínai Népköztársaság diplomáciai elismerését illetően).²³⁵ Mindezek egyenes következménye volt, hogy annak ellenére, hogy a Szovjetunió a Függetlenségi Háború során az egyik legjelentősebb támogatója volt Izraelnek, pár év múlva már ellenséges álláspontot képviselt – és habár az arab országokra még csak később sikerült jelentős befolyást kiterjesztenie, egyértelműen ezen államokra kezdett koncentrálni a szovjet külpolitika.²³⁶

²³⁵ Joseph Heller: *The United States, the Soviet Union and the Arab–Israeli conflict, 1948–67 – Superpower rivalry*. Manchester University Press, 2016. 9. o.

²³⁶ Heller: i.m. 14. o.

A Függetlenségi Háború következtében kialakult új biztonsági realitás tehát az alábbiak szerint alakult:

1. a A kulturális-történelmi-gyarmattartóktól/mandatárius hatalmaktól/védnököktől való függetlenedés által meghatározott közel-keleti RBK-ban (amelynek elsődleges elem az arabság, valamint az iszlám vallás volt) Izrael Állam megjelenése új, jelentős elemet hozott, miközben ezen tág RBK-n belül Izrael a levantei szubkomplexum meghatározó elemévé vált, mintegy létrehozva azt és meghatározva annak központi kérdéseit.
2. A levantei szubkomplexumon belül az arab országok politikai vezetése a katonai vereség hatására meggyengült, katonai puccsok, társadalmi és politikai változások mentek végbe, azonban Izrael-ellenességük megmaradt. Izrael fiatal állama megszilárdult, katonai képességei erősödtek, azonban regionális szinten meglehetősen elszigetelődött, és továbbra is nagyhatalmi katonai és gazdasági segítségnyújtásra szorult.
3. A külső hatalmak viszonylatában a levantei szubkomplexumban egykor vezető szerepet betöltő Franciaország és Nagy-Britannia szerepe egyrészt az alrégió országainak függetlenedése, másrészt a második világháborút követő globális hatalmi átrendeződés – azaz az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió, mint két szuperhatalom megjelenésével egyidejűleg a brit és francia befolyásának globális csökkenése – következtében leértékelődött. Ezzel párhuzamosan ugyanakkor mind a közel-keleti RBK, mind pedig a levantei szubkomplexum a hidegháborús vetélkedés színterévé vált.
4. Védelempolitikai szempontból vizsgálva megállapítható, hogy az addig jobbára egymástól legfeljebb lazább függőségi helyzetben létező zsidó önvédelmi és paramilitáris szervezetek egy központi haderőbe, az Izraeli Védelmi Erőkbe olvadtak be – így létrejött a zsidó állam központilag irányított, egységes hadereje, amely mind szárazföldi, mind légi, mind pedig haditengerészeti komponenssel is rendelkezett. Habár eszközeit tekintve az IDF nem minősült kimondottan modern haderőnek – és jobbára külföldi haditechnikától függött – a szubrégió erőviszonyait tekintve számottevőnek volt mondható

A fenti változások következtében tehát egy olyan biztonsági környezet jött létre a levantei szubkomplexumban, amely magában hordozta a közeljövőre nézve a katonai konfrontáció reális lehetőségét. Adva volt ugyanis egy állam, amelynek pusztá létezését sem akarták

elismerni egyrészt annak közvetlen szomszédjai, másrészt egy egész tágabb régió nagy része sem. Ehhez kell hozzávinnünk mind a szuperhatalmak hidegháborús versengését, mind pedig a korábbi vezető hatalmak az irányú törekvéseit, hogy valamennyit megtartsanak egykori befolyásukból. Izrael tehát mind globális, mind regionális, mind szubregionális szinten konfliktuspont volt.

A zsidó állam szempontjából nézve elsősorban a katonai és gazdasági szektort tekintve jelentkeztek fenyegetések, amely abban mutatkoztak meg, hogy lényegében az összes szomszédos állam irányából reális esély mutatkozott a katonai agresszióra, illetve abban, hogy gazdasági tekintetben ugyanezen országok teljesen elszigetelték Izraelt, így az kereskedelmi tevékenységet csak távolabbi országokkal, jóval drágábban tudott folytatni (ez egyébként még napjainkban is létező probléma).

Ebben a merőben új helyzetben a zsidó államnak fel kellett készülnie az alábbi biztonság- és védelempolitikai célok elérésére:

1. Globális szint: Az egyre fokozódó hidegháborús szembenállásban Izrael végül az USA vezette nyugati blokk mögé sorakozott fel. Ez egyrészt biztosított számára a külső gazdasági segítséget, másrészt a hozzáférést a nyugati haditechnikához (bár kezdetben nem az Egyesült Államok volt a legjelentősebb partner ilyen téren). Ezzel párhuzamosan viszont Izrael szemben találta magát a Szovjetunióval, amely igyekezett az ellenséges arab országokkal jó viszonyt kialakítani. A zsidó állam célja globális szinten tehát a nyugati blokk országaival való minél szorosabb együttműködés kialakítása volt annak érdekében, hogy minél több gazdasági és katonai segítségnyújtásban részesülhessen irányukból.

Emellett egy kifejezetten különleges szintéren, a nemzetközi diplomácia területén is voltak a zsidó államnak globális célja. Habár a biztonsági szektorok elmélete ez a területet nem említi külön biztonsági szektorként, az izraeli biztonságpolitikai gondolkodásban a mai napig jelen van, mint kiemelt elem. Ennek oka, hogy Izrael Államot sok ország a mai napig nem ismeri el, illetve sok ország viszonylatában nincsenek kétoldalú diplomácia kapcsolatai. Ez az állam születésekor hatványozottan igaz volt, így globális célja volt a zsidó államnak a minél szélesebb nemzetközi

elismerés elérése, illetve nemzeti érdekeinek a nemzetközi diplomáciában (elsősorban a nemzetközi szervezetekben) való védelméhez szövetségek kialakítása.²³⁷

2. Regionális, szubregionális és lokális szint: Ugyan ezek a szintek általában elkülöníthetők egymástól, jelen vizsgálat során megítélésem szerint ez se nem célszerű, se nem okszerű. Mivel mind a tágabb, mind pedig a szűkebb környezetet tekintve ellenséges országokat találunk, akikkel a viták tárgyalásos rendezésére minimális esély mutatkozott, így Izrael biztonság- és védelempolitikai céljai a három szinten megegyeznek. Elsődleges cél az ország túlélésének biztosítása, valamint annak területének és határainak megtartása akként, hogy felkészítik az állam haderejét egy újabb háborúra. Ezzel kapcsolatban védelempolitikai célként jelenik meg az IDF technológiai fejlesztése a hazai hadiipar fejlesztése és külföldi beszerzések révén. A biztonság- és védelempolitikai fókusz a Függetlenségi Háborút követően tehát egyértelműen az állami szereplőkön és a katonai biztonságon van.

IV.2. A szuezi válság (1956)

IV.2.1. A konfliktus előtti állapotok („A”)

A Függetlenségi Háborút követő időszakban az első években Izrael egyik legnagyobb biztonsági problémáját azok az elűdözött/elmenekült arabok jelentették, akik a határok relatív nyíltsága (nehezen ellenőrizhető, nem földrajzi határok, amelyek védelme nem épült ki) miatt gyakran betörték az ország területére és erőszakos cselekményeket hajtottak végre (olykor a környező arab országok titkosszolgálatával együttműködésben). Ilyen támadók elsősorban a jordániai és az egyiptomi határvidékről érkeztek, és a „misztanemim” (behatolók) névvel illették őket. Ezen támadások következtében hoztak létre külön határőrséget, illetve előfordult, hogy a behatolók kiindulási helyén rajtaütéseket hajtott végre az IDF (ezek azonban sokszor felesleges civil áldozatokat követeltek, amik sem az IDF moráljára, sem a nemzetközi közvéleményre nem volt pozitív hatással).²³⁸ A védelempolitika aspektusából ez a jelenség nem volt

²³⁷ Érdemes megemlíteni e tekintetben a napjainkban Izrael és Magyarország között fennálló kapcsolatokat. Magyarország egyik legjelentősebb eszköze a két ország közötti jó viszony fenntartásában az, hogy a nemzetközi fórumokon rendre Izrael Állam mellett foglal állást – még adott esetben olyan kérdésekben is, ahol például az EU országai tartózkodnak, vagy ellentétes álláspontra helyezkednek.

²³⁸ Van Creveld: i. m. 130-135. o.

különösebb kihívás a felhasználandó haditechnika szempontjából, ugyanakkor már markánsan megjelent az igény a hazai hadiipar kiterjesztésére, fejlesztésére. Ennek keretében létrejött Védelmi Minisztérium alá tartozó Israeli Military Industries (IMI) amely az ország hadiiparáért, haditermeléséért volt felelős – és emellett hangsúlyos foglalkoztatáspolitikai célokat is szolgált, hiszen munkát adott a nagyszámú zsidó bevándorlónak. Ekkor még a fejlett, elsővonalbeli haditechnikai eszközök tekintetében Izrael nem törekedett az önellátásra, de a másolatok készítése mellett már megjelentek a saját fejlesztésű eszközök is. Ezek közül a legszélesebb körben ismert az Uzi géppisztoly volt.²³⁹

Ami a szomszédokat illeti, Jordániában I. Abdullah meggyilkolása után egy rövid ideig fia, Talál, majd őt követően unokája, Huszein foglalta el a trónt, ahol mind a brit befolyás, mind a hásemita monarchia fennmaradt. Szíriában 1949 és 1954 között három sikeres katonai puccsot hajtottak végre, amelynek következtében végül a Ba'ath párt került hatalomra. Damaszkusz egyre közelebb került a Szovjetunióhoz, 1956-ban fegyverüzletet is kötöttek (természetesen Csehszlovákia révén), amely Izraelt nyugtalanította ugyan, de az erőviszonyokat drasztikusan nem befolyásolta.²⁴⁰

Egyiptomban mindazonáltal az egész térséget meghatározó változások mentek végbe: 1952-ben forradalom tört ki, amely következtében a Gamal Abdel Nasszer vezette Szabad Tisztek Mozgalma vette át a hatalmat. Egyiptom köztársasággá alakult, Nasszer pedig az idő előrehaladtával egyre nyugatellenesebb politikát folytatott. Nasszer érte el, hogy az eddig a Szezi-csatornánál állandó jelleggel állomásozó brit csapatok 1954-ben elhagyják az országot, majd megkötött 1955-ben Csehszlovákiával (lényegében szovjetekkel, ahogy Izrael a Függetlenségi Háború idején) egy igen jelentős fegyverüzletet. Ez dominó effektust indított el, ugyanis válaszul az amerikaiak visszavonták korábbi ígéretüket az Asszuáni-gát finanszírozására, amelyre Nasszer akképpen reagált, hogy államosította a francia-angol magántőke kezében lévő Szezi-csatornát, ami tulajdonképpen előidézte a szezi-válságot.²⁴¹

²³⁹ Uzi Rubin: Israel's defence industries – an overview. In: Defence Studies, 2017, 17, évfolyam, 3. szám. 229-231. o.

²⁴⁰ Nagyjából 50 db német PZ-IV felújított harckocsi, 100 db páncélozott csapatszállító jármű, 25 db MiG-15 vadászpilóta nélküli repülőgépet, és 6 db MiG-15UTI kiképző gép képezte a megállapodás tartalmát. Forrás: Alexander J. Bennett: Arms Transfer as an Instrument of Soviet Policy in the Middle East. In: Middle East Journal, 1985, 39. évfolyam, 4. szám. 757.o. ; Jan Adamec: Czechoslovakia and Arms Deliveries to Syria 1955-1989. In: Les cahiers Irice, 2013, 10. évfolyam, 1. szám. 70. o.

²⁴¹ Krajcsír Lukács: A csehszlovák-egyiptomi fegyvervásárlási szerződés és hatása a nemzetközi kapcsolatokra 1955-1961. Doktori (PhD) értekezés, 2017, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola, Modernkori Program. 77-78. o. ; 118. o.

A két szuperhatalom helyzetét elemezve azt láthatjuk, hogy az USA igyekezett a Közel-Keleten és a levantei szubrégióban is kiterjeszteni befolyását és feltartóztatni a szovjet térnyerést.²⁴² Ezzel egyidejűleg Moszkva lehetőséget látott a térségben, hiszen a nyugatellenség egyre szélesebb körben terjedt, ennek oka pedig részben az arab/palesztin-izraeli konfliktus volt. Amíg a nyugati hatalmak, ha nem is korlátlanul, de támogatták a zsidó államot, addig a környező arab országok – amelyekben egyre inkább terjedt az arab nacionalizmus, és mind Egyiptomban, mind pedig Szíriában hatalomra is jutott – nem ismerték el Izrael létezéshez való jogát, és elleneztek a Nyugat Izrael-politikáját. Az elégedetlen arab országoknak a magukra oldalára állításával a szovjetek több előnyt is el tudtak érni: egyrészt javították geopolitikai helyzetüket, másrészt fizetőképes felvevőpiacot szereztek a keleti blokk hadi- és egyéb ipara számára.

A szuezi-válság kirobbanásához mindazonáltal két tényezőre volt szükség:

1. Angol és francia hatalmi érdek, amely olyan súlyú, hogy közös katonai intervenciót kockáztasson meg a két ország még abban az esetben is, ha a világ két szuperhatalma közül egy sem támogatja.
2. Izrael percepciójának az kellett legyen, hogy kizárólag Egyiptom megtámadásával lehet képes megőrizni térségben az erőegyensúlyt és ezáltal szavatolni az ország biztonságát.

Az első elem viszonylag könnyen előállt Nasszer külpolitikájának köszönhetően. Nagy-Britanniát egyiptomi részről rövid időn belül két alkalommal is jelentős presztízs veszteség érte (1954 – a katonai jelenlét kivonása, 1956 – a Szuezi-csatorna államosítása), azonban ennél fontosabb volt a Szuezi-csatorna globális jelentősége: 1955-ben az európai kőolajkereskedelem több, mint 2/3-a itt haladt át.²⁴³ A csatorna felügyelete tehát jelentős bevételi forrást, egyszersmind globális politikai befolyást jelentett, amelyet a britek nem kívántak kiengedni a kezükből.

Franciaország részéről az Egyiptommal kapcsolatos ellenséges pozíció a Szuezi-csatorna jelentette bevételi forrás (mivel a csatorna egy brit-francia vegyesvállalat kezében volt, így a franciák is részesültek a profitból a britek mellett) elsősorban Nasszer Algériával kapcsolatos

²⁴² Ennek kézzel fogható eredménye volt például a korábban már említett, 1955-ben létrejövő CENTO.

²⁴³ A. B. Mountjoy: The Suez Canal at Mid-Century. In: Economic Geography, 1958, 34. évfolyam, 2. szám. 157.o.

politikája volt. Nasszer ugyanis mind az információs térben, mind fegyverszállításokkal támogatta FLN-t,²⁴⁴ amely az akkor még Franciaország részét képező (annak tengerentúli megyéje volt) Algéria függetlenségét kívánta kivívni.²⁴⁵ Nasszer regionális törekvéseiben – úgy vélték, hogy az iszlám hódítók múltját kívánja feléleszteni, és kiterjeszteni hatalmát az egész Közel-Keletre, de minimum a Földközi-tenger medencéjére – a franciák emellett a Szovjetunió és a kommunizmus közel-keleti térnyerését is vízionálták.²⁴⁶

Izrael helyzete összetettebb volt. A koreai háború óta a Nyugat mellett felsorakozó zsidó állam elemi érdeke volt, hogy az Egyesült Államokkal jó viszony alakítson ki, de emellett figyelnie kellett arra is, hogy feleslegesen a szovjeteket se haragítsa magára. Tisztában voltak vele, hogy az amerikai támogatást más hatalmak támogatása – akár külön, akár együttesen – nem képes helyettesíteni. Éppen ezért mindig az amerikaiakhoz fordultak először támogatásért. Tették ezt akkor is, amikor Egyiptom és Csehszlovákia megkötötte az 1955-ös fegyverüzletet, amely alapvető változásokat hozott a régió katonai erőegyensúlyában. A fegyverüzlet tartalmával, illetve leginkább az egyes tételek mennyiségével kapcsolatban különböző elemzések ismertek, de megállapítható, hogy az nagyjából 200 db T-34-es harckocsit és IS-3 Stalin harckocsit, 80-100 db Míg-15-ös vadászgépet, 40-50 db IL-28-as bombázót, valamint nagy mennyiségű önjáró löveget, páncélozott csapatszállító harcjárművet (legalább 40 db BTR-152), 120mm-es és 85mm-es tüzérségi eszközöket, 4db P-8-as radarállomást, 2 db rombolót, 4 db aknaszedő hajót, 6db tengeralattjárót, kézfegyvereket és lőszert tartalmazott.²⁴⁷

A szovjetek lépése tehát lépéskényszerbe kényszerítették a zsidó államot, amelynek ellensúlyoznia kellett valahogyan az egyiptomi fegyverkezést. A korábban említett alapvetésnek (nevezetesen, hogy először mindig az Egyesült Államoktól kérnek támogatást) megfelelően Izrael egyeztetéseket kezdeményezett, és megküldte Washingtonnak azon haditechnikai eszközök listáját, amelyekre szüksége volt az katonai erőegyensúly visszaállításához. Azonban az USA nem bocsájtotta rendelkezésre a legkritikusabb eszközöket, mivel nem akarta sem Egyiptomot (Nasszer felemelkedésében és hatalomra kerülésében

²⁴⁴ Front de Libération Nationale, Nemzeti Felszabadítási Front, algériai nacionalista politikai és katonai szervezet, amely kulcsszerepet játszott az algériai függetlenségi háború (1954-1962) során. Célja a Franciaországtól való függetlenedés és az önálló Algéria létrehozása volt.

²⁴⁵ Owen L. Sirrs: A History of the Egyptian Intelligence Service – A history of the mukhabarat, 1910-2009. Routledge, 2010. 47-48. o.

²⁴⁶ Keith Kyle: Suez: Britain's End of Empire in the Middle East. I.B. Tauris. 2011. 115-118. o.

²⁴⁷ Heller: i.m. 36-40.o.; Van Creveld: i.m. 137.o. ; Krajcsír: i.m. 77-78. o.

ugyanis az amerikaiaknak is volt szerepe, és reménykedtek, hogy a maguk oldalára tudják állítani²⁴⁸) sem a térségbeli többi országot a „szovjetek karjaiba lökni” azáltal, hogy Izraelt jelentősen felfegyverzi. Izrael eredetileg 48db F-86 Saber vadászrepülő, 60 db M-48 Patton harckocsit kért az Egyesült Államoktól, de végül csak 5 db helikoptert, 25 páncélozott csapatszállító harcjárművet és 110 db nehéz géppuskát kapott.²⁴⁹

A zsidó államot kritikus, fejlett haditechnikai eszközökkel ellátó hatalom szerepét ugyanakkor Franciaország – akinek az egykori mandátumterületek feletti befolyása csökkenően volt, valamint Algériában az arab nacionalizmus térnyerése miatt egyébként is komoly kihívásokkal volt kénytelen szembenézni – hajlandó volt magára vállalni. A két állam közötti első jelentős fegyverüzlet tartalma 60 db AMX-13 harckocsi, 400 db Sherman harckocsi, 500 db Bazooka kézi páncéltörő, valamint 10.000 db hozzá tartozó lövedék, 1.000 db SS-10 páncéltörő rakéta, 200 db 6x6-os tehergépjármű, és a Mig-15-ösök ellensúlyozásaként 72 db Mystère IV vadászbombázó volt (ebből 37 db már a szuezi válság előtt már megérkezett)²⁵⁰

Izrael miután megszerezte a kellő fegyvereket, sokkal jobb pozícióba került. Cserébe megállapodott a franciákkal és a britekkel, hogy egy Egyiptom elleni akcióban katonailag is részt vesz. Kezdetben azonban vonakodott attól, hogy elsőként támadjon, mivel (jogosan) nem szerette volna az agresszor szerepét és a nemzetközi közösség elítélését magára vállalni, miközben Párizs és London béketeremtőként tetszeleg – más választása azonban nem volt, mivel vereséget akart mérni Egyiptomra, viszont a britek csak abban az esetben voltak hajlandók támadni, ha Egyiptomot külső támadás éri, mert csak így tudták megindokolni a nemzetközi jogot is figyelembe véve, hogy miért szállják meg az arab országot.²⁵¹ Franciaország ráadásul csak abban az esetben volt hajlandó részt venni a műveletekben, ha a britek is részt vesznek benne. Végül brit-francia-izraeli trió megállapodott a Sèvres Protokollban, amelynek értelmében 1956. október 29-én Izrael támadást intézett Egyiptom ellen, ezután október 30-án Franciaország és Nagy-Britannia 24 órás ultimátumot intézett

²⁴⁸ Hugh Wilford: *America's Great Game: The Cia's Secret Arabists And The Shaping Of The Modern Middle East*. Basic Books, 2013. 136-140. o.

²⁴⁹ Van Creveld: i.m. 138. o.

²⁵⁰ Van Creveld: i.m. 138. o.

²⁵¹ Az 1954. október 19-én kötött angol-egyiptomi egyezmény (amely az 1936-os angol-egyiptomi szerződést váltotta fel) értelmében külső támadás esetén Egyiptomnak ki kellett ürítenie a csatornaövezetet, és a brit csapatok visszatérhettek oda. Forrás: Geoffrey Marston: *Armed Intervention in the 1956 Suez Canal Crisis: The Legal Advice Tendered to the British Government*. In: *The International and Comparative Law Quarterly*, 1988, 37. évfolyam, 4. szám. 775. o.

Egyiptom felé, melyben felszólította a Szezi-csatorna kiürítésére – majd miután Nasser ezt visszautasította, október 31-én megkezdték az ország katonai megszállását. Mindazért cserébe, hogy Izrael magára vállalta az agresszor szerepét, a franciák azt is vállalták, hogy felépítenek egy atomreaktor Dimonában, és a működéséhez szükséges uránt is leszállítják Izraelnek.²⁵² Ez nagyon jelentős előrelépést jelentett az izraeli atomprogram számára.

A konfliktust megelőző állapotokat figyelembe véve tehát a következő megállapításokat tehetjük:

1. A levantei szubkomplexum arab államaiban társadalmi-politikai változások zajlottak le (a legjelentősebb Egyiptomban), az egykori mandatárius hatalmak egyre kevesebb befolyással rendelkeztek, miközben élesedett a hidegháborús vetélkedés az USA és a Szovjetunió között, tehát egyre markánsabban kezdett kirajzolódni, hogy a két meghatározó külső szereplő a két szuperhatalom lesz, amelyek közül Moszkva közvetlenül a konfliktus előtt egyre agresszívabb politikát folytatott (lásd 1955-ös egyiptomi-csehszlovák és szír-csehszlovák fegyverüzlet).
2. Ezzel párhuzamosan az arab országok nem tudtak és akartak belenyugodni Izrael győzelmébe és létezésébe, így a tartós béke továbbra sem volt reális opció.
3. Izrael biztonság- és védelempolitikáját górcső alá véve kijelenthető, hogy az ország vezetése prioritásként kezelte az ország biztonságának, területi integritásának, határainak védelmét, amelyet bizonyít, hogy jelentős erőfeszítéseket tett a misztananim probléma megoldására. Ezen felül a zsidó állam vezetése azzal is tisztában volt, hogy nagyon nagy a valószínűsége egy, a szomszéd államokkal a közeljövőben vívandó katonai konfliktusnak. Ennek érdekében egyrészt fejlesztették a hazai hadiipart (ami már a Függetlenségi Háború után is célként jelentkezett), hogy minél kevésbé kelljen a külföldi partnerekre támaszkodni ezen a téren, másrészt pedig – miként azt a Függetlenségi Háborút követően szintén célként határozhattuk meg – tovább mélyítette kapcsolatait a nyugati blokkal, elsősorban az Egyesült Államokkal. Ugyan a szezi válság előtt még olyan szinten nem voltak az izraeli-amerikai kapcsolatok, hogy

²⁵² Avi Shlaim: *The Protocol of Sevres, 1956: Anatomy of a War Plot*. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 73, No. 3, *Globalization and International Relations* (Jul., 1997), 516-517. o., 523-525. o.

jelentős, fejlett haditechnikai eszközöket adjon Washington a zsidó állam kezébe, azonban Franciaországgal sikerült jó viszonyt kialakítani, amely később fegyvervásárlásokat is eredményezett fejlett haditechnikai eszközök vonatkozásában.²⁵³ Így megoldódott az a probléma, amelyet a fejlett szovjet haditechnikának a szomszédos Egyiptomban való megjelenése jelentett Izrael katonai biztonságára nézve. Az izraeli biztonság- és védelempolitika fókuszja tehát továbbra is az ellenséges állami szereplőkön, a katonai biztonságon és a külföldi fegyverbeszerzéseken volt. Új fejleményként rögzíthetjük, hogy kiemelkedve a többi szomszédos ország közül Egyiptom, illetve Nasser vált az elsőszámú ellenséggé, valamint hogy a franciák közreműködésével elindult a zsidó állam nukleáris programja, amelynek soha meg nem erősített célja (a békés felhasználáson túl) a nukleáris fegyverek előállításának és birtoklása volt.

IV.2.2. A konfliktus („B”)

I

zraeli részről a casus belli többek között a Tiráni-szoros egyiptomi lezárása, valamint a folyamatos egyiptomi betörések voltak (ezek, mint azt említettük, már régóta zajlottak, viszont Izrael ezidáig nem indított háborút, mert nem azt látta a legmegfelelőbb megoldásnak). Az akkoriban Egyiptom által ellenőrzött Tiráni-szoros – amely Izraelnek a Vörös-tengerhez való hozzáférését biztosító egyetlen tengersizoros – egyébként a Függetlenségi Háború óta hivatalosan zárva volt az izraeli, és az Izraelbe tartó hajók (és az afölött átrepülni kívánó repülőgépek) előtt, mindazonáltal a gyakorlatban jobbra biztosított volt a szabad hajózás (igaz, Eilat kikötője csak 1952-ben kezdte meg működését, így ekkortól értékelődött fel ez a kérdéskör).²⁵⁴ A háború mögött valójában meghúzódó okokat és indokokat azonban már korábban kifejtettük.

1956. október 29-én a zsidó állam Operation Kadesh néven megindította az Egyiptom elleni támadást. Az Operation Kadesh alatt Izrael a Függetlenségi Háborúhoz képest mind haditechnikai eszközöket tekintve sokkal fejlettebb és jelentősebb erőt képviselt, stratégiai-taktikai szempontból pedig jóval átfogóbb, szervezettebb műveleteket voltak képesek

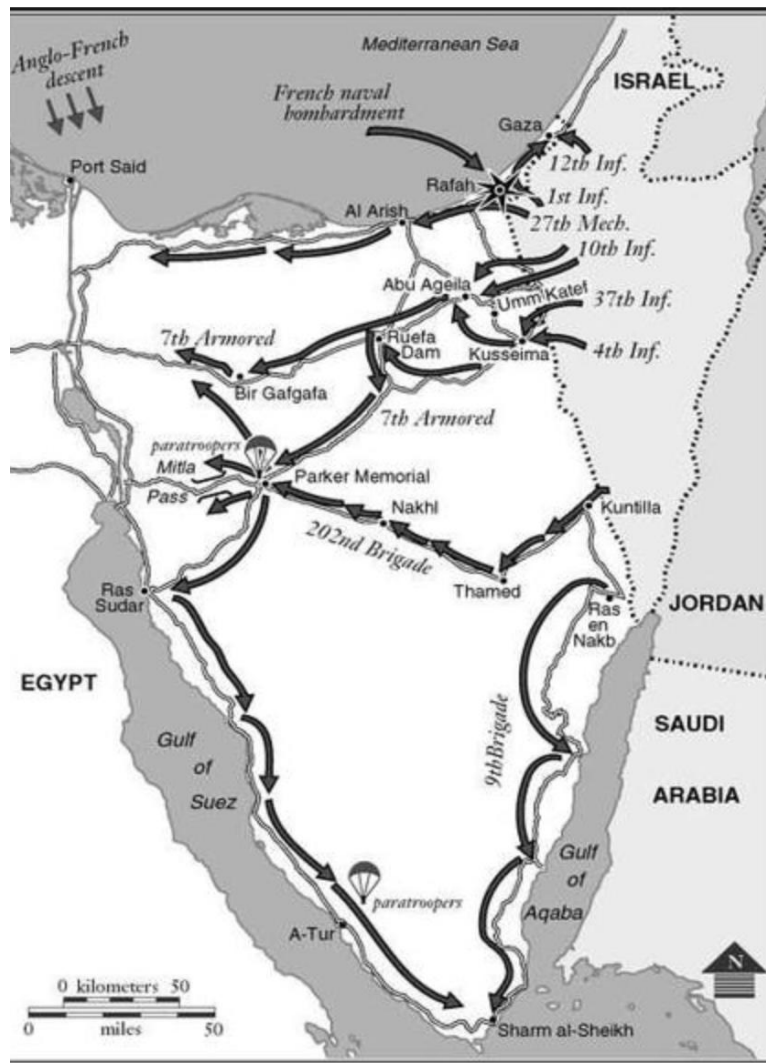
²⁵³ Shlaim, 2004: i. m.666-668. o.

²⁵⁴ Chaim Herzog: The Arab-Israeli wars. War and peace in the Middle East. Vintage Books, 2005. 111-117. o. ; Eitan Barak: Between Reality and Secrecy – Israel's Freedom of Navigation through the Straits of Tiran, 1956-1967. In: Middle East Journal, 2007, 61. évfolyam, 4. szám. 677. o.

végrehajtani – még úgy is, hogy az angol és francia igényekhez kényszerűen alkalmazkodva a saját érdekeiknek és doktrínáiknak szinte teljesen ellentmondó forgatókönyvet kellett követniük.²⁵⁵ Ennek keretében kiemelt szerepet kaptak az légideszant alakulatok, a légierő valamint a páncélosok – olyan haderőnemek, fegyvernemek, amelyek a nem egészen egy évtizeddel korábban vívott Függetlenségi Háború idején nem is léteztek, vagy legfeljebb gyerekcipőben jártak. Igaz, hogy a zsidó vezetés a kommunikációs vonalak elvágása következményeként gyengébb egyiptomi ellenállásra számított, azonban egyrészt a megfelelő erőösszpontosítás, másrészt a jól megválasztott célok, harmadrészt pedig az a tény, hogy Egyiptom figyelmét a lehetséges angol és francia támadás is lekötötte (ezáltal pedig nem tudták erőiket egyedül Izrael ellen felsorakoztatni) végül azt eredményezték, hogy az IDF jelentős sikereket ért el a Sínai-félszigeten, a műveleteket végére elfoglalta Sharm el-sheiket, és így megnyitotta a Tiráni-szorost.²⁵⁶

²⁵⁵ Izraelnek nem volt érdeke, hogy agresszorként tűnjön fel a nemzetközi közvélemény előtt, ahogy a katonai doktrínái sem a külső hatalmak aktív támogatásával végrehajtott műveleteken alapultak/alapulnak.

²⁵⁶ Van Creveld: i.m. 140-149. o.

(Operation Kadesh²⁵⁷)

Az angolok és a franciák az izraeli támadás után ultimátumot intéztek Nasszer felé, és amikor ő ezt nem volt hajlandó teljesíteni, végül ők is támadást indítottak október 31-én (de valójában az első jelentős csapások csak november 1-jén történtek). Ez a művelet az Operation Musketeer nevet kapta, amely során kezdetben az angol és francia légierő többnyire földi célpontok, jellemzően egyiptomi légibázisok elleni bombázásokat hajtott végre (bár ekkorra Nasszer légierőjének nagy részét már Szíriába irányította, de az Egyiptomban maradó vadászgépek többször összecsaptak brit és francia ellenségeikkel – ezekből jobbra a nyugati országok pilótái jöttek ki győztesen), majd ezt partraszállás követte Port Szaídnál és Port Fuádnál. Fontos

²⁵⁷ Van Creveld: i.m. 140. o.

megemlíteni ugyanakkor, hogy sem a francia, sem pedig a brit légitámadások nem jelentettek közvetlen segítséget a Sínai-félszigeten harcoló izraeli alakulatoknak.²⁵⁸

Egyiptom a túlerővel szemben képtelen volt komoly katonai sikert elérni, az egyetlen számottevő cselekedet Nasszer részéről, amelynek gyakorlati hatása is volt a konfliktusban, az a Szezei-csatornában elsüllyesztett hajókról szóló döntése volt.

Ennek értelmében a csatornában tartózkodó hajókat az egyiptomiak mind elsüllyesztették²⁵⁹ (47 db²⁶⁰), így a csatornát lezárták, amelynek következtében elvágták az Európát és Ázsiát összekötő legrövidebb tengeri útvonalat, ami jelentős csapást mért az itt áthaladó olajszállításokra – ezek pedig elsősorban Nagy-Britannia gazdaságát érintették negatívan, de Franciaországra is hatással voltak. Emellett a legnagyobb olajtermelő Szaúd-Arábia is olajembargót vezetett be a britek és a franciák ellen²⁶¹, miközben az Egyesült Államok sem volt hajlandó segítséget nyújtani nekik a katonai műveletük nyomán fellépő gazdasági nehézségeik orvoslásához mindaddig, amíg fel nem hagynak az agresszióval.²⁶² Mindezeknek elsősorban belpolitikai jelentősége volt mindkét európai országban.

Katonai szempontból az izraeli-brit-francia hármas egyértelmű győzelmet aratott Egyiptom felett. A szemben álló felek nagyságát és műveleti, haditechnikai képességeit nem érdemes összehasonlítani, hiszen az Egyiptom elleni szövetség fölénye elsöprő volt. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy Izrael közvetlen katonai segítség nélkül elfoglalt egy ugyan gyéren lakott, de az ország területének nagyjából háromszorosát kitevő területet, mindössze kb. 170 katona élete árán²⁶³ még úgy is, hogy követtek el hibákat. Eközben Egyiptom veszteségei a Sínai-félszigeten

²⁵⁸ Chaim Herzog: The Suez-Sinai Campaign: Background. In: Selwyn Ilan Troen – Moshe Shemesh (szerk): The Suez-Sinai Crisis 1956 – Retrospective and Reappraisal. Taylor & Francis e-Library, 2005. 8.o.

²⁵⁹ Egedy Gergely: Eden és a szuezi intervenció. In: Ujváry Gábor(szerk.): A szuezi válság és Magyarország – 1956. Veritas füzetek 6., 2017. 78. o.

²⁶⁰ Derek Brown: 1956 – Suez and the end of empire. 2001.03.14.

<https://www.theguardian.com/politics/2001/mar/14/past.education1> (letöltve: 2024.03.29.)

²⁶¹ Ez volt egyébként az első olyan alkalom, amikor egy arab ország érdekérvényesítés céljából olajembargót alkalmazott. Megjegyzendő még, hogy Szíria a válság alatt felrobbantotta a Kirkuk-Banias olajvezetékét, hogy elvágják a briteket a másik jelentős olajforrásuktól is. Forrás: Kalmár Zoltán: Titkos szerződés Szuezeiről. Külügyi Szemle, 2009, 4. szám. 141. o. ; Paul Stevens: Pipelines or Pipe Dreams? Lessons from the History of Arab Transit Pipelines. In: Middle East Journal, 2000, 54. évfolyam, 2. szám. 224. o.

²⁶² Derek Brown: i.m.

²⁶³ Edward N. Luttwak – Daniel Horowitz: The Israeli Army 1948-1973. Abt Books, 1983. 47. o.

5.000-8.000 fő,²⁶⁴ az angol-francia támadás következtében pedig – összesen 22 brit és 10 francia halott mellett – kb. 1.500 fő volt a sebesülteket és a halottakat egybevéve.²⁶⁵

Nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy izraeli részről a háború egyik kiváltó oka éppen az volt, hogy a csehszlovák-egyiptomi fegyverüzet következtében a katonai egyensúly megbomolni látszott a levantei térségben, így tehát ebben a tekintetben Izrael és Egyiptom között nem volt drasztikus különbség, ez nem lehetett oka a fölényes sikernek az egyik, és a csúfos kudarcnak a másik oldalon. Az egyiptomi vereség oka egyrészt a hozzá nem értő katonai vezetésben, másrészt a kétfrontos küzdelemben keresendő. A zsidó állam hadvezetése sem volt tökéletes, követtek el hibákat, azonban az egyiptomi hadvezetés hozzá nem értése, valamint a csapatok morálja együttesen komoly hátrányt jelentettek Kairó számára.²⁶⁶ Azonban még ennél is nagyobb súllyal esett a latba az, hogy két frontos háború állt az egyiptomiak előtt, hiszen számítottak arra, ami be is következett: a brit-francia támadásra északi irányból. Egy két frontos háború természetéből fakadóan mindig nehezebb, hiszen több irányba kell erőket átcsoportosítani, utánpótlást biztosítani, logisztikai tényezőket figyelembe venni – azonban talán a legnehezebb ilyenkor annak eldöntése, hogy hova kerüljön elhelyezésre jelentősebb erő, mely területet kerüljön jobban megerősítésre annak függvényében, hogy mely irányból várható az ellenség döntőnek szánt támadása. Egyiptom az északi irányt és a Szuezi-csatorna környékét választotta, ezáltal azonban Izraelnek lehetőséget biztosított a győzelemre a Sínai-félszigeten, amellyel a zsidó állam élt is és jelentős vereséget mért az egyiptomi erőkre. Izraeli szemszögből vizsgálva a történéseket megállapítható, hogy egyrészt valóban fényes győzelmet aratott az IDF, másrészt azonban az is, hogy ezt nem csupán önerejére támaszkodva érte még el, hanem egy brit-francia-izraeli hármasszövetség részeként. Habár közvetlen katonai segítséget nem kapott a másik két féltől, a közvetett tényezők miatt az izraeli katonai sikerben mégis jelentős szerepet játszott az a tény, hogy nem egyedül (és nem egy irányból) támadt Egyiptomra.

A beavatkozás legfontosabb aspektusa mindazonáltal annak nemzetközi politikai vetülete volt: A térség két legmeghatározóbb szereplőjének, a két szembenálló szuperhatalomnak érdekei ugyanis egy rövid ideig egyezőnek bizonyultak (legalábbis a végső döntéseket meghozók

²⁶⁴ Donald Neff: *Warriors at Suez: Eisenhower Takes America into the Middle East*. Book Sales, 1981. 411.o.

²⁶⁵ Jonathan Steele – Ian Black: *An act of folly*. 2006.08.08.

<https://www.theguardian.com/world/2006/jul/08/egypt.military> (letöltve: 2024.03.29.)

²⁶⁶ Derek Varble: *The Suez Crisis 1956*. Osprey Publishing, 2003. 19-20. o.

szerint). Ahhoz, hogy ezt megértsük, két új elemet is be kell illesztenünk a vizsgálatunkba: az 1956-os magyar szabadságharcot és forradalmat, valamint a Bulganyin leveleket.

A hazánkban lezajló 1956-os őszi eseményeknek azért van jelentősége, mert ott, mint az jól ismert, a nyugati világ (igaz, csupán szép szavak formájában) a magyarok mellé állt. Az USA szavahihetősége ugyanakkor igencsak megkérdőjeleződhetett volna világszerte, ha a szovjet beavatkozás elleni kiállítás közben a brit-francia beavatkozást támogatta volna.²⁶⁷ Ezen ideológiai okoknál azonban jelentősebbek voltak a pragmatikusabb szempontok. Nyikolaj Alekszandrovics Bulganyin, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke november 5-én levelet küldött Nagy-Britannia, Franciaország és Izrael számára, amelyben rakétacsapásokkal, és az egyiptomi haderő megsegítésével fenyegetett.^{268,269} A helyzet eszkalációja súlyos következményeket vont volna maga után, ugyanis egy szovjet támadás a NATO tag britek és franciák ellen mindenképpen az USA belépését eredményezte volna a konfliktusba – és így fennállt a veszélye egy harmadik világháború kirobbanásának. Ennek elkerülése az egész világnak érdekében állt, így végül az Egyesült Államok is a feltétel nélküli visszavonulásra hívta fel a feleket.²⁷⁰

Érdeemes azonban egy rövid kitekintést tenni az amerikai döntéshozatal során figyelembe vett tényezőkre. Az USA egyik fő érve ugyanis az volt, hogy komolyan véve a szovjet fenyegetést, nem akartak megkockáztatni egy harmadik világháborút. Ugyanakkor később mind az amerikai hírszerzési jelentésekből²⁷¹, mind pedig Hruscsov emlékirataiból világossá vált, hogy a szovjetek blöfföltek, és nem rendelkeztek olyan nukleáris rakétaképességekkel, amik jelentős veszélyt jelentettek volna az Amerikai Egyesült Államokra, valamint a háborúzni sem akartak

²⁶⁷ Borhi László: Rollback, Liberation, Containment, or Inaction? U.S. Policy and Eastern Europe in the 1950s. In: *Journal of Cold War Studies*, 1999, 1. évfolyam, 3. szám. 105.o.

²⁶⁸ Avi Shlaim: *The Iron Wall: Israel and the Arab World*. W. W. Norton & Company, 2014. 181. o.

²⁶⁹ Ugyan sok az eltérés, ezért egyenes párhuzamba nem lehet állítani a napjainkban zajló ukrainai háborút és az 1956 őszi történeteket, azonban egy-egy aspektusban érdekes azonosságokat ismerhetünk fel. Ilyen például, hogy 1956-ban Bulganyin, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke, 2022-ben pedig Dimitrij Medvegyev, az Orosz Föderáció miniszterelnöke az, aki a Nyugat katonai, rakétacsapások formájában megjelenő fenyegetésének „feladatát” elvégzi. Mindketten az éppen aktuális rendszer „második emberei”, akik formálisan viszonylag jelentős hatalommal rendelkeznek, valódi befolyásuk azonban mérsékeltebb.

²⁷⁰ Érdekes kérdés, hogy miközben Magyarországon már zajlott a forradalom és szabadságharc szovjet katonai erővel történő leverése, amit természetesen a Nyugat a retorika szintjén elítélt, az USA meg sem próbálta kihasználni ezt a tényezőt arra, hogy valamelyest nyomás helyezzen a szovjetekre, és a magyar-kérdést előtérbe helyezze. Ebben szerepet játszhatott természetesen az, hogy a Magyar Népköztársaság a szovjet érdekszférába tartozott, míg Egyiptom hivatalosan egyikbe sem; valamint az a megfontolás is, hogy Nassert még mindig (naivan) semleges, el nem kötelezett szereplőnek tekintették az amerikai döntéshozók, nem pedig a kommunisták emberének. Forrás: Heller: i.m. 75-77. o.

²⁷¹ John Lewis Gaddis: *We Now Know: Rethinking Cold War History*. Oxford University Press, 1998. 245-246. o.

igazából.²⁷² Mindezekre tekintettel később Eisenhower egyik legnagyobb hibájaként hivatkozott a szuezi válság alatt tanúsított politikájára. Eisenhower ugyanis nem sokkal később felismerte, hogy terve, miszerint azzal, hogy elítéli a brit-francia-izraeli agressziót, és visszavonulásra kényszeríti őket, majd hálát és bizalmat ébreszt az arab országokban, elsősorban Egyiptomban az USA felé, egyszerűen nem működött. Lokális szinten Nasser – habár katonailag vereséget szenvedett – politikailag megerősödve jött ki a konfliktusból, és egyre ellenségesebb pozíciót vett fel az amerikaiakkal szemben, miközben egyre közelebb került a szovjetekhez. Regionális szinten az USA nem került jobb pozícióba, a globális szintet vizsgálva pedig az állapítható meg, hogy jelentősen meggyengítette két európai szövetségét. Az Egyesült Államok tehát ezzel a lépéssel semmit nem nyert, a Szovjetunió viszont egyszerre két „győzelmet” is elkönnyelhetett: egyrészt az arab országok barátjaként, Egyiptom megmentőjeként tetszelegve még jobban kiterjeszthette befolyását, megszilárdíthatta jelenlétét nemcsak a levantei térségben, de később az egész Közel-Keleten, másrészt pedig a kollektív Nyugat tétlensége mellett hajthatta végre a magyar forradalom és szabadságharc brutális leverését.²⁷³

Ezenkívül a konfliktusnak három kézzel fogható eredménye lett. Izrael makacssága következményeként elérte, hogy egyrészt a Tiráni-szorost megnyitotta számára Egyiptom, másrészt, hogy az ENSZ békefenntartó missziója (UNEF) ellenőrizte az egyiptomi-izraeli határt (fegyverszüneti vonalat), harmadrészt pedig megszületett az Eisenhower-doktrína. Ez utóbbi további két dolgot eredményezett: az USA vállalta, hogy amennyiben bármely közel-keleti ország egy másik, a nemzetközi kommunizmus irányítása alatt lévő ország irányából érkező agresszió leküzdéséhez segítséget kér, akkor azt katonai erő alkalmazásával is megsegíti (a cél tehát a kommunizmus terjedésének a megakadályozása volt), valamint katonai támogatás finanszírozására szolgáló pénzügyi keretet különít el azon közel-keleti államok részére, akik ezt igénylik.²⁷⁴

A konfliktus mérlegének levonásához, valamint annak szemléltetéséhez az alábbi táblázat nyújt segítséget. A táblázatban a részt vevő államokra lebontva szerepel a szuezi válság hatása katonai, politika szempontból, valamint a hosszútávú következmények tekintetében.

²⁷² Gaddis: i.m. 238-239. o.

²⁷³ Michael Doran: Chuck Hagel's misreading of Suez crisis. 2013.01.31. https://www.washingtonpost.com/opinions/chuck-hagels-misreading-of-suez-crisis/2013/01/31/35e7ddee-6b21-11e2-af53-7b2b2a7510a8_story.html (letöltve: 2024.03.29.)

²⁷⁴ The Eisenhower Doctrine, 1957. <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/eisenhower-doctrine> (letöltve: 2024.03.29.)

Állam	Katonai szempontból	Politikai szempontból	Hosszútávú következmények
Izrael	Fölényes győzelem	Annyit tudtak Ben-Gurionék elérni, hogy az ENSZ ellnőrizte a Sínai félszigeten a határokat	Az ENSZ megfigyelők a Sínai félszigeten hosszútávon nem képesek garantálni a békét
Egyiptom	Egyértelmű vereség	Egyértelmű győzelem a politikai térben	Nasszer rezsimje megmenekült, és folytathatta Nyugat- és Izrael-ellenes politikáját, illetve egyre közelebb került a Szovjetunióhoz
Nagy-Britannia	Fölényes győzelem	Egyértelmű vereség a politikai térben	Nagyhatalmi nimbuszára konfliktus súlyos csapást mért, egyesek szerint ez volt a birt birodalmiság koporsójában az utolsó szög.
Franciaország	Fölényes győzelem	Egyértelmű vereség a politikai térben	Nagyhatalmi nimbuszára konfliktus súlyos csapást mért és előrevetítette, hogy Párizs nem fog tudni megbírkózni az algériai problémával.
USA	nem értelmezhető	Arcvesztés nélkül jött ki ugyan a konfliktusból, de semmit nem nyert, sőt meggyengítette két fontos szövetségését, Nagy Britanniát és Franciaországot	Megszületett az Eisenhower-doktrína
Szovjetunió	nem értelmezhető	Győzelem, Egyiptom megmentőjeként tűnhetett fel, az arab nemzetek barátjaként,	Megvetette lábát a Közel-Keleten, és minden addiginál jelentősebb befolyást tudott szerezni.

		ráadásul a magyar forradalom és szabadságharcot érdemi tiltakozás nélkül verhetette le	
--	--	--	--

A korábban ismertetettekből és fenti táblázatból is megállapítható, hogy habár adott pillanatban valóban úgy tűnhetett, hogy a Washington és Moszkva érdekei a szuezi válság során egybeestek, valóban ez nem így volt. Az Amerikai Egyesült Államok történelmi hibát vétett, amelynek mind szubregionális, mind regionális, mind pedig globális szinten negatív következményei lettek és csupán a szovjet érdekeket mozdították elő.

IV.2.3. A konfliktus után („C”)

Korábban már bemutatásra kerültek a konfliktus legközvetlenebb hatásai, így azok ismertetését nem ismételjük meg ezen alfejezetben, hanem kifejezetten az izraeli biztonságvédelempolitikára, valamint a szuezi válságnak a levantei szubrégióra gyakorolt hatásaival fogunk foglalkozni.

1956 októbere-novembere ha nem is hozott annyira drasztikus változást, mint Izrael megalapítása, jelentősége így is számottevő volt. A levantei szubrégiót vizsgálva azt mondhatjuk, hogy a szuezi válság volt a Szovjetunió „székfoglalója” a Közel-Keleten. Ettől kezdve ugyanis Moszkva jelenléte megerősödött, befolyása idővel egyre kiterjedtebb lett és ezzel párhuzamosan a szubrégiót domináló biztonsági kérdések, elsősorban az arab-izraeli, illetve palesztin/izraeli konfliktus egyre inkább a hidegháborús szuperhatalmi versengés egyik színterévé vált, ahol – bár ez az interpretáció túlságosan leegyszerűsítő, de szemléltetés céljából megfelelő – az arabok mögött a Szovjetunió, Izrael mögött pedig az Egyesült Államok sorakozott föl katonai, politikai és gazdasági értelemben is. Ehhez természetesen hozzájárult az is, hogy a Közel-Keletet az USA is stratégiai szempontból kiemelten fontos területként kezelte, így szintén jelentős erőfeszítéseket tett azért, hogy befolyását megőrizze, kiterjessze és elmélyítse.

Egyiptom és Nasszer, habár politikai túlélését elsősorban az Egyesült Államoknak és Eisenhower elnöknek köszönhette (mivel az amerikai elnök bízott abban, hogy a brit-francia-

izraeli agresszió elítélésével és leállításával Nasszer bizalmát is megszerzi), szorosabbra fűzte a szálakat Moszkvával, bár ameddig lehetett, próbált mindkét szuperhatalommal jó viszonyt kialakítani²⁷⁵ (azonban ez olyan elképzelés, amely – kifejezetten a közel-keleti régióban – nem viheto sikerre a globális politikai realitások miatt). Szíria szintén a szovjetekben látta a megfelelő partnert. Habár Damaszkusz folyamatos puccsok színtere volt, a szovjetek mindig időben és jól reagáltak, illetve az érdekek a legtöbbször azonosak voltak, ezért a kapcsolatok katonai, politikai és gazdasági téren is folyamatosan javultak, mélyültek.²⁷⁶

A kevésbé ellenségesnek tekintett Jordánia még mindig a britek által támogatott hásemita király uralma alatt maradt, aki lassanként Londont Washingtonra cserélte. Libanonban a konfliktusnak annyi hatása volt, hogy az annak nyomán megszülető Eisenhower doktrínát itt alkalmazták gyakorlatban először, amikor is az 1958-as polgárháború során amerikai csapatok érkeztek az országba, stabilizáló szerepet betöltve.

Habár rövid életű és utólag csekély jelentőségű kezdeményezésnek bizonyult, meg kell említenünk az 1958-1961-ig létezett Egyesült Arab Köztársaságot. Ez Egyiptom és Szíria föderációját jelentette (valamint ezen államok és a Jemeni Mutawakkilita Királyság konföderációját Egyesült Arab Államoknak hívták azonos időintervallumban)²⁷⁷. Ez a pán-arab eszme manifesztációjának számított, és egyébként regionális szinten a külső hatalmak, de elsősorban a Szovjetunió befolyását is csökkenthette volna, ha az elképzelés működőképesnek bizonyul volna.

Izrael számára a biztonsági környezet ezzel párhuzamosan negatív irányba változott, hiszen az eddig saját erejükre, illetve az izraeli haditechnikához képest viszonylag elavult fegyverekre támaszkodó, de nyomasztó létszámbeli fölényben lévő környező arab országok közül Egyiptom és Szíria a Szovjetunióban egy számottevő támogatóra találtak, aki biztosította nekik a modern (ha nem is a legfejlettebb) szovjet haditechnikához való hozzáférést. Mivel a szuezi válság nem eredményezett békekötést (korábban a Függetlenségi Háborút is csak fegyverszüneti egyezmények zárták le) és az arab országok továbbra sem kívánták elismerni Izraelt, így továbbra is egyértelmű volt a zsidó állam számára, hogy az arabok belátható időn belül támadni fognak, így az elsődleges fókusz a biztonságpolitika területén továbbra is a katonai biztonságon

²⁷⁵ Andrej Kreutz: *Russia in the Middle East: Friend or Foe?* Praeger Security International, 2007. 14. o.

²⁷⁶ Kreutz: i.m. 13-14. o.

²⁷⁷ Erre válaszul egyébként a két hásemita monarchia, Jordánia és Irak is konföderációt hozott létre, azonban ez még rövidebb életű volt, mindössze néhány hónapot létezett.

és az állami szereplőkön maradt. Ezen az a pozitív eredmény sem változtatott sokat, hogy az izraeli-egyiptomi fegyverszüneti vonalat az UNEF ellenőrizte. Az azonban említésre méltó, hogy a Tiráni-szoros megnyílásával a gazdasági biztonság, azon belül pedig az ellátásbiztonság területén előrelépés történt Izrael Állam számára, hiszen így megnyílt egy jóval rövidebb hajózási útvonal Ázsia és Afrika irányába.

A védelempolitika terén annyi változás történt, hogy a modern és fejlett fegyverrendszerek tekintetében a legjelentősebb külföldi beszállítója a zsidó államnak Franciaország lett, azonban az alapvető védelempolitikai cél továbbra sem változott: saját hadiipar mellett megbízható külső partnerekre támaszkodva minőségi fölényt kialakítani és megtartani, amellyel ellensúlyozni lehet a szomszédos arab országok nyomasztó számbeli fölényét.

Hadászati szempontból elmondható, hogy ez volt az IDF, mint szervezett haderő első igazi megmérettetése, amely során egy államközi konfliktusban kellett helytállnia, és viszonylag nagyszabású műveleteket végrehajtania. Maga a haderő jól vizsgázott, hadászati tanulságként pedig megállapítható volt, hogy a sivatagi, nyílt terepen történő hadviselés során a páncélosok szerepe kiemelkedő, azonban még ennél is fontosabb a légi fölény, jó esetben a légtér teljes ellenőrzésének kivívása.²⁷⁸ Ez azonban koncepcionális változást a haderőtervezésben nem jelentett, hiszen Izrael tudta, hogy ezek lehetnek a döntő katonai képességek, így a háborút megelőzően, valamint utána is kiemelten kezelte ezeket a területeket.

Összefoglalásként elmondható, hogy a szuezi válság – habár jelentős történelmi fordulópont volt mind globális, mind regionális szinten – Izrael biztonsági környezetét alapjaiban nem változtatta meg, a Függetlenségi Háború után kialakult és meghatározott célok változatlanul megmaradtak.

IV.3. A hatnapos háború (1967)

IV.3.1 A konfliktus előtti állapotok („A”)

²⁷⁸ Varble: i.m. 91. o.

1956 és 1967 között elsősorban az UNEF jelenlétének²⁷⁹ hatására kiterjedt, államközi összecsapásra a levantei térségben nem került sor. Megjelentek viszont olyan állami alatti aktorok, amelyek az idő előrehaladtával egyre nagyobb problémát jelentettek Izrael számára. Az egyik az elsősorban Nasser támogatásával megalakított, majd később önjáróvá váló Palesztinai Felszabadítási Szervezet (PFSZ, Palestine Liberation Organization – PLO) volt, amely a különböző palesztin politika és katonai szervezetek ernyőszervezeteként funkcionált és céljául tűzte ki „Palesztina” felszabadítását (tehát tagadta Izrael létezéshez való jogát) a palesztin önrendelkezés elérését és a menekültek visszatérésének garantálását.²⁸⁰ Mivel ez a szervezet kezdetben erős egyiptomi befolyás alatt állt, és Egyiptom és Szíria között rivalizálás folyt az arab világ vezető szerepéért, Szíria is igyekezett „megalkotni” a maga palesztin szervezetét. Ez lett a PFSZ 1964-es megalapítását megelőzően, 1959-ben Kuvaitban megalapított Fatah, amely később a PFSZ domináns frakciójává vált (alapítói között pedig ott volt a későbbi legjelentősebb palesztin vezető, Jasszer Arafat is).²⁸¹ Ez természetesen Izrael számára negatív fejlemény volt, azonban ekkorra még nem ez volt a leghangsúlyosabb probléma. Habár Izraelnek a szomszéd arab államok irányából már a Függetlenségi Háború és a szuezi válság közötti időben is állandó betörésekkel kellett szembenézni, a szuezi válságot követő években pedig a misztananim problémát felváltották a szomszéd országok fegyveres erőivel vívott határincidensek, valamint a főleg Szíria által támogatott Fatah akciók^{282,283}, a fő biztonságpolitikai fókusz továbbra is az állami szereplőkön, elsősorban Egyiptomon és Szírián volt. A védelempolitikai célok ennek megfelelően alapvetően változatlanok maradtak.

²⁷⁹ Az UNEF (United Nations Emergency Force) keretében az 1949-es tűzszüneti vonal egyiptomi oldalán (Izrael visszautasította, hogy a határ felé eső oldalán is állomásozzanak ENSZ erők) 1956 november 15. napjától 1967 május-júniusáig (az utolsó békefenntartó 1967. június 17-én hagyta el a térséget) állomásoztak békefenntartók. Számuk kezdetben 6.073 fő volt, ez a szám azonban különböző okokból kifolyólag 1967 májusára 3.378 főre csökkent. Forrás: First United Nations Emergency Force – UNEF I (November 1956 - June 1967)

<https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/unef1facts.html> (letöltve: 2024.03.29.) ; Isaac Alteras: Eisenhower and Israel – U.S.-Israeli Relations, 1953-1960. University Press of Florida, 1993. 246. o.

²⁸⁰ Jillian Becker: The PLO: The Rise and Fall of the Palestine Liberation Organization. St. Martin's Press, 1984. 37-40. o.

²⁸¹ Becker: i.m. 40-45. o.

²⁸² Luttwak – Horowitz: i.m. 209. o.

²⁸³ Érdemes megemlíteni azt a tény, hogy a Szíriában ekkora már hatalmon lévő arab nacionalista és szocialista Ba'ath párt ezeket az akciókat szinte mindig jordán területről indította, mivel úgy gondolták, hogy így az izraeli megtorlások Jordániát fogják érni, és a hásemita monarchia meggyengítése Damaszkusz fontos céljai között szerepelt. Úgy vélekedve, hogy Libanon és Jordánia is tulajdonképpen a megteremtési vágyott Nagy-Szíria részei, így hegemon törekvéseiket először ezekre a területekre érdemes kivetíteni. Így történhetett meg az is, hogy a Fatah első halottja nem izraeli, hanem jordán túztól esett el, amikor egy csoport fedayeen rajtaütésről visszatérve jordán határőrökkel tűzharcba keveredett. Forrás: Becker: i.m. 45-46. o.

Ugyanakkor ez a 11 év nem telt el haditechnikai fejlesztések, illetve külföldi fegyverbeszerzések nélkül. Izraeli részről a meglévő Sherman és AMX harckocsik mellé megérkeztek a brit Centurionok (valamint a meglévő modelleken is fejlesztéseket végeztek), míg a légierőhöz a már meglévő modellek mellé Super Mystère vadászbombázók, Mirage IIIC vadászrepülő (1964-re ez utóbbiból már 72 db állt rendelkezésre²⁸⁴) és Vautour könnyűbombázók – utóbbi képes volt a legtávolabbi egyiptomi légibázist is elérni.²⁸⁵ Ahogy tehát a szuezi válság után is megállapítottuk, a legkiemelkedőbb terület a páncélos képességek és a légierő voltak – ennek oka abban is keresendő, hogy az 1956-os események után kiforrottá vált az a stratégiai elképzelés, amely Izraelben a mai napig meghatározó, a stratégiai kultúra alapvetése. Ezt offenzív-defenzív stratégiának hívják, és a lényege az, hogy a minimális hadászati mélységgel rendelkező zsidó államot úgy a legkönnyebb megvédeni, ha a konfliktust annak határain kívülre viszik. Az 1960-as években a konfliktus határokon túlra való „szállítását” a páncélos egységek végezték, viszont az ő műveleti szabadságuk biztosításához, valamint a létszámfölény ellensúlyozásához elengedhetetlen volt fejlett légierő is.²⁸⁶

A környező arab államokat tekintve az összkép 1956 őszéhez képest (Irak esetét leszámítva) nem sokat változott. Egyiptomban Nasser megtartotta hatalmát, miközben egyre közelebb került a szovjetekhez. Szíriában a belpolitikai stabilitást ebben az időszakban sem sikerült elérni, több puccs is történt – Moszkva azonban az összes hatalomra kerülő aktozzal jó viszonyt ápolt, és a katonai és gazdasági együttműködés, segítségnyújtás a szovjetek részéről folyamatos volt. Jordániában a britek kiszorulása után is megmaradt a nyugati orientáció, a hásemita királyság az Egyesült Államok helyi szövetségese lett. A másik, iraki hásemita királyság azonban megbukott, az új vezetés pedig a britek helyett a Szovjetunió felé fordult támogatásért (amit meg is kapott, például Mig-17-esek és Il-28-asok formájában²⁸⁷).

Az USA és a Szovjetunió célja változatlanul saját befolyásuk kiterjesztése, mélyítése volt. Az Egyesült Államok az Eisenhower-doktrína alapján igyekezett hegemoniáját kiterjeszteni a Közel-Keletre, míg Moszkva ezt a hegemon szerepet próbálta megkérdőjelezni. Azzal, hogy Egyiptomban, Szíriában és 1958 után Irakban is szignifikáns volt a szovjetek szerepe, úgy tűnt, hogy Washington valóban kihívójára talált e térségben – ezáltal viszont az egyébként is

²⁸⁴ Itai Brun: Israeli Air Power. In: John Andreas Olsen (szerk.): Global Air Power. 2011, Potomack Books Inc., 144. o.

²⁸⁵ Van Creveld: i.m. 163-164. o.

²⁸⁶ Brun: i.m. 143. o.

²⁸⁷ Rachel Schmidt: Global Arms Export to Iraq 1960-1991. Rand Corporation, 1991. 5. o.

konfliktusos szubregió még tovább fragmentálódott a hidegháborús szembenállás, „tömbösödés” következtében.

A konfliktust megelőző években azonosítani lehet néhány olyan kérdéskört, amelyek önmagukban nem eredményeztek háborút, de hozzájárultak a feszültség fokozódásához, és végül a hatnapos háború kirobbanásához. Ilyen volt a napjainkban is egyre meghatározóbb vízkérdés és különböző határincidensek. Utóbbiról már korábban megállapítottuk, hogy az lényegében felváltotta a korábbi misztaneni problémát, és tulajdonképpen a szomszédos államok egyik új eszközévé vált a zsidó állam ellen. Ezek célja – a gerilla-hadviselésből ismert módon – az ellenség, azaz Izrael nyugalmanak és békéjének megzavarása, a fegyveres erők éberségének fenntartása volt. Tulajdonképpen ezek a támadások voltak a „tüskék” Izrael Állam körme alatt, amelyekre mindig válaszolták, azonban egy államközi fegyveres konfliktus elindítása ezekre tekintettel túlságosan aránytalan lett volna, így erre nem került sor. A vízkérdés ugyanakkor egy sokkal érdekfeszítőbb kérdéskör a jelen disszertáció viszonylatában. A Közel-Keleten régóta nagy becsben tartott erőforrással kapcsolatos biztonsági problémákat alapvetően a környezeti biztonság szektorába szokás sorolni, ugyanakkor vízhiányos területeken szinten minden egyébre is kihatással van. A víz ugyanis egy annyira alapvető alkotóeleme mind a földi életnek, mind pedig az ipari termelésnek, hogy hiányában a szervezett társadalom létezésének lehetősége is kérdéses. Ha nincs víz, nincs ipari és mezőgazdasági termelés, amely veszélyezteti a gazdasági és az élelmiszerellátási biztonságot. Ilyen helyzetben a társadalmi és politikai problémák felerősödnek, kiéleződnek, amely könnyen vezethet polgárháborúhoz, politikai puccshoz (mint azt tapasztalhattuk a 2011-es szíriai polgárháború esetében, amelynek egyik előidézője a hosszantartó aszály volt²⁸⁸). A vízhiány – a biztonsági szektorok interdependens jellegéből adódóan – indirekt módon a katonai biztonságot is veszélyeztetheti, hiszen a katonai biztonság alapvető alkotóelemeit, a haditechnikai eszközöket sem lehet előállítani, ha nincs ipari termelés a vízhiány miatt.

Felismerve a víz jelentőségét, Izrael az 1953-ban bejelentette, hogy a Jordán folyó forrásánál víztározó és csatornarendszer kiépítésébe kezd (Izrael vízellátásnak a mai napig ez adja az alapját), amelyet Szíria és Jordánia hevesen ellenzett, ezért az ENSZ-hez fordultak. Kérésükre Eric Johnston amerikai közvetítő segítségével megalkotásra került a Johnston Terv, amely

²⁸⁸ N. Rózsa Erzsébet: Felkelők, terroristák és az állami erőszak a szíriai konfliktusban. In: Világtörténet, 2017, 4. szám. 6. o.

meghatározta az egyes országok részarányát a vízforrások készletéből. Habár a tervet az Arab Liga államai nem fogadták el, a meghatározott keretszámokhoz a továbbiakban is minden fél tartotta magát, így az építkezés folytatódott és a rendszer az 1960-as évek elejére működőképesé vált. Szíria vezetésével ugyanakkor az Arab Liga 1964-ben úgy döntött, hogy a Jordán két forrását, a Hazbánit és a Bániaszt arab területekre terelik el, így jelentősen meggátolva az izraeli felhasználást. Válaszként az IDF támadás alá vette az építkezést, amely végül a szírek visszavonulását eredményezte.²⁸⁹ A vízzel kapcsolatos kérdésekre tehát Izrael jelentősebb katonai választ adott, mint egyéb, jelentéktelenebb fegyveres támadásokra – ez pedig jól mutatja a víz kiemelt szerepét az izraeli biztonságpolitikai gondolkodásban.

Az, hogy egy alapvetően környezeti biztonsági kérdés a hidegháború idején, amikor jobbra a katonai biztonság uralta a biztonságpolitikai gondolkodást, ennyire előtérbe kerüljön, egyedi eset volt – egyszersmind bizonyítékként szolgál arra is, hogy habár a biztonsági szektorokat elméletben szét tudjuk és sokszor szét is érdemes választani, azok a valóságban szervesen összefüggő, egymással nagyfokú átfedésben álló területek.

IV.3.2. A konfliktus („B”)

Ugyan voltak előzmények, amelyek fokozták az újabb fegyveres konfliktus kialakulásának veszélyét, annak kirobbanása viszonylag gyors egymás utáni események eskalációjának volt köszönhető.

Első lépésben a 1966-ban Szíria kölcsönös védelmi megállapodást írt alá Egyiptommal²⁹⁰, amely Izrael számára negatív fejlemény volt, hiszen kötelezettséget keletkeztetett mindkét ország számára, hogy ha az egyiket támadás éri, a másik a segítségére siet. Ezt követően került sor az as-samui incidensre, amikor is az IDF a PFSZ gerillatámadásaira válaszul megtámadta a Jordánia által ellenőrzött nyugati parti as-Samu falut. A térségbe érkező jordán erőket a zsidók visszaverték, Jordánia pedig számon kérte Nassert, miért nem sietett a segítségére (megjegyzendő azonban, hogy Nassernek erre semmiféle nemzetközi jogi kötelezettsége nem volt), majd azzal vádolta, hogy az UNEF-et ürügyként használja a beavatkozás

²⁸⁹ Grünhut Zoltán: Izraeli-palesztin vízkonfliktus. In: Glied Viktor – Tarrósy István (szerk.): Globális folyamatok – a jövő kihívásai. Publikon Kiadó, Pécs, 2007. 93.o.

²⁹⁰ Andrew McGregor: A Military History Of Modern Egypt: From the Ottoman Conquest to the Ramadan War. Praeger Security International, 2006. 267. o.

elmulasztására.²⁹¹ Ezt követően Egyiptom hamis szovjet jelentéseket kapott, amelyek szerint az IDF felvonult a szír határ mentén. Ennek hatására Nasser az UNEF csapatai 1967. május 16-19. között kiutasította²⁹², és az egyiptomi egységek felvették védelmi állásaikat Gázában és a Sínai-félszigeten, miközben Kairó május 22-23-án a Tiráni-szorost is lezárta.²⁹³ Ezt követte május 30-án a jordániai-egyiptomi védelmi egyezmény, majd május 31-én Jordánia iraki csapatokat hívott be területére.²⁹⁴ Izrael június 1-jén nemzeti egységkormányt hozott létre, június 4-én pedig megszületett a döntés a háborúról és a következő reggel meglepetésszerűen megindultak az izraeli légierő gépei, hogy a légifölényt – hovatovább a légi uralmat – már a földön kivívják.

Kevésbé ismert tény a hatnapos háborúval kapcsolatban, hogy Izrael Állam történelme során a katonai puccshoz a legközelebb pont az izraeli támadás megindítása előtt állt. A támadás egyik atyja, Ezer Weizmann, az IDF vezérkari főnöke ugyanis (nemtetszése jeléül) vállapjait a támadás megindításával kapcsolatban hezitáló Levi Eshkol miniszterelnök elé dobta.²⁹⁵ Így állt elő az a helyzet, hogy Izrael történelmének legnagyobb katonai biztonsággal összefüggő győzelmét megelőzte az ország politikai biztonsága szempontjából reális veszély.

Az 1967. június eleji események előtt a térség legerősebb államának Egyiptom számított, a maga 19 db légibázisával, 385 db szovjet harci repülőgéppel (Mig-17, Mig-19, Mig-21 vadászgépek, Szu-7 csapásmérő repülőgépek, Tu-16 közepes és Il-28-as könnyűbombázók), valamint a Sínai-félszigeten állomásozó 100.000 katonával, 900 db harckocsival, 200 db rohamlöveggel, és 900 db tüzérségi eszközzel. Jordánia 55.000 katonával, 24 db szubszónikus Hawker Hunter vadászgéppel, 300 db harckocsival és 100 db tüzérségi eszközzel rendelkezett, tehát a légierőt leszámítva számottevő erőt képviselt, azonban a páncélos képességek tekintetében hiába használta azokat a típusokat, mint Izrael (M48 Patton, Centurion), nyugati szomszédja fejlettebb modellek birtokában volt. Ezek az erők kiegészültek a hatnapos háború elején a 8. Iraki Páncélos Dandárral, az azonban még a Jordán vonalát sem tudta elérni. Szíria

²⁹¹ Jordánia egészen pontosan azt állította, hogy Nasser „az UNEF szoknyája mögé bújik”. Forrás: Michael B. Oren: *Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East*. Oxford University Press, 2002. 312. o.

²⁹² Oren: i.m. 64-71. o.

²⁹³ Oren: i.m. 83-85. o.

²⁹⁴ Moshe Shemesh: *Arab Politics, Palestinian Nationalism and the Six Day War: The Crystallization of Arab Strategy and Nasir's Descent to War, 1957-1967*. Liverpool University Press, 2007. 118. o.

²⁹⁵ Van Creveld: i.m. 177. o.

65.000 katonával, kevesebb, mint 100 db szovjet harci repülőgéppel, 300 db harckocsival és 300 db tüzérségi eszközzel.²⁹⁶

Ezen erőkkel állt szemben a mobilizációt követően 250.000 főre duzzadt (kb. 180.000 fő tartalékos volt) IDF, amely 200 db harci repülőgéppel, 746 tüzérségi eszközzel, és mintegy 1.300 db harckocsival rendelkezett.²⁹⁷

	Állomány	Harci repülőgépek	Tüzérségi eszközök	Harckocsik
Izrael	250.000 fő (ebből 180.000 fő tartalékos)	200 db (Super Mystère vadászbombázók, Mirage IIC vadászrepülőök)	746 db	1300 db (M50 és M51 Sherman, M48 Patton, AMX-13, Centurion)
Egyiptom	200.000 fő (ebből 100.000 fő a Sínai-félszigeten)	385 db (Mig-17, Mig-19, Mig-21 vadászgépek, Szu-7 csapásmérő repülőgépek, Tu-16 közepes és Il-28-as könnyűbombázók)	1100 db	900 db (T-34, T-54, T-55, PT-76)
Szíria	65.000 fő	100 db (Mig-17 és Mig 21 vadászgépek, Il-28-as könnyűbombázók)	300 db	300 db (T-34, T-54, T-55, illetve korábbi német II. világháborús modellek, pl. PZ-IV)
Jordánia	55.000 fő	24 db (Hawker Hunter)	100 db	300 db (M48 Patton, Centurion)

²⁹⁶ Van Creveld: i.m. 174-175. o.

²⁹⁷ Van Creveld: i.m. 171. o.

(Katonai képességek a hatnapos háborút előtt)²⁹⁸

A hadicselekményeket tekintve egyértelműen tetten érhető az offenzív-defenzív stratégia. Mint azt korábban kifejtettük, a stratégia lényege, hogy a fegyveres összecsapásokat Izrael határain túl vívja meg az ország, ezt a feladatot pedig a korszakban a páncélos egységek végezték. Profán módon fogalmazva, ahhoz, hogy az államot meg tudják védeni, meg kell támadni a szomszédokat, és az ő területükön kell háborúzni. Tekintve viszont az ellenség nyomasztó létszámbeli fölényét, először nem a páncélosokon, hanem a légierőn volt a sor a támadás során, mivel a légifölény, illetve a légtéruralom megszerzése kettős előnyt biztosított Izrael számára: egyrészt megakadályozta, hogy az ellenség légierője a később támogatást tudjon nyújtani a szárazföldi csapatoknak, illetve veszélyt jelentsen a háttérre, logisztikára nézve – másrészt mindezek tekintetében viszont a teljes műveleti szabadságot biztosítani tudta az izraeli légierőnek.

A zsidó állam meglepetés szerű támadása során tulajdonképpen mindent egy lapra tett fel: az IAF 200 db harci gépéből mindösszesen 12 maradt Izraelben, a többi részt vett a támadásban. Először a jó hírszerzésnek köszönhetően a legveszélyesebb gépeket (a modern Mig-21-eseket), illetve azok légibázisait vették célba alacsony magasságban repülve, hogy elkerüljék a radarokat, és hogy az egyiptomiak szovjet gyártmányú SAM-2-es, elsősorban nagy magasságban történő elhárításra kifejlesztett légvédelmi rakétái a lehető legkisebb veszélyt jelentsék. Az egyiptomi légierő 19 bázisát támadva végül az egyiptomi légierő 385 db harci gépéből 286-ot semmisítettek meg – nagy részüket még a földön. Délelőtt 11 órára – az izraeli gépek többször fordultak, így azt gondolta az ellenség, hogy jóval többen vannak, mint eredetileg hitték – tulajdonképpen Izrael megnyerte a hatnapos háborút.²⁹⁹

Ezt követően a szárazföldi csapatok hajtottak végre támadásokat a Sínai-félszigeten, ahol a szintén elsőpró sikereket értek el.³⁰⁰ A fő fegyverzet izraeli oldalon a páncélosok tekintetében a már korábban említett régebbi Sherman és AMX-13-as harckocsik mellett az új Centurionok voltak, illetve a szárazföldi műveleteknél még az ejtőernyősökre hárult jelentős szerep. A

²⁹⁸ Forrás a korábban már hivatkozottakon túl: Tom Cooper – Nicolle David: Arab MiGs Volume 2 - Supersonic Fighters: 1958-1967. Harpia Publishing, 2010. 139–142. o.

²⁹⁹ Van Creveld: i.m. 174-179. o.

³⁰⁰ Mindössze egyetlen egyiptomi tiszt volt képes visszavonulni és így elkerülni a vereséget: Saad el-din el-Shazly, aki később jom kippuri háború idején az egyiptomi vezérkari főnöki tisztséget töltötte be - igaz, az ő visszavonulásához kellett szerencse is. Van Creveld: i.m. 181. o.

szárazföldi offenzíva esetében a meglepés, akárcsak a légitámadásnál, sikeres volt, és az izraeli csapatok sebességének, valamint főként páncélosaik nagyobb lőtávolságának köszönhetően az ütközeteket megnyerték, és még a visszavonuló egyiptomi csapatoknak is jelentős veszteségeket tudtak okozni. Érdekesség, hogy mindössze egyetlen olyan ütközete volt a sínai hadműveletnek, amikor jelentősebb mértékben harcoltak egymással szemtől szembe egyiptomi és izraeli harckocsik: ez a Bir Gafgafa-nál lezajlott összecsapás volt, amelyet Shmuel Gonen 7. páncélosdandárja vívott a 4. egyiptomi páncélosadosztály egyes elemeinek T-54-es és T-55-ös harckocsijai ellen.³⁰¹

Jordánia mindeközben támadásokat intézett a zsidó állam ellen, ám ezek nem voltak kimondottan jelentősek. Korábban az egyiptomi-jordániai védelmi egyezmény megkötésénél is állítólag az volt Huszein király motivációja, hogy biztosra vette, hogy Izrael Jordániát mindenképpen megtámadja, ha háborúra kerül sor (legyen bármelyik ország is, amely kirobbantja),³⁰² de a zsidó állam – habár a jordániai erők egy egyiptomi tábornok irányítása alá kerültek – úgy vélte, Huszein nem fog támadni. Ez a feltételezés hamisnak bizonyult, azonban a jordániai csapások igen korlátozottak voltak (főleg tüzérségi támadás Tel-Aviv irányába, valamint a stratégiaiilag jelentéktelen Scopus-hegy és a Gonosz Tanács hegye elleni támadások).³⁰³

Felmerül a kérdés, hogy ha Huszein támadásának célja, a kezdeményezés megszerzése volt, akkor azt miért nem egy sokkal erősebb és átfogóbb offenzíva keretében kísérelte meg? A védelmi egyezmény miatt a tétlenség nem volt reális opció, mert egy esetleges arab siker esetén ezt nyilván felrótták volna neki később az arab világ tagjai, elsősorban Egyiptom és Szíria. Mindazonáltal, mint később kiderült, a támadásokkal sokat kockáztatott, de semmit sem nyert, hiszen így hadviselő féllé vált, és mintegy legitímálta a későbbi izraeli támadást, miközben kézzel fogható előnyhöz nem jutott. Huszein szimbolikus támadásainak ára végül az egész Nyugati Part (Ciszjordánia, Júdea és Szamária) elvesztése lett.

Az IDF ugyanis az Egyiptom elleni sikeres támadás után Jordánia felé tudta irányítani figyelmét és jelentős erőforrásait is, így június 5-én délután, mintegy lemásolva a korábbi forgatókönyvet, az IAF gépei tulajdonképpen megsemmisítették az amúgy is gyengének mondható jordániai légierőt (csupán egy radarállomással rendelkeztek), a Nyugat-Irakban található, régi, britek által

³⁰¹ Van Creveld: i.m. 179-182 o.

³⁰² Shemesh: i.m. 116-118 o.

³⁰³ Kenneth M. Pollack: *Arabs at War: Military Effectiveness, 1948-1991*. University of Nebraska Press, 2002. 262-266. o.

épített H-3 légibázist is támadva. Az egyiptomi, jordániai és szíriai légitámadások következtében összesen mintegy 400 arab repülőgép veszett oda. Ami a szárazföldi támadásokat illette, Izrael a legkézenfekvőbb megoldást alkalmazva Jeruzsálemnél, a legkeskenyebb részen “kettévágta” a Jordán folyó nyugati partján Jordánia által uralta területeket, megfosztva így kommunikációtól, a szabad mozgástól (Jeruzsálemen keresztül futott a legfontosabb közút), valamint a katonai együttműködés és az erőösszpontosítás lehetőségétől Huszein csapatait. Akárcsak Egyiptom esetében, az ejtőernyős és a páncélos csapatok kerültek előtérbe a szárazföldi támadás során. Jordánia Egyiptommal szemben nem szovjet, hanem amerikai páncélos haditechnikával rendelkezett (M-47 Patton és M-48 Patton harckocsik, M-113 páncélozott csapatszállító harcjárművek), azonban elsősorban az izraeli légtéruralom miatt azon túl, hogy egyes esetekben hősiiesen védekeztek, sikereket nem voltak képesek elérni. Június 7-én Izrael Kelet-Jeruzsálemet, a Jordán nyugati partját, másnéven Cisjordánia, vagy Júdea és Szamária teljes területét elfoglalta, sőt, egy páncélosdandár még a Jordán keleti partján is támadást hajtott végre, parancs nélkül (végül nagy részben az amerikaiak közbenjárására visszavonultak).³⁰⁴

A háború utolsó részeként következett a Szíriával való konfrontáció. Damaszkusz, amely 1956 és 1967 között a legellenségesebb retorikát folytatta, és amely az Izraelen belüli terrorakciók támogatásával jelentősen hozzájárult a háború kitöréséhez,³⁰⁵ a hatnapos háború során a legpasszívabb szereplő volt - ugyanakkor uralma alatt tartotta a stratégiai jelentőségű Golán-fennsíkot, ahonnan bármikor jelentős veszélyt jelenthetett a Galileai-tó környékén lévő izraeli településekre. Izrael a többi fronton aratott sikereken felbuzdulva a Golán-fennsíkot is el kívánta foglalni, hogy megszabaduljon az ottani szír jelenlét jelentette állandó veszélytől. Az izraeli politikai vezetés rövid ideig habozott a támadás elrendelését illetően, azonban végül annak megindítása mellett döntött. Mivel a szír légierőt is korábban szinte teljesen megsemmisítette az IAF, „csupán” a szárazföldi szír erőket kellett legyőzni. A Golán-fennsík azonban támadás szempontjából nem számított könnyű terepnek, mivel szíriai erődrendszer épült ki a fennsík Izraellel határos teljes szélességében. A jól kiépült védelmi állások mögött páncélos erők is voltak, a különböző állások pedig úgy kerültek megépítésre, hogy képesek legyenek egymás támogatására. Mindazonáltal a szíriaiak rossz harcászati döntéseket hoztak, fegyvereiket nem tudták időben átirányítani, így minél feljebb jutottak az izraeliek, annál kisebb

³⁰⁴ Van Creveld: i.m. 182-185. o.

³⁰⁵ Jeremy Bowen: Six Days : How the 1967 War Shaped the Middle East. Gardners Books, 2004. 20-22. o. , 30-35. o.

ellenállással kellett szembenéznük. Végül a szíriai erők megfutottak, és Izrael képes volt elfoglalni az egész Golán-fennsíkot.³⁰⁶ Ezáltal megszűnt a Galileai-tó környékén a szíriai támadások veszélye, és az IDF a korábbinál védhetőbb pozíciókat tudott elfoglalni a szíriai-izraeli határ tekintetében.³⁰⁷

A hatnapos háború során – elsősorban az egyiptomi katonai vezetésben tapasztalt hibák, illetve a légtéruralom miatt – a haditengerészet marginális szerepet játszott (bár Egyiptom jelentős mennyiségi fölényben volt e téren).

A háború rövid ideig, mindössze hat napig tartott, végül pedig az ENSZ által közvetített fegyverszünet zárta le³⁰⁸ – viszont ez idő alatt relatíve sok emberáldozatot, és tetemes haditechnikai veszteségeket okozott, elsősorban az arab országoknak. Izrael veszteségei 1.000 halott és 5.000 sérült katona, mintegy 40 harci repülőgép és 400 db harckocsi volt, míg Egyiptom, Szíria és Jordánia összesen 13.200-18.200 halott és 61.000 sérült mellett 358-410 harci repülőgépet és 1079 harckocsit veszített. A veszteségek az alábbiak szerint alakultak:

	Állomány	Harci repülőgépek	Harckocsik
Izrael	Kevesebb, mint 1.000 halott, kevesebb, mint 5.000 sebesült (250.000 főből, azaz 0,4% halott, 2% sebesült)	Nagyjából 40 db (200 db-ból, azaz 20%)	Nagyjából 400 db (1300 db-ból, azaz nagyjából 30%)

³⁰⁶ Van Creveld: i.m. 185-187. o.

³⁰⁷ Igaz azonban, hogy az izraelieknek a Golán-fennsík elfoglalása után olyannyira nem volt kidolgozott haditervük, hogy a minimális ellenállás után nem tudták, pontosan mit is csináljanak, mennyire nyomuljanak előre – az izraeli hadoszlopok egyenesen Damaszkusz felé tartottak, és sem földrajzi, sem katonai ellenállás nem indokolta, hogy ne folytassák útjukat. Az, hogy katonai szempontból később is védhetőnek bizonyult pozíciókat vettek fel a fennsík elfoglalása után, az az alacsonyabb szintű parancsnokok felkészültségének, illetve a szerencsének volt köszönhető. Forrás: Van Creveld: i.m. 187. o.

³⁰⁸ Érdekeség, hogy először Jordánia, majd miután az izraeli csapatok elérték a Szezei-csatornát Egyiptom is elfogadta az ENSZ tűzszüneti javaslatát június 8.-án, míg Szíria ugyanezt egy nappal később, június 9-én tette meg. Mindazonáltal az IDF számára a Golán-fennsík elfoglalására a körülmények ideálisak voltak, ezért még a tűzszünet hatálybalépése előtt (ami június 10-11-én történt) megindították az offenzívát. Forrás: Oren: i.m. 294-304. o.

Egyiptom	10.000-15.000 halott, 50.000 sebesült (200.000 fő összesen 100.000 fő a Sínai-félszigeten, a teljes haderőt nézve 5-7,5% halott, 25% sebesült, a Sínai-félszigeten állomásozó erőket nézve 10-15% halott, 50% sebesült)	286-338 (385 db-ból, azaz 74-88%)	Nagyjából 820 db (900 db-ból, az kb. 90%)
Szíria	2.500 halott, 5.000 sérült (65.000 főből, azaz 3,8 % halott, 7,7 % sebesült)	Nagyjából 50 db (100 db-ból, azaz nagyjából 50%)	Nagyjából 80 db (300 db-ból, azaz nagyjából 27%)
Jordánia	700 halott, 6.000 sérült (55.000 főből, azaz 1.3 % halott, 11% sebesült)	22db (24 db-ból, azaz 92%)	179 db (300 db-ból, azaz 60%)

(Veszteségek a hatnapos háborúban)³⁰⁹

Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni az izraeli győzelemmel kapcsolatban két fontos szempontot. Az egyik a kiváló izraeli hírszerzés szerepe, a másik pedig a szuperhatalmak viselkedése. A zsidó állam hírszerzésének hozzájárulása körében két esetet kívánok kiemelni, az Operation Diamond műveletet, valamint Eli Cohen szíriai tevékenységét. Az Operation Diamond művelet a Mig-21-es szovjet vadászgép egy példányának megszerzése és tanulmányozása miatt indult.³¹⁰ A művelet végül sikerrel zárult, egy iraki pilóta, Munir Redfa

³⁰⁹ Felhasznált források a korábban hivatkozottakon túl: Steven Zaloga: *Armour of the Middle East – Wars 1948–78*. Osprey Publishing, 1981. 16-24. o. ; Simon Dunstan: *The Six Day War 1967: Jordan and Syria*. Bloomsbury Publishing, 2013. 64. o. ; Kenneth Pollack: *Air Power in the Six-Day War*. In: *Journal of Strategic studies*, 28. évfolyam, 3. szám 471-503. o. ; George W. Gawrych: *The 1973 Arab-Israeli War – The Albatross of Decisive Victory*. Leavenworth Papers, 1996. 3. o. ; Alex Woolf: *The arab-israeli war since 1948*. Heinemann, 2012. 27-34 o.

³¹⁰ Korábban is próbálkoztak az izraeliek szovjet gyártmányú katonai repülőgépek megszerzésével úgy, hogy azokat „átreptetik” ellenséges országokból dezertáló pilóták révén. Ismert egy, a Mig-17-es megszerzésére irányuló sikertelen művelet, valamint egy, a Yakovlev Yak-11 oktatógép megszerzésére indított sikeres művelet – mindkét esetben Egyiptom volt a helyszín. Forrás: Király István Mihály: *Moszad-műveletek a technológiai fölény megtartásáért*. In: *Hadtudományi Szemle*, 13. évfolyam (2020) 1. szám. 92. o.

segítségével 1966. augusztus 16-án az izraeliek magukénak tudhatták a fent említett vadászgépet, ezzel pedig katonai és (kül)politikai előnyre tettek szert: egyrészt megismerték a szovjet vadászgépek erősségeit és gyengeségeit, amelyek később kulcsfontosságúak voltak az arab ellenségeik ellen vívott fegyveres konfliktusok során, másrészt azzal, hogy a Mig-21-esek vizsgálatát lehetővé tették az USA számára is (akik Project Have Doughnut névvel a különböző forrásokból származó, Migeekkel kapcsolatos információkat a híres 51-es körzetben dolgozták fel, hogy javítani tudják az amerikaiak vietnámi teljesítményét) tovább javították a két ország közötti viszonyt.³¹¹

Az Operation Diamond tehát a légierőt segítette, a szárazföldi csapatokat pedig – elsősorban a szíriai fronton – Eli Cohen munkája. Cohen egyiptomi cionista zsidóként először Egyiptomban, majd Izraelben, végül pedig Szíriában tett erőfeszítéseket a zsidó állam nemzeti érdekeiért. Ő volt az, aki beépített ügynökként egészen a szíriai védelmi miniszter főtanácsadói pozíciójáig jutott, és elsősorban a Golán-fennsík erődrendszeréről osztott meg olyan horderejű információkat, amelyek jelentősen hozzájárultak mind a szíriai fronton elért katonai sikerhez, mind pedig ahhoz, hogy ezt olyan módon tudja Izrael megtenni, hogy a lehető legkevesebb katona veszítse életét a siker elérése közben.³¹²

A szuperhatalmaknak, különösképpen az Amerikai Egyesült Államoknak a konfliktussal kapcsolatos reakciói azonban még az előbbieknél is fontosabbak voltak. Egyértelmű különbség az 1956-os szuezi válság és a hatnapos háború között, hogy az USA nem kívánt beavatkozni, főleg nem Egyiptom oldalán egy esetleges összeütközésbe. Június 3-án a Moszad vezetője, Meir Amit az amerikai védelmi miniszterrel, Robert McNamarával folytatott találkozásjáról az alábbi, egyértelmű üzenettel tért vissza Izraelbe: Washington nem bánná, ha „Nasszer csontjait összetörnék”, és semmiképpen sem akadályozná ezt meg.³¹³ Fontos eltérés a 11 évvel korábbi eseményekhez képest tehát, hogy az USA felismerte, Egyiptom és annak vezetője a szovjetek

³¹¹ Részben utóbbi cselekmény nyomán az Egyesült Államok feloldotta a támadó jellegű fegyverekre vonatkozó exporttilalmat Izrael irányába, így pedig a zsidó állam A-4 Skyhawk és F-4 Phantom repülőgépekre tehetett szert. Ezek megszerzése létfontosságú volt, hiszen az 1967-es hatnapos háború után az izraeli légierő addigi legnagyobb ellátója, Franciaország exporttilalmat vezetett be Jeruzsálemmel szemben. Forrás: Király, 2020: i. m. 92-94. o.

³¹² Úgy tudni, hogy a Golán-fennsíkon kifejezetten Eli Cohen javaslatára ültettek fákat a katonai állásokhoz azért, hogy az ott állomásozó katonák árnyékot kaphassanak. Így viszont az IDF pontosan tudta, hogy ahol fák vannak a kopár fennsíkon, ott katonai állások is vannak, így tulajdonképpen Cohen „megjelölte” ezen állásokat. Emellett azt is ő tudatta az izraeli vezetéssel, hogy nem egy, hanem három, egymást támogató védelmi vonal épült ki a Golán-fennsíkon. Forrás: Ian Black – Benny Morris: Israel's Secret Wars – A History of Israel's Intelligence Services. Grove Press, 1992. 226-230. o. ; Anna Ahronheim: Rumors fly that body of legendary Israeli spy Eli Cohen was found. <https://www.jpost.com/Israel-News/Rumors-fly-that-body-of-legendary-Israeli-spy-Eli-Cohen-was-found-586894> (letöltve: 2024.03.29.)

³¹³ Van Creveld: i.m. 178. o.

mellett döntött, és a hidegháborúban tulajdonképpen ellenkező oldalon állnak – Nasszert pedig erről az útról egy újabb jelentős amerikai gesztus sem térítheti el. Végül ugyan mégis az Egyesült Államok elnöke nyomatékos felhívására szüntette be Izrael a hadmozdulatokat, azonban erre már azután került sor, hogy a zsidó állam tulajdonképpen minden katonai célját elérte – és nagyon fontos különbség, hogy az USA nem kényszerítette vissza az izraelieket a háború előtti határok mögé. Ezen alkalommal tehát Washington szintén fontos szerepet játszott, azonban már egyértelműen Izrael, és nem Nasser barátjaként.

A Szovjetunió szerepe szintén figyelemre méltó, hiszen a Moszkvától származó, később hamisnak bizonyult hírszerzési információra alapozva (ti. hogy Izrael katonai felfejlődésbe kezdett a Szíriával határos területeken) döntött úgy Nasszer, hogy kiutasítja az UNEF-et a Sínai-félszigetről és lezárja a Tiráni-szorost. Többféle értelmezés létezik arra vonatkozóan, hogy mi volt a szovjetek célja a hatnapos háború előtt a levantei térségben,³¹⁴ az azonban nem képezi vita tárgyát, hogy Moszkva úgy vélte, arab szövetségesei katonailag erősek, és semmiképpen sem tartották lehetségesnek, hogy Izrael kerüljön ki győztesen egy fegyveres összeütközésből. Mindazonáltal a mai legjobb ismereteink szerint a szovjetek nem – vagy legalábbis nem 1967. júniusában – akartak háborút kirobbantani a levantei térségben. Úgy számoltak, hogy Nasszer az UNEF kiutasítása után átcsoportosítja csapatait a Sínai-félszigetre, mintegy lekötve az IDF-nek a terrortámadások miatt leginkább Szíriára irányuló figyelmét, és a kétfrontos háború lehetősége elijeszti majd Izraelt. Nasszer azonban a Szovjetunióval történő egyeztetés nélkül a Tiráni-szorost is lezárta, amiről a zsidó állam régóta és következetesen állította, hogy hadüzenetnek tekintené, ha megtörténne. Az események innentől ismertek, viszont a szovjetek a diplomáciai erőfeszítéseiken kívül katonai támogatást – akár közvetlen beavatkozás, akár fegyverszállítások formájában – nem nyújtottak sem Egyiptomnak, sem pedig Szíriának. Utóbbi esetében mindössze akkor helyezték kilátásba a katonai beavatkozás lehetőségét egy az Egyesült Államoknak küldött ultimátumban, amikor már az IDF hadoszlopai közvetlenül Damaszkuszt fenyegették.³¹⁵

³¹⁴ Felvetődött, hogy érdekében állt egy újabb arab-izraeli háború kirobbantása, az okokról és a célokról viszont megoszlanak a vélemények. Egyesek szerint Izrael elpusztításával közel-keleti befolyásukat kívánták kiterjeszteni, mások szerint a zsidó állam megsemmisítése egyáltalán nem volt céljuk, csupán egy korlátozott háborút tartottak kívánatosnak, mely által az arab partnereik kitétsége a szovjetek felé nőtt volna. Vannak, akik a háború kirobbantását egy olyan összeesküvésnek tekintették, amelynek célja tulajdonképpen a Kremlben zajló politikai harcokban Brezsnyev és Gromiko pozíciójának megerősítése volt. Forrás: Uri Bar-Noi: The Soviet Union And The Six-Day War: Revelations From The Polish Archives.

<https://www.wilsoncenter.org/publication/the-soviet-union-and-the-six-day-war-revelations-the-polish-archives> (letöltve: 2024.03.29.)

³¹⁵ Bar-Noi: i.m.

A hatnapos háború alatt tehát a szuperhatalmak szerepe nem volt elhanyagolható, azonban 1956-tól eltérően ezen alkalommal egyértelműen szembenálló felek voltak, határozott és egyértelmű célokkal. Izrael győzelme és határainak kiterjesztése az USA számára pozitív fejlemény volt, ezért esély sem volt arra, hogy a két szuperhatalom egyetértésben erőltesse rá Izraelre az elfoglalt területekről való visszavonulást.

IV.3.3. A konfliktus után („C”)

1967. június 11. napján Izrael ellenőrzést gyakorolt a Sínai-félsziget, Kelet-Jeruzsálem, a Gázai övezet és a Golán-fennsík fölött is, jelentősen megnövelve a zsidó állam által ellenőrzött területet, így a rendelkezésre álló stratégiai mélységet is. Ezzel együtt azonban mintegy 1 millió arab lakos is a zsidó államhoz került³¹⁶, akik közül 280.000 – 325.000 fő (plusz 100.000 fő a Golán-fennsíkról) egyből el is menekült-e területekről – sokan közülük 1948 után már másodjára váltak menekültté.³¹⁷

A katonai biztonság terén tehát a hatnapos háború jelentős megerősödést hozott Izraelnek, elsősorban a védhetőbb határok és a nagyobb stratégiai mélység elérése miatt, viszont a politikai biztonságot tekintve hosszútávú problémákat (elsősorban Júdeában és Szamáriában) eredményezett. Kijelenthető, hogy a zsidó állam 1948-as megalakulását követően ez volt a következő olyan mérföldkő, amely hosszútávú, a mai napig meghatározó hatást gyakorolt a levantei szubkomplexum biztonsági struktúrájára, illetve az azt meghatározó kérdésekre (palesztin államiság, palesztin menekültek, elfoglalt területek). Ez volt az a pillanat is, amikor az arab országok már nem Izrael létét, hanem sokkal inkább annak határait kezdték vitatni (habár hivatalosan nem ismerték el a zsidó államot, a realitásokat kénytelenek voltak elfogadni).³¹⁸

A szuperhatalmakat, illetve azok befolyását tekintve drasztikus változás – függetlenül az elsöprő izraeli katonai sikertől – nem következett be. Miközben nem vesztett globális stratégiai jelentőségéből a régió, Izrael továbbra is a Nyugat, és ezen belül egyre inkább az Egyesült Államok támogatását élvezte, Washington azonban Jordániától sem fordult el. Egyiptomban a

³¹⁶ Sachar: i.m. 595. o.

³¹⁷ Robert Bowker: Palestinian Refugees – Mythology, Identity, and the Search for Peace. Lynne Rienner Publishers. 2003. 81-82. o.

³¹⁸ Avraham Sela: The Decline of the Arab-Israeli Conflict – Middle East Politics and the Quest for Regional Order. Sunny Press, 1997. 97-110. o.

második súlyos vereség ellenére Nasszer meg tudta tartani a hatalmát, és szükségszerűen még közelebb került a Szovjetunióhoz – csakúgy, mint Szíria, ahol a Ba'ath párt maradt hatalmon

Mivel a hatnapos háború, akárcsak a szuezi válság nem eredményezett békekötést, és az arab országok továbbra sem kívánták elismerni Izraelt, ráadásul az elveszített területekről sem akartak lemondani, így továbbra is egyértelmű volt a zsidó állam számára, hogy az arabok belátható időn belül támadni fognak, így az elsődleges fókusz a biztonságpolitika területén továbbra is a katonai biztonságon és az állami szereplőkön maradt.

A védelempolitika terén viszont jelentős változás történt: mivel Izrael legnagyobb nyugati fegyverbeszállítója, Franciaország fegyverembargót hirdetett Izrael ellen, a zsidó állam úgy döntött, hogy a hazai hadiiparnak nem csak kiegészítő szerepet kell tudni betöltenie, hanem képesnek kell lennie modern és fejlett, elsővonalbeli fegyverrendszereket is biztosítani mind a szárazföldi, mind a haditengerészeti, mind pedig a légierő számára.³¹⁹ Mindazonáltal ezen törekvések mellett szükség volt Párizs szerepének betöltésére, amelyet végül az Egyesült Államok vett át. Ennek keretében került sor többek között az McDonnell Douglas F-4 Phantom II vadászgép és a McDonnell Douglas A-4E Skyhawk könnyű támadó harci repülőgép, Bell-205 és Sikorsky CH-53 helikopterekkel, valamint Boeing 377 Stratocruiser és Lockheed C-130 Hercules szállítógépek átadására.³²⁰

Hadászati szempontból elmondható, hogy az IDF-nek a hatnapos háború során több fronton, különböző földrajzi terepeken, valamint hadászati és harcászati pozíciókból kellett kiterjedt műveleteket végrehajtania úgy, hogy kizárólag önmagára támaszkodhatott. A kezdeti légtéruralom kivívásában tetten érhető a szuezi válság korábbi tanulsága, miszerint a sivatagi, nyílt terepen történő hadviselés során a páncélosok szerepe kiemelkedő, azonban még ennél is fontosabb a légi fölény, jó esetben a légtér teljes ellenőrzésének kivívása, mivel így lehet a legjobban segíteni a szárazföldi csapatokat.³²¹ Mindez azonban koncepcionális változást a haderőtervezésben továbbra sem jelentett, Izrael mindössze folytatni kívánta a jól bevált módszereket, és a hangsúly továbbra is a légierőn és a páncélos képességeken maradt.

³¹⁹ Uzi Rubin: Israel's Defense Industries: From Clandestine Workshops to Global Giants. <https://jiss.org.il/en/rubin-israel-defense-industries-from-clandestine-workshops-to-global-giants/> (letöltve: 2024.03.29.)

³²⁰ Brun: i.m. 150-151. o.

³²¹ Varble: i.m. 91. o.

Összefoglalásként elmondható, hogy a hatnapos háború jelentősen hatott a levantei szubkomplexum biztonsági struktúrájára, azonban hatása még így sem mérhető Izrael megalakulásához és a Függetlenségi Háborúhoz. Lényegében ugyanis a hatnapos háború a korábbi központi biztonsági problémát, azaz Izrael létét keretezte újra, és kényszerítette mind a komplexum belső, mind külső szereplőit reális céljaik újradefiniálására. Elérendő célként a kommunikációs térben a környező arab országoknál még mindig Izrael elpusztítása szerepelt, annak reális esélye azonban, hogy ezt egyetlen döntő csapással elérjék, erősen megkérdőjeleződött. Elsőként tehát finomhangolniuk kellett stratégiájukat, arra helyezve a fő hangsúlyt, hogy legalább az elveszített területeiket visszaszerezzék. A hatnapos háború ilyen szempontból Izrael, mint állami szereplő jelentőségteljes megerősödéseként értékelhető, amely gyakorlati és hosszútávú hatást igen, a levantei szubkomplexum struktúráját átalakító hatást azonban nem váltott ki.

IV.4. A jom kippuri háború (1973)

IV.4.1. A konfliktus előtti állapotok („A”)

A hatnapos háborút követően Izrael területe jelentős megnövekedett. Kezdetben voltak olyan elképzelések, hogy a Golán-fennsíkot és a Sínai-félszigetet azok demilitarizálása mellett Izrael teljes egészében kiüríti a Szíriával és Egyiptommal kötendő békéért cserébe, valamint megszületett az Allon-terv is, amely értelmében a Nyugati Parton elfoglalt területek egy részét átadnák Jordániának a békéért cserébe, azonban a khartoumi csúcson elfogadott „három nem” (nem tárgyalnak Izraellel, nem ismerik el a zsidó államot és nem kötnek békét) következtében mindez csak elméleti felvetés maradt. Fontos azonban kiemelni, hogy Jeruzsálem esetében, elsősorban annak szakrális jelentősége miatt a város átadása bármilyen békéért cserébe is teljesen kizárt volt.

Az új területek új biztonságpolitikai és még inkább új védelempolitikai helyzetet jelentettek, amelyhez Izraelnek alkalmazkodnia kellett. Először is az elfoglalt területek biztosították a korábban hiányzó stratégiai mélységét, így az az ország megvédésére korábban kidolgozott offenzív-defenzív stratégiát felváltotta egy jóval defenzívebb megközelítés. Ennek keretében erődöket, megerősített védelmi pozíciókat építettek ki az izraeliek (pl. a Sínai-félszigeten elhelyezkedő Bar-Lev vonal), és a legierősebbeknek sem kellett a továbbiakban mindenképpen a légiuralmat kivívnia, az új elvárás a saját légtér megvédésének képessége mellett a szárazföldi

csapatok saját légtérben történő tűztámogatása vált.³²² Emellett az újonnan Izrael ellenőrzése alá került területeken megjelentek a napjainkra egyre jelentősebb nemzetközi és hazai politikai jelentőséggel bíró telepek (amelyekre Izraelben a baloldali kormányok jobbára ideiglenes biztonsági intézkedésként tekintettek, míg a jobboldali kormányok elsősorban ideológiai megfontolásokból aktívan támogatták azok bővülését³²³), amelyekre a korai figyelmeztetési képesség és az ellenség feltartóztatása mellett egy esetleges későbbi arab siker esetén gerilla és szabotázsakciók végrehajtása hárult volna.³²⁴ Mindezekon felül, mivel a nagyobb terület megvédéséhez több élőerő és haditechnikai eszköz szükséges, a zsidó állam megemelte mind a kötelező sorkatonai szolgálat idejét, mind a külföldi beszerzések volumenét, mind pedig a hazai hadiipar kapacitásait. A légierő harci repülőgépeinek száma 1973 októberére az 1967-es állapotokhoz képest megduplázódott, és immár mintegy 400 db-ra rúgott. A meglévő Mirage III és Super Mystère nagyjából 100 db új F-4 Phantom II vadászgép és 150 db A-4E Skyhawk könnyű támadó harci repülőgép érkezett, amelyek francia elődeiknél 4-6-szor több hasznos terhet voltak képesek jóval pontosabban célbajutatni. A harckocsik száma valamivel 2000 db alatt volt. A meglévő, illetve a hatnapos háborúban Jordániától zsákmányolt M48 Patton, Centurion és Sherman harckocsik (ezeken különböző fejlesztéseket azért elvégeztek) mellé vásárolt még Izrael 150 db modern M60 Patton harckocsit (ez a modellt éles harci helyzetbe először a jom kippuri háborúban került), valamint hadrendbe állította az Egyiptomtól és Szíriától a hatnapos háború során zsákmányolt nagyjából 200 db T-54-es és T-55-ös harckocsikat. Mindezek tették ki a rendelkezésre álló források 80%-át, a maradék 20%-on osztoztak az egyéb szárazföldi erők és a haditengerészet. Előbbi tekintetében a tüzérség amerikai M-109-es és M-107-es, valamint M7-es önjáró lövegekkel, a saját fejlesztésű, 160mm-es aknavetőkkal, míg a gépesített erők nagy része még mindig elavult M-3-as páncélozott csapatszállító harcjárművel rendelkezett és csupán egy hetediknél került hadrendbe állításra a fejlettebb M-113-as modell. A kézfegyvereket tekintve a szovjetek által támogatott Egyiptom és Szíria jobban felszereltnek volt mondható, hiszen elsődleges kézfegyverként ők már Kalasnyikovokkal rendelkeztek, miközben a korábban zsákmányolt Kalasnyikovok továbbfejlesztett izraeli változata, a Galil csupán egy hónappal a jom kippuri háború előtt került egyes izraeli egységekbe. Más egységek még mindig a régebbi belga FN-

³²² Van Creveld: i.m. 194-196 o.

³²³ The Territories – Attitudes And Policies Of The Israeli Labour And Likud Parties Towards The Territories. <https://www.ijs.org.au/the-territories/> (letöltve: 2024.03.29.)

³²⁴ A telepek biztonság- és védelempolitikai szerepe ekkor még nem jelentős, politikai-társadalmi szempontból sem olyan meghatározó a kérdéskör, mint a későbbiekben lesz, így ennek részletesebb tárgyalására a későbbiekben kerül majd sor.

FAL karabéllyal és az izraeli IMI Uzi géppisztollyal voltak felszerelve – de akadtak olyanok is, ahol még Mauser Karabiner 98k puskákat használtak.³²⁵

Izraelnek tehát elsősorban még mindig a katonai biztonságra és az állami szereplőkre koncentrálni kellett, le kellett vezényelnie egy jelentős mértékű átalakulást az IDF-n belül, ki kellett építenie az eddig nem létező védelmi vonalait, kezelnie kellett az újonnan megszerzett területeket, infrastrukturális beruházásokat kellett végrehajtania – mindeközben a már szokásosnak mondható határvillongások az új egyiptomi, szíriai és jordániai határról kiterjedtek az eddig jelentéktelenebb libanoni határra is, és ezekben mind állami szereplők (Egyiptom és Szíria), mind az állami alatt szereplő PFSZ (Jordániában és Libanonban) részt vett.

A PFSZ és a környező országok helyzetét a hatnapos háború után célszerű egy egységben kezelni. 1967 után ugyanis a PFSZ már nem tudott zavartalanul működni a korábbi nyugati parti területeken, az IDF mind Nablusból, mind pedig Ramallahból elűldözte őket – így végül Jordánia kénytelen volt beleegyezni, hogy az ország területén belül, a Jordán folyó keleti partján építsék ki új hídfőállásukat. A választás Karámára esett, amely közel volt az Izrael Jordániával összekötő Allenby-hídhoz és magához a folyóhoz is. Amint a jordániai területekről induló PFSZ terrortámadások (főleg bomba és akna támadások) megszorodtak, Izrael a palesztin bázisok elpusztítását és a Fatah vezetője, Jasszer Arafat elfogását tűzte ki célul. Utóbbi nem sikerült, a PFSZ bázisokat pedig ugyan megsemmisítették, de a karamehi csatában tapasztalt ellenállás (amely egyébként főleg a reguláris jordániai erőknek, nem pedig a palesztinoknak volt betudható) után a PFSZ (és a Fatah) hatalmas népszerűsége tett szert.³²⁶ Ezen esemény következményeként lett később Arafat a PFSZ vezetője, és a háborús veresége után Nasszer a korábban a szíriaiak által képviselt álláspontra helyezkedett, amely a palesztin gerilla hadviselésben az Izrael elleni küzdelem hatékony eszközét látta.³²⁷

A PFSZ tehát egyre jelentősebb állam alatti szereplővé vált, amely a zsidó állam biztonsági problémájává nőtte ki magát – ugyanakkor hatnapos háború és a jom kippuri háború közötti időszakban a legnagyobb fenyegetést a szervezet nem Izraelre, hanem Jordániára, illetve annak uralkodójára, Huszein királyra jelentette. Azután ugyanis, hogy székhelyüket a Jordán folyó keleti partjára helyezték át, és kiemelten azután, hogy a karamehi csata lezajlott, a PFSZ elsősorban a menekülttáborokban kialakította a maga „államát” a Jordánián belül. Később

³²⁵ Van Creveld: i.m. 196-199. o.

³²⁶ Becker: i.m. 60-65. o.

³²⁷ Becker: i.m. 68-69. o.

előfordult, hogy összetűzésbe keveredtek a jordániai katonákkal, rendőrökkel, nem tartották be a helyi törvényeket és nem engedelmeskedtek a király utasításának. Miután az elsősorban Szíria, valamint bizonyos mértékben Egyiptom támogatását élvező PFSZ egyre jobban megkérdőjelezte Husszein király hatalmát,³²⁸ az uralkodó végül a palesztin erők Jordániából való kiűzése mellett döntött. Habár Ammánban gyors sikerre számítottak, végül egy 10 hónapig tartó folyamat lett a döntés eredménye, amely során rövid időre a PFSZ legnagyobb támogatója, Szíria reguláris egységekkel is megtámadta a hásemita királyságot (ezt végül jelentős erők bevetésével tudták visszaverni a jordániaiak).³²⁹ Izrael minderre úgy reagált, hogy a szíriai támadás következtében mind a szíriai, mind jordániai határon felsorakoztatta csapatait, és kijelentette, hogy Husszein megbuktatását a saját biztonságukra nézve fenyegetésnek ítélnék meg – valószínűleg ez is hozzájárult, hogy a szíriaiak nem eszkalálták tovább a konfliktust.³³⁰

Ugyanakkor a PFSZ jelenléte a jordániai események után Izrael határainál nem szűnt meg – csupán egyre inkább áthelyeződött Libanonba.³³¹ Emellett a Sínai-félsziget sem számított nyugodt határterületnek, itt ugyanis az egyiptomi haderőnek voltak rendszeres összetűzései az izraeliekkel. Amikor elég erősnek érezte magát (az egyiptomi haderő a megsemmisítő 1967-es vereség után szovjet segítséggel mindössze 18 hónap alatt újjáépült), Nasszer 1969. március 8-án meghirdette az úgynevezett „felórló háborút”, amely lényegében a Szezei-csatorna közelében kiterjedt tüzérségi csapásokat, légi műveleteket és különleges műveleti (kommandó) akciókat foglalt magában. Ez a konfliktus végül tűzszünettel zárult 1970. augusztus 7-én, amely annak hatására született, hogy az izraeli légierő egy művelet során 1970. július 30-án lelőtt négy szovjet Mig-21-es vadászpilótát. Az amerikaiak, látva a közvetlen szovjet érintettséget végül rábírták a feleket a megállapodásra.³³²

A környező ellenséges országok helyzete – Jordániát kivéve – stabil volt, amelyek azonban folyamatos fenyegetést jelentettek Izraelre nézve. A különbség abban érhető tetten, hogy míg Egyiptom tulajdonképpen a felórló háborúval nyílt katonai konfrontációt vállalt a zsidó állammal szemben, addig Szíria elsősorban a militáns palesztin szervezeteket, illetve az általuk alkalmazott gerilla hadviselést látta erre a legjobb megoldásnak.

³²⁸ Nem szabad elfelejteni, hogy mind Nasszernek, mind pedig a Szíriában uralkodó Ba'ath pártnak érdekében állt az alapvetően nyugat- és amerika-barát hásemita uralkodóház megbuktatása, és annak pótlása a PFSZ-el.

³²⁹ Pollack: i.m. 294-300. o.

³³⁰ Pollack: i.m. 412. o.

³³¹ Becker: i.m. 64. o.

³³² Shlomo Aloni: Arab-Israeli Air Wars 1947-1982. Osprey Publishing, 2001. 74-76. o.

A szuperhatalmak helyzetét vizsgálva elmondható, hogy a hatvanas évek végétől az enyhülés korszakába léptünk. Természetesen a közel-keleti partnerségi struktúra nem változott, a szovjetek továbbra is Egyiptom és Szíria támogatói voltak, míg az USA Izrael és Jordánia szövetségese volt. Kairó és Damaszkusz ennek megfelelően szovjet haditechnikával rendelkezett, míg utóbbi két ország elsődleges fegyverzeti beszállítója Washington volt. Ugyanakkor egyik szuperhatalom sem volt érdekelt egy fegyveres konfliktusban a felek között, mindkettőjük a stabilitást és az akkor fennálló status quo megőrzését tartotta kívánatosnak. Emellett azonban még egy dolog közös volt Moszkvában és Washingtonban: egyikőjüknek sem volt döntő és megkérdőjelezhetetlen befolyása az általuk támogatott szereplők stratégiai döntéseire – így például arra, hogy háborút indítanak-e a másik, ellenséges állam ellen. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy még az 1973-as jom kippuri háború előtt, Nasszer halála után Anvar Szadat már 1970-es hivatalba lépésétől próbált távolodni a Szovjetuniótól, és közeledni az Egyesült Államokhoz – de ehhez feltételül szabta a Sínai-félszigeten az izraeli jelenlét megszüntetését. Tárgyalási pozícióját úgy kívánta erősíteni, hogy 1971. május 28-án barátsági és együttműködési szerződést írt alá a szovjetekkel, amelyek a katonai együttműködésre is kiterjedtek. Mindezek ellenére Moszkva és Egyiptom érdekei továbbra sem voltak azonosak a Közel-Keleten (előbb a közel-keleti amerikai dominanciát és az Szovjetunió déli határaitra helyezendő nyomást kívánta csökkenteni, míg utóbbi egyértelműen a korábban Izrael által elfoglalt területek visszaszerzését tűzte ki célul), és ezért Szadat 1972. július 7-én közölte a szovjet nagykövettel, hogy 10 nap múlva megszűnik a szovjet katonai misszió. Ezzel a lépéssel gesztust kívánt tenni az amerikaiak és az izraeliek felé, akik azonban válasz nélkül hagyták azt - emiatt Szadat végül újra Moszkva felé fordult.³³³ Szíria esetében ilyen próbálkozások nem voltak, Damaszkusz továbbra is a Szovjetunióban látta a számára legideálisabb külső partnert, azonban az önálló cselekvés a szíriaiak számára is fontos tényező volt, ők sem igazították tevékenységüket Moszkva kívánalmaihoz.³³⁴

Márpedig Egyiptom és Szíria – ha másképpen nem megy – mindenképpen háborút akart indítani Izrael ellen az elveszített területek miatt, ezen szándékukat pedig nem is hallgatták el. Ahogy a hatnapos háború előtt jelentős szerepet játszott az izraeli hírszerzés a háború alakulásában (lásd Eli Cohen tevékenysége, Operation Diamond vagy az egyiptomi légierővel kapcsolatos információk) ugyanúgy elmondható ez a jom kippuri háborúban, viszont ellentétes

³³³ Kreutz: i.m. 113-114. o.

³³⁴ Kreutz: i.m. 14-15. o.

előjellel. A jom kippuri háború kirobbanása, pontosabban az, hogy az relatíve váratlanul érte az IDF-et, többek között a hírszerzés hibáinak tudható be, pontosabban a hírszerzés tudomására jutott információk birtokában történő döntéshozatali hibáknak. Az izraeli hírszerzés ugyanis akárcsak a hatnapos háború előtt Eli Cohen személyében, a jom kippuri háború előtt is rendelkezett legalább egy, politikailag befolyásos körökbe bejáratos ügynökkel: ezúttal a legjelentősebb szerepet Asraf Marván, Nasszer veje játszotta. Róla biztosan lehet tudni, hogy a Moszad ügynöke volt, azonban arra is reális esély mutatkozik, hogy valójában kettős ügynökként az egyiptomi hírszerzésnek is dolgozott. Biztosan a mai napig nem lehet tudni, hogy melyik ország érdekét szolgálta elsődlegesen, az azonban bizonyos, hogy kétszer is figyelmeztette Izraelt az egyiptomi támadásra: először tévesen 1973 májusában, amikor az izraeliek komolyan is vették a figyelmeztetést, és a katonai készenlét szintjét megemelték. Az egyiptomi offenzíva elmaradt, azonban a készenlégi fokozat megemlése a zsidó államnak jelentős költségeket jelentett, ezért amikor másodszer, immáron jó időpontot megadva jelzett Marván (bár hozzátette, hogy furcsának tartja az egyiptomi háborús készülődést, mivel bizonyos fontos fegyverrendszerek még nem állnak Kairó rendelkezésére, így maga a támadás sem biztos, hogy bekövetkezik), Izrael nem rendelt el mozgósítást.³³⁵ Mindez azért fontos, mert egyrészt a zsidó állam még a megnövekedett területével sem rendelkezett jelentős stratégiai mélységgel, tehát egy koncentrált, meglepetésszerű, átfogó támadás esetén nem igazán lett volna hova visszahúzódní – másrészt pedig azért, mert az izraeli haderő jelentős részét kitevő tartalékosok behívása, felkészítése, felfegyverzése időt igényel. Amennyiben tehát a támadás váratlanul jön, és még azelőtt sikeres, hogy a tartalékosokat mozgósíthatták volna, Izrael legyőzhető. Ez pedig kis híján sikerült is az összehangolt egyiptomi-szíriai offenzívának annak ellenére, hogy a Marvántól és egyéb forrásokból származó információkon túl³³⁶ még szeptember 25-én maga Huszein király is titokban Tel-Avivba repült, hogy figyelmeztesse Golda Meir izraeli miniszterelnököt.³³⁷

Mikor már jórészt tudható volt, hogy háború közeleg, Izrael végül a részleges mozgósítás mellett (ami csak pár órával a háború kirobbanása előtt történt) fontolóra vette egy újabb megelőző csapás lehetőségét, azonban végül az amerikai külügyminiszter, Henry Kissinger

³³⁵ Ahron Bregman: *Israel's Wars – A history since 1947*. Routledge, 2002. 115-123. o.

³³⁶ A Moszadnak tudomása volt arról, hogy a szovjet tanácsadók és családjaik elhagyják Szíriát és Egyiptomot, hogy nagy mennyiségű hadianyagot szállító gépek landoltak a két arab országban, valamint, hogy rendkívüli mértékű csapatösszevonások történtek.

³³⁷ Abraham Rabinovich: *The Yom Kippur War The Epic Encounter That Transformed the Middle East*. Schocken Books, 2013. 50-57. o.

figyelmeztetését is szem előtt tartva elvetette ezt a lehetőséget.³³⁸ Ezzel egyik legfontosabb és legjobb döntést hozta meg az izraeli vezetés, hiszen így Izraelt sokkal nehezebb volt a nemzetközi közvéleménynek agresszorként beállítani, ráadásul az amerikai támogatást is „megnyerte” a Meir kabinet azzal, hogy eleget tett Washington kérésének. Mindemellett a döntés helyességét az is alátámasztja, hogy ez alkalommal szinte biztosan nem sikerült volna olyan eredményeket elérni, mint a hatnapos háborúban, hiszen az egy rendkívül jól megtervezett és végrehajtott akció volt, amelyre több évig készült az IDF, míg 1973-ban csak mint sürgősségi megoldás merült fel.

IV.4.2. A konfliktus („B”)

A jom kippuri háború tehát 1973. október 6-án relatíve váratlanul és felkészületlenül érte Izraelt. Az IDF már a kezdetektől kétfrontos háborúra kényszerült az összehangolt déli egyiptomi és északi szíriai támadások miatt. A hatnapos háborúval ellentétben, amikor Izrael lepte meg szomszédjait, most a zsidó államot lépték meg azok – és ahogyan 1967-ben Izrael támadt és az arabok védekeztek, úgy 1973-ban ez is fordítva történt. Az pedig, hogy egyáltalán az izraelieknek volt idejük behívni a tartalékosokat és megerősíteni a haderejüket, annak volt köszönhető, hogy az 1967-ben elfoglalt területek egyrészt méretük, másrészt földrajzi adottságaik, valamint az azokon kiépített védelmi vonalak által biztosítani tudták az oly lényeges (bár a védelmi vonalak meglététől elvárthoz képest jóval kevesebb) időt a hátszám számára (mindehhez azért természetesen szükség volt az izraeliek hősiességére is az elsöprő túlerővel szemben).

A háborúban – habár több arab ország, köztük Jordánia is részt vett – a könnyebb összehasonlíthatóság kedvéért csak a legfontosabb szembenálló felek, azaz Izrael, Egyiptom és Szíria képezi a vizsgálat alapját jelen fejezetben. A fegyveres konfliktus elején az alábbi volt a felállítás:

	Állomány	Harci repülőgépek	Tüzérségi eszközök	Harcokocsik
--	-----------------	--------------------------	---------------------------	--------------------

³³⁸ Sachar: i.m. 755. o.

Izrael	375.000 fő (jelentős része tartalékos)	kb. 400 db (100 db F-4 Phantom II vadászgép és 150 db A-4E Skyhawk könnyű támadó harcigép, Super Mystère vadászbombázók, Mirage IIC vadászrepülő, IAI Nesher bombázó)	746 db	kb. 2000 db (M50 és M51 Sherman, M48 és M60 Patton, AMX- 13, Centurion, T-54 és T-55)
Egyiptom	650.000 fő (ebből 200.000 fő kelt át a Szezei- csatornán)	385 db (Mig-17, Mig-19, Mig-21 vadászgépek, Szu-7 csapásmérő repülőgépek, Tu-16 közepes és Il-28-as könnyűbombázók)	1100 db	kb 1.700 db (T-34, T- 54, T-55, T-62, PT- 76)
Szíria	150.000 fő	kb. 300 db (Mig-17 és Mig-21 vadászgépek, Il- 28-as könnyűbombázók)	600 db	kb. 1.300 db (T-34, T- 54, T-55, T-62 illetve korábbi német II. világháborús modellek, pl. PZ-IV)

(Katonai képességek a jom kippuri háborút előtt)³³⁹

A fenti táblázatból megállapítható, hogy a háború előtt a szemben álló felek között Egyiptom és Szíria javára mind az előerő, mind a haditechnikai eszközök mennyisége tekintetében fölény állt fenn – minőség tekintetében azonban általánosságban az izraelieknél volt az előny.

³³⁹ A korábban hivatkozottakon túl: Saad El Shazly: The Crossing of the Suez, Revised Edition. American Mideast Research, 2003. 244. o. ; Gawrych: i. m. 13. o.

Az összehangolt, két fronton indított meglepetésszerű támadás,³⁴⁰ az izraeli vezetés hibás számításai,³⁴¹ valamint a szíriai és egyiptomi csapatok felkészültsége a háború első napjaiban komoly veszteségeket okozott az izraeli haderőnek. Az egyiptomiak célja elsősorban a Szezi-csatornán való átkelés, illetve annak keleti partján területek elfoglalása és megtartása volt – ettől azt várták, hogy olyan politikai folyamatokat indít be, amelyek végső soron elvezethetnek a Sínai-félsziget visszaszerzéséhez. Habár az egyiptomi csapatok fel voltak szerelve hordozható SA-6-os légvédelmi rakétarendszerekkel, amelyek az izraeli légierőnek jelentős veszteségeket okoztak a háború elején, és nagy mennyiségű kézi harckocsi-elhárító rakétával (az egyik legsikeresebb 9M14 Maljutka / AT-3 Sagger rakétarendszer volt) is, amelyek az izraeli páncélos képességek ellen voltak sikeresek, a kairói hadvezetés óvatosságából kifolyólag a csatorna nyugati partján elhelyezett SA-2 és SA-3 légvédelmi rendszerek hatótávolságán belül maradtak (egy támadási kísérletet leszámítva).³⁴² A művelet az „Badr” nevet kapta, melynek keretében (akárcsak korábban azt Izrael tette a hatnapos háborúban) először kiterjedt légi műveleteket hajtott végre Egyiptom a Sínai-félszigeten elhelyezkedő repterek és légvédelmi állások ellen mintegy 250 repülőgéppel.³⁴³ Ezt követte, illetve ezzel egyidejűleg zajlott a nagyszabású tüzérségi támadás, az izraeli homokerődítések lebontása nagynyomású vízágyúkkal, valamint a csatornán való átkelés. A Bar Lev védelmi vonal – tekintve, hogy felkészületlenül érte a támadás – az egyiptomi előre nyomulást csupán lassítani tudta, és előbb-utóbb 1973. október 7. napjának reggelére egy kivételével az összes erődítmény (ez volt a legészakabban elhelyezkedő Budapest Erőd³⁴⁴) egyiptomi kézre került, az elsődleges izraeli védelmi vonal elesett.

Szíria céljai kevésbé ismertek, ugyanakkor annyi bizonyos, hogy akárcsak Egyiptom a Sínai-félsziget, úgy Damaszkusz a Golán-fennsíkot, vagy annak jelentős részét vissza akarta szerezni.

³⁴⁰ A 150 km hosszú erődrendszer 15 db erődítményében (amelynek mintegy felét az izraeliek már korábban lezárták) mindösszesen mintegy 450 katona tartózkodott. Az azonnal bevethető harckocsik száma 300 db volt, azonban ezek távolabbi lokációkban állomásoztak, így az egyiptomi átkelés idején mindössze 3 db izraeli harckocsi állt rendelkezésre. Forrás: Van Creveld: i.m. 217-219. o.

³⁴¹ A háborút közvetlenül megelőző napon, 1973. október 15-én a védelmi miniszter és a vezérkari főnök találkoztóját követően az összes résztvevő úgy gondolta, hogy a Sínai-félszigeten elhelyezett 300 db harckocsi és a Golán-fennsíkon elhelyezett 200 db harckocsi minden lehetséges támadás visszaveréséhez elegendő – sőt, David Elazar, az IDF vezérkari főnök abban sem volt biztos, hogy nem reagálta-e túl ezen intézkedések megtételével a helyzetet. Az egyetlen jó döntés, amit ekkor az illetékes meghoztak, az a légierő teljes készenlétségbe helyezéséről szóló döntés volt, amely jelentősége abban rejlett, hogy ennek következtében ez a haderőnem a többivel ellentétben azonnal bevethető volt a háború korai szakaszában. Forrás: Van Creveld: i.m. 217-218. o.

³⁴² Van Creveld: i. m. 216. o.

³⁴³ Gawrych: i. m. 28. o.

³⁴⁴ Rabinovich: i.m. 363. o.

Szíria nagy erősszpontosítással, légi és tüzérségi támadásokkal kísért szárazföldi offenzívájában a harckocsiké volt a főszerep – amelyek egyik kiemelkedő tulajdonsága volt, hogy éjszakai harcra is alkalmasak voltak – szemben az izraeli harckocsikkal. Habár akárcsak a Sínai-félszigeten, a Golán-fennsíkon is hősiiesen ellenálltak az izraeliek, ráadásul a jobb képzettség, a vastagabb páncélzat és a kreativitás is mellettük szólt, a szíriaiak előre nyomulása megállíthatatlannak látszott.³⁴⁵ Itt kell megemlítenünk azt is, hogy a Golán-fennsíkon is rendelkezett Izrael kiépített erődrendszerrel (annak nyomvonala az Izrael és Szíria között a hatnapos háború után megkötött tűzszüneti vonal, az úgynevezett „lila vonal” volt), azonban ezt az akadályt a szíriaiak könnyen és gyorsan leküzdötték (nagy részét egyszerűen megkerülték) szándékolt funkcióját tehát ez sem volt képes betölteni.³⁴⁶ A szíriai erők egy része azonban végül 1973. október 9. napján visszavonult, amelynek oka a mai napig nem tisztázott. A lehetséges okok között szerepel egy sikeresnek vélt izraeli ellentámadás, de – és ennek valószínűsége a szerző álláspontja szerint is valószínűbb – az izraeli nukleáris elrettentés is. Annyi bizonyos, hogy abban, hogy az amerikaiak végül (Operation Nickel Grass néven) légihidat³⁴⁷ hoztak létre az izraeliek hadianyaggal történő ellátására (amely a háború végkimenetele szempontjából döntő jelentőségű körülmény volt), kiemelkedő szerepe volt annak, hogy Washington percepciója szerint abszolút reális volt az esélye izraeli részről a nukleáris fegyverek bevetésének.³⁴⁸

³⁴⁵ A szíriaiak 1.300 db harckocsija, 600 db tüzérségi lövege, 400 db légvédelmi ágyúja, 200 db légvédelmi rakétarendszere és mintegy 300 harci repülőgépe állt szemben az izraeliek 200 db harckocsijával. Forrás: Van Creveld: i. m. 214-220. o.

³⁴⁶ Ezen a fronton is 15 db erődítményt építettek az izraeliek, ezek közül a legjobban védett és felszerelt (például különböző elektronikai érzékelőkkel ellátott) a Hermon-hegyen lévő erőd volt, azonban ezt már a támadás első óráiban elfoglalták a szíriai különleges műveleti (kommandó) erők. A többi erőd megkerülése azt eredményezte, hogy ezek habár el nem estek, szerepük a továbbiakban már jelentéktelen volt. Forrás: Van Creveld: i.m. 223.o.

³⁴⁷ Az Operation Nickel Grass megindításáról Nixon elnök 1973. október 9. napján döntött, és az 1973. október 14. napjától 1973. november 14. napjáig tartott. A művelet keretében többek között F-4 Phantom II és A-4 Skyhawk harci repülőgépeket, M-60 harckocsikat, 155 mm-es önjáró lövegek, radarrendszerek, CH-53 helikoptereket és egyéb hadianyagokat kapott Izrael összesen több, mint 22.000 tonna összértékben. Meg kell említeni ugyanakkor azt is, hogy a szovjetek hasonló mértékben szállítottak hadianyagot mind Szíriának, mind pedig Egyiptomnak Forrás: Rabinovich: i.m. 357-364. o. ; El Shazly: i. m. 274–276. o.; Walter J. Boyne: Nickel Grass. In: Air Force Magazine, 1998, 81. évfolyam, 12. szám.

<https://www.airandspaceforces.com/article/1298nickel/> (letöltve: 2024.03.29.)

³⁴⁸ Az, hogy az izraeliek ekkorra rendelkeztek nukleáris fegyverekkel, a szakirodalomban nem vitatott tény. Az is több forrásból ismert körülmény, hogy a háború korai szakaszában, amikor akár a teljes izraeli vereség is reális opcióként szerepelt, az izraeli vezetés készülségbe helyezte a nukleáris töltetek hordozására is képes Jericho I típusú ballisztikus rakétáit és 13 db nukleáris töltettel szerelt fel F-4 Phantom típusú harci repülőgépeket. Vitatott ugyanakkor, hogy a Jericho I-esek ekkor alkalmasak voltak-e már a nukleáris töltetek hordozására, vagy sem. Feltételezhető ugyanis, hogy nem voltak ekkor még ezen képesség birtokában az izraeliek, viszont tudván, hogy az amerikaiak folyamatosan megfigyelésük alatt tartják az eseményeket, így akartak üzenni Washingtonnak a helyzet súlyosságát illetően. Forrás: Shlomo Aronson: The Politics and Strategy of Nuclear Weapons in the Middle East. State University of New York, 1992. 143-149. o.

A szíriai csapatok meghátrálása a jom kippuri háborúban döntő körülménynek bizonyult, ugyanis lehetőséget biztosított arra, hogy az izraeliek átvehessék a kezdeményezést, amely lehetőséggel éltek is – ráadásul a háború első pár napjában történt meddő ellentámadásokból tanulva taktikát is váltottak.³⁴⁹ A Golán-fennsíkon ezt követően az izraeliek előnybe kerültek, visszaszorították a szíriai erőket, akik Egyiptomhoz fordultak segítségért.³⁵⁰ Kairótól azt várták, hogy ossza meg az izraeli erőket egy támadással a Sínai-félszigeten, amellyel azonban Egyiptom egészen 1973. október 14. napjáig várt. A kivárás mögött az a körülmény állt, hogy az egyiptomiak nem akartak változtatni azon taktikájukon, hogy a csatorna nyugati partján elhelyezett SA-2 és SA-3 légvédelmi rendszerek hatótávolságán belül maradjanak, márpedig a szíriai kérésnek csak akkor tudtak eleget tenni, ha erről a védelemről lemondanak. Ezzel tisztában volt az izraeli hadvezetés is, és a vezérkari főnök, David Elazar éppen azért döntött úgy, hogy a Golán-fennsíkon indít ellentámadást, hogy az egyiptomi erőket „átcsalogassa” a csatornán, így kiszolgáltatva azokat a most már felkészülten várakozó izraeli erőknek.³⁵¹ Az elképzelés működött, az átkelő egyiptomi erők rendkívül jelentős veszteségeket szenvedtek: 250 db harckocsit veszítettek, miközben az IDF mindössze 4db-ot (illetve ezen kívül néhány tucat megsérült, de javítható volt).³⁵²

A Golán-fennsíkon tehát sikerült visszaverni a szíriai támadást, sőt, egy idő után az izraeli hadoszlopok már Damaszkusz felé vették az irányt, miközben a Sínai fronton 1973. október 15. napján átkeltek az IDF erői és hídfőállást alakítottak ki a Szuezi-csatorna nyugati partján, így

³⁴⁹ Ugyan tudvalévő volt már a háborút megelőzően is, hogy a szíriai csapatok nagy mennyiségű harckocsi-elhárító rakétával rendelkeznek, az első napok ellentámadási kísérletei során ezt nem vették figyelembe. Az 1973. október 11. napján kezdődő ellentámadás során a harckocsik már nem önmagukban indultak rohamra, hanem egy több ezer tüzérségi lövedék által biztosított „tűzdozban”, valamint a harckocsik kiegészültek az őket kísérő páncélozott csapatszállító harcjárművekkel, amelyekkel egyetemben igyekeztek minden tüzérségi megfigyelő állásnak alkalmasnak gondolt célpontot megsemmisíteni. Forrás: Van Creveld: i.m. 226. o.

³⁵⁰ Fontos megemlíteni, hogy Egyiptom mellett Szíria Irakra is számíthatott. Bagdad ráadásul jelentős erőket küldött a Golán-fennsíkra: mintegy 60.000 katona, a teljes iraki haderő harckocsi állományának kétharmada, harci repülőgépeinek háromnegyede, valamint különleges műveleti egységei is részt vettek a harcokban. Az első csapatok már 1973. október 12. napján elérték a frontot, az IDF hadoszlopai oldalsó részén (ez az ekkor már ellentámadásban lévő izraeli erőket némiképp defenzívebb pozícióba kényszerítette), azonban sikereket (elsősorban a rossz hadvezetési döntésekből kifolyólag) nem tudtak elérni. Az iraki erők veszteségei 835 fő halott, 73 eltűnt személy, 271 sebesült, valamint 26 repülőgép, 111 harckocsi és páncélozott csapatszállító harcjármű, valamint 250 egyéb jármű volt. A gyors (Irakot nem értesítették előre a tervezett támadásról) és jelentős segítség tehát a hadvezetési döntések és az időtényező miatt csak marginális szerepet játszottak a harcok során, azonban Irak tettekrezségét bizonyította – Bagdad így izraeli részről továbbra is távoli, de valós ellenségként volt számon tartva. Forrás: Pesach Malovany: Wars of Modern Babylon – A History of the Iraqi Army from 1921 to 2003. University Press of Kentucky, 2017. 47. o.

³⁵¹ Hanoch Bartov: Dado –48 Years and 20 Days. Ma'ariv Book Guild, 1981. 147. o.

³⁵² Van Creveld: i.m. 226. o.

lehetőségük nyílt az itt elhelyezett légvédelmi rendszerek, hadianyag raktárak támadására, valamint a háború végéig a 3. egyiptomi hadsereg bekerítésére és esetleges megsemmisítésére is – amelyet végül csak az egyiptomi szempontból igen jól időzített fegyverszünet akadályozott meg.³⁵³

Az ENSZ Biztonsági Tanácsa ugyanis 1973. október 22. napján a 338-as számú határozatában tűzszünetre szólította fel a feleket, amelynek betartására két nappal később ismét felhívta a figyelmüket a 339-es számú határozatában, de mivel mindennek ellenére a harcok tovább folytatódtak, végül az ENSZ BT 340-es számú határozatát követően hallgattak csak el a fegyverek. Ez utóbbi 1973. október 26. napján lépett életbe – és ezen tűzszüneti felhívás sikeressége mögött elsősorban az amerikai, illetve szovjet nyomás állt³⁵⁴ – és ezzel a minden résztvevőtől súlyos áldozatokat követelő jom kippuri háború véget ért.

Mielőtt azonban a veszteségek összesítésére sor kerülne, fontos megemlíteni a légierő és a haditengerészet háborúban betöltött szerepét is, hiszen ezen haderőnemek is (kiváltképpen a légierő) hozzájárultak az izraeli győzelemhez.

Mint azt már korábban említettük, az izraeli légierőt a háború kitörése felkészülten érte, így az első napokban kiemelkedő szerepet töltött be. Ahogyan azonban mindkét fronton az ellenséges csapatok előre nyomultak, annál nehezebbé volt a légierő helyzete is. A háború kitörése után közvetlenül több feladatot is a légierőnek kellett ellátnia: egyrészt biztosítania kellett a hazai légtér teljeskörű ellenőrzését annak érdekében, hogy oly fontos mobilizáció gyorsan és megszakítás nélkül végbe tudjon menni, valamint emellett támadnia is kellett a Sínai-félszigeten és a Golán-fennsíkon is. Előbbi esetében elsősorban a csatornán való átkelésre használt hidak lerombolása volt a cél (amelyeket azonban az egyiptomiak gyorsan pótoltak), utóbbi arcvonalon azonban kiemelkedő szerep hárult a légierő harci repülőgépeire, amelyek elévülhetetlen érdemeket szereztek a szárazföldi csapatok légi támogatásában és a szíriai hadoszlopok feltartoztatásában, a támadás lassításában. Mindazonáltal – főleg az SA-6-os

³⁵³ Gawrych: i. m. 71-74. o.

³⁵⁴ A szovjetek ekkor már közvetlen beavatkozással fenyegettek, miközben az USA lehetőséget látott abban, hogy az egyiptomi vezetés Washingtonnal is felvette a kapcsolatot annak érdekében, hogy biztosítsa a tűzszünetet. Az amerikaiak úgy gondolták, hogy amennyiben képesek kontrollálni az izraeli lépéseket, úgy Egyiptomot bizonyos mértékben közelebb hozhatják magukhoz, és eltávolíthatják őket a szovjetektől. Forrás: William B. Quandt: Peace Process – American Diplomacy and the Arab–Israeli Conflict Since 1967. University of California Press, 2005. 119-124. o.

mobil légvédelmi rakétarendszer hatására a veszteségek olyannyira magasak voltak (1973. október 6-9 napja között mintegy 100 db harci repülőgép semmisült meg, azaz három nap leforgása alatt Izrael Állam elveszítette légierője támadókapacitásának kb. 25%-át), hogy féltő volt az is, hogy olyan állapotba kerül az izraeli légierő, hogy már a saját területek feletti sem fogja tudni biztosítani a légi fölényt. Éppen ezért a taktika megváltoztatására került sor: tudván, hogy a kritikusabb arcvonalnak a Golán-fennsík számít, így a légierő erre összpontosított, és a szárazföldi csapatok direkt légi támogatása helyett a szíriai hátországot és utánpótlás vonalakat kezdte el támadni.³⁵⁵ Ezt követően döntő szerephez már nem jutott ez a haderőnem, azonban az vitathatatlan, hogy a háború első három napjában a légierő felkészültsége és áldozatkészsége mentette meg az országot a még súlyosabb veszteségektől.

A haditengerészet a jom kippuri háború alatt az előző fegyveres konfliktusok során betöltött szerepéhez képest jelentősen nagyobb szerepet kapott – bár még így is marginális jelentőséggel bírt. Rá kell világítani ugyanakkor, hogy az 1967-es hatnapos háborút követően az izraeli haditengerészeti képességek kiemelkedő minőségi fejlődésen estek át: a második világháború idejéből származó eszközöket 12 db Saar osztályú rakétás naszád váltotta fel, amely kiegészült még 2 db nagyobb Reshef osztályú rakétanaszáddal. Ezek mindegyike a saját fejlesztésű Gabriel típusú hajó elleni rakétákkal voltak felszerelve, valamint olyan rádióelektromos berendezésekkel is el voltak látva, amelyek lehetővé tették a szovjet Styx hajóelleni rakéták jelentette fenyegetés leküzdését – így az azokat hordozó, az egyiptomi és szíriai haderőnél hadrendben tartott Komar és Ossa osztályú rakétanaszádok nem tudták kihasználni, hogy elméletben nagyobb hatótávolságú fegyverzettel rendelkeznek. A jom kippuri háború során nagy hordejeű haditengerészeti eseményekre nem került sor, a műveletek hajóegységek összecsapásaiból, hajóegységek partmenti célpontok és kikötők ellen irányuló akcióiból, különleges műveleti (kommandós) vállalkozásokból, illetve más haderőnemek haditengerészeti hadműveletekkel kapcsolatos megmozdulásainak támogatásából, valamint ezek kombinációjából állt – a mérleget tekintve pedig általában fölényes izraeli sikereket hozott.³⁵⁶ Az izraeli haditengerészet olyannyira jól szerepelt, hogy 19 egyiptomi vagy szíriai hadihajót semmisített meg, amelyekből 10 db rakétanaszád volt – miközben egyetlen veszteséget sem kellett elkönyvelnie.³⁵⁷

³⁵⁵ Van Creveld. i.m. 226-227. o.

³⁵⁶ Rabin: i.m. ; Illés András: Az Izraeli Haditengerészet fejlődése és története (1967–1973) 3. rész : a fejlesztések vizsgálja: A jom-kippuri háború. In: Belvedere Meridionale, 2005, 17. évfolyam, 7-8. szám. 17-25. o.

³⁵⁷ Chaim Herzog: The War of Atonement – The Inside Story of the Yom Kippur War. Little, Brown and Company, 1975. 269. o.

Megállapítható, hogy a jom kippuri háború során a többi haderőnem céljaiba, műveleteibe minden eddiginél jobban integrált formában került sor a haditengerészet alkalmazására. Kijelenthető az is, hogy az izraeli fegyvergyártás szempontjából a Gabriel hajó elleni rakéták sikere pozitív fejlemény volt, amely megalapozta annak hosszú távú fejlesztését.³⁵⁸

A jom kippuri háború során – mint azt korábban említettük – a veszteségek mind élőerő, mind pedig haditechnika szempontjából magasak voltak az összes résztvevő vonatkozásában. Az alábbi táblázat a háborús veszteségeket mutatja meg:

	Állomány	Harci repülőgépek	Harckocsik
Izrael	kb. 2.800 halott, kb. 8.800 sebesült (375.000 főből, azaz kb. 0,75% halott, kb 2,35% sebesült)	32 db F-4, 53 db A-4, 11 db Mirage és 6 db Super Mystère, összesen 102 db harci repülőgép (kb 400 db-ból, azaz mintegy 20%; az F-4-esek és az A-4-esek mintegy 30 %-a megsemmisült)	Kb. 400 db megsemmisült, (2000 db-ból, azaz kb. 25%), 600 db időlegesen harcképtelenné vált (tehát a harckocsi állomány fele vagy megsemmisült, vagy átmenetileg nem volt harcképes)
Egyiptom	kb. 5.000-15.000 halott, és a szíriaiakkal együtt kb. 18.000-35.000 sebesült (200.000 fő kelt át a Szezi-csatornán, a teljes, 650.000 fős haderőt nézve tehát kb 0,8-2,3% halott, a Szezi-csatornán átkelő erőket nézve 2,5-7,5% halott)	kb. 341-514 db ³⁵⁹ (1.700 db-ból, azaz kb. 20-30%)	2.250-2.300 db, amelyből 400 db jó állapotban került az IDF-hez és később hadrendbe is állították őket. (3.000 db-ból, az kb. 75%)

³⁵⁸ Napjainkban is gyártják a típust, jelenleg a Gabriel V típus a legfejlettebb változata.

³⁵⁹ Ezek közül 334 db-ot légi harc során, mindössze 5 db izraeli harci repülőgép elvesztése árán sikerült megsemmisíteni. Forrás: Herzog, 1975: i.m. 260. o.

Szíria	kb. 3.000-3.500 halott, és az egyiptomiakkal együtt kb. 18.000-35.000 sebesült (a 150.000 fős haderőt tekintve tehát kb. 2-2,3% halott,)		
Egyéb	A háborúban részt vettek iraki, jordániai és marokkói alakulatok is. Irak veszteségei 278 halott és 898 sebesült, míg Jordánia veszteségei 23 halott és 77 sebesült volt		

(Veszteségek a jom kippuri háborúban)³⁶⁰

A konfliktusban a szuperhatalmak szerepe – akárcsak eddig mindig – jelentős volt. Az USA és a Szovjetunió, habár éppen a déttente időszaka tartott, ezen a hadszíntéren ellentétes oldalon álltak. A Szovjetunió Szíria és Egyiptom, míg az USA Izrael szövetségeseként tűnt fel, és szerepük elsősorban a haditechnika és a hadianyag-ellátás biztosítása, valamint a diplomáciai erőfeszítések terén volt jelentős. Az érdekelletét a két szuperhatalom között a hatnapos háború óta nem változott, a szovjetek továbbra is az amerikai befolyást igyekeztek csökkenteni a régióban, míg az USA fenn kívánta tartani vezető szerepét, és csökkenteni a szovjet befolyást.

A diplomáciai erőfeszítéseket mindkét fél tett. Az amerikaiaknak a háborúban több célja volt: biztosítani Izrael győzelmét (mindenképpen el akarták kerülni, hogy egy éven belül még egy szövetségüket egy(kettő) harmadik világ béli, szovjetek által támogatott diktatúra győzze le, mint történt az Dél-Vietnámmal), formális béketárgyalásokat létrehozni az arab államok és Izrael között, és amennyire lehetséges, a szovjetek szerepét mérsékelni.³⁶¹ Moszkva ezzel szemben az arab országok győzelmében volt érdekelt, azonban a háború előrehaladtával (látva, hogy szövetségesei a jelentős támogatás ellenére veszíteni fognak) már csak arra koncentráltak, hogy Izrael és az USA „ne nyerje túl magát”. Ennek keretében az izraeli nukleáris fenyegetés észlelése ellensúlyozásaként nukleáris fegyvereket küldtek az alexandriai kikötőbe, valamint

³⁶⁰ Források a korábban hivatkozottakon túl: Alex Woolf: i. m. 27-34.o. ; Rabinovich: i.m. 497. o.?

³⁶¹ Fredrik Logevall - Andrew Preston: Nixon in the World American Foreign Relations 1969-1977. Oxford University Press, 2008. 126-141.o.

igyekeztek a tűzszünet mielőbbi betartását elérni (amely a 3. egyiptomi hadsereg túlélésének záloga is volt egyben)– az amerikaiakkal közösen. Fontos rögzíteni, hogy Szadat a tűzszünet ellenőrzésére közös szovjet-amerikai kontingens felállítását indítványozta, azonban ezt a Fehér Ház elutasította. Ezt követően, látván, hogy az izraeliek a tűzszünet ellenére továbbra is támadnak, a szovjet végül kilátásba helyezték a közvetlen beavatkozást.³⁶² Ezt követően mind az USA, mind pedig a Szovjetunió érőátcsoportosításokat hajtott végre a Földközi-tengeren, hogy egy esetleges eszkaláció esetén minél gyorsabban be tudjanak avatkozni az eseményekbe.³⁶³

Az amerikaiak a háború végén közvetlen kapcsolatban voltak Egyiptommal (amely már korábban is igyekezett távolodni a Moszkvától), így ismertek voltak előttük az igényeik. Miután Izrael túlélése és győzelme biztosított volt, Washington (elsősorban Henry Kissinger külügyminiszter) már a hosszú távú célokat szem előtt tartva igyekezett Jeruzsálemet visszafogni, megakadályozni, hogy az bekerítse és legyőzze a 3. egyiptomi hadsereget.³⁶⁴ Ez végül sikerült, és az egyiptomiak elfogadták a közvetlen béketárgyalások megindítását, mint az Izraelhez fűződő viszony rendezésének és a béke megkötésének módját.³⁶⁵

A nemzetközi diplomácia szempontjából érdemes kiemelni a tényt, hogy habár a szovjetek kilátásba helyezték a közvetlen beavatkozást (akárcsak 1956-ban és 1967-ben), és a korábbiaknál tovább eszkalálták a részvételüket a konfliktusban (csapatösszevonások, nukleáris fegyverek telepítése), azonban ténylegesen nem kívántak közvetlen résztvevői lenni annak, és kiszélesíteni sem szándékoztak azt. Moszkva (habár minden korábbinál fejlettebb konvencionális és nukleáris képességekkel rendelkezett) nem kívánta kirobbantani a harmadik világháborút Egyiptom miatt. Sőt, mi több, Brezsnyev kifejezetten dühös is volt Szadatra és az alábbiakban foglalta össze véleményét:

³⁶² Quandt: i.m. 121.o., Tim Naftali: CIA reveals its secret briefings to Presidents Nixon and Ford. 2016.08.26. <https://edition.cnn.com/2016/08/26/opinions/secret-briefings-to-presidents-from-cia-naftali/> (letöltve: 2024.03.29.)

³⁶³ Rabinovich: i.m. 479-490. o.

³⁶⁴ Israeli State Archives: 23-25 October: Continued Fighting Brings the Super-Powers to the Brink of Confrontation <https://catalog.archives.gov.il/en/chapter/23-25-october-continued-fighting-brings-the-super-powers-to-the-brink-of-confrontation/> (letöltve: 2024.03.29.) ; 26-28 October: From War to Political Struggle-the Third Army Crisis Leads to Talks with the Egyptians. <https://catalog.archives.gov.il/en/chapter/26-28-october-from-war-to-political-struggle-the-third-army-crisis-leads-to-talks-with-the-egyptians/> (letöltve: 2024.03.29.)

³⁶⁵ Rabinovich: i.m. 492-497. o.

„Az évek során több ésszerű megoldást ajánlottunk nekik (az araboknak). De nem, harcolni akartak. Rendben! Szolgáltattunk nekik (hadi)technológiát, a legújabbat, olyat, amilyen még a vietnámiaknak sem volt. Kétszeres fölényük volt a harckocsik és repülőgépek terén, háromszoros a tüzérség tekintetében, valamint harckocsi-elhárító és légvédelmi rendszerek terén abszolút fölényük volt. És mi történt? Ismét legyőzték őket. Ismét segítségért kiáltottak hozzánk. Szadat éjszaka kétszer is felébresztett telefonon és azt kérte >>Ments meg!<<. Követelte, hogy küldjünk szovjet csapatokat, azonnal! Nem! Nem fogunk értük harcolni.”³⁶⁶

Mindezen sorok jól példázzák, hogy a szovjeteknek ugyan az Izrael elleni, arab szövetségesei által indított háború nem állt érdekükben, azonban ahhoz a lehető legmodernebb fegyvereket biztosították– amikor azonban mindezen erőfeszítések ellenére sem sikerült a harctéren sikert aratni, a Szovjetunió támogatása elérte határát; a további eskaláció egyszerűen túl nagy ár lett volna azért, hogy azáltal USA befolyását esetlegesen csökkenteni tudják. A levantei szubkomplexum tehát továbbra is fontos színtere volt a két szuperhatalom versengésének, azonban globális összevetésben elsődlegesnek semmiképpen sem volt mondható, a közvetlen konfrontációt lehetőségét egyikük sem vállalta érte. A keleti és nyugati blokk versengése szempontjából tehát a jom kippuri háború és annak eredménye három tényezőn múlott: a haditechnikai eszközök minőségén, a szemben álló csapatok morálján, és nem utolsósorban (közvetett módon) a nukleáris fegyvereken.

Fontos rögzíteni, hogy a hatnapos háborúval ellentétben, amikor egyik szuperhatalom sem eszközölt fegyverszállításokat a szövetségeseinek, a jom kippuri háború során mindkét fél aktív hadianyag-ellátója lett szövetségeseinek³⁶⁷, tehát ebből a szempontból bizonyos mértékig egyfajta anyagháború is kialakult a felek között. A konfliktus maga haditechnikai szempontból abból a tekintetből figyelemre méltó, hogy a korábbi háborúkhöz (1948, 1956, 1967) képest Izrael, illetve Egyiptom és Szíria is a korszínvonalához képest relatíve ekkor rendelkezett a

³⁶⁶ Anatoly Chernyaev: Diary of Anatoly Chernyaev, 1973. National Security Archive, 2013. 69. o.

³⁶⁷ Ráadásul szovjet katonák is részt vettek a harcokban, igaz számuk alacsony volt. Mivel nem hivatalosan voltak jelen, így a kevés szovjet áldozat (számukat 20 főre becsülik, ráadásul magas rangú tisztek is voltak közöttük, mint Sipakov és Golovkin vezérezredesek) nem váltott ki megtorlást, valamint a viszonylag jelentős számú hadifogoly is gyorsan hazatért, hiszen minden félnek érdekében állt ez. A közvetlen szovjet beavatkozás egyetlen kézzelfogható eredménye az volt, hogy a Szpecnaz két rajtaütés során megszerzett két darab izraeli Centurion harckocsit, amelyeket a Szovjetunióba szállítottak tanulmányozásra. Forrás: Edgar O'Ballance: No Victor, No Vanquished – The Yom Kippur War. Barrie & Jenkins, 1979. 165-166. o.; Isabella Ginor – Gideon Remez: The Soviet–Israeli War, 1967–1973 – The USSR's Military Intervention in the Egyptian-Israeli Conflict. Oxford University Press, 2017. 337-346. o. ; Bruce D. Porter: The USSR in Third World Conflicts – Soviet Arms and Diplomacy in Local Wars 1945-1980. Cambridge University Press, 1986. 135. o.

legfejlettebb haditechnikai eszközökkel. A szembenálló haderők a két szuperhatalom, túlnyomórészt a szovjet és az amerikai fegyveripar által előállított eszközöket használta, míg ezzel szemben korábban Izrael fő támogatója a csúcstechnológiás haditechnikai eszközök terén (pl. vadászgépek) Franciaország volt.

A jom kippuri háború – Izrael Állam ezidáig utolsó államközi háborúja – mindezek mellett izraeli szempontból a legnehezebb és legköltségesebb fegyveres konfliktusnak tekintendő. Ez elsősorban nem a haditechnikai és élőerő veszteségek nominális értékei és százalékos értékei miatt van így. Az az arányszám, amely jól szemlélteti a jom kippuri háború nehézségi fokát, az a harci cselekmények során elesett izraeli katonák és a hadműveletekben résztvevő arab hadosztályok arányszáma. Ez az 1956-os szuezi válság idején 76:1-hez, az 1967-es hatnapos háború során 98:1-hez, míg az 1973-as jom kippuri háború vonatkozásában 200:1-hez volt. Emellett, habár lakosságárányosan a többi konfliktushoz képest nincsen radikális különbség, de a 100 fő halott/nap nominális adat is jól szemlélteti a háború intenzitását.³⁶⁸

IV.4.3. A konfliktus után („C”)

A katonai biztonság terén a jom kippuri háború – habár azt Izrael győztesként fejezte be – jelentős problémákra mutatott rá. Ugyan az 1967-ben kialakult védhetőbb határok és a nagyobb stratégiai mélység megmaradt, azonban látható volt, hogy az eddigi struktúrák hatékonyan hosszú távon nagy valószínűséggel nem tarthatók fenn – ráadásul a legnagyobb ellenség, Egyiptom is változtatni látszott álláspontján az Izraelhez fűződő viszonyában.

Egyiptom és Szíria a hatnapos háborútól eltérően a jom kippuri háborút „emelt fővel” vesztették el, a korábbi megalázó vereséggel szemben ezúttal ők is jelentős veszteségeket okoztak az izraelieknek, így a belpolitikában is védhetőbb volt vereség ténye. Ennek megfelelően kormányváltásokra nem került sor (mindenhol megtalálták a vereség „személyi felelőseit”, akik természetesen nem az ország első emberei voltak).^{369,370}

³⁶⁸ Van Creveld: i.m. 234-235. o.

³⁶⁹ Zeev Schiff: October Earthquake – Yom Kippur 1973. University Publishing Projects, 1974. 194-195. o. ; Rabinovich: i. m. 506-507. o.

³⁷⁰ Izraelben – mivel a győzelem ellenére is hatalmas kudarcként élték meg a háborút – a hibák kivizsgálására és a fő felelősök megnevezésére létrehozták az Agranat Bizottságot, amely jelentésében szintén nem politikai, hanem a katonai és hírszerzési vezetőket találta elsősorban felelősnek a kudarcért. Mindazonáltal a jelentést követő tiltakozások (amelyek kiváltó oka az volt, hogy a lakosság jelentős része nem értett egyet az abban

A szuperhatalmakat, illetve azok befolyását tekintve érezhető változás volt, hogy Kairó a háborús vereséget követően eltávolodott Moszkvától, ezáltal a Szovjetunió lehetőségei az USA mozgásterének csökkentésére a levantei szubrégióban jelentősen szűkültek. Történelmi távlatból vizsgálva kijelenthető, hogy a hatnapos háború és a jom kippuri háború közötti időszak volt az, amikor a szovjetek ezen alrégió, illetve az egész Közel-Kelet vonatkozásában a legjelentősebb befolyással rendelkeztek, azonban az izraeliek győzelmével Washington hegemoniája megerősödött, Moszkva szerepe pedig leértékelődött. Mindazonáltal az is tény, hogy a szovjetek nem hagyták el az alrégiót, mivel egyrészt Szíria továbbra is a legfontosabb közel-keleti szövetségesük maradt, valamint fokozták a PFSZ-nek nyújtott (már korábban is meglévő) támogatások volumenét.³⁷¹

Ami azonban kiemelendő, az nem a szuperhatalmak, hanem az olajtermelő országok, elsősorban az olajtermelő arab országok válaszlépése a konfliktusra. Mint az közismert, az olajtermelő arab országok a háború és annak amerikai támogatása miatt olajembargót vezettek be, a kőolaj ára ennek következtében rövid időn belül mintegy négyszeresére emelkedett, amelynek jelentős gazdasági következményei globális szinten jelentkeztek. Egyrészt a nagy olajtermelő országok jelentős bevételekre tettek szert, másrészt világszerte inflációs nyomás keletkezett, harmadrészt pedig ennek legnagyobb vesztesei a nagy nyersanyag igényű, elavult technológián alapuló iparral rendelkező keleti blokk országai voltak. Mindez a tekintetben számít fordulópontnak, hogy bár korábban is voltak a kőolaj ellátásban sokkok (pl. az iráni olajipar államosítása Moszaddek által az 1950-es évek elején vagy a szuezi válság 1956-ban), valamint embargók is (legutóbb a hatnapos háborúra adott válaszként), 1973-ra jutott el a

foglaltakkal) következtében végül Golda Meir miniszterelnök és Moshe Dayan védelmi miniszter (akiket sokan elsődleges felelősöknek tartottak) lemondott posztjáról.

³⁷¹ A KGB kiemelten kezelte a palesztinok kérdését, olyannyira, hogy az önálló palesztin államiségra való törekvést, és magát a palesztin identitást egyes vélekedések szerint tulajdonképpen ők „találták ki”. Annyi bizonyos, hogy még Rashid Khalidi, a palesztin identitás nemzetközileg elismert szakértője is azon az állásponton van, hogy az első világháborút megelőzően nem létezett palesztin identitás az arab gondolkodásban, és hogy sok arab a cionisták fejlesztései miatti jobb élet reményében költözött erre a területre más közel-keleti arab országból. Az is tény, hogy az 1947-es 181-es számú ENSZ közgyűlési határozat a nyugati parti területeket Júdea és Szamária/Szamária néven tünteti fel, és az is, hogy meghatározó, a környező arab országok lakosságától eltérő identitás a hatnapos háborúig nem jött létre. A palesztin Birzeit Egyetem professzora, Nazmi Al-Jubeih is úgy vélekedik, hogy palesztin identitás nem érthető meg az izraeli-palesztin konfliktus ismerete nélkül. Ezen kívül az első szakirodalmi forrás, amely a palesztinok kifejezést használja, 1972-ből származik (Journal of Palestine Studies). Mindemellett az is ismert, hogy mind Yasser Arafatot, mind pedig a Palesztin Hatóság jelenlegi vezetője, Mahmoud Abbast erős szálak fűzték a KGB-hez. Arafatnak a szovjet titkosszolgálat kreált hamis identitást (megváltoztatták a szülőhelyét, hogy született palesztinnak tűnjön), ő maga Moszkvában kapott képzést, az általa vezetett Fatah és PFSZ pedig szintén a szovjetektől tett szert pénzre, kiképzésre, fegyverekre. Forrás: Eli B. Cohen: The KGB and Anti-Israel Propaganda Operations. In: Informing Science The International Journal of an Emerging Transdiscipline, 2019, 22 évfolyam. 157-182. o.

globális kőolajkereskedelem olyan szintre, hogy nélkülözhetetlenné vált a közel-keleti olaj, és bármilyen embargó vagy szállítás kiesés potenciálisan nagy árfelhajtó hatást eredményezett. Innentől kezdve tehát a kőolajtermelés és szállítás számottevő érdekérvényesítési eszközzé lépett elő, azaz „élesedett az olajfegyver”, amelyet már az USA nem tudott semlegesíteni.³⁷²

Lényeges a jom kippuri háború után az arab országok, elsősorban Egyiptom részéről jelentkező békekötési szándék megjelenése, amely korábban nem volt meg. Ez – habár a béke még csak később realizálódik – jelentős változás volt ugyan, azonban az alapvető bizonytalanság a felek között nem szűnt meg, így az izraeli biztonságpolitika fókuszja továbbra is a katonai biztonságon és az állami szereplőkön maradt; márcsak azért is, hogy hasonló események ne ismétlődhessenek meg. A védelempolitika terén Izrael legnagyobb nyugati fegyverbeszállítója az USA maradt, és a hazai hadiiparnak fejlesztése is folytatódott.³⁷³

Hadászati szempontból elmondható, hogy az IDF-nek a jom kippuri háború során két fronton, és akárcsak a hatnapos háború során, különböző földrajzi terepeken, valamint hadászati és harcászati pozíciókból kellett kiterjedt műveleteket végrehajtania. Különbség azonban az 1967-es eseményekhez képest, hogy egyrészt a távolságok (főleg a déli, sínai-félszigeti fronton) nagyobbak voltak, másrészt az, hogy kiépített védelmi vonalakkal rendelkezett az izraeli haderő, tehát sokkal defenzívebb stratégiát kellett követniük – igaz azonban, hogy a kiépített védelmi vonalak nem tudták ellátni eredeti szerepüket (ez nem azok adottságai, hanem a rossz politikai döntéshozatal miatt történt). Harmadrészt fontos eltérés, hogy miközben a hatnapos háború során nem volt olyan külső hatalom, amely a konfliktus során hadianyaggal látta volna el a feleket, addig a jom kippuri háború során Izrael (és az arab országok is) számíthattak a külföldi utánpótlásra.

A jom kippuri háború tanulságaként az izraeliek leszűrték, hogy habár alapvető változásra a haderőtervezés során továbbra sincs szüksége, azonban a harckocsik és a légierőn kívül nagyobb hangsúlyt kell fektetni a gépesített lövészetekre, valamint a légvédelmi, a harckocsi-elhárító és logisztikai eszközökre – elsősorban azért, mert a sivatagi, nyílt terepen

³⁷² Fontos rögzíteni ugyanakkor, hogy a jom kippuri háború szerepe az olajválságban – habár ürügynek kiváló volt – sokadlagos volt. Az, hogy az embargó ilyen „sikeres” legyen, előfeltétel volt az „ideális” piaci környezet, amely elsősorban a korábban mindig meglévő amerikai tartalékok kimerülése, valamint az élénk kereslet miatt éppen előállt. A nagy olajtermelő országok egyébként már korábban is áremelést szorgalmaztak, azonban ez az amerikai ellenálláson akkor még elbukott, és ürügy hiányában lekerült a napirendről. Deák András: A sérülékeny hegemon – Energiafüggőség és érdekérvényesítés az amerikai külpolitika rendszerében. *Külügyi Szemle*, 2011, 3. szám. 38-53. o.

³⁷³ Rabin: i. m.

történő hadviselésben kulcsfontosságú harckocsik és harci repülőgépek támogatása és megóvása.

Összefoglalásként elmondható, hogy a jom kippuri háború hatása a levantei szubkomplexum biztonsági struktúrájára hozzávetőlegesen a hatnapos háborúéval azonos. A korábbi központi biztonsági probléma, azaz Izrael léte az izraeliek győzelmével megmaradt, azonban a komplexum külső szereplői vonatkozásában az USA javára történő erőeltolódáshoz vezetett. Az alrégió belső szereplőinek elsődleges célja a hatnapos háborút követő időszakéval azonos maradt, elsősorban az 1967-ban elveszített területeiket kívánták visszaszerezni; azonban a vereség hatására ezt egyre inkább diplomáciai, semmint katonai eszközökkel kívánták elérni. Szükséges megemlíteni mindezek mellett azt a tényt is, hogy a jom kippuri háborúban (szerencsére csak közvetett módon) Izrael nukleáris képességei is szerepet játszottak. E tekintetben a jom kippuri háború Izrael Állam modern kori történelmében fontos mérföldkő. Ettől fogva ugyanis egyértelművé vált a zsidó állam ellenségei számára, hogy a nukleáris képességekkel rendelkező Izraelnek sem a megsemmisítése, sem a katonai erővel történő legyőzése nem lehet reális céljuk, mivel ez esetben valószínűsíthetően nukleáris csapás/csapások elszenvedői lennének. Igaz, hogy a hatnapos háború óta a környező (és a távolabbi) arab államok egyre inkább kénytelennek mutatkoztak elfogadni a zsidó állam létét, és az egyiptomiak a jom kippuri háború során „csupán” a Sínai-félszigetet, a szíriaiak pedig valószínűsíthetően „csak” a Golán-fennsíkot akarták vissza/elfoglalni, azonban a háború első napjainak eseményei után még Izrael katonai legyőzése, akár megsemmisítése sem volt kizárható. Az pedig nem lehet kétséges, hogy amennyiben az egyiptomi és szíriai hadseregek erre módja és lehetősége lett volna (értsd: nem kockáztatták volna egy nukleáris csapás lehetőségét), a kezdeti célok nagy valószínűséggel módosultak volna.

Habár biztosan nem tudjuk, hogy a szíriaiak miért nem nyomultak tovább, amikor még lehetőségük volt rá, az a feltételezés, miszerint a nukleáris csapás lehetősége készítette őket erre, valószínű indoknak számít. Amennyiben ezt igaznak fogadjuk el, úgy kijelenthető, hogy Izrael ezt a háborút jelentős részben és közvetett módon ugyan, de a katonai nukleáris programjának köszönhetően tudta végül fölényesen megnyerni. Ha azonban abból indulunk, hogy a szíriaiak nem emiatt álltak meg, akkor is ugyanúgy helytálló az előbbi kijelentés, hiszen az amerikaiak is a nukleáris opció felmerülése végett döntöttek végül az Operation Nickel Grass megindítása mellett, hiszen tartottak attól, hogy Izrael nukleáris fegyvereket használ majd.

Mindebből kifolyólag megállapítható az is, hogy jom kippuri háború során bebizonyosodott, hogy Izrael létének végső biztosítékai, a nukleáris képességei. Ezt a tényt az ellenségei is

belátták és a mai napig szem előtt tartják – és nagyrészt ebben keresendő a válasz arra a kérdésre is, hogy miért nem vívott államközi háborút 1973 óta Izrael, és miért értékelték fel az állam alatti szereplők, elsősorban a különböző (palesztin, libanoni, stb.) terrorszervezetek, valamint bizonyos szempontból az államok feletti szereplők (elsősorban az ENSZ és szakosított szervei) a zsidó állam elleni tevékenységek során.

V. Az első libanoni háborútól az „arab tavaszig”: az állam alatti szereplők felemelkedése

V.1. Az első libanoni háború (1982)

V.1.1. A konfliktus előtti állapotok („A”)

Izrael helyzete a közel-keleti RBK-ban, illetve annak levantei szubrégiójában a jom kippuri háborút követően jelentősen módosult. Negatívum volt a zsidó állam számára, hogy a „legyőzhetetlenségük illúziója” megszűnt, pozitívum volt azonban az, hogy ismét győztesként kerültek ki az államközi fegyveres konfliktusból. A jom kippuri háború emellett olyan bel- és külpolitikai folyamatokat indított el, amely korábban nehezen elképzelhető eseményekhez vezettek. Egyrészt a korábban az izraeli belpolitikában domináns Munkapárt többek között emiatt került története során először ellenzékbe az 1977-es választások során (ezzel pedig az izraeli politikum „jobbra tolódásában” is kiemelt szerepet játszott), másrészt pedig az 1973 októberi események vezettek el a későbbi békekötéshez Egyiptommal (amely az arab országok közül elsőként törte meg a khartoumi csúcson elfogadott „három nem” elvét), azaz az úgynevezett „földet a békéért” alapú békekötések kezdődátuma is ez. Ezzel együtt ugyanakkor a zsidó államnak le kellett mondania olyan területekről (Sínai-félsziget) a későbbi béketárgyalások során, amelyet a hatnapos háború során szerzett meg, és amelynek birtoklása kulcsszerepet játszott abban, hogy a jom kippuri háborút győztesként tudta befejezni³⁷⁴ – tehát ha úgy tetszik, jelentős engedményekre is kényszerült.³⁷⁵

³⁷⁴ Ne feledjük a Szezei-csatorna mint természetes határ, Sínai-félsziget területi nagysága által biztosított stratégiai mélység szerepét, valamint a kiépített védelmi vonalak jelentőségét.

³⁷⁵ E körben fontos rámutatni, hogy a Sínai-félszigetnek nem csak mint katonai ütközőzóna volt jelentősége, hanem a kőolaj és földgáz ellátásban is kiemelkedő szerepet játszott. Az 1967-es megszállást követően a félszigethez tartozó területek földgáz és kőolaj termelése képes volt kielégíteni az éves izraeli energiaigény negyedét. E körben tehát gazdasági, energiabiztonsági szempontból is jelentős engedmény volt a Sínai félsziget visszaszolgáltatása Egyiptomnak. Forrás: Sujata Ashwarya: Israel's Mediterranean Gas Governance – Evolution

Az Izrael Állammal szemben meglévő biztonságpolitikai problémaforrásokat górcső alá véve megállapítható, hogy az 1973-1982 közötti időszakban erőteljes kettőség jellemzi a helyzetet. Egyrészt az államközi konfliktus valószínűsége (elsősorban Egyiptom és Szíria vonatkozásában) valamelyest csökkenni látszott ugyan, de továbbra is ez volt tekinthető a legjelentősebb fenyegetésnek – miközben a Jordániából kiűzött, ekkor már elsősorban legfőképpen Szíria (és a Szovjetunió) támogatását élvező PFSZ libanoni jelenléte, valamint az ottani zavaros politikai helyzet következtében történő térnyerése egyre nagyobb veszélyt jelentett. Ebből a szempontból az 1973-1982 közötti időszak a PFSZ, mint állami alatti szereplő biztonságpolitikai jelentőségének felemelkedésnek időszaka. Mindazonáltal itt kell megemlíteni, hogy a PFSZ libanoni jelenlétének jellegzetességei (amelyről később még szót ejtünk) egyfajta atipikus állami alatti szereplői (kvázi-állami, fél-állami, pseudo-állami) minőséget biztosítottak a szervezetnek. Emellett a már korábban is ellenségként megjelenő Irakban Szadám Huszein pánarab nacionalizmusra épülő rendszere (a Ba'ath párt volt lényegében az állampárt) a jom kippuri háborút követő olajár-robbanás következtében gazdaságilag is jelentősen megerősödött; az így megnövekedett forrásokat pedig részben katonai fejlesztésekbe csatornázták – ez pedig a zsidó állam számára még azzal együtt is rendkívül kedvezőtlen folyamat volt, ha Irak elsődleges stratégiai céljainak súlypontja a Perzsa-öböl térségére esett.

Izrael számára védelempolitikai szempontból elsődleges feladat volt, hogy a jom kippuri háborúból leszűrt tanulságok alapján megerősítse, újraépítse haderejét, valamint azt olyan képességekkel egészítse ki, amelyek az ellenséges országokkal szembeni technikai fölényt biztosítani tudja. Ennek keretében jelentős bővítések, fejlesztések és beszerzések valósultak meg a szinte minden területen és kiemelt kérdéssé vált a légierő és a haditengerészet hatótávolságának növelése, tehát tulajdonképpen az ország erőkitívési képességeinek fejlesztése is. A korábbi hírszerzési hibákat szem előtt tartva előterébe került a különböző SIGINT és COMINT hírszerzési képességek, szenzorok, korai előrejelző eszközök beszerzése is.

Az alapvetően harckocsikra támaszkodó szárazföldi erők koncepciója megmaradt, de a harckocsik mellett egyre nagyobb szerepet kaptak a gépesített lövészek képességei is. 1973 és

of Domestic Regulations and Emerging Regional Issues. In: Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies, 2017, 11. évfolyam, 4. szám. 76-78. o.

1982 között a harckocsik száma 1.700 db-ról 3.600 db-ra ra emelkedett (mintegy 210%-os növekedés), míg a páncélozott csapatszállító harcjárművek száma 3.000 db-ról 8.000 db-ra módosult (több mint 260%-os emelkedés). Az eszközállomány tekintetében a Super Sherman harckocsikat kivonták a hadrendből, újabb változatú M-60-asokat vásároltak, valamint hadrendbe állt a saját fejlesztésű Merkava is (ezenkívül használtak még korábban zsákmányolt T-54-es, T-55-ös és T-62-es harckocsikat is). Emellett a harckocsik vonatkozásában egy koncepcionális innovációt is éltre hívtak a jom kippuri háború tapasztalatai. Ekkortól kezdődik ugyanis meg az úgynevezett reaktív pácélzat kifejlesztése, amely egy, a harckocsit a páncéltörő eszközöktől védő aktív védelmi rendszer (tulajdonképpen a becsapódó lövedék energiáját egy ellenirányú robbantás energiájával semlegesíti). Az első ilyen védelmi eszközt a világon az IDF-ben rendszeresítették, „Blazer” néven.³⁷⁶ A tüzérségi eszközök száma a jom kippuri háború előtti 746 db-ról 2.000 db-ra nőtt, amelyek mintegy 25%-a amerikai M-113-as modell volt. A korábbi M-107-es és M-109-esek mellé hazai fejlesztésű 155 mm-es lövegek csatlakoztak (Soltam-68/71), ezek egészültek ki M-110-es 203 mm-es lövegekkel és 122mm-290mm-es űrméretig rakétasorozatvetőkkel. A jom kippuri háborúból izraeli oldalról jobbra hiányzó harckocsi-elhárító képességek fejlesztésére M-47 Dragon és BGM-71 TOW rendszerek beszerzése történt meg. Emellett az M-16-os gépkarabélyok vásárlásával és a saját fejlesztésű (Ak-47-esen alapuló) Galil gépkarabély elterjedésével az IDF történetében először az elsődleges kézfegyver tekintetében is az ellenséges haderők fölé tudtak kerekedni az izraeliek. Emellett a műszaki egységek új hídvető és aknamentesítő eszközöket kaptak. Mindezen technikai fejlesztéseket jelentős létszám növekedés is kísérte. A hivatásos katonák száma 1973-ban 115.000 fő, 1977-ben 164.000 fő és 1982-ben már 170.000 fő volt, míg a tartalékosoké ugyanezen időpontokban 300.000 fő, 400.000 fő és 540.000 fő volt.³⁷⁷ Ha mindezt a teljes lakosságra vetítve nézzük (3.338.000 fő, 3.653.000 fő, 4.064.000 fő) akkor az alábbi eredményeket kapjuk:

	1973	1977	1982
Lakosság	3.338.000	3.653.000	4.064.000
Hivatásosok száma (fő)	115.000	164.000	170.000
Hivatásosok aránya a lakossághoz viszonyítva	3,4 %	4,5 %	4,2%
Tartalékosok száma	300.000	400.000	540.000

³⁷⁶ Tóth Barnabás: A harckocsik passzív védelmének fejlődés története 1. In: Hadtudományi Szemle, 2011, 4. évfolyam 3. szám. 48-54. o.

³⁷⁷ Van Creveld: i. m. 246-248. o.

Tartalékosok aránya a lakossághoz viszonyítva	9%	11%	13,3%
Hivatásosok és tartalékosok száma összesen (fő)	415.000	564.000	710.000
Hivatásosok és tartalékosok aránya összesen a lakossághoz viszonyítva	12,4%	15,4%	17,4%

Ezentúl itt érdemes megemlíteni a zsidó telepek témakörét is. Ezeket katonai szempontból megerősítették, és olyan tervek is voltak, hogy harckocsi-elhárító/páncéltörő képességekkel lássák el a telepek lakosságát, hogy egy esetleges támadás esetén az ellenséges harckocsik ellen fel tudjanak lépni.³⁷⁸ Az ötlet nem volt irracionális – hiszen a jom kippuri háború egyik tanulsága pontosan az volt, hogy a harckocsik ellen a kézi páncéltörő képességek hatékonyak lehetnek, amennyiben a harckocsikat nem kíséri gyalogság és nem fedezi tüzérségi tűz³⁷⁹ – azonban gyakorlatban sohasem került tesztelésre.

A haditengerészet vonatkozásában is minőségi ugrásról lehet beszélni. A régebbi Saar-I osztályú rakétanaszádokat Saar-II és Saar-III osztályú rakétanaszádok váltották fel (összesen 10 db volt hadrendben), amelyek később 9 db Saar-IV/Reshef osztályú rakétanaszáddal egészültek ki, 19 db-ra emelve a haditengerészet hadihajóinak számát. A hajók fegyverzete tekintetében a jom kippuri háborúban remekül teljesítő Gabriel rakétarendszerek továbbfejlesztésre kerültek (az Mk 2 és Mk3 változatok nagyobb töltetekkel, jobb elektronikával és hosszabb hatótávolsággal rendelkeztek), és kiegészültek az amerikai Harpoon látótávolságon túli hajó elleni rakétarendszerekkel és saját fejlesztésű Barak légvédelmi rakétarendszerekkel. Egyes hajókat emellett 20mm-es, radar vezérelt Vulcan-Phalanx ágyúkkal szereltek fel, amelyek alkalmasak voltak a tengeren áthaladó föld-föld rakéták megsemmisítésére. Ezenkívül a partraszállási képességeket bővítendő két légpárnás vízi jármű is beszerzésre került.³⁸⁰ Ezek a fejlesztések a saját felségvizek megvédésén és a közeli ellenséges kikötők elleni támadások végrehajtásán túl már egyéb erőkitétési képességek kialakítását is célozták. A partraszállási képesség kiépítése, a föld-föld rakéták tengeren történő megsemmisítése és az ellenséges hajók látótávolságon túli megsemmisítése is azt a célt szolgálták, hogy az ország határaitól minél messzebb tudják elérni a céljukat, a harcérintkezés a saját határoktól minél messzebb történjen.

³⁷⁸ Van Creveld: i.m. 245-246. o.

³⁷⁹ A harckocsik védelme (páncélvastagság, reaktív páncélzat stb.), illetve a páncéltörő képességek versengése folyamatos, és napjainkban is meghatározó. Aktuális példát hozva, a 2022-ben indult orosz-ukrán háború első szakaszában kiemelkedő szerepet játszottak az amerikai Javelin rakéták, amelyekkel az ukrán erők nagy számú orosz harckocsit pusztítottak el, így megtörve a támadás lendületét.

³⁸⁰ Van Creveld: i.m. 247-249. o.

Ezen képességek tehát a tengeren voltak hivatottak elérni egyfajta puffer-zóna kialakítását (ahogyan azt a szárazföldön pl. a Sínai-félsziget töltötte be).

A légierő harci gépeinek száma a korábbi 400 db-ról mintegy 700 db-ra emelkedett (75%-os növekedés), összetételét tekintve pedig az F-4 Phantomok mellé nagyobb számban kerültek saját fejlesztésű Kfirek, az igazán jelentős minőségi ugrást azonban az amerikai F-15-ös vadászgépek és az F-16-os vadászbombázók érkezése jelentette.³⁸¹ Természetesen az elmúlt több, mint 40 évben számtalan módosításon estek át ezek az eszközök, azonban konstrukciójuk időállóságát jól mutatja, hogy a mai napig ez a két modell adja az izraeli légierő gerincét. Összehasonlításképpen az egyébként kiváló F-4 Phantom és A-4 Skyhawk modellek nagyjából egy évtizedig (1968-1977), míg a francia harci repülőgépek hozzávetőlegesen ugyanennyi ideig (1956-1967) voltak képesek betölteni ugyanezt a szerepet. Az F-15-ös és F-16-os modellek kimagasló manőverezési és elektronikai képességeit (célmegjelölés és tűzvezetés) az IDF 6 db EC-2 Hawkeyes légtérelőző repülőgéppel egészítette ki (amely elektronikai hadviselési képességekkel is rendelkezett). Ezek megfelelő integrálása a parancsnoki láncba olyan előnyöket biztosított az izraelieknek, amellyel arab ellenségeik nem rendelkeztek. A légierőhöz tartozó helikopter képességek tekintetében beszerzésre kerültek egyrészt a harcoksi-elhárítási feladatokra alkalmas, TOW-ok hordozására képes AH-1G/S Cobra és MD-500 Defender modellek. Emellett a légiszállítási kapacitások bővítése érdekében és az ellenség hátszárjában való csapásmérés miatt további amerikai CH-53-as helikopterek érkeztek. Ezenkívül a korábban elhanyagolt csapatszintű légvédelem MIM-72A/M48 Chaparral légvédelmi rakétarendszerrel és FIM-43 Redeye hordozható légvédelmi rakétákkal (mindkettő amerikai gyártmány) bővült. A légierő hatótávolságának növelése érdekében két dolog történt: egyrészt a régi DC-3 Dakota és Nord Atlas szállítógépek szerepét (azok hadrendbe tartása mellett) a nagyobb hasznos terhet nagyobb távolságba szállítani képes C-130 Herkulesek váltották fel, másrészt az erőketvitési képesség földrajzi határának további kitolása érdekében régi Boing 707-es utasszállítókat alakítottak át légi utántöltő gépekké és légi irányító központokká, valamint hírszerzési feladatokra alkalmas eszközökké.³⁸²

Mindezek mellett a jom kippuri háború tapasztalatai az izraeli légi – elsősorban a légi támadó – hadviselési módban is jelentős változásokat hoztak. Tanulság volt ugyanis, hogy az ellenség

³⁸¹ Van Creveld: i.m. 247-249. o.

³⁸² Van Creveld: 247-250. o.

légvédelmi rakétarendszerei valós fenyegetést jelentenek a drága, fontos és nehezen pótolható harci repülőgépekre (vadászgépekre, vadászbombázókra), ezen fenyegetést pedig valamiképpen hatástalanítani szándékoztak az izraeliek. Ebből kifolyólag olyan megoldást kerestek, amellyel az ellenséges légvédelmet könnyen és relatíve olcsón fel lehet deríteni, annak figyelmét le lehet kötni, valamint adott esetben meg is lehet semmisíteni. Így született meg az izraeli drón/ UAV (Unmanned Aerial Vehicle, azaz pilóta nélküli légi jármű) program, valamint az IDF úgynevezett SEAD (Suppression of Enemy Air Defenses, azaz az ellenséges légvédelem elnyomása) képessége.³⁸³

A cél egyértelmű volt: inentől fogva az IDF-nek nem csak azt kellett tudnia megvalósítania, hogy megvédje az ország területét, és annak határain kívülre helyezze a fegyveres konfliktusok megvívásának lokációját (offenzív-defenzív stratégia), hanem képesnek kellett lennie az állam határaitól távol is csapásmérésre. Ennek két kiemelkedő példája volt az 1976-os, Ugandában, az entebbei repülőtéren végrehajtott túsmentő akció³⁸⁴, valamint az Irakban, Bagdad mellett található osiraki atomreaktor ellen végrehajtott 1981-es légicsapás, amelynek célja az iraki atomprogram megakasztása volt.

Utóbbi előzménye az volt, hogy Bagdad 1976-ban Osiris osztályú kísérleti atomreaktort vásárolt Franciaországtól, ez pedig aggodalommal töltötte el a zsidó államot, mivel attól tartott, hogy Irak valódi céljai nukleáris fegyverek megszerzésére irányulnak. Az iraki atomprogram 1959-ben indult és 1960-ban már megállapodást is kötöttek a Szovjetunióval nukleáris létesítmények létrehozásáról. Ez meg is valósult, Al-Tuvajtában 1978-ra kiterjedt komplexum épült, amely reaktora 5MW-os teljesítménnyel és 80%-os dúsítottságú uránnal működött. Azonban a szovjetek alapos felügyeletet gyakoroltak a munkafolyamatok felett, így az irakiaknak nem volt lehetőségük katonai felhasználásra elegendő uránt vagy plutóniumot szerezniük. Ekkor olyan eladó után néztek, akitől olyan technológiát tudtak vásárolni, amely képes ezt a képességet biztosítani, és végül 1975-ben Franciaországgal sikerült megállapodniuk

³⁸³ Ann Rogers – John Hill: *Unmanned – Drone Warfare and Global Security*. Pluto Press, 2014. 24-28. o.

³⁸⁴ 1976. június 27. napján az Air France Tel-Avivból Párizsba tartó járatát szélsőbaloldali palesztin (Palesztin Népi Felszabadítási Front) és nyugatnémet (Forradalmi Sejték) terroristák eltérítették (Athénban szálltak fel a gépre). A gépet előbb Líbiába, majd Uganda fővárosába, Kampalába, az entebbei repülőtérré irányították, ahol az izraeli állampolgárok és a zsidó származásúak kivételével mindenkit szabadon bocsátotta. Előbbiek szabadságáért cserébe (izraeli és nyugati börtönökben lévő) 53 palesztin fogoly szabadon bocsátását követelték. A túsokat végül egy izraeli különleges műveleti különítmény szabadította ki, Benjamin Netanyahu jelenlegi miniszterelnök bátyja, Yonatan Netanyahu vezetésével (aki az akció során életét vesztette). A művelet során, amely az Operation Thunderbolt nevet kapta, C-130 Hercules szállítógépeket alkalmaztak.

meg egy modern, Osiris osztályú kutatóreaktor megvásárlásáról. Eredetileg Bagdad egy 500 megawattos gázhűtésű grafitos reaktort akart venni, amely eladását a franciák megtagadták, mivel az ilyen típusú eszközt – habár erőművekként is működtek – főként plutónium előállítására használták (40 kg-ot lehetett belőle évente kinyerni).³⁸⁵ Habár vannak olyan szakértők, akik szerint különböző okok miatt a franciák által Osiraknak³⁸⁶ nevezett kutatóreaktor nem volt alkalmas nukleáris fegyverek előállítására (vagy legalábbis sokkal több időre lett volna hozzá szüksége, mint ahogy azt például Izrael állította),³⁸⁷ illetve az irakiak végig hangoztatták, hogy programjuk békés célú,³⁸⁸ sok jel nem ebbe az irányba mutatott. Az előbb említett körülményeken túlmenően fontos azt is megemlíteni, hogy ugyan az osiraki valóban kutatóreaktor volt, ami elvileg tudományos célokat szolgált, de egy olyan fajtáját képviselte a kutatóreaktoroknak (MTR – Material Test Reactor), amely azt vizsgálta, hogyan reagálnak a reaktorokban használt különböző anyagok az őket ért sugárzásra. Az ilyen kutatóreaktorokat az erőművek építésére képes államok azért építették, hogy a kapott eredményeket felhasználhassák fejlesztéseik során.³⁸⁹ Mivel azonban Irak nem volt képes atomerőművek építésére, egy ilyen eszköz beszerzése (főleg, hogy állítólag ez volt az első lépés a saját, békés célú atomprogramja létrehozásához) teljesen logikátlan lépés volt. Ugyanakkor ha elfogadjuk, hogy a cél a katonai felhasználás volt, már indokolható a választás: a reaktor fűtőanyaga ugyanis magasan dúsított uránt tartalmaz, illetve a benne végzett kísérletek során plutónium keletkezik; mindkét anyag alkalmas nukleáris fegyver előállításához (emellett a 70 MW teljesítménye a korszakban a civil felhasználású atomreaktorok átlagos teljesítményével egyezett meg, amely kutatóreaktorhoz képest igen nagy teljesítménynek számít).³⁹⁰ Izrael már a kezdetektől igyekezett mindent megtenni³⁹¹ az iraki atomprogram szabotálása érdekében,

³⁸⁵ Uri Bar-Joseph – Michael Handel – Amos Perlmutter: *Two Minutes Over Baghdad*. Routledge, 2004. 40-41. o.

³⁸⁶ A név az egyiptomi istenről, Oziriszről elnevezett reaktortípus és a megrendelő ország nevének (Irak) összevonásából jött létre. Forrás: Jed C. Snyder: *The Road to Osiraq – Baghdad's Quest for the Bomb*. In: *Middle East Journal*, 1983, 37. évfolyam, 4. szám. 567-568. o.

³⁸⁷ Richard Wilson: *Letters to the Editor*, <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2005/03/letters-to-the-editor/303727/> (Letöltve: 2024.03.29.); Richard C. Ragaini: *International Seminar on Nuclear War and Planetary Emergencies: 29th session*. 2003, World Scientific Publishing. 33. o.

³⁸⁸ Elaine Sciolino: *The Outlaw State – Saddam Hussein's Quest for Power and the War in the Gulf*. John Wiley & Sons, 1991. 152. o.

³⁸⁹ Bar-Joseph – Handel – Perlmutter: i. m. 42. o.

³⁹⁰ Lucien S. Vandenbroucke: *The Israeli Strike Against OSIRAQ – the dynamics of fear and proliferation in the Middle East*, In: *Air University Review*, 1984, September-October. 36. o.

³⁹¹ A Moszad már 1977-től összedolgozott az IDF 8200-as SIGINT-ért felelős egységével és a haderő technikai igazgatóságával. Az együttműködés eredményeképpen sikerült azonosítani azokat a kulcsszavakat és kifejezéseket, amelyeket figyelniük kellett a nemzetközi távírhálózaton, illetve a Bagdad-Párizs nemzetközi telefonhívások lehallgatása alkalmával. Az így megszerzett információk alapján először célzott szabotázs akcióval próbálták jelezni a franciák, hogy a reaktor leszállítása nem volna megfelelő lépés: 1979. április 6. napján robbanás történt abban a franciaországi létesítményben, ahol a reaktor egyes alkatrészei várták, hogy

azonban végül megoldást csak a katonai erő alkalmazása jelentett.³⁹² Az izraeli csapást 8 db, nem sokkal korábban szerzett F-16A vadászbombázó végezte, gépenként 2 db darab Mk-84-es nagyjából 900kg-os bombával; őket 6 db F-15A kísérte.³⁹³ Ez a csapás sikeres volt, és habár Irak és Franciaország megegyezett a létesítmény újjáépítéséről, ez egyéb tényezők miatt végül soha nem valósult meg.³⁹⁴ Az is igaz ugyanakkor, hogy maga a támadás még jobban megerősítette Szaddám Huszein nukleáris fegyverek megszerzésére irányuló vágyait, és tanulva az esetből, a föld alá költöztette létesítményeit.³⁹⁵ Fontos azonban azt is látni, hogy az osiraki reaktor bombázásával Izrael időt nyert, és végül a történelem igazolta, hogy az Operation Opera nem volt hiába való, hiszen Irak nem tudott szert tenni atomfegyverekre, ami nagy fegyvertény lehetett volna mind az irak-iráni, mind pedig az Öbölháború során. Az osiraki atomreaktor elleni támadás mindemellett az úgynevezett Begin-doktrína létrejöttének dátuma

elvigyék őket Bagdadnak. Ennek hatására az eladó olyan klauzulát foglalt a szerződésbe, amely biztosította volna szakértői számára a helyszíni ellenőrzést tíz éven keresztül. Ez azonban az izraeliek számára elégtelen volt, így más módszerekhez folyamodtak. 1980 június 14. napján egy párizsi hotelben holtan találták Yehia El-Mashadot, az iraki atomprogram egyiptomi állampolgárságú vezetőjét. Az egyetlen állítólagos tanú (egy prostituált) nem sokkal később halálos cserbenhagyásos gázolás áldozata lett. Ezután a reaktoron dolgozó francia és olasz cégek vezetői, mérnökei is fenyegető leveleket kaptak, valamint bombatámadás érte ez egyik olasz beszállító központját is. Ezekből az akciókból Izrael Állam semmit nem ismert el hivatalosan, azonban a legtöbben a Moszadot sejtik a történetek mögött. Forrás: Dr. Rafael Ofek: "Operation Opera" – Intelligence Behind-The-Scenes, <https://www.israeldefense.co.il/en/content/operation-opera-intelligence-behind-scenes> (Letöltve: 2024.03.29.); Anthony H. Cordesman: Iraq and the War of Sanctions – Conventional Threats and Weapons of Mass Destruction. Praeger, 1999. 606. o.; David Styan: France and Iraq – Oil, Arms and French Policy Making in the Middle East. Tauris, 2006. 134. o.; Don Peck: The Long Tradition of Killing Middle Eastern Nuclear Scientists, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2012/01/the-long-tradition-of-killing-middle-eastern-nuclear-scientists/251338/> (Letöltve: 2024.03.29.); Steven Hurst: United States and Iraq Since 1979 – Hegemony, Oil and War. Edinburgh University Press, 2009. 55. o.; Bar-Joseph – Handel – Perlmutter: i. m. xxviii. o.

³⁹² Érdekes tény, hogy ekkoriban már lezajlott az iráni iszlám forradalom, amely a zsidó államra a korábbi rendszerrel ellentétben ellenségként tekintett, az iraki elleni fellépésben (hiszen ekkor már az Irak és Irán hadban álltak háború) azonban érdekazonosság mutatkozott a két fél között. Az ebből fakadó együttműködés eredményeként először az irániak bombázták az osiraki reaktort 1980 szeptemberében (Operation Scorch Sword), amit azonban sikerült újraépíteni. Emellett az Operation Opera megindítása előtt egy magas rangú izraeli tisztviselő Párizsban találkozott Khomeini ajatollahal, ahol megtárgyalták az iráni támadás tapasztalatait, valamint megállapodtak, hogy vészhelyzet esetén az izraeli gépek leszállhatnak Iránban, Tabrizban. Ezt követően az akció előkészítése során az izraeli titkosszolgálat együttműködött az amerikaiakkal és az irániakkal is annak érdekében, hogy minél részletesebb információkkal rendelkezzenek a művelet megtervezése során. Forrás: Tom Cooper –Farzad Bishop: Target: Saddam's Reactor – Israeli and Iranian Operations against Iraqi Plans to Develop Nuclear Weapons. In: Air Enthusiast, 2004. 110. évfolyam, március-áprilisi szám. 2-6. o., 10-11. o.; Trita Parsi: Treacherous Alliance – The Secret Dealings of Israel, Iran, and the United States. Yale University Press, 2007. 107. o.

³⁹³ Whitney Raas – Austin Long: Osirak Redux? Assessing Israeli Capabilities to Destroy Iranian Nuclear Facilities, In: International Security, 2007, 31. évfolyam, 4. szám. 10-11. o.

³⁹⁴ Cordesman: i. m. 606. o.

³⁹⁵ Malfrid Braut-Hegghammer: Can an Attack Deny Iran the Bomb?, https://www.huffpost.com/entry/can-an-attack-deny-iran-t_b_572162 (letöltve: 2024.03.29.); Sammy Salama – Karen Ruster: A Preemptive Attack on Iran's Nuclear Facilities: Possible Consequences. James Martin Center for Nonproliferation Studies, 2004.08. 29. <https://web.archive.org/web/20101110092942/http://cns.miis.edu//stories/040812.htm> (letöltve: 2024.03.18.)

is, amely a mai napig meghatározza Izrael Állam közel-keleti politikáját. A doktrínát Menachem Begin az alábbiak szerint fogalmazta meg:

„Semmilyen módon nem hagyhatjuk, hogy egy ellenséges állam tömegpusztító fegyvereket fejlesszen ki Izrael lakossága ellen. Izrael állam polgárait a megfelelő időben és minden rendelkezésünkre álló eszközzel meg kell védenünk.”³⁹⁶

Mint azt korábban említettük, Izrael Állam történelme során mindig is igyekezett a technológiai és/vagy minőségi fölényét megtartani a katonai eszközök terén az ellenséges országokkal szemben, azonban a zsidó állam létének legvégső biztosítékai a nukleáris képességei – ugyanakkor ha egy ellenséges ország is szert tesz nukleáris arzenálra, úgy ezek a biztosítékok már nem jelentenek akkora előnyt, éppen ezért az erre irányuló törekvéseket Izraelnek mindenképpen meg kell akadályoznia. Ahogyan az 1973-as jom kippuri háborúban egyértelművé vált a nukleáris képességek szerepe, úgy a tanulságokat levonva a Közel-Kelet egyes államai szintén saját nukleáris arzenál kiépítésére kezdtek törekedni (köztük volt Irak, Líbia [habár Kaddáfí már korábban, 1970-ben próbált Kínán keresztül atomprogramot indítani],³⁹⁷ később pedig Szíria és Irán is), amelyek még inkább szükségessé tették az izraeli erőketitési képességek földrajzi kiterjesztését, hiszen külföldi, Izrael Állam határától adott esetben több ezer kilométerre fekvő célpontok ellen kellett (és kell a mai napig) csapásokat végrehajtani.

Mindehhez azonban rengeteg anyagi forrásra volt szükség. Míg az izraeli védelmi kiadások 1957-1966 között a GDP 8.7 %-át tették ki, ez a szám 1968-1972 között 21.3%, 1974-1981 között pedig már 26.3% volt – ráadásul az izraeli kiadásokkal majdnem egyező mértékű katonai segély érkezett Washingtonból is (ennek részben az volt az oka, hogy megakadályozza Izrael nukleáris profiljának bővítését). Nominálisan a költségek 1972-ben 1.247 milliárd USD-t, 1977-ben 4.27 milliárd USD-t, 1981-ben pedig 7.34 milliárd USD-t tettek ki, azaz a jom kippuri háború előtti évet és az első libanoni háborút megelőző évet összehasonlítva több mint 600%-

³⁹⁶ Israeli and Iraqi Statements On Raid On Nuclear Plant. 1981.06.09.

<https://www.nytimes.com/1981/06/09/world/israeli-and-iraqi-statements-on-raid-on-nuclear-plant.html>
(letöltve: 2024.03.18.)

³⁹⁷ Joshua Sinai: Libya's Pursuit of Weapons of Mass Destruction. In: The Nonproliferation Review, 1997, 4. évfolyam, 3. szám. 98. o.

os növekedésről volt szó.³⁹⁸ Ha az amerikai hozzájárulást nem vesszük figyelembe, akkor is elmondható, hogy az izraeliek 1972 és 1981 között a védelmi kiadásait megháromszorozták.

Mіндеzen idő alatt a környező arab államokban (Jordániát kivéve) jelentős változások történtek. Egy viszonylag hosszú, de eredményes folyamat végén Izrael és Egyiptom között békeszerződés jött létre, amelynek értelmében az izraeliek kiürítették a Sínai-félszigetet, és visszaszolgáltatták e területet az egyiptomiaknak. Egyiptom ezzel az első arab ország lett, amely békét kötött a zsidó állammal. Ezzel egyidejűleg (bár valójában ez a folyamat már a jom kippuri háború után megkezdődött) Egyiptom elveszítette az arab világban betöltött egyfajta vezetői szerepét,³⁹⁹ és 1981. október 6. napján a Muszlim Testvériségből kivált Egyiptomi Iszlám Dzsihad nevű terrorszervezet⁴⁰⁰ tagjai meggyilkolták Anvar Szadat elnököt, akit az a Hoszni Mubarak követett az elnöki székben, akinek hatalmát 2011-ben – a széles körű társadalmi elégedetlenséget kihasználva – javarészt szintén e Muszlim Testvériség döntötte meg. Mindazonáltal Izrael biztonság- és védelempolitikája szempontjából az egyiptomi fejlemények igen pozitívak voltak, hiszen az addigi legnagyobb ellensége jelentette veszély a békekötéssel megszűnt, és tulajdonképpen 1948 óta először, mintegy 30 évet követően a déli front elcsendesült és kisebb támadások, beszivárgások sem történtek. Mindez nem azt jelentette, hogy Kairó 180 fokos fordulatot vett volna a zsidó államhoz fűződő viszonyában, csupán a hazai, szubregionális, regionális és globális erőviszonyokat racionálisan felmérve belátta, hogy egy Izrael elleni újabb háború nem áll érdekében. Egyiptom elsődleges célja ugyanis a Sínai-félsziget visszaszerzése volt, ezt pedig katonai úton nem tudta elérni, még a helyi viszonylatban modern és ütőképes haderejével és a Szovjetunió, Szíria, illetve Irak hathatós támogatásával sem. Emellett egy újabb háború nem volt elképzelhető szuperhatalmi támogatás nélkül, amivel Egyiptom ekkor már nem rendelkezett, figyelembe véve a szovjetekkel való viszony megromlását. Bebizonyosodott az is, hogy hiába a szubregionális és regionális katonai együttműködés, Izrael legyőzése így sem lehetséges. Mindezt mérlegelve került sor végül a békekötésre, amely a napjainkig eltelt mintegy négy évtized alatt bizonyította, hogy azzal végülis mindkét fél jól járt.

³⁹⁸ Van Creveld: i. m. 244-246. o.

³⁹⁹ Bár igazi vezetője sohasem volt az arab világnak, Egyiptom Nasser hatalomátvételétől kezdődően a jom kippuri háborúig mégiscsak a legerősebb arab államnak számított, amely képes volt valamilyen szinten az arabok fő szószólójaként mutatkozni a nemzetközi közösség előtt.

⁴⁰⁰ Ez a szervezet a későbbi 2001. szeptember 11. napján végrehajtott terrortámadásokban is jelentős szerepet vállalt, az akkori terrortámadások egyik fő szervezője Mohammed Atta korábban az Egyiptomi Iszlám Dzsihad tagja volt. Forrás: Egyptian Islamic Jihad. Stanford Center for International Security and Cooperation (CISAC). https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/egyptian-islamic-jihad#_ftn26 (letöltve 2024.03.29.)

Röviden érdemes megemlíteni ugyanakkor a nem közvetlen szomszédnak számító Irakban, illetve Iránban lezajlott fejleményeket. Irakban a Ba'ath Párt már 1968-ban hatalomra jutott, Irak új elnöke Ahmed Haszan al-Bakr lett, alelnöke pedig Szaddám Huszein, aki végül riválisait háttérbe szorítva és/vagy megöletve végül 1979 júliusában vette át az ország irányítását.⁴⁰¹ Irak az iraki haderő mérete, Izraelhez fűződő ellenséges viszonya, valamint kiváltképp Irak azon szándéka, hogy tömegpusztító fegyverekre, illetve ezek célba juttatásához alkalmas eszközökre (elsősorban ballisztikus rakétákra) tegyen szert, az Egyiptommal kötött békét követően a zsidó állam elsődleges ellenségévé vált – és ezt a pozícióját az Öbölháború végéig megtartotta (amíg az ENSZ BT 687-es számú határozata alapján ezek a képességek leépítésre nem kerültek).⁴⁰²

Az Iránban 1978-ban indult, és végül 1979 februárjában győzedelmeskedő iszlám forradalom azonban Izrael számára az iraki eseményeknél hosszútávon sokkal jelentőségteljesebb változásokat hozott. Az izraeli-iráni kapcsolatok ugyanis mindaddig jók voltak, Irán jelentős mennyiségű olajat exportált Izraelbe, a két ország között létezett diplomáciai kapcsolat, és amellet, hogy Irán a második muszlim többségű ország volt, amely elismerte Izrael Állam államiségát, a perzsa állam fontos szerepet töltött be a még Ben Gurion által megálmodott, úgynevezett „periféria doktrínában”.⁴⁰³ Ezen – napjainkban már tulajdonképpen nem létező – doktrína megbomlása éppen Irán kiválásával kezdődött, és habár kezdetben az egyértelmű politikai fordulat – ti., hogy a zsidó állam létjogosultságát a iráni vezetés a mai napig nem ismeri el, és annak elpusztítására szólít fel – ellenére egyes érdekezónosságok mentén pragmatikus együttműködés folyt a két ország között,⁴⁰⁴ Szaddám bukását követően már egyértelműen Irán vált Izrael első számú (állami) ellenségévé.

Visszatérve a környező országokhoz, Szíriával, habár volt rá törekvés, nem sikerült békét kötni. Háfiz al-Aszad viszont hatalmon maradt, és vele (Szadattal ellentétben) a Szíriában ekkortájt

⁴⁰¹ William R. Polk: Under standing Iraq – A Whistlestop Tour from Ancient Babylon to Occupied Baghdad. I.B. Tauris, 2007. 115-120. o.

⁴⁰² Iran-Iraq: Ballistic Missile Warfare and Its Regional Implications – An Intelligence Assesment. <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp88t00096r000100120003-6> (letöltve: 2024.03.29.), Egyesült Nemzetek Szervezete Biztonsági Tanácsának 687-es számú határozata.

⁴⁰³ Ennek lényege az volt, hogy Izrael minél jobb kapcsolatokra törekedett a Közel-Keleti és Észak-Afrikai, nem arab államokkal (és etnikai csoportokkal), így ellensúlyozva azok nyomasztó fölényét. Ennek keretében elsősorban Törökországgal, Iránnal, a szíriai és iraki kurdokkal igyekezett megfelelő viszonyt kialakítani. Forrás: Yossi Alpher: Periphery – Israel's Search for Middle East Allies. Rowman and Littlefield, 2015.

⁴⁰⁴ Főként az iraki-iráni háború során volt jelentős az együttműködés. Izrael többek között az USA beleegyezésével amerikai fegyvereket adott el Iránnak, valamint jelentős hírszerzési együttműködés is volt a zsidó és a perzsa állam között (lásd a korábban említett, osiraki együttműködést). Forrás: Trita Parsi: i. m.

szintén megerősödő, terror- és gerillatevékenységbe fogó Muszlim Testvériség nem tudott leszámolni. Sőt, ő volt az, aki országában a Muszlim Testvériséget szinte teljesen megsemmisítette.⁴⁰⁵ Ugyanakkor a Háfiz al-Aszad – figyelembe véve, hogy ugyanazon pánarab eszme vezette, mint Szaddámot – lehetőséget látott hatalma kiterjesztésében a libanoni polgárháborúban. Ezzel pedig el is érkezünk Libanonhoz, mint az eddig „legcsendesebbnek” tekinthető szomszédos államhoz.

Libanonban a palesztin szervezetek már 1968-tól kezdődően használták az ország déli részeit, elsősorban a Hermon-hegyet – a szíriaiak hathatós támogatásával – az Izrael elleni kisebb-nagyobb támadásokra, amelyekre természetesen a zsidó állam ellencsapásokkal válaszolt; sokáig azonban ezek megmaradtak jól lokalizált, „adok-kapok” támadásoknak. Radikális változást mindebben a libanoni polgárháború hozott, amely kirobbanásának oka alapvetően az ország igen bonyolult politikai-vallási rendszerében keresendő.⁴⁰⁶ A polgárháború 1975-ben tört ki, és alapvetően azon félelem táplálta, hogy a keresztények túl nagy befolyásra tehetnek szert – mindebben azonban a Fekete Szeptember következtében Libanonba érkezett nagyszámú palesztin menekültnek és PFSZ tagnak is jelentős szerepe volt, ugyanis egyrészt megbontották az addig meglévő vallási megoszlási arányokat, valamint radikálisabb politikai nézeteket is „importáltak”⁴⁰⁷. Ennek következtében azonban az ország tulajdonképpen három részre szakadt. Bejrúttól délre a szíriaiak által támogatott⁴⁰⁸ (szunnita) palesztin csoportok gyakoroltak tényleges fennhatóságot (ezért hívták ezt a területet ekkortájt Fatahland-nek, és azért állítjuk, hogy a palesztin szervezetek az 1982-es libanoni háborúban nem számítanak klasszikus állam alatti szervezetnek, hiszen gyakorlatban egy adott terület és annak lakossága

⁴⁰⁵ A Muszlim Testvériség elleni harc legvéresebb fejezete az 1982. februárjában végrehajtott hamai mészárlás volt, amelyben áldozatul esett legalább 10.000-25.000 fő (többségük civil). Ha mindezt összevetjük a jom kippuri háború 3.000-3.500 főnyi szíriai veszteségével, akkor megállapítható, hogy legalább háromszor annyi szíriai halt meg a hamai mészárlás során, mint a jom kippuri háborúban. Forrás: Patrick Seale: *Asad of Syria – The Struggle for the Middle East*. University of California Press, 1989. 316-337. o. ; Robin Wright: *Dreams and Shadows – The Future of the Middle East*, Penguin Books, 2008. 212-263. o.

⁴⁰⁶ Az országot három nagy vallási csoport lakja: szunniták, síiták és maronita keresztények. Habár az ország 1926 óta köztársaság, és azóta kvóta alapú, konfesszionális rendszer jellemezte, a libanoni polgárháborúig a maronita keresztények élveztek bizonyos kiváltságokat, amelyet a muszlimok nem.

⁴⁰⁷ Henry Kissinger: *Years of Renewal*. Simon & Schuster, 1999. 1022. o.

⁴⁰⁸ Ez nem volt korlátok nélküli támogatás, sőt, a libanoni polgárháborúban viszonylag sok érdeklentét állt fent a PFSZ és Szíria között. Szíria ugyanis, habár támogatta a PFSZ Izrael elleni harcát, ellenérdekel volt abban, hogy Libanon szétváljon egy keresztények dominálta, Izrael és Nyugat barát északi részre és egy palesztin-libanoni radikális déli részre. Éppen ezért magára a szíriai megszállásra is az ország akkori keresztény (de Szíria felé húzó) elnökének, Suleiman Franjiyya kérésére történt. Forrás: Sela, 1997: i.m. 179-180. o.

felett is ellenőrzést gyakoroltak). Az ország keleti részét Szíria szállta meg,⁴⁰⁹ míg az ország maradék részén keresztény milíciáké volt a hatalom. Ebben a helyzetben, amiben libanoni központi kormány tulajdonképpen nem létezett és Libanon bukott állammá vált, a palesztinok lényegében teljes műveleti szabadsággal tevékenykedhettek, és anélkül használhatták egyfajta „ugródeszkának”, bázisnak, hátszónak egy állam területét, hogy nem kellett tartaniuk sem a lakosság nyomásától (akik nem őket támogatták, mint például egyes dél-libanoni síita muszlimok, drúzok, vagy keresztények, illetve ezek csoportjai, azok jobbra eszköztelenek voltak velük szemben⁴¹⁰), sem a központi hatalom fellépésétől – és nem utolsó sorban semmilyen felelősségre vonástól sem (elsősorban a központi hatalom katonai és politikai gyengeségéből kifolyólag).⁴¹¹

Mindez hatott az izraeli biztonságpolitikai tervezésre is. Először robbant ki ugyanis egyrészt polgárháború a zsidó állam szomszédságában, másrészt pedig először – és eddig utoljára – alakult úgy, hogy az állam alatti (pseudo-állami) szereplő palesztin terrorszervezetek ellen helyi, szintén állam alatti szövetségeseket tudott Izrael a maga oldalára állítani. Ennél is tovább menve, az izraeli katonai hírszerzés, az AMAN égisze alatt Dél-Libanonban sikerült létrehozni a Dél-Libanoni Hadsereg (South Lebanon Army – SLA) elnevezésű, keresztények dominálta milíciát, amely egészen a 2000-ben lezajlott (minden szempontból elhibázott) Libanonból történő izraeli kivonulásig fontos szerepet töltött be Dél-Libanonban.⁴¹²

Ezen körülmények között, 1978 márciusában palesztin terroristák a tengerről, Észak-Libanonból indulva, Haifa déli részére érkezve beszivárogtak Izrael területére, megöltek egy amerikai turistát, majd elfoglaltak egy, a Földközi-tenger partvonalán közlekedő buszjáratot. Végül csak Tel-Aviv környékén tudták őket semlegesíteni az izraeli erők (amely azért jelentős fiaskónak volt tekinthető izraeli részről), az terrorakció pedig összesen 37 halálos áldozatot követelt.⁴¹³ Erre válaszul a Begin-kormány megindította az Operation Litani névre keresztelt

⁴⁰⁹ Teljesen csak a Taifi Egyezményt megszegve 2005-ben vonultak ki a szíriai csapatok az országból, és 2008-ig nem is ismerte el Szíria Libanont független államnak, hanem Nagy-Szíria részének tekintette. Forrás: Herzog, 2005: i.m. 344. o.

⁴¹⁰ Miután a PFSZ dél-libanoni falukból támadta Izraelt, így Izrael ezen területekre mért válaszcsepást, amely a helyi lakosságot is negatívan érintette, azonban fegyvertelenként nem volt sok lehetőségük az ellenállásra, és a PFSZ harcosainak kiűzésére. Forrás: Robert Fisk: Pity the Nation – The Abduction of Lebanon. Thunder's Mouth Press / Nation's Books, 2002. 74. o.

⁴¹¹ Fisk: i. m. 74. o.

⁴¹² Oren Barak – Gabriel Sheffer: Israel's "Security Network" And Its Impact – An Exploration Of A New Approach. In: International Journal of Middle East Studies, 2006, 38. évfolyam, 2. szám. 253-255. o.

⁴¹³ Augustus Richard Norton – Jillian Schwedler: (In)security zones in South Lebanon. In: Journal of Palestine Studies, 1993, 23. évfolyam, 1. szám. 65. o.

katonai műveletet⁴¹⁴, amely azonban lényegében semmilyen hosszútávú eredményt nem hozott, azon kívül, hogy előmozdította Izrael jelentősebb bevonódását a libanoni polgárháborúba,⁴¹⁵ előrevetítette az 1982-es első libanoni háborúban várható nehézségeket. Az Operation Litani során ugyanis az IDF már szembesülhetett azzal, hogy egyrészt a libanoni terep nagyban kedvez a gerilla hadviselést folytató palesztinoknak, másrészt hogy ezek a palesztin terroristák gyorsan el tudnak menekülni a hozzájuk képest lassan és körülményesen mozgó hadoszlopok elől. Ennek következtében a katonai akció „árát” azok a libanoniak fizették meg, akik adott esetben egyáltalán nem is támogatták a területükön működő palesztin terrorszervezeteket. Egyébként ezen szervezetek teljesen közömbösen viselkedtek a helyi lakosság iránt, sőt a szenvedésük az információs térben még hasznot is hozott nekik. Minderre figyelemmel kijelenthető tehát, hogy az Operation Litani egy olyan kényszerszülte megoldás volt, ami mindössze az izraeli belpolitikai nyomás kezelésére és az izraeliek biztonságérzetének reparálására volt alkalmas, azonban már 1982 előtt elkezdte megalapozni a helyi lakosságnak a zsidó állam ellen táplált ellenszenvét, amely a későbbiekben fontos tényező volt.

Az Operation Litani után a palesztin terrorszervezetek a „gerilla hadsereg” formációról egyfajta szervezett, félig reguláris haderő irányába mozdultak el elsősorban Szíria és Líbia segítségével: 3 db lövészdandárt alakítottak, amelyet mintegy 100 db tüzérségi eszköz és néhány T-34-es harckocsi támogatott. Emellett nagy számban rendelkeztek különböző kézfegyverekkel, légvédelmi ágyukkal, és RPG-7-es harckocsi-elhárító rakétákkal. Ezek jelentős részét azon földalatti bunkerekben tárolták, amelyeket már akkor is – szándékosan – a menekülttáborok területén vagy azok közvetlen közelében építettek.⁴¹⁶

Eközben Izrael fokozta a libanoni szövetségeseinek nyújtott támogatásokat, illetve bővítette is szövetségesei körét a legnagyobb libanoni keresztény milíciával, a Phalange-al, akiket a szíriai haderő ellen is hathatosan támogatott (pl. két szíriai helikoptert is az IDF lőtt le, amikor azokat

⁴¹⁴ A művelet mérlege: 7.000 bevetett izraeli katona, 30 halálos áldozat izraeli oldalon (kb. 0,4 %-os veszteség). Forrás: Van Creveld: i. m. 275-277.

⁴¹⁵ A Mossad ezt követően vette fel a kapcsolatot a legnagyobb keresztény milíciával, a Phalange-al, és ezután kezdődött meg a szorosabb együttműködés Izrael és a Bashir Gemayel vezette keresztény milícia között. Az Operation Litant követően Izrael úgy látta, a dél-libanoni síita szövetségeseiken túl a keresztényekkel is szövetséget kell kötnie annak érdekében, hogy ellensúlyozni tudja mind a palesztin terrorszervezetek jelentette veszélyt, mind pedig Szíria libanoni térnyerését (habár e kettő összefüggött). Forrás: Van Creveld: i. m. 274-278. o.

⁴¹⁶ Van Creveld: i. m. 276-277. o.

a Phalange elleni harci cselekmények végrehajtására használták⁴¹⁷). Bár Szíria megszállva tartotta Libanon keleti részét, az ország többi részén 1982-ig egyfajta szíriai-izraeli proxyháború alakult ki: mindkét ország a saját érdekét (Szíriának ez a hatalma kiterjesztése volt, míg Izrael elsősorban az északi határvidék pacifikálása) próbálta érvényesíteni elsősorban helyettesítőin keresztül – Izrael az SLA-n és a Phalange-on, míg Szíria leginkább a palesztin terrorszervezeteken keresztül.

Itt érdemes szót ejteni a szuperhatalmak szerepéről is. Izrael mögött egyértelműen az USA, míg Szíria mögött egyértelműen a Szovjetunió állt. A libanoni polgárháborútól azonban mindketten próbáltak a lehetőségekhez mérten távol maradni. Habár Libanon volt az első olyan ország, amely az Eisenhower-doktrína keretében 1958-ban Washington beavatkozott,⁴¹⁸ azonban a polgárháborúba a közvetlen beavatkozás nem volt reális opció (a polgárháború ugyanis elsősorban nem a kommunista-kapitalista szembenállás, hanem vallási ellentétek mentén folyt). A Szovjetunió számára ugyan Szíria kulcsfontosságú szövetséges volt a levantei régióban (kiváltképpen Egyiptom elvesztése után), azonban a szovjetek Afganisztánban voltak lekötve. Emellett a szuperhatalmak szempontjából vizsgálva a libanoni polgárháborút, és az annak következtében kialakul helyzet, habár nem volt különösen előnyös (azért a szovjetek inkább pozitívnak, mint negatívnak tekintették a történéseket⁴¹⁹), de nem érte el a szintet, amely jelentősebb részvételt indokolt volna.

Az első libanoni háborút végül egy merénylet robbantotta ki, amit PFSZ követett el Shlomo Argov, Izrael Állam londoni nagykövete ellen. Az erre adott kemény izraeli válaszcsepás, valamint az azt követő palesztin támadások miatt döntött Izrael úgy, hogy egy széleskörű katonai művelet keretében leszámol a Dél-Libanonban székelő PFSZ-el.

V.1.2.A konfliktus („B”)

⁴¹⁷ Yair Evron: War and Intervention in Lebanon –The Israeli-Syrian Deterrence Dialogue. Routledge, 2013. 100-105. o.

⁴¹⁸ Nathan J. Citino: The Middle East and the Cold War. In: Cold War History, 2019, 19. évfolyam, 3. szám. 447. o.

⁴¹⁹ Pénzügyileg és katonailag is támogatták a hozzájuk közelebb álló erőket, azonban a hatnapos és a jom kippuri háború előtti és alatti, Egyiptomnak és Szíriának nyújtott támogatásokat ezek meg sem közelítették. Forrás: Kreutz: i. m. 33-34. o.

Az Operation Peace for Galilee névvel ellátott hadművelet célja az volt, hogy a PFSZ-nek a zsidó államhoz közeli állásait megsemmisítsék, és magát a PFSZ-t minimum mintegy 40 km-re űzzék a határtól (hogy a Katyusa rakétasorozatvetők hatótávolságán kívül kerüljön minden izraeli település), így pacifikálva Izrael északi határát. Emellett távlati cél volt, hogy hatalomra segítsék keresztény szövetségüket és felszámolják a PFSZ-t (legalábbis Libanonban) – így garantálva hosszú távon az elért eredményeket.⁴²⁰ Ebből a szempontból tehát egy tisztán körül határolt, világos célkitűzések mentén felépített hadművelet képe rajzolódik ki, azonban annak végrehajtása és operatív megvalósítása már korántsem volt ilyen egyszerű. Ennek oka nem az volt, hogy az izraeli hadsereg ne rendelkezett volna kellő számú és minőségű haditechnikai eszközzel, jó vezetéssel, tapasztalattal és morállal, hanem egész egyszerűen az, hogy tulajdonképpen nem volt a másik oldalon legyőzendő állam. A hadművelet célja ugyanis egy alapvetően Izraelben terrorcselekmények elkövetésére, Libanonban pedig gerilla hadviselésre berendezkedett szervezet felszámolása volt. Tény, hogy a hadműveletek során az izraeliek viszonylag kiterjedt harcérintkezést folytattak a szíriai megszálló erőkkel, azaz tulajdonképpen a szíriai reguláris haderővel is, és az is, hogy a keresztény milíciák ténykedése jobbra az izraeli érdekekkel függött össze,⁴²¹ azonban Izrael legfőbb célja a PFSZ kiszorítása, legyőzése volt. Szemben az eddigi konfliktusokkal, ahol Izrael közvetlen támogatás nélkül (a szuezi válság alatt a britek és a franciák nyitottak ugyan külön frontot, azonban az izraelieket közvetlenül nem segítették és vice versa, a jom kippuri háborúban pedig az USA szintén „csak” közvetlen támogatást nyújtott) állt szemben az ellenséges arab országokkal, vagy azok csoportjával, az első libanoni háborúban a helyzet ennél összetettebb volt. Egy viszonylag kis területen (a tengerparton az izraeli északi határ és Bejrút közötti távolság mintegy 100 km összesen) állt szemben Izrael és a vele inkább laza szövetségben álló egyfajta atipikus állami alatti szereplő (kvázi-állami, fél-állami, pseudo-állami) Phalange, akik műveleteiket jobbra nem hangolták össze, és a Phalange-al egy tekintet alá eső PFSZ, valamint a szíriai megszálló erők. Habár Szíria támogatta a PFSZ-t, a PFSZ sikeréért és túléléséért vállalt kockázatok korlátozottak voltak. Természetesen Damaszkusz ki akarta terjeszteni befolyását Libanonra, és a PFSZ jelentős szövetsége volt, de egy Izrael elleni, kiterjedt és átfogó fegyveres konfliktust nem volt hajlandó érte vállalni – főleg nem Libanonon kívül, izraeli területen. Az a furcsa helyzet alakult tehát ki Libanonban, hogy Izrael mint megszálló erő és a libanoni pseudo-állami szövetségese

⁴²⁰ Van Creveld: i. m. 277-280. o.

⁴²¹ Egyértelmű kivétel ez alól például a Sabra és Shatila menekülttáborokban elkövetett mészárlás.

harcolt a Szíria mint megszálló erő és a PFSZ mint pseud-állami⁴²² szereplő ellen Libanon mint állam területén – azonban Libanon mint állam, és a libanoni hadsereg nem volt hadviselő fél, ugyanis utóbbi már korábban két nagyobb (egy muszlim és egy keresztény⁴²³ és több kisebb részre bomlott fel.

Éppen ezért érdemes először a főbb hadmozdulatokat és azok eredményeit nagy vonalakban átfogóan ismertetni, azonban az a harcérintkezések természete, módja és az alkalmazott haditechnika nagyfokú eltéréséből kifolyólag az IDF tevékenységének értékelését érdemes két részre osztani: egyrészt külön vizsgálni az IDF-PFSZ, másrészt az IDF-szíriai haderő viszonylatban történt eseményeket.

Az izraeli erők három fő irányból támadtak: egyrészt a tengeren, partaszállás keretében (a célállomás Szidón városa volt, másrészt szárazföldön a partvonal mentén, valamint Metulából

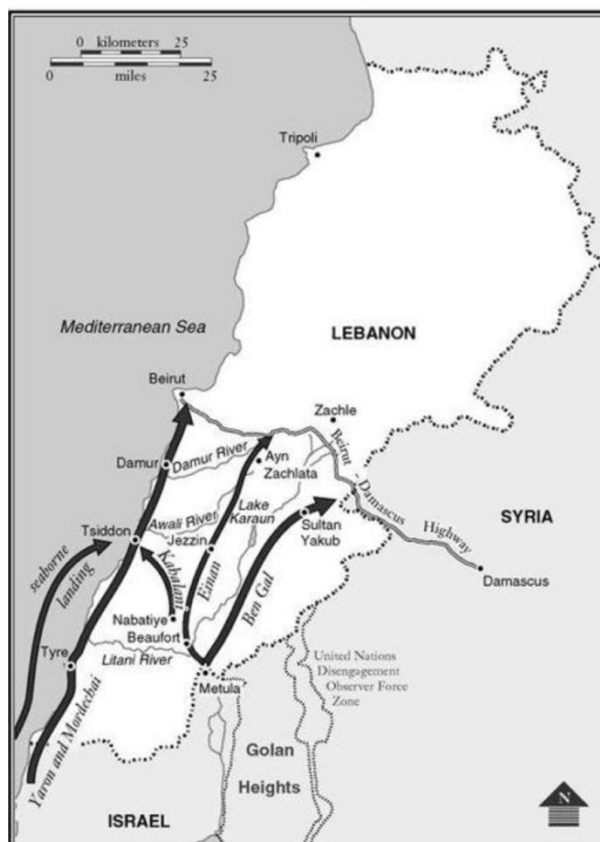
⁴²² Érdemes megemlíteni emellett az a tényt is, hogy ez volt az egyetlen olyan konfliktus, ahol a PFSZ tagjai harc közben egyenruhát viseltek. Ez elsősorban nemzetközi jogi szempontból fontos részlet. Izrael Állam ugyanis ratifikálta az 1949-es genfi egyezményeket, illetve a 2005-ös kiegészítő jegyzőkönyvet, azonban az 1977-es két kiegészítő jegyzőkönyvet nem (csakúgy, mint az Amerikai Egyesült Államok). Ennek alapvetően három oka van:

- a zsidó állam ellenzi a genfi egyezmények és az első kiegészítő jegyzőkönyv alkalmazását a nemzeti felszabadító háborúkra.
- a szabályokban rejlő nagyobb rugalmasság, amely szerint a gerillák hadifogoly státuszra jogosultak
- Izrael szerint a kiegészítő jegyzőkönyvek a gerilla szervezeteket arra sarkallhatják, hogy ne tartsák be hadviselés szabályait és hogy taktikai megfontolásokból terrort alkalmazzanak.

Ha belegondolunk az izraeli-palesztin konfliktus természetébe, ezek az érvek érthetőnek mutatkoz izraeli részről. Leegyszerűsítve: a zsidó állam nemzeti érdeke volt, hogy azokat a palesztinokat, akik izraeli katonákat támadnak/ölnek meg, felelősségre lehessen vonni tettükért. Ha elfogadták volna a két kiegészítő jegyzőkönyvet, ezek a támadók könnyen beleeshettek volna a kombattáns kategóriába, és ebben az esetben a felelősségre vonás jogilag kizárt lett volna, hiszen a kombattáns személy nem vonható felelősségre a hadijog szabályainak figyelembevételével kioltott emberéletekért, illetve elfogása esetén hadifogoly státuszra jogosult. Aki viszont jogilag nem kombattáns, az egyéni büntetőfelelősséggel tartozik az általa kioltott vagy veszélyeztetett életekért. (Forrás: Ruth Lapidot – Yuval Shany – Ido Rosenzweig: Israel and the Two Protocols Additional to the Geneva Conventions. The Israeli Democracy Institute, Jerusalem, 2011. IV. o. ; Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó, 2011. 329. o. , Van Creveld: i. m. 281. o.) Tehát Izrael számára az elfogott PFSZ-hez tartozó fegyveresek (lett légyen rajtuk egyenruha, vagy sem), nem jogosultak a hadifogoly státuszra, hanem tettükért egyéni büntetőjogi felelősséggel tartoznak. Viszont a libanoni háború során elfogott, PFSZ-hez tartozó fegyveresek a kérdéses cselekményeket nem Izrael Állam területén követték el, és még csak nem is vitatott hovatartozású, vagy megszállt területeken, így az ő jogi helyzetük igen sajátos volt. Természetesen ezzel a PFSZ is tisztában volt, és ha tehetné, a gerilla hadviselésnek megfelelően inkább próbálta elkerülni a reguláris, túlerőben lévő izraeli csapatokkal az összecsapást, és egyenruhájuk és fegyverüket (bár ez utóbbit nem minden esetben) hátrahagyva a civilek között igyekezett elvegyülni. Mindazonáltal az összecsapások alkalmával általában mégis hordtak egyenruhát a PFSZ fegyveresei, amelynek pontos oka (amely lehetett például a nemzetközi közvélemény megnyerése, vagy a morál erősítése, esetleg a hierarchia egyértelmű bizonyíthatósága) nem ismert.

⁴²³ A muszlim vezetésű csoport a Libanoni Arab Hadsereg (Lebanese Arab Army – LAA), a keresztény vezetésű csoport pedig a Szabad Libanon Hadserege (Army of Free Lebanon – AFL) nevet vette fel. Forrás: Oren Barak: The Lebanese Army – A National Institution in a Divided Society. State University of New York Press, 2009. 104. o.

kiindulva. Ez utóbbi csapásirány később három másik irányba fejlődött tovább. A bevetett erők egy része balra fordult, hogy Szidónban csatlakozzon a partraszálló alakulatokkal és a partvonal mentén haladó egységekkel, egy másik rész Libanon közepén haladt tovább, egy harmadik pedig a Libanon keleti részét megszállás alatt tartó szíriai erők lekötésére indult a Beekavölgybe. Az IDF erőinek – Izrael főbb fegyveres konfliktusainak történetében először – egy fronton kellett csak harcolniuk, a rendelkezésre álló erők nagysága pedig a kétszerese volt annak, amely 1973-ban megállította az egyiptomi hadsereget a Sínai-félszigeten. Emellett mind élőerő, mind pedig haditechnika tekintetében egyértelmű minőségi és mennyiségi fölényrel is rendelkezett⁴²⁴

(az Operation Peace for Galilee hadmozdulatai)⁴²⁵

Az IDF azonban a hadműveleti tervezésnél három nagy hibát is elkövetett. Az első, és legjelentősebb az volt, hogy nem vették figyelembe a hadszíntér földrajzi sajátosságait. A hegyes-völgyes, sűrűn lakott, az esetek túlnyomó többségében rossz minőségű utakkal rendelkező terep egyértelműen a védőknek kedvezett ugyanis, és ezt mind a PFSZ, mind pedig

⁴²⁴ Van Creveld: i. m. 279-284. o.

⁴²⁵ Forrás: Van Creveld: i. m. 449. o.

a szíriai erők kihasználták. A korábbi háborúk tapasztalatai alapján elsősorban páncélos erőkkel támadó izraeliek számára ráadásul az üzemanyagutánpótlás is kulcsfontosságú volt, amelyben szintén komoly fennakadások voltak tapasztalhatóak, részben az erők nagy száma, részben pedig a terep nyújtotta sajátosságok (elsősorban a rossz minőségű és kevés út) miatt. A második hiba az volt, hogy mind a PFSZ, mind pedig a szíriai erők ellen tulajdonképpen ugyanaz volt a haditerv: nagy erőösszpontosítással, nagy számú élőerő bevetésével, nagy tüzert alkalmazva pusztítani az ellenséget, és meghátrálásra kényszeríteni. Figyelembe véve ugyanakkor a két ellenség eltérő természetét, nyilvánvalóan két különböző megközelítésre lett volna szükség. A harmadik hiba, ami szinte kizárólag a PFSZ viszonylatában volt kiemelkedő fontosságú, a meglepésről, és különleges műveletek által az ellenség taktikai szintű bekerítéséről való tulajdonképpen teljes lemondás volt.

Ha az izraeli erők PFSZ elleni teljesítményét vizsgáljuk, akkor az alapvetően katonai értelemben sikeresnek mondható, hiszen mind az izraeli északi határ pacifikálása – azaz a PFSZ jelenlétének az izraeli határtól minimum 40 km-re tolása – mind pedig a PFSZ libanoni jelenlétének felszámolása megvalósult. Mindezen célok megvalósításának kivitelezése azonban korántsem volt tökéletes. A PFSZ mint leginkább gerilla hadviselést alkalmazó ellenség elleni hatékony fellépés esetén a meglepés, a különleges műveletek és az ellenség bekerítésének megvalósítására lett volna szükség, valamint pontos hírszerzési információkra, fedett műveletekre, „csapdákra” stb. Ezek közül az IDF szinte semmit sem alkalmazott.

A partaszállítás sikeres volt, azonban semmilyen szempontból sem volt váratlan (17 rakétaszázad és 2 két tengeralattjáró kísérte a partra szállító hajókat), a szárazföldi csapatok lassan mozogtak, a menekült táborokban a civilek közé elvegyült PFSZ tagok kiszűrése is bonyolult volt⁴²⁶ és különleges műveleteket – például az ellenséges vonalak mögötti kulcsfontosságú pontok (jellemzően hidak) elfoglalását és ezáltal az ellenség menekülési útvonalának elvágását és bekerítését – az esetleges kudarcoktól és/vagy nagy veszteségektől való félelem miatt nem indítottak. Mindennek következtében hiába úzték a PFSZ-t Bejrútig, majd pedig onnan az 1982 augusztusában amerikai közvetítéssel létrehozott tűzszüneti megállapodás keretében egészen Tuniszig, a PFSZ továbbra sem gyengült meg véglegesen. Mindezt jól mutatja, hogy a mintegy 14.500 főből, aki elhagyta el Bejrútot, nagyjából 11.000 fő a PFSZ-hez tartozott (mintegy 3.500 fő a szíriai erökhöz része volt, így ők a Beeka-völgybe térhettek vissza).⁴²⁷

⁴²⁶ Jellemzően a tengerpartra terelték az embereket és ott igyekeztek kiszűrni közülük a terroristákat.

⁴²⁷ Van Creveld: i. m. 281-285. o.

Ha ezt a számot (ami tartalmazza a családtagokat is) összevetjük azzal, hogy a PFSZ a háború előtt 3 lövészdandárral, kb. 100 db tüzérségi eszközzel és néhány T-34-es harckocsival rendelkezett⁴²⁸, és az összecsapás során nagyjából 2.400 főt vesztett (kb. 1.400 főt Dél-Libanonban és 1.000 főt Bejrút ostroma során⁴²⁹), akkor láthatjuk, hogy legrosszabb esetben is a PFSZ erőinek több mint a fele, de akár mintegy háromnegyede is túlélhette az eseményeket.

Mindazonáltal annak ellenére, hogy a PFSZ-t nem tudta működésképtelenné tennie, kis híján sikerült a zsidó államnak nem csak a katonai, hanem a politikai szinten is győzelmet aratnia. Annak reménye, hogy egy baráti Libanon jöjjön létre azonban 1982. szeptember 14. napján szertefoszlott, amikor Izrael elsődleges szövetségese, a Phalange vezetője, Bashir Gemayel a szíriai titkosszolgálat által szervezett merénylet áldozata lett.⁴³⁰

Az IDF-nek és különösképpen az izraeli légierőnek a szíriai erők elleni mérlege az előzőektől eltérően egyértelműen pozitív, azonban e vonatkozásban a katonai célok lényegében „mindössze” abból álltak, hogy a szíriaiakkal történő esetleges összecsapásokat győztesen vívják meg és hogy megakadályozzák, hogy segítséget nyújthassanak a PFSZ-nek. Habár az izraeli hadvezetés számított arra, hogy a szíriai erőkkel való összecsapás igencsak reális lehetőség, mindez akkor vált elkerülhetetlenné, amikor a PFSZ tagjai az IDF elől menekülve a szíriai megszálló erőkkel vegyültek a Beeka-völgyben. Itt Damaszkusz 19 db föld-levegő rakétával üzemelő légvédelmi rakétarendszert telepített (SA-2, SA-3 és SA-6 rendszereket⁴³¹), amelyeket ZSU 23-4 önjáró légvédelmi gépágyúkkal egészítettek ki. Izrael korábban berepülések segítségével igyekezett felderíteni a szíriai légvédelem részleteit, azonban a támadás során így is összehangolt erőfeszítésekre volt szükség. A korábban említett haditechnikai fejlesztések ezen a hadszíntéren bizonyítottak. A légvédelem semlegesítésére a rendelkezésre álló eszközöket egy jól felépített rendszerbe szervezve vetették be: az UAV képességek⁴³² (amelyek csataterén a világon először itt kaptak relatív jelentős szerepet) a

⁴²⁸ Pontos adatok nem állnak rendelkezésre ezek méretéről, azonban ha 2.000-5.000 fős dandáronkénti létszámmal számolunk, akkor 6.000-15.000 fő lehetett a teljes állomány. Chaim Herzog a 15.000 főnyi állomány mellett foglalt állást. Forrás: Herzog, 2005: i. m. 343. o.

⁴²⁹ Richard A. Gabriel: Operation Peace for Galilee – The Israeli-PLO War in Lebanon. Hill & Wang, 1984. 164-165. o.

⁴³⁰ Marius Deeb: Syria's Terrorist War on Lebanon and the Peace Process. Palgrave Macmillan, 2003. 79-80.o.

⁴³¹ Rebecca Grant: The Bekaa Valley War. 2002.06.01. <https://www.airandspaceforces.com/article/0602bekaa/> (letöltve: 2024.03.29.)

⁴³² Ezek segítettek a felderítésében például azáltal, hogy a közeledő célpont miatt a szíriai radarokat be kellett kapcsolni, így azok lokalizálására módja nyílt az izraelieknek, tehát egyfajta csali célpontként is működtek, de emellett valós idejű hírszerzési információkat is továbbítottak, vagy akár képesek voltak elektronikai zavarást is

felderítésben, az F-4 Phantom és F-16 vadászbombázók, valamint a kazettás bombák és az M-107 175 mm-es önjáró löveghez kifejlesztett, rakétameghajtással ellátott (így hosszabb hatótávolságra képes) lőszer a célpont megsemmisítésében játszott szerepet. Habár a szíriai légierő igyekezett felvenni a harcot a támadókkal, azonban a Hawkeye légtérelenőrök szinte azonnal azonosították őket, így az izraeli gépek könnyen meg tudták semmisíteni azokat. Mindezen előnyt jól szemlélteti, hogy 86 db szíriai harci repülőgép (főleg Mig-21-esek, Mig-23-asok és Szu-22-esek, de semmisült meg Mig-25-ös is) és mindössze 1 db izraeli A-4 Skyhawk és két helikopter – ráadásul utóbbi találatok is a földi légvédelemnek voltak köszönhetőek, tehát a szíriai harci repülőgépek egyetlen izraeli légi célpontot sem tudtak megsemmisíteni. Az izraeli légierő megsemmisítette Szíria libanoni légvédelmét, és a szíriai légierő mintegy 15 %-át.⁴³³ A megsemmisített ellenséges harci repülőgépekre jutó veszteségek aránya minden korábbinál jobb volt, a jom kippuri háborúhoz – amely korábban ebben az arányszámban a legkiválóbb volt – képest majdnem kétszer olyan jó eredménnyel zárt az izraeli légierő.⁴³⁴

A szárazföldi események alakításában azonban mindez döntő szereppel nem bírt. Ennek oka egyrészt az volt, hogy a terep sajátosságai miatt az izraeli harci repülőgépek nem voltak képesek közvetlen légitámogatást nyújtani az izraeli szárazföldi erőknek (egyszer, amikor megpróbálta, a saját csapatait sikerült megsemmisítenie), így sem a szíriai szárazföldi erők pusztításában nem tudtak szerepet játszani, sem pedig ezek visszavonulását nem tudták megakadályozni. A légierőhöz tartozó, kifejezetten harckocsi-elhárításra tervezett helikopterek viszonylag hatékonyak tudtak lenni, és az először bevetett, saját fejlesztésű harckocsi, a Merkava is jól teljesített (összesen több tucat T-72-es harckocsit megsemmisítve), azonban az olyan alapvető hadvezetési hibák, mint például az a tény, hogy az éjjellátó képesség birtokában sem haladtak éjjel az izraeli csapatok, megakadályozták a még gyorsabb és még nagyobb arányú győzelmet.⁴³⁵

végezni. Az alkalmazott típus IAI Scout UAV volt. Forrás: Steven Zaloga: Unmanned Aerial Vehicles – Robotic Air Warfare 1917-2007. Osprey Publishing, 2008. 22. o.

⁴³³ Herzog, 2005: i. m. 347-348. o.

⁴³⁴ Eltérő adatok vannak arról, hogy pontosan hány szíriai gépet lőttek le az izraeliek. Van Creveld az általunk említett 86 db helyett 100 db-ot említ, és így 1:100-hoz arányt, míg ugyanezen szerző a hatnapos háborúnál 1:30-hoz, a jom kippuri háborúnál 1:50-hez arányt állapít meg. Forrás: Van Creveld: i. m. 282-284. o.

⁴³⁵ Herzog, 2005: i. m. 348-349. o. ; Van Creveld: i. m. 282-285. o.

Alapvetően minden nehézség és hiba ellenére is a szíriai haderő felett fényes győzelmet aratott Izrael – ez azonban főleg a technológia előnynek, a jom kippuri háborút követő fejlesztéseknek, és az azok által biztosított egyfajta proto-hálózati hadviselésből eredő előnyöknek volt köszönhető. Mivel a katonain kívül külön politikai cél a Szíriával való katonai konfrontáció vonatkozásában tulajdonképpen nem került megfogalmazásra a háborút megelőzően, így annak értékelése sem lehetséges, hogy azt Izrael elérte-e.

Az első libanoni háborúval kapcsolatban a bevetett erők és a veszteségek összefoglalása, valamint a politikai célok elérésének megvalósulásának értékelése azért okoz nehézséget, mert maga a háború érdemi része tulajdonképpen 1982 szeptember végére véget ért, azonban az azt követő megszállás izraeli oldalról további nagy számú emberáldozatot követelt, így a teljesség kedvéért ez utóbbi szám is feltüntetésre kerül a veszteségek vonatkozásában.

A bevetett katonai erőket az alábbi táblázat tartalmazza:⁴³⁶

	Állomány	Harci repülőgépek	Tüzérségi eszközök	Harcokocsik
Izrael	78.000 fő	kb. 600 db (F-4 Phantom II, F-15 vadászgép, F-16 és Kfir C-2 vadászbombázó, A-4E Skyhawk könnyű támadó harci gép, E-2 Hawkeye légtérelenőrző, AH-1 Cobra és MD-500 támadóhelikopter)	néhány 100 db (becslés)	kb. 1.240 db (M60 Patton, Centurion, Merkava) +1.500 db páncélozott csapatszállító harcjármű
PFSZ	15.000 fő	0 db	100 db (130 mm-es és 150 mm-es tüzérségi	kb. 100 db (T-34)

⁴³⁶ Herzog, 2005: i. m. 343-350. o. ; Van Creveld: 279-288. o. ; Robert Scott Mason: National Security. In: Thomas Collelo (szerk.). Lebanon – a country study. Federal Research Division, Library of Congress, 1989. 202-243. o., Samuel Katz – Lee E. Russell: Armies in Lebanon 1982–84. Osprey Publishing, 1985. 12-24. o.

			eszközök, Katyusa rakéta- sorozatvet ők)	
Szíría	30.000 fő	kb. 500 db (főleg Mig-21- esek, Mig-23-asok és Szu-22-esek)	19 db +19 db (SA-2, SA-3 és SA-6, ZSU 23-4)	kb. 600 db (jelentős részben T-62-es és T- 72-es)

A katonai veszteségeket az alábbi táblázat tartalmazza:⁴³⁷

	Állomány	Harci repülőgépek	Harcokocsik
Izrael	1982.10.10. napjáig: 368 halott, 2.383 sebesült (78.000 főből, azaz kb. 0,47% halott, kb 3% sebesült) 1985 júniusáig (az izraeli erők nagy részének kivonulásáig) 657 halott, kb. 3.887 sebesült (78.000 főből, azaz kb. 0,84% halott, kb 5% sebesült) 2000-ig (teljes kivonulás: 1.216 halott (az eredetileg bevetett 78.000 főhöz viszonyítva több, mint 1,5 %)	1 db A-4 és 2 db helikopter	130 db harckocsi (1.240 db-ból, azaz kb. 10,5%, de ebből csupán 30 db semmisült meg, 100 csak megrongálódott, így az arány 2,4% és 8%), 175 db páncélozott csapatszállító harcjármű (1.500 db-ból, azaz kb. 11,7%)

⁴³⁷ Israel's Army Reports 368 Soldiers Were Killed and 2,383 Were Wounded in Lebanon War. 1982.10.13. <https://www.jta.org/archive/israels-army-reports-368-soldiers-were-killed-and-2383-were-wounded-in-lebanon-war> (letöltve: 2024.03.29.) ; Gad Barzilai: Wars, Internal Conflicts, and Political Order – A Jewish Democracy In The Middle East. State University of new York Press, 1996. 148. o. , Pollack: i. m. 536-540. o.

PFSZ	nagyjából 2.400 halott (15.000 főből, azaz 16%)	0 db (a PFSZ nem rendelkezett légiereővel)	lényegében 100%-os veszteség történt, hiszen a Libanont elhagyó PFSZ nem vihette magával az esetlegesen meg nem semmisített nehéz haditechnikát
Szíria	kb. 1.200 halott és 3.000 sebesült (a 30.000 fős haderőt tekintve tehát kb. 4% halott, 10% sebesült)	86 db harci repülőgép, 12 db helikopter (500 db-ból, azaz kb. 17-20%) + 19 db légvédelmi rakétarendszer és a hozzá tartozó önjáró légvédelmi gépágyúk	300-350 db, (600 db-ból, az kb. 55-58%) és 150 db páncélozott csapatszállító harcjármű és kb. 100 db tüzérségi eszköz

Az első libanoni háborúban Izrael eddigi jelentősebb fegyveres konfliktusaitól eltérően sem a regionális, sem a globális szint nem játszott kiemelt szerepet. A levantei szubrégió, de a tagább közel-keleti RBK tagjai sem vonódtak be az eseményekbe, nem küldtek katonai támogatást, a konfliktus megmaradt teljesen lokalizált – sőt ez olyannyira megvalósult, hogy sem a szíriaiak nem támadták Izrael területét, sem pedig Izrael nem támadta Szíria területét, tehát a háború két állami szereplője Libanonban, mint „semleges” terepen csapott össze, egymás határait azonban nem lépték át.

A szuperhatalmi szerepvállalás elmaradására – tekintve, hogy a hidegháború még tartott – reális esély nem mutatkozott, azonban az Amerika Egyesült Államok „csupán” mint a fegyverszüneti megállapodások közvetítője vett részt, a Szovjetunió pedig tulajdonképpen szinte semmilyen formában. Ennek oka az volt, hogy a szíriai csapatok elleni támadások időben és térben is korlátozottak voltak (természetesen a haditechnikai eszközparkot később szovjet segítséggel

építette újra Szíria⁴³⁸), valamint a Szovjetunió már említett afganisztáni lekötöttsége. Mivel az első libanoni háború sem az USA-val szövetséges Izrael, sem a Szovjetunióval szövetséges Szíria létét nem fenyegette, így egyik szuperhatalomnak sem kellett beavatkoznia sem hadianyagszállításokkal, sem a közvetlen beavatkozásra vonatkozó fenyegetésekkel, sem pedig más, egyéb módon.

V.1.3. A konfliktus után („C”)

A harcok elültével Izrael Állam történelme fordulóponthoz érkezett. Ugyan a zsidó államtól nem volt idegen egyes, addig más fennhatósága alá tartozó terület elfoglalása (1956-ban a Sínai félsziget, 1967-ben újra Sínai-félsziget, Gázai övezet, Júdea és Szamária, Golán-fennsík), azonban ez az eset más volt. A Sínai félsziget jobbára sík, ritkán lakott, nagy kiterjedésű terület volt, és többé kevésbé igaz volt ez a Golán-fennsíkra is. Mindkét terület katonai szempontból igen jelentősnek bizonyult Izrael számára, hiszen a Sínai-félsziget az Egyiptommal szembeni, a Golán-fennsík pedig a Szíriával szembeni pufferzónaként funkcionált. A Gázai övezet tulajdonképpen egy nagy számú arab lakosságot magába foglaló beékelődésnek tekinthető (amely mint ilyen egyfajta arab/egyiptomi hídfőállásnak volt akkoriban értelmezhető), Júdea és Szamária katonai szempontból szintén jelentőséggel bírt, hiszen egyrészt a Jordániával vagy egyébként keleti irányból érkező katonai művelettel szembeni pufferzóna szerepét töltötte be. Libanon területe azonban stratégiai szempontból nem bírt hasonló jelentőséggel. Természetesen pozitív lett volna a zsidó állam számára, ha a béke hiányában legalább egyfajta pufferzónát tarthatott volna fenn ezen a határterületen is, azonban a PFSZ jelentős részének távozásával ez már kevésbé volt jól indokolható.

Ki ellen védett volna ez a terület? Tulajdonképpen bárki ellen, aki Izrael ellen tört volna. Látni kell ugyanis, hogy a PFSZ távozásával nem oldódott meg Libanon helyzete, a polgárháború továbbra is folytatódott, és a bukott állami státuszt kihasználva a PFSZ jelenléte nem szűnt meg teljesen – ráadásul az izraeli megszállás sajnálatos módon elvezetett az Irán által „létrehozott” Hezbollah megszületéséhez, amely céljával tűzte ki az IDF kiűzését egész Libanonból. Az izraeli határ és Bejrút közötti terület megtartása ugyanakkor Jeruzsálem számára túl nagy feladat volt,

⁴³⁸ Pollack: i. m. 548-549. o.

több szempontból is⁴³⁹, ezért a folyamatos veszteségek és pénzügyi teher hatására végül a csapatok nagy része 1985-re kivonásra került, és Izrael Dél-Libanonban egy úgynevezett biztonsági zónát hozott létre, ahol a helyi SLA-val közösen próbálta biztosítani a terület nyugalmát. Ez azonban olyannyira kudarccal végződött, hogy végül 2000-ben nem csak az izraeli csapatok, hanem SLA tagjainak jelentős része is távozásra kényszerült Libanonból (nagyjából felük Izraelbe, a másik felük az USA-ba vagy Európába emigrált).⁴⁴⁰

Az első libanoni háborút követő időszakot tehát több okból is fordulópontnak lehet tekinteni:

1. Először foglalt el Izrael startégiai/hadászati szempontból nem kulcsfontosságú területet
2. Először ellenezte egy adott terület megszállását az izraeli közvélemény signifikáns része
3. Először próbálta Izrael a befolyását a helyi erőkre támaszkodva fenntartani egy megszállt területen
4. Először kellett Izraelnek feladnia úgy egy megszállt területet, hogy ezzel semmilyen eredményt nem ért el

A háború előtt deklarált katonai és politikai célokat és azok elérésének sikerességét az alábbi táblázat hivatott bemutatni

Állam	Katonai szempontból	Politikai szempontból	Hosszútávú következmények
Izrael	Főlényes győzelem mind a PFSZ, mind Szíria felett	A PFSZ kénytelen elhagyni Libanont, de túléli az eseményeket és az Izrael-barát Libanon sem valósul meg	Izrael „bent ragadt” Libanonban, ahonnan végül 2000-ben úgy kell kivonulnia, hogy Libanon korántsem stabil állam, Dél-Libanonban az ellenséges Hezbollah birtokolja a tényleges hatalmat, és az északi határ pacifikálása sikertelen.

⁴³⁹ Egyrészt Izrael relatíve kis ország, amelynek sem gazdasága, sem az egyébként jelentős katonai ereje nem egy elhúzódó, nagy területre és lakosságra kiterjedő megszállásra van kondicionálva. Emellett belpolitikai elégedetlenség is kísérte a libanoni háborút, amely szintén nyomást helyezett a döntéshozókra.

⁴⁴⁰ Hagai Einav: Decade on, SLA kids want to return to Lebanon. 2010.05.24.

<https://ynetnews.com/articles/0,7340,L-3893238,00.html> (letöltve: 2024.03.29.)

PFSZ	Egyértelmű vereség	A Libanonból való távozás politikai kudarc, azonban a politikai túlélés szempontjából mégis részsiker	A Libanonból való távozás később közrejátszik az oslo-i folyamat elindulásában
Szíria	Egyrésztől egyértelmű katonai vereség, másrésztől részsiker, hogy a Bekaa-völgyet nem kényszerülnek elhagyni	Számottevő gyengülés nem tapasztalható, továbbra is megszállás alatt tarthatják Libanon egy részét	Az elveszett haditechnika pótlásán kívül nincs

Röviden, de érdemes megemlíteni konfliktusnak a szuperhatalmakra gyakorolt utóhatását. A Szovjetunió esetében ez tulajdonképpen haditechnikai kérdésekre korlátozódott: az IDF főleg amerikai fegyverekre épülő elsöprő katonai fölénye ugyanis aggodalmat keltett a Varsói Szerződés tagállamai körében a szovjet haditechnikai eszközök hatékonyságáról, és technológiai színvonaláról. Ebből kifolyólag a szíriai haderő veresége közvetve a szovjet hadiipar vereségévé is vált⁴⁴¹ – ezzel egyidejűleg pedig az amerikai hadiipar globális győzelmévé is.

Az USA-ra azonban ennél is jelentősebb hatással volt pozitív előjellel a relatíve sikeres közvetítői szerepe (nem szabad elfelejteni, hogy mindössze 5 évvel korábban történt a szintén washingtoni közvetítéssel megvalósult Camp David-i egyezmény aláírása), negatív előjellel pedig sajnálatos módon a Hezbollah által a Libanonban állomásozó ENSZ békefenntartó erők kötelékébe tartozó francia és amerikai csapatok elleni, 1983. október 23. napján elkövetett terrortámadás. Ez utóbbi a 2001. szeptember 11. napján elkövetett terrortámadásig az USA történelmének legnagyobb terrortámadása volt – ráadásul Oszama Bin Ladent is Bejrút ostroma inspirálta a 2001-es támadás tervezésében és elrendelésében.⁴⁴² Érdekes módon az USA (akárcsak a Szovjetunió) ugyan eltérő mértékben, de külső szereplőként Izrael minden korábbi főbb fegyveres konfliktusában részt vett, azonban az Egyesült Államokra és annak állampolgáira közvetlen és legjelentősebb hatással paradox módon az az első libanoni háború

⁴⁴¹ Rabinovich: i. m. 511. o.

⁴⁴² Full transcript of bin Ladin's speech. 2004.11.01. <https://www.aljazeera.com/news/2004/11/1/full-transcript-of-bin-ladins-speech> (letöltve: 2024.03.29.)

hatott, amelyben Washington egyrészt a legkisebb mértékben vett részt, és amelyben még közvetítőként is részt vett.

Fontos megemlíteni és egyben újból nyomatékosítani azt a tényt is, hogy Izrael (és a Nyugat) Bashir Gemayel haláláig igen közel állt ahhoz, hogy egy Nyugat és Izrael-barát vezetés szerezzék meg a hatalmat Libanon felett, amely megkísérelhette volna az ország stabilizálását (akár külső segítséggel), – ehelyett a libanoni polgárháború még hosszú évekig eltartott. A megannyi, Izraeltől és a Nyugattól egyre inkább eltávolodó milícia egymás elleni harcát végül csak az 1989-es Táif-i Egyezmény zárta le, amely a háború 1975-ös kirobbanását megelőző helyzethez képest radikális változást nem hozott Libanon politikai rendszerében. Mindazonáltal a szíriai befolyás nagyrészt megmaradt, miközben az izraeli fokozatosan csökkent és végül 2000-ben teljesen megszűnt – azonban ez idő alatt egy korábban a levantei régióban szinte jelen sem lévő külső hatalom is képes volt megvetni a lábát és helyi szövetségese (a tulajdonképpen általa létrehozott Hezbollah) által fokozatosan egyre meghatározóbb szerepet betölteni: az Iráni Iszlám Köztársaság. Egyszerűbben fogalmazva: az izraeli-szíriai proxyháború legnagyobb győztese Irán lett.

Elmondható tehát, hogy a konfliktus közvetlen, 1982. októberi befejeztekor a biztonsági realitás Izrael számára kedvező módon látszott megváltozni (Bejrútig megszállta Libanont, a szíriai haderőt cselekvésképtelenné tette Libanonban és a PFSZ is elhagyta az országot) azonban ez hosszú távon nem volt fenntartható, és már 3 évvel később, 1985-ben is csupán egy keskeny pufferzónát volt képes ellenőrizni Dél-Libanonban a helyi SLA milíciával együtt, amely folyamatos pénzügyi terhet jelentett, miközben előfordultak ellenséges rajtaütések, halálesetek is, amely a közvélemény számára nehezen indokolható volt. Nem volt ez sem ideális helyzet, azonban az, hogy 2000-ben bármiféle eredmény nélkül ezt a minimális előnyét, helyi befolyását is feladta Izrael, az ország történelmének – meglátásom szerint – eddigi egyik legnagyobb stratégiai hibája volt. A Hezbollah ugyanis az izraeli teljes kivonulás ellenére a mai napig rendkívül komoly fenyegetést jelent a zsidó államra (tehát a problémát a kivonulás nem oldotta meg⁴⁴³), azonban a libanoni határ mentén nincsen sem pufferzóna, sem pedig helyi milíciák,

⁴⁴³ Az első libanoni háború kezdetétől, 1982. júniusától a 2000-ben történt teljes kivonulásig bezárólag összesen 1.216 izraeli katona esett áldozatul. Ebből 1982-1985 között 657 fő, akik halála szinte teljes egészében a palesztinokhoz köthető, nem a Hezbollah-hoz. Ebből megállapítható, hogy 1985-2000-ig összesen 559 főt veszített az IDF (azaz évente mintegy 37 főt), ezek túlnyomó részét már a Hezbollah által. Ehhez képest csak a 34 napig tartó második libanoni háború során 158 izraeli veszítette életét (nagyrészt katonák), míg a Hamász 2023.10.07. napján elkövetett terrortámadása után a Hezbollah „szolidaritási akciói” következtében jelen

amelyek adott esetben segíthetnék az IDF-et. Összefoglalva tehát 1982-ben Izrael elfoglalta fél Libanont, majd 18 évvel később úgy vonult ki onnan, hogy nem maradt helyi szövetségese, ráadásul az eredetileg megsemmisíteni szándékozott ellenséget egy sokkal nagyobb pénzügyi és haditechnikai háttérrel rendelkező új ellenség váltotta fel, amelyet ráadásul szignifikáns mértékben támogat is a helyi lakosság.

Mivel a konfliktus katonai szempontból érdemi befejeződése és a teljes kivonulás között 18 év telt el, miközben két intifáda is lezajlott, így az első libanoni háború következtében felmerült és megvalósított biztonság- és védelempolitikai igények nehezebben határozhatóak meg, mint a korábbi konfliktusok esetében. Annyi azonban bizonyos, hogy az 1982-es események alapján az alábbiak voltak megállapíthatóak:

1. Konvencionális hadviselés során az izraeli technológiai fölény és az egyfajta proto-hálózati hadviselés olyan mértékű előnyt biztosított a harctéren, ami korábban sosem volt meg a zsidó állam vonatkozásában. A technológiai fölény olyan nagy jelentőségű volt, hogy még egyértelmű hadvezetési hibák sem tudtak jelentős befolyást gyakorolni az eseményekre. Mindez alátámasztotta, hogy kiemelt prioritás kell legyen egyrészt a minél nagyobb fokú technológiai előny megtartása, másrészt a proto-hálózati hadviselés mint a harctéri sikerek egyik kulcsterülete továbbfejlesztése.
2. Gerilla hadviselés esetén meglepés és a kezdetektől való bekerítés nélkül a hatékonyság jelentősen csökken. Ilyen típusú ellenség ellen a nagyméretű hadoszlopok csupán felesleges kitétséget jelentenek (főleg hegyes, dombos, erdős, rossz utakkal tűzdelt terepen), mivel azok oldalról kézi páncéltörő képességekkel bármikor zaklathatók. Éppen ezért a kisebb csoportokban mozgás előnyösebb. A tapasztalatok alapján egyértelmű védelempolitikai fejlesztési irány lett a páncélos képességek vonatkozásában a páncélvédettség/lövedékek elleni védelem fejlesztése.

Az ezt követő, egészen 2000-ig tartó időszakkal kapcsolatban pedig az alábbiak fogalmazhatóak meg:

disszertáció lezárásáig is több izraeli katona és civil esett áldozatul. Látható tehát, hogy a Hezbollah tevékenysége miatt (az állandó fenyegetettséggel és katonai lekötöttséggel nem is számolva) kivonulás után is izraeliek hatlak és halnak meg, tehát a terület feltétel nélküli feladása semmiféleképpen sem vezetett el az északi határ pacifikálásához.

1. Az izraeli hadsereg sem katonai, sem gazdasági szempontból nem volt alkalmas (és ma sem az) egy szinte teljesen ellenséges lakossággal rendelkező ország hosszú távú megszállására. Az 1982-2000-es időszak egyik érdekes vonása egyébként, hogy az az Izrael Állam, amely 1948-as megalakulását megelőzően 1945-1948 között a Brit Birodalom megszállása ellen küzdött sikerrel, mindössze 34 évvel később megszállta, majd 2000-ben 18 évnyi megszállás után (megalakulása után 54 évvel) elhagyta Libanont – ahonnan tulajdonképpen ugyanazon módszerekkel „üldözte ki” őt a Hezbollah, mint ahogyan tették azt a zsidók a britekkel az 1940-es évek közepén. Kiemelkedő adat még ebből a szempontból, hogy Izrael Állam jelenleg nem egész 76 éves történelmének majdnem egy negyed részében megszállva tartotta Libanon egy részét. Ebből látszik, hogy Izrael sok erőfeszítést tett azért, hogy az északi határait valamilyen mértékben pacifikálni tudja/ütközőzónát hozhasson létre ott – azonban a 2000-es kivonulás mindezen erőfeszítéseket szó szerint annulálta.
2. Habár korábban nem említettük, de az izraeliek helyzetét nagyban befolyásolta az a tény, hogy a libanoni polgárháború az ország vallási összetételét radikálisan megváltoztatta – és nem Izrael szövetségeseinek előnyére. Az 1975-ben 3 milliós, 1990-ben 3,5-4 milliós Libanonból a polgárháború során 850.000 keresztény emigrált, legnagyobb részük véglegesen.⁴⁴⁴ Habár ezen eseményekre a zsidó államnak kevés ráhatása volt, ráadásul a libanoni keresztény lakosság sem volt homogénnek tekinthető abból a szempontból, hogy miként viszonyulnak Izrael Államhoz⁴⁴⁵, azonban még így is ezen vallási csoport volt az, amelynek érdekei összességében a legnagyobb arányban álltak átfedésben az izraeli érdekekkel.⁴⁴⁶ Ebből kifolyólag a vallási összetétel előbb

⁴⁴⁴ Carole Dagher: Bring Down the Walls – Lebanon's Post-War Challenge. Palgrave Macmillan, 2002. 71. o.

⁴⁴⁵ Ne feledjük, hogy a szíriai csapatokat is az akkori keresztény elnök hívta be Libanonba.

⁴⁴⁶ A libanoni polgárháború összetettségét jól mutatja, hogy habár általánosságban a konfliktus szektáriánus (muszlim-keresztény) jellege kerül – egyébként helyesen – kihangsúlyozásra, azonban emellett politikai-ideológiai (egyes szereplők például deklaráltan kommunista elveket vallottak, másoknak a szekuláris nacionalizmus volt a jellegadó tulajdonsága) és bizonyos mértékben (ha a drúzokat külön etnikumnak fogadjuk el, amely egyébként vita tárgya) etnikai törésvonalak mentén is folyt a szembenállás. Mivel – a drúzoktól eltekintve – a libanoni lakosság szinte teljes egészében arab (bár a terület történelme, az itt élt és megfordult népek keveredése miatt a lakosság arabként való meghatározása a pán-etnicitás ékes példája), a polgárháború szereplőinek politikai beállítottsága pedig szinte kibogozhatatlan volt, az országon belüli szövetségek pedig törékenyek és rendkívül változékonyak voltak, így egyértelmű volt Izrael számára, hogy polgárháború során a legnagyobb és legmélyebb törésvonal mentén kell szövetségeket építenie. Ez a keresztény-muszlim szembenállás volt, amely azonban alapvetően nem vallási alapon, hanem a két csoportnak a politikában és a gazdaságban elfoglalt pozíciói miatt éleződött ki. Ilyen szempontból a libanoni polgárháború az addigi jobboldali keresztény elit materiális jellegű küzdelmének is tekinthető a pán-arab és/vagy baloldali eszméket,

említett változása rendkívül kedvezőtlenül hatott Izrael érdekeire, mert ennek következtében még tovább csökkent a zsidó állam aktuális (és jövőbeli) érdekérvényesítési esélye.

3. Helyi konfliktusokba közvetlenül és kiterjedten csak akkor érdemes beavatkozni, ha három konjunktív feltétel teljesül:

1. A szövetséges megfelelő katonai képességekkel és politikai akarattal rendelkezik.
2. A szövetséges élvezi a helyi lakosság szignifikáns részének támogatását.
3. A szövetség alapja intézményi/csoport szinten biztosított, nem csak egyes vezető személyiségek által

Olyan konfliktusba, ahol nincsenek szilárd, nagy helyi támogatottsággal és megfelelő képességekkel rendelkező, nem egy-egy személyhez kötődő szövetségesek, nem ajánlott beavatkozni. Ennek oka, hogy hiába a helyi támogatottság és megfelelő képességek, ha a szövetség egy-egy adott személyhez kötődik, az ellenségnek csak az adott személyt kell likvidálnia, és a szövetség alapjai egyből meggyengülnek – mint az történt Gemayellel. Teljes csoportokat megsemmisíteni, legyőzni sokkal nehezebb, ugyanakkor ha az adott csoport szilárd szövetséges, de nincs megfelelő katonai képességek és helyi támogatottság birtokában, úgy ez a szövetséges sem lesz megfelelő érdekérvényesítési eszköz – mint az történt az SLA esetében, ahol a helyi támogatottság hiánya vezetett végül az összeomláshoz.

Összefoglalásként elmondható, hogy a levantei szubrégió és a tágabb közel-keleti RBK államai, valamint ezek külső szereplői (USA, Szovjetunió) szempontjából a libanoni események közvetlenül jelentkező, értékelhető változást – Irán térnyerését leszámítva, ami hosszútávon módfelett jelentős esemény – nem eredményeztek, ugyanakkor helyi szinten, Izrael (és Libanon) esetében történelmi fordulópontot jelentettek.

Napjainkig bezárólag ez volt az utolsó olyan konfliktus, ahol konvencionális eszközökkel állami szereplő ellen is (Szíria) harcolt az IDF, innentől fogva csak állam alatti szereplőkkel

valamint vallási alapon szerveződő muszlimokkal szemben. Forrás: Fred Halliday: *The Middle East in International Relations – Power, Politics and Ideology*. Cambridge University Press, 2005. 117-118. o. ; Yen Le Espiritu: *Asian American Panethnicity – Bridging Institutions and Identities*. Temple University Press, 1992. 1-18. o.

csapott össze. A libanoni háború azért is fordulópont, mert Izrael fegyveres konfliktusainak vizsgálatakor és értékelésekor innentől már nem elsősorban a elért katonai eredmények lesznek meghatározóak – az lényegében evidencia lett, hogy az IDF katonai értelemben szomszédaival szemben mindig győzni fog – hanem a konfliktusok utáni helyi, regionális és globális visszhangok – még úgy is, hogy 1990-től a bipoláris világrend felbomlik.

V.2. Az első intifáda (1987-1993)

V.2.1.A konfliktus előtti állapotok („A”)

Az 1982-es első libanoni háború kezdeti szakasza után – miután az Izrael és Szíria közötti katonai összecsapások megszűntek – Izrael átlépett abba a korszakba, ahol biztonság- és védelempolitikájának fókusza az állami szereplők mellett egyre inkább ki kellett terjedjen az állami alatti szereplőkre is. Habár a zsidó állam régóta küzdött az állami alatti szereplők jelentette fenyegetéssel (tulajdonképpen 1948 óta folyamatosan), de egészen 1982-ig ezek csak sokadlagos problémának számítottak az ellenséges szomszédos államok jelentette fenyegetésekhez képest. Emellett az állami alatti szereplőkkel szemben az izraeli haderő nem fejlesztett ki külön eszközöket vagy harceljárásokat – igaz, különleges műveleti egységei jól kiképzettek voltak, és a megfelelő belbiztonsági szervek is foglalkoztak ezzel a problémával például Gázában vagy Júdeában és Szamáriában. 1982 után azonban fokozatosan egyre nyilvánvalóbb lett, hogy az izraeli biztonság- és védelempolitika legnagyobb – vagy inkább legégetőbb – problémájává az állam alatti szereplők, a terrorfenyegetettség és terrorista tevékenységek elleni küzdelem vált. Ebben a folyamatban jelentős szerepet játszott a Hezbollah tevékenysége mellett mind az első (1987-1993), mind a második (2000-2005) intifáda.

Izrael szempontjából az 1982 (vagy hogyha a Libanon nagy részéről történő kivonulást nézzük, akkor 1985) utáni időszak az állam történetének egyik „legnyugodtabb” időszaka volt. Délen Egyiptommal békét kötött, keleten Jordánia irányából támadásra reális esély nem volt (habár ekkor még békét nem kötöttek), északon Libanon déli részén katonailag jelen volt, Szíria pedig éppen újrafegyverezte magát az 1982-es megsemmisítő vereséget követően. A szintén hagyományos, tágabb regionális ellenség, Irak fókusza az iraki-iráni háborún volt, szuperhatalmi szinten pedig a Szovjetunió Afganisztánban volt lekötve, miközben az USA nem viselt háborút egyetlen külföldi ország területén sem (az 1983-as Grenadai intervenció

kivételével) – a PFSZ pedig kényszeredetten Tunéziába tette át székhelyét. Mindemelett a palesztin kérdés – amelynek megoldását maguk a palesztinok is leginkább az arab országoktól várták – még az arab országok viszonylatában is marginalizálódni látszott.⁴⁴⁷ Védelempolitikai szempontból az izraeliek a libanoni háború tapasztalataiból levont tanulságok alapján fejlesztették haderejüket, de gyökeres változás a haderőtervezésben nem ment végbe. Ebben a környezetben került sor 1987-ben a első intifáda – minden szereplő számára – meglepetésszerű kirobbanására.

Maga a konfliktus 1987. december 8. napján vette kezdetét, amikor egy izraeli katonai jármű és egy palesztin gépjármű a Gázai övezet északi határvidékén összeütközött, és a baleset következtében négy palesztin utas életét veszítette.⁴⁴⁸ Ez az esemény azonban csak mintegy „begyújtotta” a feszültséget, amely a Gázai övezet, Júdea és Szamária területén, valamint az itt található menekülttáborban élő palesztinok és az izraeliek között régóta felgyülemlett. Az első intifáda valódi okai az alábbiakban foglalhatók össze:

1. Politikai és gazdasági ok: 1967 óta Izrael ellenőrizte ezen területeket, azok lakosai azonban soha fogadták ezt el, és önállósodni akartak. Mindezzel együtt az itt élő palesztinok bizonyos mértékben (elsősorban az Izraelben történő munkavállalás révén) az izraeli társadalom részeivé is váltak, viszont politikai jogokkal nem rendelkeztek, és az életszínvonaluk is alacsonyabb volt.⁴⁴⁹ A palesztinok számára az izraeli megszállás biztosította kezdeti gazdasági előnyök az 1980-as évek elejére szinte teljesen eltűntek, miközben az izraeliek által a rend fenntartására alkalmazott módszerek fokozatosan keményedtek.⁴⁵⁰ A Shin Bet (Izrael Állam belbiztonsági szolgálata, amely a vitatott területek rendjéért is felelt) rendkívül hatékonyan harcolt a palesztin nacionalizmus és terrorizmus ellen, azonban többször előfordult, hogy ártatlanokat szankcionáltak, ami

⁴⁴⁷ Közvetlenül az első intifádát megelőzően, 1987-ben Ammanban tartották az arab országok csúcserkeztetét. Ennek során Hussein király nem köszöntötte Arafatot a reptéren (ezzel egyértelműen tudtára adva, hogy miként viszonyul a PFSZ-hez) és maga az érkeztet is sokkal inkább fókuszált az iraki-iráni háborúra, mintsem a palesztin kérdésre – amely mindaddig általában uralta ezen alkalmak napirendjét. Forrás: Aryeh Shalev: *The Intifada – Causes and Effects*. Jerusalem Post, 1991. 33. o.

⁴⁴⁸ Eitan Y. Alimi: *Israeli Politics and the First Palestinian Intifada – Political opportunities, framing processes and contentious politics*. Routledge, 2007. 4. o.

⁴⁴⁹ Naponta mintegy 150.000 palesztin járt át Izraelbe dolgozni Forrás: Peter Ackerman – Jack DuVall: *A Force More Powerful – A Century of Nonviolent Conflict*. Palgrave, 2001. 401-403. o.

⁴⁵⁰ Ennek keretében izraeli kormánynak úgynevezett „Vasököl” politikájának keretében a vitatott területeken kívülre, pl. Libanonba szállítottak egyes palesztin személyeket, például a Hamász jelenlegi vezetőjét, Ismail Haniyet is. Forrás: Helena Cobban: *The PLO and the Intifada*. In: Robert Owen Freedman (szerk.): *The Intifada – Its Impact on Israel, the Arab World, and the Superpowers*. University Press of Florida, 1991. 94-95. o.

széles körben szült felháborodást. Emellett a menekülttáborokban uralkodó állapotok (amely probléma mesterséges létrehozásához és életben tartásához Izrael Államnak éppenséggel semmi köze nem volt) és a nagy arányú munkanélküliség.⁴⁵¹

2. Társadalmi összetétellel összefüggő ok: Az izraeli telepek számának növekedését a palesztinok körében általános elutasítottság kísérte, amely szintén nagy mértékben hozzájárult a feszültség növekedéséhez.⁴⁵²

Emellett egyéb okokat is felsorol a szakirodalom (például azt, hogy az izraeli hatóságok tevékenységéhez történő alkalmazkodás, a PFSZ marginalizálódása, a rivális csoportok együttműködése, illetve a média biztosította, korábban meg nem lévő lehetőségek is nagyban hozzájárultak az intifáda kirobbanásához⁴⁵³), azonban a fent megnevezett három tényező az, amelyben minden értelmezés egyetért.

Az első intifáda érdekessége, hogy Izrael Állam egyetlen korábbi fegyveres konfliktusát sem előzte meg ennyi „felkészülési idő”. 1948 és 1956 között 8 év, 1956 és 1967 között 11 év, 1967 és 1973 között 6 év, 1973 és 1982 között 9 év telt el, míg a Gázai övezet, Júdea és Szamária esetében azonban a területek 1967-es „elfoglalása” és az első intifáda között eltelt több, mint 20 év. Az „elfoglalás” szó zárójelben való szerepeltetése azért indokolt, mert ezen területek nemzetközi közjogi státusza széles körben vitatott, pedig annak, hogy mit fogadunk el e körben, alapvetően határozza meg a konfliktus kezelését és nemzetközi megítélését – így a korábbiaktól eltérően érdemes nemzetközi közjogi kitekintést is tenni e területek vonatkozásában.

Tulajdonképpen két féle értelmezés létezik az említett területekkel kapcsolatban: az egyik (jelenleg kisebbségben lévő) Izrael Államhoz tartozó területekként, míg a másik nem Izrael Államhoz tartozó területekként tekint rájuk. Az első megközelítés a nemzetközi jog alapelveit, azon belül pedig az uti possidetis iuris elvet veszi figyelembe, amely alapján Izrael Állam mint az egyetlen, a volt Palesztinai Mandátum területén a mandátum megszűnése idején létrejövő állam (az eredetileg a mandátumhoz tartozó Transzjordániát már 1922-ben, a Nemzetek Szövetségének jóváhagyásával leválasztották a britek, 1946-ban pedig függetlenné vált Nagy-

⁴⁵¹ Sergio Catignani: *Israeli Counter-Insurgency and the Intifadas*. Routledge, 2008. 84-86. o.

⁴⁵² A zsidó telepések száma Júdea és Szamária területén 1984-ben 35.000 fő, 1988-ban 64.000 fő, míg az 1990-es évek közepére már 130.000 fő volt. Forrás: Benny Moris: *Righteous Victims: A History of the Zionist-Arab Conflict, 1881–2001*. Vintage, 2001. 567. o.

⁴⁵³ Alimi: i. m. 3-5.o.

Britanniától) „megörökölte” a mandátumterület határait – függetlenül attól, hogy ezen belül hol bírt tényleges fennhatósággal.⁴⁵⁴ Ebből kiindulva a Gázai övezet, Júdea és Szamária Izrael Állam területéhez tartozik, így azt elfoglalni nem, csak visszafoglalni lehet, és annak katonai megszállása is fogalmilag kizárt. A nemzetközi jogászok jelentős része mindennek ellenére nem tekinti izraeli területnek ezeket, és megszállt területeknek minősíti ezeket (bár a Gázai övezettel kapcsolatban ezen kérdést 2005 óta ismét vita övezi), azonban arra nehezen nyújtanak csak választ, hogy akkor mégis mely államhoz tartoznának, illetve ezen területeket Izrael mely államoktól foglalta volna el. Tény, hogy a Gázai övezet felett Egyiptom, Júdea és Szamária felett pedig Jordánia gyakorolt tényleges fennhatóságot 1948 és 1967 között, akárcsak az, hogy Jordánia 1950-ben annektálta Júdeát és Szamáriát (ennek alapja az 1948 decemberében tartott Jerikói Konferencia volt, ezt azonban a nemzetközi közösség – Irak kivételével – formálisan sohasem ismerte el).⁴⁵⁵ Emellett Júdea és Szamária lakosai Jordániától teljes jogú állampolgárságot is kaptak – az arab világban példátlan módon.⁴⁵⁶ Eközben a Gázai övezetet 1948 és 1959 között a már korábban említett „összpalesztin kormány”, majd Egyiptom közvetlenül irányította, lakói azonban egyiptomi állampolgárságot sohasem kaptak.⁴⁵⁷ Mindazonáltal Jordánia 1988. július 31. napján bejelentette, hogy lemond a Júdea és Szamária feletti szuverenitása igényéről (kivéve a jeruzsálemi szent helyek feletti kontrollt).⁴⁵⁸

A nemzetközi jog szerint – az izraeliek álláspontja szerint – megszállt területnek csak az a terület tekinthető, amelyet fegyveres konfliktus során egy legitim és elismert szuverén entitástól (államtól) foglal el egy másik állam, és mivel sem a Gázai övezet, sem Júdea és Szamária nem tartozott ebbe a kategóriába 1967 előtt, ezért nem minősülhetnek megszállt területnek.⁴⁵⁹ A katonai megszállást definiáló 1907-es hágai egyezmény 42. cikkelyének ennél létezik egy megengedőbb, a jogszabály szövegét szó szerint, kontextusából kiragadva értelmező álláspont, amely alapján azon terület számít megszállt területnek, amelyet egy ellenséges haderő

⁴⁵⁴ Jogászok Hágai Nyilatkozata az izraeli-palesztin konfliktusról. The Hague Initiative for International Cooperation, 2017. 9-10. o. https://www.thinc.info/wp-content/uploads/2020/12/Joga%CC%81szok-Ha%CC%81gai-Nyilatkozata-magyarul_20190610.pdf (letöltve:: 2024.03.29.)

⁴⁵⁵ Joseph Massad: Colonial Effects – The Making of National Identity in Jordan. Columbia University Press, 2001. 229. o.

⁴⁵⁶ Anis F. Kassim: The Palestinians. In: Nils A. Butenshon – Uri Davis – Manuel Hassassian (szerk.): Citizenship and the State in the Middle East – Approaches and Applications. Syracuse University Press, 2000. 211. o.

⁴⁵⁷ Mint arról már korábban szó esett, a gázai összpalesztin kormány a korábbi mandátumterület egészén képzelte el a jövőbeli palesztin államot, míg Jordánia a realitásokat figyelembe véve „csupán” a saját területét akarta növelni.

⁴⁵⁸ Hussein király beszéde a néphez. 1988.07.31. http://www.kinghussein.gov.jo/88_july31.html (letöltve: 2024.03.29.)

⁴⁵⁹ Izrael Állam Külügyminisztériuma: Disputed Territories – Forgotten Facts About the West Bank and Gaza Strip. 2003.02. <http://mfa.gov.il/MFA/MFA-Archive/2003/Pages/DISPUTED%20TERRITORIES-%20Forgotten%20Facts%20About%20the%20We.aspx> (letöltve: 2024.03.29.)

fennhatósága alatt tart.⁴⁶⁰ A szó szerinti értelmezés nem követeli meg, hogy korábban más, elismert állam szuverenitása alá tartozzon az elfoglalt terület – ezzel azonban több kérdést nyit meg, mint amire választ ad, emellett pedig a igencsak kedvez a különböző szeparatista törekvéseknek. Felvetődik ugyanis a kérdés, hogy ha nem egy állammal, akkor mivel szemben kell ellenségesnek lennie a megszálló haderőnek. A helyi politikai vezetéssel? A helyi elittel? Egyes helyi terrorcsoportokkal? A helyi lakossággal? Mikor jelenthető ki, hogy ezek bármelyikével ellenséges a megszálló hatalom? Mi a helyzet akkor, ha a helyi politikai elittel ellenséges, a helyi lakossággal viszont barátságos a megszálló hatalom, vagy fordítva? Mi a teendő akkor, ha a helyi lakossággal például eleinte barátságos a megszálló hatalom, aztán egyszer csak ellenségessé válik? Ebben az esetben a megszállás kezdeti időszaka nem lesz megszállásnak tekintendő, a későbbi viszont igen? De ennél még tovább menve: ha egy adott területen – mint az történt Júdea és Szamária és Jordánia esetében – de facto megvalósul egy másik állam szuverenitása, majd ez az állam lemond a területre vonatkozó igényéről, akkor a lényegében uratlan területen maradó másik haderő mi alapján tekintendő ellenséges haderőnek?

Jól látható tehát, hogy a Gázai övezet, Júdea és Szamária nemzetközi közjogi státusza erősen vitatott. A fenti területek közjogi státusza ugyanakkor azért bír kiemelkedő jelentőséggel, mert az az első intifádát kiváltó fő okokat is nagyban befolyásolja. Ha ugyanis Izrael Állam részeként tekintünk ezekre a területekre, akkor az a tény, hogy itt zsidó telepeket építettek, egyáltalán nem tekinthető jogszerűtlennek, ugyanakkor az igen, hogy a vitatott területek palesztin lakosainak Izrael nem biztosított állampolgárságot. Igaz ugyanakkor, hogy az 1980-as Jeruzsálem törvény miatt Kelet-Jeruzsálem lakosságának felajánlották az izraeli állampolgárságot, azonban ezzel a lehetőséggel igen kevesen éltek – így feltételezhető, hogy az arány hasonló lett volna a vitatott területeken is.

Ha azt az értelmezést fogadjuk el, hogy ezek a területek nem Izrael Állam részei, akkor az, hogy az itt élők nem rendelkeznek állampolgársággal, nem jogszerűtlen, a telepek építése ugyanakkor megkérdőjelezhető. Természetesen a realitás az volt és a mai napig az, hogy az izraeliek a terület stratégiai jelentősége miatt (lényegében ez biztosítja az ország stratégiai mélységét) nem akarták feladni Júdea és Szamáriát (a Gázai övezet ebből a szempontból külön kezelendő), azonban a terület lakossága túl jelentős volt ahhoz, hogy akárcsak az állampolgárság lehetőségét is felkínálják számukra – hiszen ezzel a lépéssel könnyen veszélybe

⁴⁶⁰ 1907 IV. Hágai egyezmény, 42. cikk.

sodorhatták volna az állam zsidó jellegét. A másik oldalon pedig a palesztin lakosság nagyrésze nem akart izraeli állampolgárrá válni, hanem saját, önálló államra vágyott – éppen ezért az intifáda fő kérdése sem az volt, hogy a vitatott területeken élők izraeli állampolgárságot kaphassanak.

Összefoglalva: az addigi status quo bármiféle változása – legfőképpen az ország katonai és politikai biztonságára nézve – Izrael érdekeivel ellentétes volt, míg a palesztin önállósodási törekvések vonatkozásában bármiféle elmozdulásra pozitív eredményként tekintettek.

Ami mindettől függetlenül egyértelműen megállapítható ugyanakkor, az az a tény, hogy az első intifáda Izrael eddigi főbb fegyveres konfliktusaitól eltérően nem egy kívülről érkező támadás, vagy fenyegetés miatt robbant ki, hanem egy olyan terület tulajdonképpeni lázadása volt, amely felett a zsidó állam tényleges hatalmat gyakorolt, és nyomasztó katonai fölényt tudhatott magáénak mind a haditechnika, mind pedig az élőerő viszonylatában. Az első intifáda során a „támadó” félnek, azaz a palesztinoknak tulajdonképpen nem voltak részletes, kidolgozott céljaik, csupán azt tudták, hogy meg akarnak szabadulni az izraeli fennhatóságtól – míg a „védekező” izraeliek célja a palesztin erőszak megszüntetése volt. Emellett fontos megjegyezni, hogy az első intifáda volt az egyetlen olyan fejezet arab-izraeli/izraeli-palesztin szembenállás történetében, amelynek kirobbanása nem egy állami vagy állam alatti szereplőhöz köthető, és ahol az ellenség a legnehezebben volt meghatározható.⁴⁶¹ Ezentúl ez volt az a pont, ahol már nem politika-katonai okai voltak elsősorban a konfliktusnak, hanem elsősorban gazdasági-politikai-társadalmi okai.

V.2.2. A konfliktus („B”)

Az első intifáda során tehát Izraelnek (habár a politikai irányítást igyekezett a PFSZ a lehetőségekhez képest magához vonzani⁴⁶²) a Gázai övezet, valamint Júdea és Szamária felkelőivel kellett megküzdenie – így ez volt a zsidó állam történetének első, számottevő felkelők elleni katonai művelete. Az eddigi módszertől eltérően a szembenálló felek katonai

⁴⁶¹ Míg a korábbi fegyveres konfliktusok esetében állami szereplők, illetve a PFSZ.

⁴⁶² Mint azt korábban említettük, a PFSZ-t is váratlanul érte az intifáda kirobbanása és sikeressége. Felismerve azonban a lehetőséget, igyekeztek palesztinok elégedetlenségét a saját pozíciójuk megerősítése érdekében becsatornázni – sikerrel, hiszen később ők képviselheték a palesztinokat az Izraellel folytatott tárgyalások során. Forrás: Van Creveld: i. m. 324-326. o.

képességeit és létszámát összevetni okszerűtlen volna, hiszen a palesztin felkelők kövekkel és egyéb eszközökkel (égő gumiabroncsot, úttüskék, esetenként szűrő-vágó eszközök) rendelkeztek, miközben rendkívül decentralizáltak és jobbra szervezetlenek voltak. Hadmozdulatok egyáltalán nem voltak, izraeli részről a kifejtett tevékenység tömegoszlatásokban, letartóztatásokban, rajtaütésekben és kijárási tilalmakban nyilvánult meg, amelyek sokkal inkább rendfenntartói, mint katonai tevékenységek.⁴⁶³ Az, hogy a palesztinok nemhogy nehézfegyverzettel, de még lőfegyverekkel sem rendelkeztek, olyan helyzetbe hozta az izraelieket, amelyben még korábban nem voltak: a korábbi viszonylag gyors, magas intenzitású, több haderőnemet érintő fegyveres konfliktusoktól eltérően egy alacsony intenzitású, haditechnikai szempontból értékelhetetlen, hosszan elhúzódó konfliktust kellett kezelniük. Ráadásul a feladat nem is igazán katonai jellegű volt. Nem meglepő módon, az az IDF, amely a korábbi katonai sikereit nagyrészt agilitásának és agresszivitásának köszönhette, amely a technológiai fölényére, légierőjére és páncélosképeségeire, valamint innovációira alapította modus operandiját, nem tudott hatékony eszköz lenni a palesztin felkelőkkel szemben, ahol tűzerejét szinte egyáltalán nem tudta használni. Emellett a köveket dobáló civilek elleni harc a katonák moráljára is negatív hatással volt.⁴⁶⁴

Tekintve azonban, hogy az első intifáda elleni művelet izraeli részről egy felkelés elleni művelet volt, érdemes újra rávilágítani arra az időszakra, amikor még a zsidók vezettek felkelést a britek ellen. Akkoriban a brit csapatok legmagasabb száma 100.000 fő volt, akiket a helyi arab lakosság is támogatott⁴⁶⁵, míg nagyjából 550.000 zsidó állt a másik oldalon, azaz 5 zsidóra jutott egy brit katona (ha az arab lakosságot is beleszámítjuk, akkor 1:17-hez arányt kapunk). Az első intifáda idején az izraeliek 80.000 katonát vetettek be összesen mintegy 2,3 millió palesztin ellen, azaz 29 palesztinra jutott egy izraeli katona. Ha a már említett Quinlivan-féle tézisének vesszük alapul, miszerint egy megszállt terület lakosságának biztonsága aktív felkelések, lázadások esetén akkor tekinthető biztosítottnak, ha minimum 1 katona jut 50 lakosra⁴⁶⁶, akkor láthatjuk, hogy az izraeliek igen jelentős erőket mozgósítottak, hiszen a szükséges minimumnál majdnem kétszer nagyobb erőt alkalmaztak.

Az első intifáda veszteségeit az alábbi táblázat tartalmazza:

⁴⁶³ Catignani: i.m. 88-97. o.

⁴⁶⁴ Catignani: i.m. 101-107. o.

⁴⁶⁵ Van Creveld: i.m. 111.

⁴⁶⁶ James T. Quinlivan: i. m. 59-69. o.

	Katonai veszteség	Civil veszteség
Izrael	60 fő halott, 1,700 sebesült	100 fő halott, 1,400 sebesült
Palesztin felkelők	1.962 fő halott (ebből minimum kb. 350, maximum kb. 940 főt palesztinok öltek meg az Izraellel való kollaboráció vádjá miatt) és több ezerre tehető a sebesültek száma	

(Az első intifáda veszteségei)⁴⁶⁷

A fenti adatokból két dolog állapítható meg:

1. Azok a palesztinok, akik Izrael kollaboránsai voltak, sokszor lincselés és gyilkosság áldozatai lettek. Ez a körülmény nagyban alátámasztja azt a feltételezést, hogy amennyiben Izrael fel is ajánlotta volna az állampolgárság megszerzésének lehetőségét, a nagy többség nem élt volna azzal.
2. Akárcsak maga a konfliktus, az áldozatok száma is meglehetősen aszimmetrikus. Az összesen 160 izraeli halottra több, mint 12-szer annyi palesztin halott jut, és ha ezt korrigáljuk is a palesztinok által meggyilkolt palesztinok számával, úgyis minimum 1.000 fő palesztin halála köthető az izraeliek intézkedéseihöz, így egy izraeli halottra minimum mintegy 5 palesztin halott jut.

Mindazonáltal akárcsak a briteknek nem sikerült megtartaniuk a mandátumterület feletti uralmukat, Izrael sem tudta fenntartani az addigi status quo-t, és engedményekre kényszerült. Ennek oka egyrészt az volt, hogy Izrael rosszul mérte fel az intifáda erejét és lehetséges hatását és nem volt képes még az elején elfojtani azt (egyések szerint ez nagyobb erő alkalmazása

⁴⁶⁷ Intifada. In: David Seddon (szerk.): A Political and Economic Dictionary of the Middle East. Taylor & Francis 2004. 284. o. ; Catignani: i. m. 80-85. o.; Fatalities of the first intifada. https://www.btselem.org/statistics/first_intifada_tables (letöltve: 2024.03.29.); Avi Kober: From Blitzkrieg To Attrition – Israel's Attrition Strategy and Staying Power. In: Small Wars & Insurgencies, 2005, 16. évfolyam, 2. szám. 216–240. o.

segítséggel sikerülhetett volna⁴⁶⁸), másrészt pedig egyértelműen a globális média. A nemzetközi közvélemény ugyanis azt látva, hogy a világ egyik legfejlettebb hadereje kődobáló tinédzserekkel áll szemben, szimpatizálni kezdett a palesztinokkal, és az olyan, korábban terroristaként számontartott palesztin vezetők, mint például Yasser Arafat, kikerültek a „politikai karanténból”. A korábban Dávidként azonosított Izrael, aki az ellenséges arab államokkal mint Góliáttal harcol, hirtelen Dávidból Góliát lett, Dávid szerepét pedig a nemzetközi közvéleményben a palesztinok kapták meg. Összefoglalva: Izrael teljes mértékben elveszítette a morális fölényét.

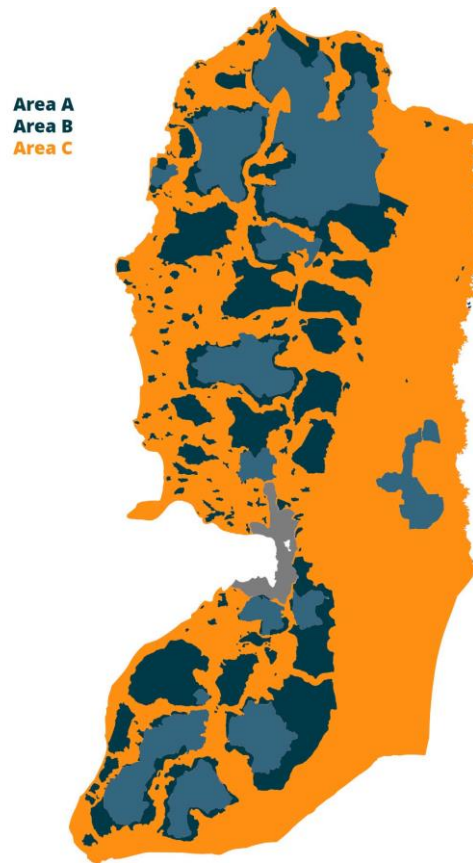
Ennek keretében születtek meg az első intifádát lezáró oslói megállapodások, amelyek ugyan nem rendeztek minden vitás kérdést, de az úgynevezett kétállami megoldás megvalósításában a mai napig a legjelentősebb a mérföldköveknek számítottak. Ennek értelmében a Gázai övezet, valamint Júdea és Szamária területének mintegy 39%-a felett a PFSZ-ből megalakuló Palesztin Hatóság (PH) gyakorolhat hatalmat, cserébe pedig a PFSZ tagjai elismerték Izrael létezéshez való jogát. Fontos azonban kiemelni, hogy nem minden palesztin szervezet tett így: a két legjelentősebbet említve az Iszlám Dzsihád⁴⁶⁹ és a Hamász a mai napig nem ismeri el Izrael államot.

Ami a vitatott területeket érinti, az oslói megállapodások A, B és C zónákra osztották azokat az alábbiak szerint:

- „A” zóna: Júdea és Szamária területének mintegy 11 %-át teszi ki, a polgári és a biztonsági ellenőrzés teljesen a PH feladata.
- „B” zóna: Júdea és Szamária területének mintegy 28 %-át teszi ki, a polgári irányítást a PH végzi, míg a terület biztonságáért az izraeliekkel közösen felelős.
- „C” zóna: Júdea és Szamária területének mintegy 61 %-át teszi ki, a terület teljes mértékben izraeli irányítás alatt áll.

⁴⁶⁸ Van Creveld: i.m. 324-326. o.

⁴⁶⁹ A Palesztin Iszlám Dzsihád egy 1981-ben alakult terrorszervet. Alapító tagjai között voltak a korábban a Muszlim Testvériségből kivált Egyiptomi Iszlám Dzsihádhoz (ez a szervezet volt felelős a Sadat elleni merényletért) tartozó Fathi abd al-Aziz Shaqaqi és Shaykh Abd al-Aziz Awda. A szervezet legnagyobb és legjelentősebb befolyással rendelkező támogatója a mai napig Irán. Forrás: Quintan Wiktorowicz: Islamic Activism – A Social Movement Theory Approach. Indiana University Press, 2004. 120-125. o.

(Júdea és Szamária felosztása az oslói megállapodások alapján. Kékesszürke színnel az „A”, kék színnel a „B” és narancssárga színnel a „C” zóna van jelölve.)⁴⁷⁰

Megállapítható tehát, hogy Izrael Állam az oslói megállapodások következtében korábban az irányítása alatt álló területekről mondott le a korabeli értelmezés szerint a békéért cserébe – azonban ez a béke a mai napig nem realizálódott.⁴⁷¹ Igaz ugyanakkor az is, hogy egyes, az izraeli-palesztin konfliktust a mai napig meghatározó kérdéseket az oslói megállapodások nem érintettek. Ezek az alábbiak:

1. Jeruzsálem státusza: a kérdés, hogy Kelet-Jeruzsálem lehet-e a majdani palesztin állam fővárosa, avagy Jeruzsálem Izrael egy és oszthatatlan fővárosa. Az ebből származó probléma az, hogy Jeruzsálem a zsidó vallás központi városa, a Templom-hegy és az egykor itt állott Szentély, illetve napjainkra megmaradt része, a Nyugati Fal (másnéven

⁴⁷⁰ What are Area A, Area B, and Area C in the West Bank? <https://www.amera.org/what-are-area-a-area-b-and-area-c-in-the-west-bank/> (letöltve: 2024.03.29.)

⁴⁷¹ Annak részletes elemzése, hogy az oslói folyamatot miért nem követte béke, jelen disszertációnak nem tárgya, azonban természetesen ebben minden résztvevő fél felelőssége felvethető – annak eldöntése azonban, hogy melyik fél tette a több, vagy éppen kevesebb engedményt a béke érdekében, már a végtelen szubjektivitás területe.

Siratófal) a zsidóság legszentebb helye, miközben a Templom-hegyen „tetején”, az egykori Szentély helyén áll az iszlám harmadik legszentebb helye (a Szikladóm és az Al-aksza mecset).

2. A menekültek státusza: a kérdés, hogy az 1948 előtt, illetve 1967 előtt a mai Izraelben, illetve a vitatott területeken élők, illetve azok leszármazottai jogosultak-e visszatérni egykori lakhelyükre. Az ebből származó probléma az, hogy amennyiben a válasz igen volna, úgy az egyéb arab országokban élő menekültek (akik, mint említettük, Jordánián kívül állampolgárságot sehol nem kaptak) visszatérhetnének Gáza, Júdea és Szamária, de még Izrael Állam területére is, és mindenhol jogosultak lennének a vonatkozó közjogi státuszra (pl. Izraelben az izraeli állampolgárságra). Ez – figyelembe véve a menekültek magas számát, és azt a tényt, hogy az egész világon egyedülállóan a palesztinok vonatkozásában a menekültstátusz örökölhető, ráadásul nem szűnik meg akkor sem, ha állampolgárságot szerez az illető személy, radikális etnikai-vallási változást eredményezne a zsidó állam társadalma vonatkozásában, így könnyen megszűnhetne az ország zsidó jellege.⁴⁷²

⁴⁷² Az ENSZ által 1948-ban külön a palesztin menekültek számára létrehozott szakosított szerve, az úgynevezett ENSZ Palesztin Menekülteket Segélyező és Munkaközvetítő Hivatala a Közel-Keleten (The United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees – UNRWA) a mai napig különálló szervezetként működik, dacára annak, hogy 1950-ben az ENSZ létrehozta Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosa (United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR) intézményét, amely általános illetékességgel és hatáskörrel rendelkezik a menekültek vonatkozásában (ezt megelőzően pedig Egyesült Nemzetek Segélyezési és Rehabilitációs Hivatala [United Nations Relief and Rehabilitation Administration, UNRRA] látta el ezt a feladatot). Az UNRWA eredetileg a zsidókat és arabokat is segítette, azonban Izrael Állam 1952-ben átvette a zsidó menekültek ellátásának felelősségét. Az UNRWA emellett saját definíciót használ menekültek körének meghatározására (amelynek kiegészítését az ENSZ közgyűlése 1991 óta minden évben megszavazza, hogy kiterjedjen az 1967-es menekültekre is, mert eredetileg csak az 1946. június 1. és 1948. május 15. között Palesztina Mandátumterületen élőkre terjedt ki). Jelenleg 5.6 millió 1948-as menekültet, 1.24 millió 1967-es menekültet tartanak nyilván (számuk eredetileg mintegy 700.000 fő volt). Érdekes adat, hogy az UNRWA több, mint 30.000 főt foglalkoztat, miközben a jóval több menekültet kezelő, 117 országban jelenlevő UNHCR mindössze mintegy 20.000 főt. Emellett az UNRWA-t, illetve a palesztinok különleges menekülti státuszát sok – jogos – kritika is éri, hiszen ez a fajta meghatározás nem a menekültkérdés megoldását, az egyének közjogi státuszának megnyugtató rendezését mozdítja elő, csupán a palesztin menekültek számának mesterséges növekedését. Emellett a 2023. október 7. napján a Hamász által elkövetett terrortámadás után nyilvánosságot látott az a – bizonyos NGO-k, például az UN Watch által már régóta hangoztatott – tény, hogy az UNRWA munkatársai között nagy számban vannak olyanok, akik valamely palesztin terrorszervezethez (Hamász, Iszlám Dzsihád) tartoznak, ráadásul magában a terrortámadásban is tevékenyen részt vettek. Ennek eredményeképpen az UNRWA finanszírozását az USA és a nyugati donorkörök nagy része felfüggesztette. Forrás: Howard Adelman – Elazar Barkan: No Return, No Refuge – Rites and Rights in Minority Repatriation. Columbia University Press, 2011. 12. o. ; Yasmine Abu-Laban: Redefining the International Refugee Regime – UNHCR, UNRWA and the Challenge of Multigenerational Protracted Refugee Situations. In (szerk): Catherine Dauvergne: Research Handbook on the Law and Politics of Migration. Edward Elgar Publishing, 2021. 313. o. ; Work with us. <https://www.unhcr.org/work-us> (letöltve: 2024.03.29.) ; Working with UNRWA <https://www.unrwa.org/careers/working-unrwa> (letöltve: 2024.03.29.) ; UNRWA Report. <https://unwatch.org/tag/unrwa-report/> (letöltve: 2024.03.29.)

3. A határok kérdése: a kérdés, hogy a később létrejövő palesztin állam határai hol húzódnának. A probléma az, hogy vannak olyan területek, amelyek Izrael számára stratégiai szempontból kiemelten fontosak, és ezekről nem kíván lemondani. Éppen ezért az, hogy módosítások nélkül az 1967-es határok mentén jöjjön létre a palesztin állam, sosem volt realitás.
4. A zsidó telepek kérdése: a kérdés, hogy mi legyen a zsidó telepekkel. A probléma, hogy a telepek biztonságpolitikai és vallási-politikai jelentőséggel is bírnak, ráadásul a beépített és nagy mértékben benépesített telepek kiürítése nem volt reális opció, elsősorban Júdea és Szamária területén. A palesztin fél természetesen a telepek megszüntetését akarták elérni (ezt egyébként a viszonylag kevés telepes lakta Gázai övezetben 2005-ben egyoldalúan Izrael meg is valósította.)
5. A biztonság kérdése: a kérdés, hogy ki szavatolja Izrael biztonságát, ha létrejön egy önálló palesztin állam. Izrael ugyanis elsősorban nem vallási-politikai, hanem biztonságpolitikai okokból tartotta ellenőrzése alatt az 1967-es háborúban elfoglalt területeket (a már említett stratégiai mélység biztosítása), így azok feladását csak úgy tudta volna vállalni, ha megfelelő garanciákat, vagy megfelelő jogosultságokat kap a terület katonai ellenőrzése felett, illetve ha a létrejövő palesztin állam demilitarizált állam lesz, vagy legalábbis fegyveres erőinek képességei erős korlátozás alá kerülnek.

Jól látható, hogy az oslói megállapodások ugyan nagy előrelépést jelentettek a kétállami megoldás felé (és ez elsősorban a palesztinok számára volt pozitív fejlemény), azonban pont a biztonság- és védelempolitika, valamint politikai szempontból legkényesebb és egyúttal legfontosabb kérdésekre nem adtak választ – így szinte borítékolható volt, hogy a kezdeti eufóriát követően nehéz egyeztetések várnak majd a felekre.

V.2.3. A konfliktus után („C”)

Az első intifáda után Izrael helyzete elsősorban a nemzetközi közvéleményben szignifikánsan megváltozott, ennek oka pedig a palesztin kérdés volt. Fontos rámutatni, hogy Izrael Állam addigi történelme teljes egészében a hidegháború idejére esett, így a nyugati és keleti blokk szembenállása, pontosabban az ebben elfoglalt helye jelentősen meghatározta azon országok körét, amelyek támadták, kritikával illették. A bipoláris világrend felbomlásával azonban az olyan kérdések, mint a különböző kisebbségek jogai és az emberi jogok egyre nagyobb teret

hódítottak a nyugati politikai elitek körében, így a döntően a keleti blokkhoz vagy a harmadik világhoz tartozó országok mellett egyre több bírálat érte a zsidó államot a nyugati világból is. Mindezt felerősítette a tömegmédiá hatása, amely soha korábban nem tapasztalt számú hallgatósághoz juttatta el az intifáda történéseit. Izrael habár lassan, de felismerte, hogy egyrészt erre a helyzetre katonai megoldás nem létezik, a kődobáló fiatalok elleni erőszak alkalmazása – habár a kő is halálos fegyver tud lenni – rombolja az ország megítélését, másrészt pedig azt, hogy a palesztinok helyzetére muszáj valamiféle alternatívát nyújtani, mert az eddigi módszert tovább alkalmazni nem lehet.

Biztonságpolitikai szempontból vizsgálva azonban elmondható, hogy mindezekkel együtt – főként a hosszú távú következményeket utólag figyelembe véve – az első intifáda után Izrael kedvezőtlenebb helyzetben volt, mint azt megelőzően, hiszen ha részlegesen is, de területek ellenőrzését adta fel mindössze azért cserébe, hogy a PFSZ elismerte az államiságát (ami ugyan egy fontos nyilatkozat, de az egyrészt nem terjedt ki minden palesztin szervezetre, másrészt a PFSZ-ből alakult PH továbbra sem volt állami szereplő, így ez az álláspont egy hatalomváltás esetén egyszerűbben változtatható, mint egy állam esetén). Ha összevetjük ezzel azt, hogy a zsidó állam a Sínai-félszigetet egy Egyiptommal kötött békéért adta fel, míg a Libanonban elfoglalt területek nagy részét 1985-re a szövetségesek hiánya és a relatív győzelem miatt, úgy elmondható, hogy az oslói megállapodások érintette területek feladásáért Izrael minden addiginál kevesebb előnyt kapott. A védelempolitikára az első intifáda érdemi változást nem gyakorolt.

A környező arab országok biztonsági és politikai helyzetét az első intifáda közvetlenül kevésbé érintette (leszámítva azt, hogy Jordánia 1988-ban lemondott Júdea és Szamáriára vonatkozó igényéről). Természetesen mindnyájan támogatták a palesztinok ügyét (különböző módon és mértékben), akárcsak a távolabbi arab országok. A távlati céljai elérése szempontjából a legkedvezőbb pozíciót viszont egy állami és egy nem állami szereplő tudta elérni: elsősorban az Iszlám Dzsihádon keresztül az Iráni Iszlám Köztársaság Izrael északi határai után a zsidó állam déli és keleti területein is megjelent, akárcsak a Hamász segítségével a Muszlim Testvériség.⁴⁷³ Utóbbi azért kiemelten fontos, mert az addigi jobbára szekuláris palesztin nacionalizmus mellett a politikai iszlám megjelenését jelentette az izraeli-palesztin, azon belül is a palesztin belső politikai palettán. Éppen ezért eleinte Izrael a palesztin egységet megosztó

⁴⁷³ Fontos kiemelni, hogy a Hamász legnagyobb támogatója a szunnita-síta vallási ellentét ellenére is Irán.

tényezőt látott benne, így támogatta a létrejöttét – majd ez a helyzet később egészen odáig fejlődött, hogy még a jobboldali Netanyahu kormányok is a PH ellenpólusaként tekintettek a Hamászra (főleg 2006-2007 után, miután átvették a hatalmat a Gázai övezetben) és olyan lehetőségeket biztosítottak számukra (közvetítőkön keresztül történő tárgyalások, nagy mennyiségű, Katarból, főleg a Muszlim Testvériségtől származó anyagi források beengedése, stb.), amelyek kiváltképpen a 2023. október 7. napján történt terrortámadásra tekintettel Izrael Állam egyik legjelentősebb stratégiai-politikai hibájának tekintendő.⁴⁷⁴ Szomorú párhuzam, hogy a zsidó állam lényegében ugyanazt a hibát követte el a PH és a Hamász viszonylatában, mint legnagyobb szövetségese az USA a Szovjetunió és az ellenük Afganisztánban harcoló mudzsahedinek viszonylatában. Mindkét esetben terrorszervezeteket támogattak azért, hogy katonai-politikai ellenségüket gyengítsék/legyőzzék – azonban az általuk támogatottak hajtották végre később a legnagyobb terrortámadást mindkét ország történelmében.

A bipoláris világrend felbomlása következtében a két szuperhatalomból csupán egy maradt meg, az Amerikai Egyesült Államok, amely közvetítői szerepet játszott a folyamat során. A Szovjetunió megszűnt, a helyén létrejövő Oroszországi Föderációnak pedig érthető módon ebben az időszakban nem a levantei alrégió eseményei bírtak a legnagyobb jelentőséggel, egyéb, a közel-keleti RBK-n kívüli külső szereplők pedig ekkor nem játszottak jelentős szerepet az alrégióban.

Ami azonban igen figyelemre méltó fejleménye, eredménye volt az első intifádának, az a levantei szubkomplexum struktúrájára gyakorolt jelentős hatása volt. Korábban hasonló hatást csak az 1948-as függetlenségi háború, azaz Izrael létrejötte, az 1967-es hatnapos háború, azaz a Golán-fennsík, Júdea és Szamária, a Gázai övezet és a Sínai-félsziget elfoglalása, valamint az Egyiptommal kötött béke (és annak keretében a Sínai-félsziget átadása) váltott ki az alrégióban. Ennek oka, egyrészt természetesen az, hogy ha még csak részlegesen is, de a Sínai-félsziget után az 1967-ben elfoglalt területek egy részének ellenőrzését feladta a zsidó állam, másrészt pedig az, hogy fogalmilag is újrendeződött a levantei szubkomplexum: az alrégiót (és legalábbis retorikai szinten az egész közel-keleti RBK-t) meghatározó, arab-izraeliként definiált konfliktus palesztin-izraeli konfliktusként került „újraakterezésre”. Figyelemre méltó eljátszani a gondolattal, hogy az oslói megállapodások révén közvetetten az arab világ azon

⁴⁷⁴ Tal Schneider: For years, Netanyahu propped up Hamas. Now it's blown up in our faces. 2023.10.08. <https://www.timesofisrael.com/for-years-netanyahu-propped-up-hamas-now-its-blown-up-in-our-faces/> (letöltve: 2024.03.29.)

része, amely a PFSZ-t támogatta és tekintette a palesztinok képviselőjének, tulajdonképpen elismerte Izrael létjogosultságát. Ezen megállapítás azon a logikai láncon alapul, hogy a PFSZ, azaz a palesztin nemzet képviselői elismerték Izrael létjogosultságát, és bizonyos mértékben (pontos határok nélkül ezt meghatározni lehetetlen) azt is, hogy nem az egész egykori Palesztina Mandátum területre fog kiterjedni a majdani független palesztin állam, hanem csak Júdea és Szamáriára, valamint a Gázai övezetre – tehát a korábbi megközelítés, miszerint az egykori Palesztina Mandátumterület területén csak egy arab állam létezhet, átalakult akként, hogy egy arab és egy zsidó államnak is helye van e területen. Habár ez áttételesen valóban racionális érvelésnek tűnhet, azonban nem számol azzal, hogy a PFSZ bármikor elveszítheti a hatalmat olyan más politikai erőkkel szemben, amelyek nem ismerik el Izrael létét (pl. Hamász), amely nem ezt az álláspontot képviseli. Ez a fajta közvetett elismerés ugyanakkor nem helyettesíti sem a bilaterális békekötéseket (Libanon, Irak, Szíria), sem az államelismerést.⁴⁷⁵ Ezt szem előtt tartva tehát a szubkomplexum fogalmi átszuktúrálása a palesztinok számára volt kedvező fejlemény, hiszen az addigi narratívát (a zsidó Izrael az öt körülvevő „arab országok tengere” ellen) felváltotta egy számukra sokkal előnyösebb (az elnyomott palesztinok az őket körülvevő „zsidó tenger” ellen). Hozzá kell tenni azonban, hogy a palesztin vezetés, élén a PFSZ-el és kiváltképpen Arafattal meglehetősen jól mérte fel a realitásokat, és azt, hogy amennyiben elismerik Izraelt, és lemondanak az egykori Palesztina Mandátumterület teljes területére vonatkozó igényeikről, akkor elnyerhetik a nemzetközi közösség szimpátiáját, a morális fölényt és a teljes arab világ támogatását – mindezt úgy, hogy tisztában voltak azzal, hogy a legfontosabb kérdésekben közel sem született megállapodás, tehát sem a béke, sem pedig az önálló palesztin állam létrejötte egyáltalán nem biztosított.

Amit Izrael szempontjából pozitív fejleményként fogadhatunk el, az egyértelműen a Jordániával 1994. október 26. napján aláírt békeszerződés, amely következtében minimális területi változásokat követően⁴⁷⁶ Jordáni lett a második arab állam, amely elismerte Izrael

⁴⁷⁵ Izraellel mindössze Egyiptom és Jordánia kötött békét, a diplomácia kapcsolatok felvételére, tehát az államelismerésre pedig még négy arab ország volt hajlandó az úgynevezett Ábrahám Egyezmények keretén belül 2020-tól: Egyesült Arab Emírátságok, Bahrein, Marokkó és Szudán.

⁴⁷⁶ A Zofar/Al-Ghamr területek (nagyjából 300 km²) ugyan jordániai fennhatóság alá kerültek a békeszerződés értelmében, azonban azok 25 évre továbbra is izraeli magántulajdonban maradtak, izraeliek művelték őket és biztosított volt számukra a szabad beutazás. A 25 év elteltével azonban Jordánia végül ezt a kitélt nem hosszabbította meg, amely döntés mögött az Izrael és Jordánia közötti, évek óta hűvös viszony húzódik meg. Forrás: Békeszerződés Izrael Állam és Jordán Hásemita Királyság között. 1994, 60-61.o.

https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/IL%20JO_941026_PeaceTreatyIsraelJordan.pdf (letöltve: 2024.03.29.) ; Jordan king says rule over border enclaves restored as Israeli lease expires. 2019.11.10. <https://www.timesofisrael.com/jordans-king-says-rule-over-border-enclaves-restored-as-israels-lease-expires/> (letöltve: 2024.03.29.)

Államot és 47 év után békét kötött vele. Mindezt az oslói megállapodások természetesen nagyban előmozdították, azonban az első jelentős lépést mégis Jordánia tette meg, amikor 1988-ban lemondott a korábban általa ellenőrzött területekre vonatkozó igényéről.

Mindezt figyelembe véve az első intifádát követő biztonság- és védelempolitikai realitás a korábbi állapotokhoz képest az alábbi módon változott meg:

1. A Jordániával kötött békemegállapodás következtében az ellenséges szomszéd államok lokációja már csupán északra és északkeletre korlátozódott, amely lehetőséget nyújtott arra, hogy erre a területre tudjon összpontosítani az IDF, és ne álljon fenn a veszélye annak, hogy új frontok nyílnak máshol egy esetleges fegyveres konfliktus esetén.
2. A PH létrejöttével és egyes területek átadásával Júdea és Szamária, valamint a Gázai övezet vonatkozásában létrejöttek olyan pontok, amely felett tulajdonképpen egyetlen állam sem gyakorolt kontrollt – csupán az állami szereplőnek nem nevezhető PH, amely így Libanon után most a fenti területek vonatkozásában vált kvázi-állami szereplővé. A PH azonban teljes kontrollt sohasem tudott (vagy nem akart) gyakorolni ezen területek felett, ami lehetővé tette egyes állam alatti szereplők, mint a Hamász iszlamista terrorszervezet megerősödését. Ennek következtében a hírszerzési és terrorellhárítási képességek újragondolására volt szükség mind azok metódusait, mind pedig eszközeit tekintve (korábban a megszállás alatt Izrael kényelmesebb helyzetben volt, hiszen mindent ő kontrollált, az oslói megállapodások után azon ez értelemszerűen megváltozott).

V.3. A második intifáda (2000-2005)

V.3.1. A konfliktus előtti állapotok („A”)

Ahogy korábban már említésre került, az 1982-es év után Izrael biztonság- és védelempolitikai fókuszja szükségszerűen elkezdett minden korábbinál jobban kiterjedni az állami szereplőkön kívül a nem állami szereplőkre is – ez azonban az első intifádát lezáró oslói megállapodások és a második intifáda közötti időszakra hatványozottan igaz volt. Izrael 1994 és 2000 között három „fronton” is kénytelen volt helytállni: egyrészt Dél-Libanonban az egyre

több izraeli életének kioltásáért felelős és egyre agresszívabb Hezbollah ellen⁴⁷⁷, Izraelben pedig a részben az oslói folyamat megrekedése miatt újból fellángolt palesztin terrorizmussal szemben, valamint a főleg a telepesszozgalmhoz köthető jobboldali radikalizmussal szemben. Fontos tisztázni: az első intifáda kődobálásai és abroncségetései után a palesztin oldal módszerei átalakultak, és teret nyertek a robbantásos öngyilkos merényletek – ezek közül az 1995-ös Beit Lid keresztveződés elleni merényletet az Iszlám Dzsihád (20 izraeli halott és 69 sebesült, többségében katonák), az 1996-os Dizengoff Center ellen elkövetett merényletet (13 izraeli halott és 130 sebesült, többségük civil) pedig a Hamász vállalta magára.⁴⁷⁸ Habár maga a PH, illetve az azokhoz köthető szervezetek ebben az időszakban nem követtek el terrortámadásokat, azonban a PH felelőssége annak vonatkozásában fel kell merülnön, hogy nem lépett fel határozottan a radikális palesztin szervezetek ellen – kezdetben valószínűleg úgy vélték a PH vezetői, hogy részükről a nyílt politikai erőszak nem vállalható eszköz, azonban nem akadályozzák meg annak alkalmazásában a kisebb szervezeteket, mintegy így gyakorolva nyomást Izraelre azért, hogy előrelépés történjen a kétállami megoldás megvalósulása terén. Mindezen számítások azonban olyannyira nem voltak helyesek, hogy rövid távon a második intifádához, hosszú távon pedig legitimációs deficthez és potenciális hatalomvesztéshez vezettek a PH vonatkozásában.⁴⁷⁹

Eközben Irán befolyása mind a Hamász, mind az Iszlám Dzsihád, de a második intifáda kitörése után még PH vonatkozásában is jelentősen megnőtt. Az 1990-es években a Hamász, a Hezbollah és az Iráni Iszlám Köztársaság már megkezdte az „ellenállás frontjának” nevezett formáció kiépítését. Kezdetben a Irán terrorcselekmények végrehajtásához szükséges kiképzést biztosított a Hamász tagjainak, majd a két szervezet viszonya a Hamász vezetője, Ahmed Yassin 1998-as teheráni látogatása után tovább fokozódott.⁴⁸⁰

⁴⁷⁷ A Hezbollah 1990-ban 19 db, 1993-ban már 158 db, míg 1995-ben már 344 db támadást intézett izraeli célpontok ellen. Forrás: Catignani i. m. 85. o.

⁴⁷⁸ Isreal Ministry of Foreign Affairs: Suicide and Other Bombing Attacks in Israel Since the Declaration of Principles (Sept 1993) <https://web.archive.org/web/20100403224249/http://www.mfa.gov.il/mfa/terrorism-%20obstacle%20to%20peace/palestinian%20terror%20since%202000/Suicide%20and%20Other%20Bombing%20Attacks%20in%20Israel%20Since> (letöltve: 2024.03.29.)

⁴⁷⁹ Erre példa a Gázai övezet elvesztése a Hamásszal szemben 2006-ban, illetve a legutóbbi közvéleménykutatások eredményei, amely szerint a palesztinok 90% szerint le kell mondania Mahmoud Abbasnak, és amely szerint a Hamász választásokat nyerne a PH által ellenőrzött területeken demokratikus választások esetén. Forrás: Karin Laub: Palestinian poll shows a rise in Hamas support and close to 90% wanting US-backed Abbas to resign. <https://apnews.com/article/israel-hamas-palestinians-opinion-poll-wartime-views-a0baade915619cd070b5393844bc4514> (letöltve: 2024.03.29.)

⁴⁸⁰ Catignani: i. m. 124-125. o.

Ugyanakkor nem csak a palesztin terrorizmus, hanem a telepesszozgalom egyre tekintélyesebb tényerése is problémát jelentett Izraelnek. Ennek forrása az volt, hogy egyrészt a telepek számának, földrajzi kiterjedésének és lakosságának drasztikus növekedése az oslói megállapodások megszületése pillanatában is már jóformán lehetetlenné tette azok kiürítését elsősorban Júdeában és Szamáriában, másrészt hogy a telepeknek biztonságpolitika jelentősége is volt/van, harmadrészt pedig az, hogy a telepesszozgalom a telepek és azok kapacitásainak folyamatos bővítésére vonatkozó igényekkel lépett fel és teljes mértékben ellenezte a békefolyamatot.⁴⁸¹

A telepesszozgalom jelentette problémát itt érdemes három szempontból vizsgálni ebben az időszakban, egyrészt annak az izraeli belpolitikára gyakorolt hatását, másrészt az izraeli biztonságpolitikára gyakorolt hatását, harmadrészt pedig a békefolyamatban játszott szerepét górcső alá véve.

Az izraeli belpolitikában – habár mindig is jelen volt – igazán szignifikáns szerepet nem játszott a telepesszozgalom a politikai döntéshozatalban. Az oslói megállapodások ténye ugyanakkor olyan szintű traumaként érte a mozgalom magját adó vallásos cionista politikai közösséget, amely a Rabin-kormányának a telepések támogatásával kapcsolatos elutasító álláspontjával (nem kívánta sem bővíteni a telepeket, sem pedig erőforrásokat szentelni azok támogatására) együtt már teljesen szembe fordította azt a regnáló kormánnyal. Rabint az oslói megállapodások miatt rengeteg éles, agresszív kritika érte – igaz, ezek forrása nem csak a telepesszozgalom tagjai voltak, hanem az egész izraeli politikai jobboldal – ez pedig végül olyan politikai légkört teremtett, amelyben egy zsidó szélsőséges Yigal Amir 1995. november 4. napján merényletet követett el Rabin miniszterelnök ellen, amelyben utóbbi életét vesztette.⁴⁸² Belpolitikai szempontból tehát Izrael számára a telepesszozgalom annak egyes tagjainak radikalizmusa és a belpolitikai stabilitásra gyakorolt romboló hatása miatt vált kiemelt problémává az oslói megállapodások megkötését követően.

Az vitathatatlan, hogy a telepek képesek betölteni biztonság- és védelempolitikai értelkelhető szerepet (mint azt korábban említettük, elsősorban a korai előrejelzés, az első válaszdás, vagy egy ellenséges tényerés esetén a vonalak mögötti zaklató, gerilla tevékenység kifejtése útján), azonban az oslói megállapodások után kérdésessé vált, hogy Izrael Állam a továbbiakban

⁴⁸¹ Moshe Hellinger – Isaac Hershkowitz – Bernard Susser: Religious Zionism and the Settlement Project. State University of New York Press, 2018. 101-113. o.

⁴⁸² Hellinger –Hershkowitz –Susser: i. m. 101-113. o.

miként kezeli majd ezeket. A dilemmát az okozta, hogy mérlegelni kellett, hogy vajon a telepekből származó biztonságpolitikai előnyök nem törpülnek-e el ahhoz az előnyhöz képest, amelyet a telepek bővítésének minimum leállítására, de akár azok teljes kiürítése is jelentene a békefolyamatban. A palesztinok – és több nemzetközi szereplő – ugyanis a telepekben a mai napig az elérendő béke egyik legnagyobb akadályát látja. Mindazonáltal figyelembe véve, hogy a telepek döntő többsége az úgynevezett „B” és „C” zónákban helyezkedik el⁴⁸³, és azok jelentős része valóban betölt stratégiai szerepet, a telepek teljes feladása Júdeában és Szamáriában – mint már említettük – nemcsak a politikai, de a biztonságpolitikai okokat figyelembe véve is vállalhatatlan lépés volt (és az a mai napig).

A telepek és a telepesmozgalom szerepe a békefolyamatra az izraeli belpolitikai és biztonság- és védelempolitikai hatásai együtteseként érthető meg. Egyrészt az izraeli belpolitikában is manifesztálódott radikalizmus a békefolyamat egyik nagy hátráltatója volt 1994 és 2000 között – elsősorban a vallásos cionista radikálisoknak a palesztinok ellen elkövetett erőszakos cselekményei és terrorcselekményei miatt. Ezek közül a legismertebb az 1994-es hebroni mészárlás volt. 1994. február 25. napján Baruch Goldstein radikális vallásos cionista telepes tömeggyilkosságot követett el a hebroni mecsetben, meggyilkolva 29 palesztint és további 125-öt megsebesítve (a merénylőt a túlélők a helyszínen agyonverték).⁴⁸⁴ Másrészt azonban a telepesmozgalom támogatása, a telepek bővítése, vagy ezek megtagadása és az illegális telepek felszámolása – elsősorban, de nem kizárólag a jobboldali kormányok vonatkozásában – historikusan politikai eszközként is szolgáltak mind a palesztinokkal, mind pedig olyan külső hatalmakkal szemben, mint például az Egyesült Államok.

Mindent egybevetve, az oslói megállapodásokat követő 5 év eseményei több, mint 400 palesztin és 250 izraeli áldozatot követeltek.⁴⁸⁵ Ezt az adatot összevetve az első intifáda 7 éve alatt összegyűlt 160 izraeli és nagyságrendileg 1000 palesztin halálos áldozattal láthatjuk, hogy az oslói megállapodások utáni 5 évben, amely során eredetileg a béke végleges feltételeinek megteremtése lett volna a feladat, mintegy 150%-al több izraeli halt meg, mint az első intifáda során. Ebben az eredetileg békésnek várt időszakban az első intifáda palesztin áldozatainak

⁴⁸³ Hellinger –Herszkowitz –Susser: i. m. 103. o.

⁴⁸⁴ Matt Plen: Baruch Goldstein. <https://www.myjewishlearning.com/article/baruch-goldstein/> (letöltve: 2024.03.29.)

⁴⁸⁵ Nickolay Mladenov: Beyond Oslo – Reflections on Peace, Promise, and Possibility. 2023.09.07. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/beyond-oslo-reflections-peace-promise-and-possibility> (letöltve: 2024.03.29.)

40%-ának megfelelő palesztin is életét veszítette. Ha tehát a számokat vesszük alapul, megállapítható, hogy a békefolyamat valójában sem a palesztinok, sem az izraeliek számára nem hozott valódi békét. Sőt, az izraeliek számára a „béke” – pontosabban a területek részleges feladása miatt végbement kontrollvesztés és a radikális iszlamista szervezetek térnyerése – halálosabbnak bizonyult, mint az intifáda maga.

Mindezeket figyelembe véve a védelempolitikai prioritások is némiképpen elmozdultak a hírszerzési, terrorelhárítási képességek irányába, miközben a konvencionális képességeket is fent kellett tartani – hiszen Irakkal, Libanonnal és Szíriával továbbra sem sikerült békét kötni, és a politikai viszony mind Egyiptommal, mind Jordániával a béke ellenére nem volt barátinak mondható (a mai napig sem az), így a konvencionális haderő elrettentő szerepe továbbra is kiemelt szerepet játszott. Nyilvánvaló volt, hogy mivel egyes területekről az izraeli haderő kivonult, hírszerzési potenciálja ezen területek vonatkozásában jelentősen csökkent. Ennek érdekében előtérbe került a rádióelektronikai felderítés (Signal Intelligence – SIGINT), elsősorban UAV-ok, hőkamerák, és egyéb megfigyelő rendszerek fejlesztése, valamint a különböző katonai járművek páncélvédettségének javítása.⁴⁸⁶ Ugyanakkor hiába volt a palesztin terrorizmus Izrael Állam legégetőbb problémája, a védelempolitikai fejlesztések irányát elsősorban nem ez, hanem az 1990. augusztus 2. napja és 1991. február 28. napja között lezajlott első öbölháború határozta meg. Habár Izrael nem vett részt a fegyveres konfliktusban hadviselő félként, azonban Irak több Scud-B és annak iraki változatoként számontartott El Hussein típusú ballisztikus rakétát lőtt ki Izraelre – amelyekkel kapcsolatban félt volt, hogy azokat vegyi töltetekkel szerelik fel. Saddam célja a rakétatámadásokkal Izraelnek a konfliktusba való erőszakos bevonása és így az ellene létrejött, több arab országot (többek között Szíriát) is magában foglaló nemzetközi koalíció felbomlasztása volt, amit azonban diplomáciai úton sikerült megakadályozni, elsősorban az Egyesült Államoknak köszönhetően.

Ugyanakkor az iraki rakétatámadások – bár vegyifegyver bevetésére szerencsére nem került sor – nagy traumát okoztak az izraeli társadalom egészének, hiszen támadni egyáltalán nem támadhatták Irakot, védekezni pedig nem tudtak hatékonyan a ballisztikus rakéták ellen. Korábban elképzelhetetlen volt, hogy egy őt ért támadásra a zsidó állam ne reagáljon, jelen esetben azonban a támadás a nemzetközi helyzet (és elsősorban az USA elvárásai) miatt szóba

⁴⁸⁶ Sharon Sadeh: Israel's Beleaguered Defense Industry. In: Middle East Review of International Affairs, 2001, 5. évfolyam, 1. szám. 64-77. o.

sem jöhetett. A védekezés ezzel szemben egyrészt kettő, egy aktív és egy passzív állami és egy „civil” pilléren nyugodott. Az állami védekezés aktív része a rakétaelhárító rendszerek alkalmazása volt, amelyhez eszközöket (az Irak elleni támadásról való lemondásért cserébe) az Egyesült Államok és Hollandia biztosított Izrael számára: ezek MIM-104 Patriot légvédelmi rakétarendszerek voltak – emellett pedig az USA által megosztott hírszerzési információk biztosítottak többlet időt a rakétariadókra. Az állami védekezés passzív vonala az óvóhelyekre vonatkozó előírások szigorítása, a vegyi támadás esetére a civil lakosság számára gázmaszkok és ellenanyagok kiosztása volt. A „civil” védekezés ezeket azzal egészítette ki, hogy mivel az Irak felől érkező rakétatámadások a nagyvárosokat célozták, és éjjel zajlottak (hogy nehezebb legyen felderíteni az indítóállomás helyét), a civilek jó része az éjszakákat (annak ellenére, hogy egyesek ezt árulásnak tartották) a vidéken élő rokonoknál töltötte – így az áldozatok száma is minimális maradt, hiszen azon épületek, amelyeket támadás ért, javarészt üresek voltak.⁴⁸⁷

Irak Izraelre összesen 38 db ballisztikus rakétát lőtt ki, és az izraeli légierő az iraki-iráni háború tapasztalataiból kiindulva rakétatámadásonként 3 halottra számított. Ehhez képest a támadások mérlege a következőképpen alakult: 1 db direkt találat okozta halál, 2 db rakétatalálat okozta súlyos sérülésekre visszavezethető halál, 10 db a rakétabecsapódásra vagy a gázmaszkok nem megfelelő használatára visszavezethető szívroham vagy fulladás okozta halál, nagyjából 1000 db kórházi ellátásra szoruló sérült (ezek egynegyede szenvedett fizikai sérülést, fele sokkos állapotba miatt igényelt ellátást, és benne foglaltatnak azok a személyek is, akik a vegyifegyver támadás esetére kiosztott ellenanyagot tévesen adták be maguknak és ezért szorultak kórházi ellátásra). Anyagi kár körében kb. 200 otthon semmisült meg, és mintegy kétezer ingatlanban keletkezett anyagi kár, a teljes anyagi kár összege mintegy 100 millió USD volt (amelyet az amerikai és nyugat-német segélyek egyébként bőven fedeztek).⁴⁸⁸

Amennyiben tehát pusztán a számszerűsíthető pusztítást vesszük alapul, az iraki rakétatámadások a vártnál jóval alacsonyabb veszteségeket okoztak a zsidó államnak. Ebben közrejátszottak olyan tényezők is, mint az El Hussein rakéták pontatlansága, fel nem robbant robbanófejei, és a modern izraeli épületek műszaki jellemzői⁴⁸⁹, azonban érdemes megvizsgálni a korábban felsorolt három pillért is, hogy megértsük a rakétatámadásoknak az izraeli

⁴⁸⁷ Van Creveld: i. m. 308-318.o.; Steve Fetter – George N. Lewis – Lisbeth Gronlund: Why were Casualties so low? In: Nature, 1993, 361. évfolyam. 6410. szám. 294–296. o.

⁴⁸⁸ Ezen számokban benne van a visszahullott Patriotok okozta károk is. Forrás: Van Creveld: i. m. 314-316. o.

⁴⁸⁹ Fetter – Lewis – Gronlund: i.m. 294–296. o.

társadalomra gyakorolt pszichikai hatását, valamint azt, hogy később ezek az események milyen biztonság- és védelempolitikai fejlesztési irányokhoz vezettek. Az kijelenthető, hogy habár az állami passzív védelemre alapuló intézkedések látványosak voltak (elsősorban a kiosztott gázmaszkok és ellenanyagok formájában) azonban semmilyen érdemi hatást nem gyakoroltak a védekezés során (ennek természetesen elsődleges oka, hogy vegyifegyver bevetésére szerencsére nem került sor). Az is belátható, hogy a civilek önkéntes eltávozása bizonyult a leghatékonyabb védekezési formának, hiszen egy egyszerű és költséghatékony módon sikerült elkerülni legalább több tucat halálesetet. Ami az állami aktív védelmet illeti, érdemes különválasztani az amerikai hírszerzés általi információmegosztásból származó többlet riadóidő és a légvédelmi rakétarendszerek hatékonyságát. Előbbi ugyanis minden kétséget kizáróan jelentős segítségnek bizonyult⁴⁹⁰, utóbbi megítélése és a védekezéshez való hozzájárulás azonban már jóval vitatottabb. Az vitán felül áll, hogy a Patriotok érkezése a lakosságra pozitív pszichológiai hatást gyakorolt, ugyanakkor a későbbi vizsgálatok alapján bebizonyosodott, hogy ezen légvédelmi rakétakomplexumok nem úgy teljesítettek, mint azt korábban az amerikai tapasztalatok mutatták, hatékonyságuk 96% helyett 50% körül mozgott.⁴⁹¹ Ezért az amerikaiak elsősorban az izraelieket okolták, felröva nekik a szoftver megváltoztatását és a nem megfelelő kezelést, míg az izraeliek azt állították, hogy a Szaúd-Arábiában alkalmazott Patriotok sem teljesítettek jobban, csak ott nem történt független és kritikus vizsgálat. Mindazonáltal az alacsony hatásfok elsődleges oka az volt, hogy ezek a rendszerek elsősorban repülőgépek ellen voltak hatékonyak, ballisztikus rakéták elleni alkalmazásukra csak nagyon korlátozott mértékben kerülhetett eredményesen sor. Kifejlesztésük során elsődlegesen kisebb területek, például katonai táborok védelme volt a fókuszban, nem pedig városnyi, városrésnyi területek lefedése – így irreális volt a korábbi hatékonysági rátát elvárni a Patriot rendszerektől.⁴⁹²

Mindezen tapasztalatok mentén felgyorsult az izraeli légvédelem napjainkig tartó fejlesztése, az úgynevezett többrétegű légvédelmi rendszer kiépítése – bár ekkor még csak annak „legfelső” rétegén volt a hangsúly. Figyelembe véve, hogy Izrael akkori legerősebb ellensége, Irak rendelkezett olyan ballisztikus rakétákkal, amelyekkel elérte a zsidó állam területét, ráadásul ezeket használta is, érthető igényként merült fel egy saját, nagy területek megvédésére képes,

⁴⁹⁰ Fetter – Lewis – Gronlund: i.m. 294–296. o.

⁴⁹¹ Jeremiah D. Sullivan – Dan Fenstermacher – Daniel Fisher – Ruth Howes – O'Dean Judd – Roger Speed: Technical Debate over Patriot Performance in the Gulf War. In: Science & Global Security, 1999, 8. évfolyam, 1. szám. 47-55. o.

⁴⁹² Van Creveld: i. m. 314-316. o.

kifejezetten ballisztikus rakéták ellen kifejlesztett légvédelmi rakétarendszer mihamarabbi kifejlesztése – ez lett az Arrow 1-es légvédelmi rakétarendszer.⁴⁹³ Az öbölháború alatti iraki ballisztikus rakétatámadások következtében tehát az izraeli védelempolitikai fő fejlesztési iránya a korábban hiányzó stratégiai légvédelmi képesség kialakítása lett. Emellett azonban a korábbi időszakokban megszokottak szerint kiemelt védelempolitikai prioritás volt a technológiai előny megtartása, amely a konvencionális katonai képességeken túl ekkor már olyan területekre is kiterjedt, mint az űrképességek, egészen pontosan a műholdak,⁴⁹⁴ valamint a zsidó állam továbbra is aktívan használta ennek biztosítására a titkosszolgálatokat is.⁴⁹⁵

⁴⁹³ Igaz ugyanakkor, hogy ennek fejlesztése már korábban, 1988-ban megkezdődött. Forrás: Jean-Loup Samaan: Another Brick in the Wall: The Israeli Experience in Missile Defense. Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, 2015. 8-9.o.

⁴⁹⁴ Izrael azon tizenegy ország közé tartozik, amelyek napjainkra már független műholdkilövő képességekkel rendelkeznek. Az űrprogram célja a kezdetektől Jeruzsálem technológiai előnyének és hírszerzési képességeinek megőrzése. Az izraeli műholdak mini-műholdak (tömegük kb. 300 kg az amerikai 25 tonnás műholdakhoz képest), és két kategóriát különböztethetünk meg. A legtöbb izraeli műhold fejlett, nagy felbontású kamerákkal van felszerelve, amely akár 50 centiméteres objektumokat is képes felismerni több száz kilométeres távolságból. A másik kategória TecSar néven ismert. Ezek az eszközök szintetikus apertúrájú-érzékelőt használnak, alapvetően egy radarrendszert, amely nagy felbontású képeket készít, hasonló minőségben, mint egy hagyományos fényképezőgép. A TecSar kiegészíti a kamerákat: bár a felbontása kicsit gyengébb, de minden időjárási körülmény között működik, és átlát az álcázó hálókön. A TecSar lehetővé teszi Izrael számára, hogy nyomon kövesse ellenségeit, és információkat gyűjtsön róluk a nap minden szakában, esőben, ködön vagy felhőkön keresztül. Az izraeli műholdak három nagy „műholdcsaládot” alkotnak, ezek az Amos, Ofek és Eros sorozat. Ezek az eszközök döntő szerepet játszanak Izrael C4ISR képességeiben, és legnagyobb előnyük, hogy a zsidó állam ellenségei nem tudnak sokat tenni ellenük, például nem képesek lelőni őket, ezáltal Izrael képes a folyamatos megfigyelésükre. Forrás: Barbara Opall-Rome: Spies in Space – The story of Israel’s Ofek satellite program. 2016.09.25. <https://www.jpost.com/magazine/spies-in-space-the-story-of-the-ofek-satellite-program-468405> (letöltve: 2024.03.29.) ; Yaakov Katz: Why Israel has the most technologically advanced military on Earth. 2017.01.29. <https://nypost.com/2017/01/29/why-israel-has-the-most-technologically-advanced-military-on-earth/> (letöltve: 2024.03.29.)

⁴⁹⁵ Habár terminológiai szempontból nem az 1994 és 2005 közötti időszakba illik, de az öbölháború és Irak szerepének jelen alfejezetben történő tárgyalására tekintettel itt kívánjuk megemlíteni Gerard Bull esetét. Gerald Bull 1928-ban született Kanadában, és a világ egyik legjobb tüzérségi szakértőjének tartották. Bull életének meghatározó eseménye volt, amikor 1965-ben meglátogatta egy német nő, aki egy olyan mérnök lánya volt, aki a híres Párizs-ágyúkon dolgozott. Ezek voltak azok az eszközök, amelyeket a németek 1918 tavaszán állítottak hadrendbe és amelyekkel az első világháború utolsó hónapjaiban Párizst bombázták. Az ágyú hatótávolsága nagyjából 120 km, lövedéke röppályájának maximális magassága körülbelül 40 km volt. Habár a Nagy Háború után a nyugati szövetségesek próbálták megszerezni őket, az ágyúk és tervrajzaik eltűntek. Fennmaradt azonban állítólag egy kézirat az említett német hölgy apjától, amelyet végül átadott Bullnak, aki ezt felhasználva alkotta meg későbbi „szuperágyút”. Akár igaz a történet, akár nem, Bull mindenképpen előzményként és példaként tekintett a Párizs-ágyúkra későbbi munkája során. Habár ő elsősorban az űrkutatás területén kívánta hasznosítani tudását, az első „szuperágyút” a High Altitude Research Project (HARP) elnevezésű, egyértelműen katonai célú, amerikai–kanadai fejlesztési program keretein belül építette meg. E program a hordozórakétáknál olcsóbb megoldást keresett különböző tárgyak nagy magasságba történő kilövéséhez. Miután a programot 1967-ben befagyasztották és mivel a világ is elvesztette érdeklődését a szuperágyúk iránt (a fejlesztések a rakéták irányába folytatódtak), Gerald Bull céget alapított, és fegyverkereskedelemmel kezdett el foglalkozni. Ezt követően elsősorban tüzérségi eszközöket adott el többek között Dél-Afrikának, Iránnak, Chilének, Tajvannak, Kínának és Izraelnek is. Miután megszegte a Dél-Afrikára vonatkozó fegyverembargót, 1980-ban az USA-ban 6 hónap börtönbüntetésre ítélték. Szabadulását követően Brüsszelbe tette át székhelyét. 1988-tól nyílt lehetősége újra élete álmán dolgoznia, ekkor állapodott meg

V3.2. A konfliktus („B”)

A második intifáda kezdetének Ariel Sharon, akkori ellenzéki izraeli politikus 2000. szeptember 28. napi Templom-hegyi látogatását⁴⁹⁶ szokás tekinteni, azonban az események

ugyanis Irakkal a Babilon Projekt (Project Babylon) kivitelezéséről. A program célja egy 1000 mm-es szuperágyú megépítése volt.

Habár sok érv szót emellett, hogy a szuperágyú tüzérségi támadásra nem igen alkalmas (nem mozgatható, ha egyszer elsütik, a helye könnyen meghatározható, a visszarúgása földrengést eredményez, két elsütés között nagyon sok időnek kell eltelnie), egyértelműen képes lett volna elérni Izraelt, és célba juttatni különböző tölteteket. Ennél azonban talán még nagyobb kihívást jelentett volna, ha Irak izraeli műholdak ellen tudta volna alkalmazni az eszközt, vagy esetleg ő maga is képes lett volna ilyen eszközök felbocsájtására. Több jel is arra enged következtetni, hogy Irak a szuperágyú megszerzését részben Izrael katonai képességeinek fejlődése miatt érezhette szükségesnek. A zsidó állam ugyanis 1988 szeptemberében bocsájtotta fel első megfigyelő műholdját, az Ofeq-1-et, az iraki kormány pedig pont ugyanebben az évben állapodott meg Bullal. A műhold olyan stratégiai előnyt biztosított Jeruzsálemnek, amely ellen Szaddám megoldást keresett. A szuperágyú e területen két komoly képességnövekedést is biztosított volna: egyrészt Irak elérhette volna Izrael területét, így tartva azt folyamatos fenyegetés alatt, másrészt pedig az izraeli műholdak ellen is bevethető lett volna; sőt, adott esetben később Bagdad talán saját műhold felbocsájtására is képes lehetett volna az eszközzel. Ez a zsidó állam számára egyértelműen a technológiai fölény és a stratégiai előny elvesztésével fenyegetett jelentette volna. Mivel még kísérleti stádiumban volt a program, ezért a legjobb megoldásnak a szabotázszt tartották Izraelben. A leghatékonyabb módszer erre pedig egyrészt a szuperágyú tervezőjének kiiktatása, másrészt pedig a külföldön gyártott alkatrészek leszállításának megakadályozása volt. Gerald Bullt 1990. március 20-án brüsszeli lakása ajtaja előtt merénylet érte. Szemtanú és bizonyítékok híján ma sem tudjuk pontosan, hogy kik voltak az elkövetők, azonban a legtöbben a Moszadnak tulajdonítják a merényletet. Bull tehát meghalt, az Öbölháború pedig pár hónappal később kitört. A program során a szuperágyú 1000 mm-es változata soha nem készült el, azonban egy 350 mm-es verziót megépítettek, és sikeresen teszteltek is (ezt Baby Babilonnak nevezték). Amikor a nemzetközi koalíció győzelmet aratott Irak felett 1991-ben, Bagdad átadta az elkészült és fejlesztés alatt álló szuperágyúkat, amiket az ENSZ döntése alapján szétszereltek és megsemmisítettek. Ezután az brit vámhivatal a fegyverhez Európában legyártott alkatrészeket lefoglalta, egy részük múzeumba került. Ami biztosan kijelenthető, az az, hogy Gerald Bull kiiktatásával, illetve a nyugaton gyártott alkatrészek lefoglalásával Szaddám Huszein Irakjának, az arab világ akkori legerősebb hatalmának nem sikerült olyan „szuperfegyverre” szert tennie, amivel veszélyeztethette volna Izrael technológiai fölényét. Forrás: Edward Jones-Imhotep: Paris–Montreal–Babylon – The Modernist Genealogies of Gerald Bull. In: Edward Jones-Imhotep – Tina Adcock (szerk.): Made Modern – Science and Technology in Canadian History, UBC Press, 2018, 203–206. o. ; Kevin Toolis: The Man Behind Iraq's Supergun. 1990.08.26., www.nytimes.com/1990/08/26/magazine/the-man-behind-iraq-s-supergun.html (letöltve: 2024.03.29.) ; William Park: The Tragic Tale of Saddam Hussein's Super Gun. 2016.03.17. www.bbc.com/future/story/20160317-the-man-who-tried-to-make-a-supergun-for-saddam-hussein (letöltve: 2024.03.29.) ; Project Babylon: The Iraqi Supergun. https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000266049.pdf (letöltve: 2024.03.29.) ; Judah Ari Gross: 30 years later, Israel declassifies footage of its first satellite launch. 2018.09.17. www.timesofisrael.com/30-years-later-israel-declassifies-footage-of-its-first-satellite-launch/ (letöltve: 2024.03.29.) ; The Forward – Dan Raviv – Yossi Melman: The Strange Case of a Nazi Who Became an Israeli Hitman. 2016.05.27. www.haaretz.com/world-news/europe/the-strange-case-of-a-nazi-who-became-a-mossad-hitman-1.5423137 (letöltve: 2024.03.29.) ; Leo Marriott – Simon Forty: Heavyweights – The Military Use of Massive Weapons. Chartwell Books, 2017. 219. o.

⁴⁹⁶ Sharon a látogatással a választóinak kívánt elsősorban üzenni, az üzenet tartalma pedig az volt, hogy a Likud kormányzása alatt a Templom-hegy izraeli fennhatóság alatt marad. A PH előzetes álláspontja ugyanakkor a mai napig vitatott. Shlomo Ben-Ami, akkori belügyminiszter, aki Sharon látogatását engedélyezte, állítólag Jibril Rajoubtól, a PH biztonsági vezetőjétől azt az információt kapta, hogy amennyiben Sharon nem lép be a Templom-hegyen található mecsetekbe, úgy a helyzetet a PH képes lesz kezelni (bár ellenzik a látogatást). Jibril Rajoub ugyanakkor később tagadta, hogy valóban tett volna ilyen kijelentéseket. Forrás: Ahron Bregman: Elusive peace: how the Holy Land defeated America. Penguin Book Ltd., 2005. 116. o.

kiváltóokát sokkal inkább a 2000. július 11-25. napja között tartott camp david-i közel-keleti békecsúcs kudarcában, valamint a Libanonból való izraeli kivonulásban érdemes keresni. Előbbi lényegét legjobban Mosab Hassan Yousef⁴⁹⁷ foglalta össze a „Hamászz fia” című emlékirataiban:

„A Jasszer Arafat, Bill Clinton amerikai elnök és Ehud Barak izraeli miniszterelnök részvételével megtartott Camp David-i csúcstalálkozó 2000. július 25-én ért véget. Barak felajánlotta Arafatnak Ciszjordánia (itt az általunk Júdea és Szamáriaként hivatkozott területet érti – szerző) kb. 90 %-át, az egész Gázai övezetet, valamint Kelet-Jeruzsálemet egy új palesztin állam fővárosaként. Ráadásul még egy új nemzetközi alap létrehozásáról is szó volt, a palesztinoknak a tőlük elvett javak kárpótlására. Ez a „földet a békéért” ajánlat olyan történelmi jelentőségű lehetőséget biztosított a régóta szenvedő palesztin nép számára, amit csak kevesen merészelték volna lehetségesnek álmodni. De Arafatnak még ez sem volt elég.

Jasszer Arafat – a mártíromság nemzetközi szimbólumaként – rendkívüli vagyonna tett szert. Esze ágában sem volt lemondani erről a pozíciójáról, hogy magára vegye egy működőképes társadalom felépítésének felelősségét. Ragaszkodott tehát ahhoz, hogy az összes menekült visszatérhessen azokra a területekre, amelyeket 1967 előtt birtokolt – biztosan tudva, hogy ezt a feltételt Izrael nem fogadja el.

Bár népe számára történelmi katasztrófával ért fel Barak ajánlatának elutasítása, Arafat mégis hősként tért vissza keményvonalas hívei közé: mint aki fütyül az Egyesült Államok elnökére, aki nem mondott le a követeléseiről és nem érte be kevesebbel, és egy olyan vezető, aki keményen szembeszáll az egész világgal.

Arafat szerepelt a televízióban, és az egész világ nézte, ahogy a palesztin nép iránt érzett szeretetéről és a menekülttáborok mocskában élő családok milliói miatt érzett fájdmáról beszél. Most, hogy elkísértem apámat útjaira és részt vettem Arafattal való találkozásokon, kezdtem magam is felismerni, hogy mennyire szeret ez az ember a média figyelmének középpontjában lenni. Úgy tűnt, egyenesen élvezni, hogy egyfajta palesztin Che Guevaraként ábrázolják, és egy sorban emlegetik királyokkal, elnökökkel és miniszterelnökökkel.

Jasszer Arafat világossá tette, hogy hősként akar bevonulni a történelemkönyvekbe. Miközben figyeltem őt, sokszor azt gondoltam: Igen, emlékezzünk csak meg róla a

⁴⁹⁷ Hassan Yousef sejk, a Hamász egyik alapítójának fia, akit a Shin Bet beszervezett, és sokáig az egyik legértékesebb hírszerzési eszközként tartottak számon a Hamász elleni harcban, különös tekintettel a második intifádára. Mosab Hassan Yousef később az USA-ba menekült, és áttért a keresztény hitre (közben tevékenysége miatt a családja kitagadta).

történelemkönyveinkben, de nem, mint hősről, hanem mint árulóról, aki pénzzé tette saját népét, miközben azok a vállukra emelték. Mint valami ellen-Robin Hoodról, aki kifosztotta a szegényeket, hogy saját magát tegye gazdaggá. Mint valami rossz ripacsról, aki palesztinok vére árán juttatta magát a rivaldafénybe.

Érdekes volt Arafatot azok szemén keresztül is szemlélni, akik kapcsolataim voltak az izraeli hírszerzésnél. – Mit művel ez a pasas? – kérdezte egy nap Sin Bétes tartótisztom. – Soha nem hittük volna, hogy a vezetőink lemondanak azokról a dolgokról, amiket felajánlottak Arafatnak. Soha! Ő meg visszautasítja?!

És valóban, Arafat a kezébe kapta a közel-keleti béke és a palesztin nép önrendelkezésének a kulcsát – ő pedig egyszerűen eldobta azokat. Ennek eredményeként tovább folytatódott az addigi csendes rothadás. De a dolgok nem sokáig maradtak csendesek. Arafatnak ugyanis mindig nagyobb haszna származott abból, ha folyt a palesztinok vére. Egy újabb intifáda gondoskodna arról, hogy újra folyjon a vér, és hogy a Nyugat hírcsatornáinak kamerái újra működésbe lépjenek.

A világ kormányai és tudósítói körében elterjedt közvélekedés szerint a második intifádaként ismert véres felkelés a palesztin népharag spontán megnyilvánulása volt, melyet Ariel Saron tábornok látogatása váltott ki azon a helyen, amelyet az izraeliek Templom-hegyi létesítményként ismernek. Mint általában, a közvélekedés most is tévedett.

Szeptember 27-én este apám kopogtatott a szobám ajtaján és megkérdezte, hogy elvinném-e másnap reggel, a hajnali ima után Marván Barguti házához.

[...]

– Mire készültök? – kérdeztem apámtól.

– Saron a tervek szerint ellátohat az al-Aksza mecsetbe, és a PH szerint ez jó alkalom lenne egy felkelés kirobbantására.”⁴⁹⁸

A libanoni kivonulás jelentősége abban rejlett, hogy azt üzenté a palesztinoknak: az erőszak, a terror alkalmazásával is rá lehet bírni az izraelieket arra, hogy bármiféle ellentételezés nélkül feladjanak területeket. Ezt a feltételezést erősítette az a körülmény is, hogy habár az izraeliek mindig fenyegettek a békefolyamat leállításával a palesztin terrortámadások miatt, azonban ez sosem történt meg. Az izraeli kormányok nagy része külön kezelte a béke kérdését a palesztin terrortámadásokra adott válaszoktól, így Arafat az ezek elleni fellépésre, a terrorizmus elleni

⁴⁹⁸ Mosab Hassan Yousef: A Hamasz fia. Immanuel Alapítvány, 2011. 128-130. o.

tényleges együttműködés megvalósítására nem érzett különösebb nyomást. Mindezekből adódóan a PH vezetése úgy vélte, hogy a legjobb pozícióba a politikai eszközök és az erőszak vegyes alkalmazásával tudnak kerülni.⁴⁹⁹ Látható tehát, hogy a Libanonból való kivonulás kétszeresen negatív hatással volt Izrael biztonságára nézve: egyrészt, mint azt korábban említettük, a Hezbollah a mai napig bezárólag fenyegető pozíciókat volt képes felvenni a zsidó állam északi határainál, miközben az izraeliek libanoni jelenléte és befolyása tulajdonképpen teljesen megszűnt – ezzel egyidejűleg pedig a palesztinokat is az erőszak alkalmazására kapacitálta.

Sharon látogatását követően – amely a második intifáda casus bellijének tekinthető – az erőszak fellángolt, azonban az első intifádához képest mindkét oldal bővítette az alkalmazott módszereket, eszközöket. A palesztin oldal a kődobálást, aroncségetést, molotov-koktélokkal való támadásokat – elsősorban amiatt, hogy az izraeli fennhatóság több éve megszűnt egyes területeken – ki tudta egészíteni lőfegyverekkel végrehajtott támadásokkal (géppuskatűz és mesterlövészek alkalmazása), rakéta és egyéb tüzérségi támadásokkal és öngyilkos robbantásokkal – tulajdonképpen az első intifádában tapasztalt polgári felkelés helyett a második intifáda már városi gerillaháborúnak volt tekinthető.⁵⁰⁰ Az izraeliek válaszul célzott likvidálásokhoz folyamodtak, valamint az Operation Defensive Shield keretén belül egy nagyjából két hónapos katonai műveletben igyekeztek a PH által ellenőrzött területekről érkező fenyegetéseket semlegesíteni. Mindemellett Izraelen belül is erőszakos összecsapások alakultak ki az izraeli arab állampolgárok és a zsidók között – amely korábban nem volt jellemző.⁵⁰¹

A konfliktus szemben álló felei egyrészt Izrael Állam volt, másrészt pedig a PH, a Hamász, az Iszlám Dzsihád, és egyéb kisebb palesztin terrorszervezetek. Tekintettel arra, hogy a második intifáda egy évekig elhúzódó városi gerillaháború volt egy állami és sok kisebb nem állami szereplő között, így a szemben álló felek nagyságát és haditechnikai eszközeinek számát összehasonlítani okszerűtlen és kevésé lehetséges. Izrael részéről rendelkezésre állt tulajdonképpen a rendőrség, a határőrség és a haderő teljes állománya és haditechnikai képességei, azonban természetesen ezek túlnyomó része bevetésre nem került. Érdemes

⁴⁹⁹ Catignani: i. m. 120-121. o.

⁵⁰⁰ Catignani: i. m. 122. o.

⁵⁰¹ Dan Rabinowitz – Khawla Abu-Baker: *Coffins on Our Shoulders – The Experience of the Palestinian Citizens of Israel*. University of California Press, 2005. 9-10. o.

viszont vizsgálat alá vonni az alkalmazott haditechnikai eszközöket, valamint a palesztin fél vonatkozásában azok forrását is.

A palesztinok haditechnikai eszközeinek, illetve az általuk alkalmazott különböző harceljárások jelentős részének forrása Irán, valamint a Hezbollah volt. Habár az iráni befolyás az Iszlám Dzsihad és a Hamász vonatkozásában korábban is ismert volt, a második intifáda idején ez a befolyás már a Fatah-hoz köthető milíciákra is kiterjedt (Tanzim, Force 17). A Hezbollahtól elsősorban a síita terrorszervezet által alkalmazott technikákat vettek át, ezek közül említésre méltó az útmenti improvizált robbanóeszközök (Improvised Explosive Device – IED) által izraeli páncélozott járművek, harckocsik elleni támadások, vagy a pszichológiai hadviselés körében az öngyilkos merénylők „végakarátának” videóra rögzítése. Emellett a Qassam rakéták⁵⁰² kifejlesztése is a Hezbollah javaslatára történt. Ezzel párhuzamosan az Iráni Iszlám Köztársaság elsősorban tengeri úton, másodsorban a Gázai-övezet körül már akkor is jelenlévő csempész alagutakon keresztül jelentős mennyiségű fegyverszállítmányokkal látta el a palesztinokat. Ennek volumenét jól szemlélti egy, az izraeli haditengerészet egyik elit egysége (Sayetet 13) által végrehajtott katonai művelet (Noé bárkája hadművelet – Operation Noah's Ark), amelynek során lefoglalásra került a Karine A elnevezésű teherhajó – a fedélzetén több, mint 50 tonnányi hadianyaggal, köztük Katyusa rakétákkal, AT-3 Sagger (9M14 Malyutka) harckocsi-elhárító rakétákkal és egyéb páncéltörő fegyverekkel, kézfegyverekkel, aknákkal, géppuskákkal, mesterlövész fegyverekkel, kézigránátokkal, lőszerrel és több, mint két tonna robbanóanyaggal.⁵⁰³ Irán és a Hezbollah tehát igen jelentős szerepet játszott a palesztinok felfegyverzésében és militarizálásában. Összességében elmondható, hogy a klasszikus gerilla hadviselésre leginkább jellemző képességekkel rendelkeztek a palesztinok, azaz kézfegyverekkel és minimális tüzérséggel, valamint páncéltörő eszközökkel. Légierejük és páncélos képességeik nem voltak. Haditechnikai eszközeik jelentős részben a régi szovjet hadiipar termékei, illetve azok licencei alapján gyártott fegyverek voltak, illetve a Qassam rakéták vonatkozásában saját „innovációt” is alkalmaztak.

⁵⁰² A Qassam rakéták kis hatótávolságú (típusváltozattól függően 5-15 km), nem irányított rakéták. Nevüket a Hamász „katonai” szárnyának nevezett Izz ad-Din al-Qassam Brigádokról kapta -amelyek névadója Muhammad Izz ad-Din al-Qassam volt. Izz ad-Din al-Qassam a mai Szíria területén született az Oszmán Birodalomban, támogatta a líbiaiak olaszok elleni harcát, részt vett a Hananu felkelésben a francia csapatok ellen Észak-Szíriában 1919-1920-ban, majd az akkori brit fennhatóság alatt álló Palesztina Mandátumterületre menekült. Itt brit és zsidóellenes tevékenységet folytatott. Forrás: Tom Segev: One Palestine, Complete – Jews and Arabs Under the British Mandate. Metropolitan Books, 2000. 359-363. o.

⁵⁰³ Catignani: i. m. 124-126. o.

Ezzel szemben az izraeliek alapvetően a hazai és az amerikai hadiipar termékeire támaszkodtak. A különböző célpontokra mért légicsapások során az F-15-ös vadászgépek és az F-16-os vadászbombázók játszottak kiemelt szerepet, míg a célzott likvidálások során (az elengedhetetlen hírszerzés mellett) az AH-64A Apache és az AH-1 Cobra helikopterek kerültek előtérbe. A második intifáda 5 éve alatt a legnagyobb izraeli hadművelet a korábban már említett Operation Defensive Shield volt, amelynek céljait Ariel Sharon miniszterelnök a Knesset előtt 2002. április 8. napján tartott beszédében az alábbiakban határozta meg:

„Terroristák és elsősorban segítők, valamint az őket finanszírozó és támogató személyek elfogása és letartóztatása; az izraeli állampolgárokkal szembeni használatra szánt fegyverek elkobása; létesítmények és robbanóanyagok, laboratóriumok, fegyvergyártó gyárak és titkos létesítmények leleplezése és megsemmisítése. A parancsok egyértelműek: célba kell venni és megbénítani mindenkit, aki fegyvert ragad és megpróbál szembeszállni csapatainkkal, ellenáll nekik vagy veszélyezteti őket – és kerülni kell, hogy mindez a polgári lakosság kárára történjen.”⁵⁰⁴

Ennek során mintegy 20.000 izraeli tartalékost hívtak be (ekkorra mozgósításra 1982 óta nem volt példa), és az IDF elfoglalta az „A” zónába tartozó Ramallah, Nablus, Tul Karem, Bethlehem, Jenin, és egyéb palesztin városokat. A művelet egy kiterjedt szárazföldi offenzíva volt, ahol a körülvelt városokban lassan, szinte utcáról-utcára, házról-házra haladtak előre az izraeli csapatok, igénybe véve mind a légi, mind pedig a páncélos képességek támogatását. A városharc egyik „csodafegyverének” azonban a D-9 típusú páncélozott bulldózerek bizonyultak, amelyek feladata a fizikai akadályok, IED-k és a különböző csapdák hatástalanítása volt, amelyben igen sikeresek voltak (egy alkalommal egy utcán egy D-9-es 124 db robbanótöltetet hatástalanított). Az alkalmazott élőerő mértéke az egyéb országok városi harcra kidolgozott doktrínáihoz hasonlóan elsöprő izraeli fölényt mutatott: minden palesztin fegyveresre 100 izraeli katona jutott.⁵⁰⁵ A hadművelet 2002. március 29. napjától 2002. május 10. napjáig tartott, és a veszteségeket tekintve 30 izraeli halottat és 127 sebesültet, míg palesztin oldalon 497 halottat és 1.447 sebesültet eredményezett. Izrael emellett letartóztatott mintegy 7.000

⁵⁰⁴ Ariel Sharon beszéde a Knesszet előtt 2002. április 8. napján. ; Israel's Wars & Operations – Operation Defensive Shield (March 29 - April 21, 2002) https://www.jewishvirtuallibrary.org/operation-defensive-shield?utm_content=cmp-true (letöltve: 2024.03.29.)

⁵⁰⁵ Catignani: i. m. 129-130. o.

személyt.⁵⁰⁶ Habár ez volt a 2000-2008 közötti időszak legkiterjedtebb katonai művelete, a második intifáda teljes idejének áldozati statisztikájához képest mindkét oldalon csupán halottak mintegy 10-15% köthető ehhez az eseményhez, amely megoszlást az alábbi táblázat részletez.

2000.09.29.- 2008.12.26.	Vitatott területek			Izrael	Mindösszesen	Operation Defensive Shield
	Gázai övezet	Júdea és Szamária	Összesen			
Palesztin veszteség az izraeli biztonsági erők által	1.707	1.462	3.169	58	3.227	497 (15,4%)
Palesztin veszteség izraeli civiliek által	3	32	35		35	0
Izraeli civil veszteség a palesztinok által	37	179	216	440	656	0
Izraeli biztonsági erők vesztesége palesztinok által	86	137	223	84	307	30 (9,7%)
Palesztin veszteség palesztinok által	40	114	154	0	154	0

⁵⁰⁶ Report of Secretary-General on Recent Events in Jenin, Other Palestinian Cities. 2002.08.01.
<https://press.un.org/en/2002/sg2077.doc.htm> (letöltve: 2024.03.10.)

(Halálos áldozatok száma a második intifáda kezdetétől 2005. február 08. napjáig)⁵⁰⁷

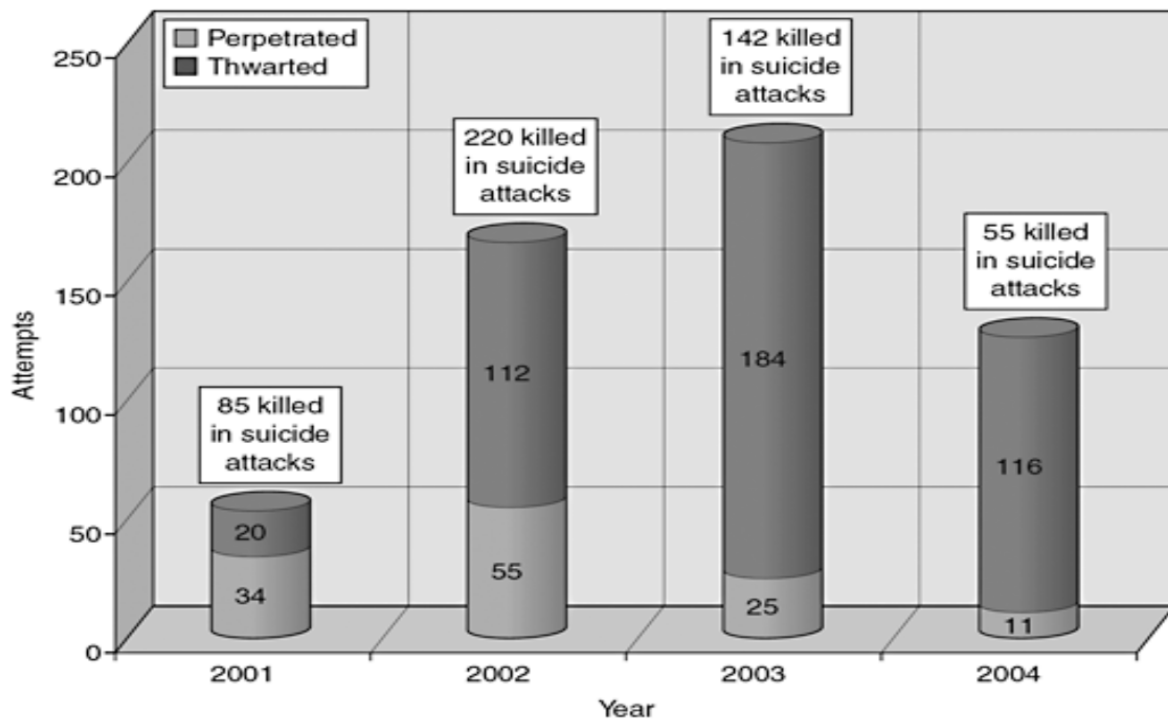
A fenti táblázat több lényeges körülményre is felhívja a figyelmet. Látható egyrészt, hogy az összes halálos áldozat (4.379 fő) nagyjából 90%-a nem köthető közvetlenül az Operation Defensive Shield hadművelethez, amely jól mutatja a művelet mind térbeli, mind időbeli szempontból való korlátozott kiterjedtségét. Fontos adat azonban, hogy a Gázai-övezetben 1.707, míg Júdea és Szamária területén 1.462 palesztin áldozata volt a konfliktusnak (amennyiben csak az izraeli biztonsági erők okozta veszteségeket nézzük). Ezt figyelembe véve az Operation Defensive Shield – tekintettel arra, hogy az Júdea és Szamária területére korlátozódott – hatása már kiemelkedőnek mondható, az izraeli biztonsági erökhöz köthető palesztin veszteségek 34%-a ezen művelethez köthető. Ezenkívül fontos megállapítás, hogy a második intifáda alatt az izraeli civilek (túlnyomórészt telepések) összesen 35 palesztint öltek meg (ennek jelentős többségét, 32 főt Júdeában és Szamáriában),⁵⁰⁸ míg a palesztinok okozta izraeli civil veszteségek száma 656 fő volt (ezek jelentős része terrortámadások áldozata) – ez több, mint a duplája az izraeli biztonsági erők veszteségeinek. Az összes palesztin veszteség (3.416 fő) 4,5 %-a magukhoz a palesztinokhoz köthető, míg az izraeli civilekhez (telepések) köthető palesztin veszteségek aránya ugyanezen viszonylatban 1% volt.

Az Operation Defensive Shield lezárultát követően habár az ellenségeskedés tovább folyt, azonban a terrorellenes tevékenység magának a katonai műveletnek, illetve a részben már megépített biztonsági falnak köszönhetően jelentős határfokjavuláson ment keresztül. Ezt szemlélteti az alábbi táblázat, amelyből kiolvasható, hogy 2001-ben még 54 db terrorcselekményből 34 db-ot végrehajtottak (63%), addig ez az arány 2002-ben 167/55 (33%), 2003-ban 209/25 (12%), 2004-ben pedig 127/11 (8,6%) volt. Az izraeli erőfeszítések tehát e körben sikeresnek voltak mondhatók.

⁵⁰⁷ Fatalities since the outbreak of the second intifada and until operation "Cast Lead".

https://web.archive.org/web/20100701064428/http://www.btselem.org/english/statistics/Casualties.asp?sD=29&sM=09&sY=2000&eD=26&eM=12&eY=2008&filterby=event&oferet_stat=before ;
<https://statistics.btselem.org/en/stats/before-cast-lead/by-date-of-incident?dateSensor=%22970189200000%2C1109458799000%22§ion=bypals&tab=overview> (letöltve: 2024.03.10.)

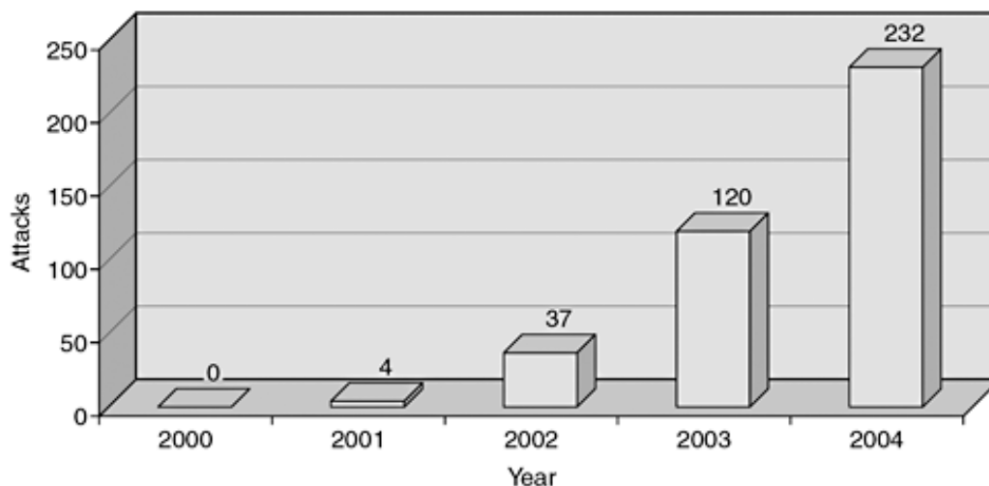
⁵⁰⁸ Akikről azonban olyan adat nem áll rendelkezésre, hogy halálukat milyen körülmények között lelték. Utólag nehéz megállapítani, hogy haláluk előtt milyen magatartást tanúsítottak, például megtámadták-e azon személyt, aki később kioltotta az életüket – ez utóbbi személy elbeszélése a történekről pedig egyértelmű bizonyítékok hiányában pedig csak erős fenntartásokkal vehető figyelembe. Ennek megfelelően a statisztika ilyen jellegű megkülönböztetést nem alkalmaz, és minden izraeli civil által okozott palesztin veszteségek egyben kezel.

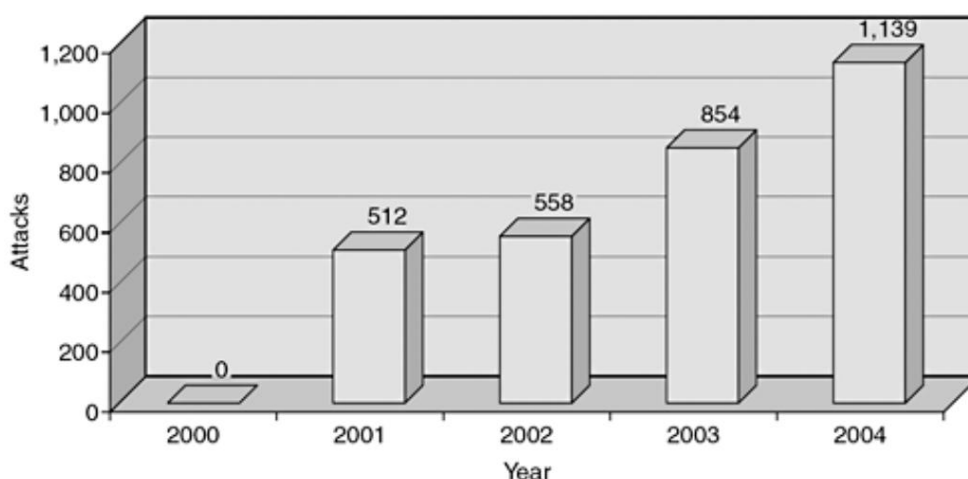
(A palesztinok által megkísérelt és végrehajtott terrorcselekmények 2000 és 2004 között)⁵⁰⁹

Ugyanakkor a palesztinok – ismételve önmagukat – az izraeli kontroll hiánya miatt megszerzett és kiépített tüzérségi képességeik formájában továbbra is rendelkeztek olyan eszközökkel, amelyekkel terror alatt tarthatták az izraeli lakosságot. Felismerve, hogy a személyi, szárazföldi mobilitást jelentősen korlátozta a zsidó állam, a palesztinok a különböző tüzérségi eszközeiket, rakétáikat kezdték el tömegesen alkalmazni. Mindezt jól szemlélteti az alábbi kimutatások.

⁵⁰⁹ Catignani: i. m. 140. o.

(Qassam rakéták által végrehajtott támadások 2000 és 2004 között)

(Egyéb tüzérségi eszközök által végrehajtott támadások 2000 és 2004 között)

A fentiekből jól látható, hogy még 2000-ben 0 db tüzérségi támadás érte Izraelt a palesztinok részéről, addig a fal megépítésének megkezdésétől, azaz 2001-től kezdve az ilyen jellegű támadások rendszeressé váltak: 2001-ben összesen 516 db, 2002-ben 595 db, 2003-ban 974 db, míg 2004-ben már 1.371 db tüzérségi csapást hajtottak végre a palesztinok Izrael ellen. 2001 és 2004 között tehát az ilyen típusú támadások mintegy megháromszorozódtak (később ezen tapasztalatok is hozzájárultak a Vaskupola kifejlesztéséhez).

A második intifáda eseményeinek azonban politikai hatása is volt. A palesztinok militarizálódása, illetve még inkább az a tény, hogy Arafat nyíltan a terrorizmus felé fordult politikai céljai elérése végett, a nemzetközi közvéleményt is megosztotta. A térségben a legnagyobb befolyással rendelkező Egyesült Államok is úgy ítélte meg, hogy Arafat már nem

alkalmas a palesztinok képviselőjére, ezért igyekezett a palesztinok tudtára adni, hogy érdemes volna új vezetőt találniuk. Végül amerikai nyomásra Arafat utódja 2003. március 13. napjától Mahmoud Abbas lett. Abbas azonban – akárcsak az őt lemondása után 2003. szeptemberében felváltó Ahmed Qurei (ismertebb nevén Abu Ala), majd 2005-től újra Abbas – nem volt képes (vagy hajlandó, mivel nem akart egyfajta belső palesztin polgárháborút kockáztatni) sem legyőzni és felszámolni a különböző, többségében radikális iszlamista terrorszervezeteket, mint a Hamász vagy az Iszlám Dzsihád, sem megakadályozni az öngyilkos merényleteket.⁵¹⁰ Ennek következtében Izrael folytatta a korábban megkezdett, sokat kritizált, ám annál hatékonyabbnak bizonyuló biztonsági fal megépítését – habár a köztes időszakban születtek különböző, külső szereplők által előterjesztett békejavaslatok, azonban ezek egyike sem vezetett eredményre, a felek nem tudtak megállapodásra jutni, így a konfliktus megnyugtató rendezés továbbra sem volt kilátásban.⁵¹¹

Ezt követően – a folyamatos erőszak mellett – a második intifáda végéig három jelentős esemény történt: 2004. február 02. napján Ariel Sharon bejelentette a Gázai-övezetből történő egyoldalú és teljes kivonulásra vonatkozó izraeli terveket, 2004. március 22. napján az IDF célzott csapásban likvidálta Ahmed Yassint, 2004. november 11. napján pedig Yasser Arafat Párizsban elhunyt. A palesztinok tehát elveszítették két karizmatikus vezetőjüket (a nacionalista és az iszlamista oldalon egyaránt), azonban 5 évnyi erőszakért cserébe „megkapták” jutalmul a Gázai-övezetet. Ez utóbbi izraeli döntés – akárcsak a libanoni kivonulás, valamint később a Hamász „megtűrése” – súlyos stratégiai hibának bizonyult, hiszen a folyamatos terrorfenyegetettség miatt időről-időre a zsidó államnak katonai erőt kellett alkalmaznia a Gázai-övezet irányítását megszerző Hamász ellen – nem beszélve arról, hogy a 2023. október 7. napján történt terrortámadásnak is alapfeltétele volt, hogy Izrael nem rendelkezett állandó szárazföldi jelenléttel az övezetben. Összefoglalva tehát, az 1982-es libanoni háborút követően az Izrael elleni erőszak és terror következtében a zsidó állammal ellenséges szereplők ismét célt értek – pedig ezt a libanoni helyzethez viszonyítva is jelentősen kevesebb tényező indokolta. További hasonlóság, hogy ezt a „sikert”, akárcsak Libanonban, állam alatti szereplők érték el az állami szereplő Izrael Állammal szemben.

⁵¹⁰ Dan Perry: Profile – Mahmoud Abbas. 2003.09.06.

<https://www.theguardian.com/world/2003/sep/06/israel1> (letöltve: 2024.03.29.)

⁵¹¹ Ilyen volt a 2002-ben a szaúdi támogatású Arab Békekezdeményezés, vagy 2003-ban az USA, Oroszország, az ENSZ és az EU által kidolgozott „Roadmap for Peace”.

Akárcsak a második intifáda kezdetének, úgy annak végének meghatározásáról is eltérő vélemények élnek, azonban a legszélesebb körben elfogadott nézetek utóbbira 2005. február 8. napján került sor a Sharm el-Sheik-i konferencián, ahol Mahmoud Abbas és Ariel Sharon minden ellenségeskedés beszüntetésében egyeztek meg. Ez azonban közel sem vezetett békéhez, csupán a konfliktus bizonyos mértékű csökkenéséhez, a Gázai-övezetből való teljes izraeli kivonuláshoz, illetve az IDF távozásához az „A” zóna városaiból.

Habár a második intifáda egy erősen lokalizált konfliktus volt és sem a levantei szubkomplexum országai, sem a tágabb Közel-Kelet államai közvetlenül nem vettek részt abban (Irán, a Hezbollah és korlátozott mértékig Szíria a fegyverszállításokkal csak közvetett beavatkozóknak tekinthetők), azonban annak ideje alatt, a szembenállástól egyébként teljesen függetlenül jelentős változások zajlottak le a tágabb Közel-Keleten: az USA megdöntötte Saddam Hussein iraki rezsimjét, és megszállta az országot. Az Amerikai Egyesült Államok globális hatalma csúcsán ezzel a lépéssel a Persza-öböl szubkomplexumában korábban jelenlévő hatalmi háromszög egyik elemét mozdította el, maga az intervenció pedig a térség szereplői számára akképpen volt interpretálható, hogy az USA kész akár politikai rendszereket is megdönteni, ha az vele élesen szembehelyezkedik, illetve érdekeit jelentősen sérti. Nem szabad elfelejteni, hogy ebben az időszakban (bár nyilvánvalóan a második intifáda sokkal égetőbb és aktuális probléma volt a zsidó állam számára) Izrael első számú állami ellensége Irak volt (bár Irán is egyre nagyobb gondot jelentett). Azáltal, hogy az Egyesült Államok rendszerváltást eszközölt, Izrael biztonsági környezete jelentősen javult.⁵¹² Ezzel egyidejűleg a térség államai – az üzenetet megértve – megpróbálták közeledni, vagy legalábbis nem fenyegetésként fellépni a globális hegemon ellen. Jelzésértékű, hogy az amerikai inváziót a Kongresszus 2002. október 20. napján hagyta jóvá, ezután néhány hónappal pedig Arafat mintegy 45 év után átadta a hatalmat. Mindezt egybevetve az USA regionális szerepvállalása valószínűleg nagyban befolyásolta mind a palesztin, mind pedig az izraeli lépéseket: előbbiek részéről a vezetőváltás, valamint a 2003 nyarán egyoldalúan meghirdetett fegyverszünet, utóbbi részéről pedig a Gázai övezetből való kivonulás terve sorolhatók azon lépések közé, amelyek a korábbi logikától gyökeresen eltérőek voltak, és mással nehezen magyarázhatók. Ezek ugyanis mind olyan egyoldalú, a másik fél számára gesztusértékű kezdeményezések voltak, amelyek a

⁵¹² Mindezen javulás azonban sajnálatos módon nem volt tartósnak mondható, mivel az amerikai jelenlét csökkenésével Irán befolyása nőtt meg, amely talán még a korábbi helyzethez képest is nagyobb fenyegetést jelent Izraelre.

hosszú ellenségeskedés törvényszerűségeibe, de még az első intifáda által elindított folyamatba is nehezen voltak illeszthetők.

Utólag, a későbbi eseményeket is figyelembe véve értékelve a helyzetet megállapítható, hogy azóta nem tartottak úgy az Izraellel ellenséges arab és muszlim országok úgy az Egyesült Államoktól, mint az iraki invázió első éveiben – így a gázai kivonulás (habár az amögött meghúzódó szándék bizonyos szempontból logikus volt) óriási stratégiai hiba volt. Napjainkban, amikor a vita arról folyik, hogy Izrael miképpen tudja újra ellenőrzése alá vonni (legalább biztonsági szempontból) a Gázai övezetet, ezen célkitűzéseit pedig nagyrészt az Egyesült Államok sokkal inkább elutasítja, mint támogatja, egyértelműen látszik, hogy milyen mértékben nehezítette meg Izrael a saját helyzetét a kivonulással. Az izraeli ellenőrzés újbóli kiterjesztése és annak nemzetközi elfogadtatása ugyanis sokkal nehezebb feladat, mint egy már ellenőrzött terület esetében ennek az állapotnak a fenntartása (lásd Júdea és Szamária és a Golán-fennsík)

V.3.3. A konfliktus után („C”)

A második intifádát követően az alapvetően sikeres izraeli helytállás ellenére az ország biztonsági helyzete negatív irányba változott. Ennek egyértelműen a Gázai övezetből való kivonulás volt az oka, hiszen hiába voltak a palesztinok minden tekintetben a vesztes felek, mégis eredményeket értek el, újabb területekre tudták kiterjeszteni hatalmukat. Egyszerűbben fogalmazva az első intifáda eredményeként a palesztinok jutalma a Júdea és Szamária egyes területei feletti ellenőrzési jog megszerzése volt, míg a második intifáda után ugyanez történt meg a Gázai övezet vonatkozásában. Fontos különbség ugyanakkor, hogy az első intifáda és a második intifáda jellege teljesen eltérő volt: míg előbbi alulról szerveződő lázadás volt a teljes izraeli fennhatóság, és főleg az alacsony életszínvonal ellen, amelyet a PFSZ és más palesztin szervezetek leginkább kihasználtak, de kezdetben semmiképpen sem irányítottak, és amely eszközeit tekintve egyfajta „szegények forradalmaként” került értelmezésre, addig utóbbi egy a PH, a Hamász és az Iszlám Dzsihád által irányított, terrorcselekményekkel keretezett és kísért városi gerillaháború volt. Éppen ezért volt alapos (és aktuális a mai napig) Yossi Beilin, az oslói megállapodások és az úgynevezett genfi megállapodások egyik főtárgyalójának álláspontja,

miszerint a Gázai övezetből való egyoldalú kivonulást békemegállapodás hiányában csakis a terror jutalmazásaként lehet értelmezni.⁵¹³

Izrael biztonsági helyzete tehát romlott, a második intifádát követően kevesebb területet tudhatott az ellenőrzése alatt, mint azelőtt. A 2005-ös kivonulást követően 2006-ban választásokat rendeztek a PH által ellenőrzött területeken, amelyet a Hamász nyert meg, és amelynek folyományaként a Gázai övezetben egyfajta PH-Hamász „polgárháború” során átvette az övezet teljes ellenőrzését. A kivonulást követően tehát egy Izrael létezéshez való jogát el nem ismerő iszlamista terrorszervezet vette át a hatalmat az enklávéban. Ennek következtében a következő évtizedekben Izraelnek számtalan kisebb-nagyobb katonai hadműveletet kellett indítani az Hamász ellen⁵¹⁴, míg 2023. október 7. napját követően egy teljeskörű háborút indított a zsidó állam az iszlamista terrorszervezet ellen.

A környező arab államok helyzete a második intifádát követően nem változott. Egyiptom és Jordánia hűvös békében élt Izrael mellett, Szíria és Libanon azonban továbbra sem kötött békeszerződést a zsidó állammal – de ezen országok részéről egy Izrael Állam elleni konvencionális háború megindításának esélye minimális volt. A Hezbollah mint állam alatti szereplő ugyanakkor a maga szempontjából „jól vizsgázott” a második intifáda alatt, hiszen a fegyverszállítmányai nagyrészt célt értek, az általa „importált” harcéljárások pedig végtére is működtek. A 2006-os, Izraellel vívott katonai konfliktusa (amelyet később részletesen elemzünk majd) során egyrészt hasznosította a Hamász és az Iszlám Dzsihád tapasztalatait, másrészt számíthatott is a támogatásukra is egy második front megnyitása vonatkozásában. Az a külső szereplő, aki javította pozícióit a térségben, a Hezbollah mellett Irán volt. Ha figyelembe vesszük, hogy a Hamász 2007 után a teljes Gázai-övezet ellenőrzését megszerezte, akkor megállapítható, hogy 2007-re tulajdonképpen Irán két frontos proxyja is megszilárdította jelenlétét Izrael határai mentén – a Hezbollah északon, míg a Hamász és az Iszlám Dzsihád délen. Ez volt az a pont, amelytől fogva az Egyiptommal 1979-ben kötött béke, 28 évnyi

⁵¹³ Gabriel G. Tabarani: Israeli-Palestinian Conflict – from Balfour Promise to Bush Declaration – The Complications and the Road for a Lasting Peace. AuthorHouse, 2008. 231. o.

⁵¹⁴ A Gázai övezetben végrehajtott jelentősebb műveletek és események kronológiai sorrendben az alábbiak voltak:

- 2008-2009: Operation Cast Lead
- 2012: Operation Pillar of Defense
- 2014: Operation Protective Edge
- 2018: Határmenti tüntetések
- 2021: Operation Guardians of Walls

viszonylagos nyugalom után izraeli szempontból ismét létrejött egy déli front – ezáltal új biztonsági realitás jött létre.

Ezentúl meg kell említeni egyrészt Irak, mint elsőszámú ellenség kiesését, valamint a 2003-as török választásokat. A korábban Izraelhez alapvetően pozitívan/semlegesén álló Törökországot ettől kezdve ugyanis napjainkig a Muszlim Testvériséghez rendkívül szoros szálakkal kapcsolódó Igazság és Élet Pártja (AKP) és egyben Recep Tayyip Erdogan vezeti, amely évről-évre kritikusabb hangot üt meg azóta is Izraellel, ezzel egyidejűleg pedig baráti kapcsolatot tart fenn a Hamászal. Mindkét esemény (közvetlenül vagy közvetetten) az USA iraki inváziójához köthető, azonban míg Irak esetén Izrael biztonságában rövid távon javulás következett be, majd ez hosszú távon minimum a Saddam által tapasztalt szintre romlott vissza, addig Törökország esetén egy lassú, de folyamatos és egyre aggasztóbb negatív spirál figyelhető meg. Ankara ismert neo-oszmán törekvései, és a régió eseményeibe való egyre jelentősebb bevonódásának Izraelre gyakorolt hosszú távú gyakorlati következményei jelenleg még megjósolhatatlanok, azonban a jelenlegi iszlamista vezetés hatalomban maradása esetén a két ország kapcsolatának pozitív irányba történő elmozdulása szinte kizárt.

Az izraeli biztonság- és védelempolitikai célokra a második intifáda alatt tapasztaltaknak jelentős hatása volt. Ahogyan korábban az öbölháború alatti iraki rakétatámadások felgyorsították az Arrow ballisztikus rakétavédelmi programot, úgy a második intifáda alatt tapasztalt tüzérségi eszközökkel és nem irányított rakétákkal (elsősorban Qassam rakétákkal) végrehajtott támadások az izraeli úgynevezett C-RAM (Counter Rocket, Artillery and Mortal – rakéta, tüzérségi lövedék, aknavetők elleni) képesség, vagy rövid hatótávolságú légvédelmi rendszer létrehozását tette sürgetőbbé.⁵¹⁵ Emellett a városharc tapasztalataira építve továbbra is kiemelt területként jelent meg a C4ISR terület, a páncélozott eszközök reaktív védelmének kialakítása, a pilóta/kezelőszemélyzet nélküli eszközök, és a precíziós lőszer, valamint a határvédelemmel összefüggő képességek fejlesztése. A második intifáda volt az az esemény, amely – az első libanoni háború és az első intifáda hatásait követően, illetve némiképpen azokkal szerves egészet alkotva – végérvényesen megváltoztatta meg az izraeli biztonság- és védelempolitika korábbi, államközpontú fókuszát. Ezen fegyveres konfliktust követően a zsidó

⁵¹⁵ Korábban az 1990-es években is voltak ilyen képesség kialakítására irányuló tervek izraeli részről (elsősorban a Hezbollah észak-izraeli csapásmérései miatt), azonban akkor még az amerikaiak javaslatára ezek végül nem valósultak meg. Forrás: Charles Levinson – Adam Entous: Israel's Iron Dome Defense Battled to Get Off Ground. 2012.11.26. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424127887324712504578136931078468210> (letöltve: 2024.03.29.)

államnak egy olyan két vagy osztott fókuszú biztonság- és védelempolitikát kellett folytatnia, amelyben a legközvetlenebb és legvalószínűbb fenyegetéseket állam alatti szereplők jelentik (elsősorban a Hamász és a Hezbollah), miközben azt sem engedhette meg magának, hogy egy kiterjedt, összhaderőnemi koordinációt igénylő, konvencionális háború sikeres megvívásához szükséges képességeit elhanyagolja, leépítse. Leegyszerűsítve, Izraelnek 2005-öt követően egyértelműen ki kellett építenie – a korábbi katonai képességei fenntartása, és természetesen folyamatos fejlesztése mellett – egy kifejezetten állam alatti szereplők ellen hatékony hadászati és harcászati rendszert, valamint az ezekhez tartozó haditechnikai eszközparkot.

Összefoglalásként tehát az állapítható meg a konfliktust követően, hogy a tágabb közel-keleti RBK struktúrájára annyiban gyakorolt hatást, hogy a Perzsa-öböl alrégiójához tartozó Irán újabb hídfőállást alakított ki a levantei szubkomplexumban – ezzel egyidőben pedig utóbbi akként módosult, hogy a Gázai övezet feletti ellenőrzés megszerzésével a Hamász annak jelentős szereplőjévé emelkedett.

V.4. A második libanoni háború (2006)

V.4.1. A konfliktus előtti állapotok („A”)

A második libanoni háború előtti időszakot bizonyos szempontból már részletesen ismertettük az előző fejezetben, így az ott tett megállapítások megismétlését mellőzzük. Összefoglalásként azonban rögzítenünk kell, hogy a Dél-Libanonból történő izraeli kivonulás és a 2006. július 12. napjától 2006. augusztus 14. napjáig (vagy amennyiben az izraeli tengeri blokádnak feloldásának napját nézzük, 2006. szeptember 08. napjáig) tartó konfliktus között a Hezbollah megszilárdította jelenlétét elsősorban Dél-Libanonban, kiterjedt katonai jelenlétet, alagutakat, bunkereket, parancsnoki központokat, tüzelőállásokat épített ki, valamint Irán és Szíria támogatásával szert tett viszonylag nagy mennyiségű Fajr és Zelzal típusú rakétákra, amelyekkel Izrael területének nagy részét képes volt fenyegetés alatt tartani.⁵¹⁶ Emellett politikai sikereket is ért el: a második libanoni háború (másnéven 34 napos háború) idején a libanoni kormányban kettő, a Hezbollah színeiben politizáló miniszter is volt.⁵¹⁷ A síita

⁵¹⁶ Yaakov Katz – Yoaz Hendel: Israel vs. Iran – The Shadow War. Potomac Books, 2012. 17. o.

⁵¹⁷ U.N.: Cease-fire begins Monday - Lebanon Cabinet member: Hezbollah won't disarm in U.N. region. 2006.08.12.

terrorszervezet folyamatosan hajtott végre kisebb támadásokat Észak-Izrael területén – ezek egy része tüzérségi támadás volt, másik részének célja izraeli katonák és/vagy civilek elrablása volt (végül a második libanoni háború casus bellije is egy ilyen emberrablás volt)⁵¹⁸ – azonban a 2000-2006 közötti időszakban a zsidó állam fókuszja elsősorban a második intifádán és az azt közvetlenül követő eseményeken volt – az északi régió és a Hezbollah ilyen szempontból másodlagos tényezők voltak.

A konfliktust megelőző időszakban a környező arab országok közül Egyiptom és Jordánia szerepe nem releváns, Szíriáé azonban igen. Szíria ugyanis – mint azt már korábban említettük – 1976-tól Libanon jelentős részét megszállás alatt tartotta. Ezen megszállásnak 2005. áprilisában lett vége, miután a korábbi libanoni miniszterelnök Rafik Hariri a libanoni és szíriai titkosszolgálatok együttműködése során megtervezett és végrehajtott merényletben életét vesztette, ezt követően pedig az úgynevezett „cédrusos forradalom” és a Nyugat felől érkező nyomás hatására Szíria kénytelen volt elhagyni a korábban megszállt területeket.⁵¹⁹

Damaszkusz több okból kifolyólag tartotta fontosnak a megszállást⁵²⁰, és habár az a nemzetközi joggal ellentétes volt, Izrael szempontjából ez az állapot még mindig kezelhetőbbnek bizonyult, mint az azt követő realitás. Szíria ugyanis annak alapításáig visszanyúló, azonban feszültségektől sem mentes kapcsolatot ápolt a Hezbollahnal. Ezt a viszonyt sokszor az elletétes célok és érdekek terhelték, és habár a Hezbollah felett Szíria sohasem tudott olyan mértékű befolyást szerezni, mint Irán, azonban a 2011-es szíriai polgárháborúig még inkább a Hezbollah volt rászorulva Szíriára, sem mint fordítva. Szíria többek között a síita terroriszervezetben, illetve az arra gyakorolt befolyásában látta annak biztosítékát is, hogy egy esetleges Izraellel kötendő békeszerződés során⁵²¹ érvényesíthesse a saját érdekeit (például visszaszerezhesse a Golán-fennsíkot), a kölcsönösség jegyében pedig a Hezbollah is (tekintettel arra, hogy lényegében Szíriát katonai szempontból hátszínként használhatta, hiszen itt voltak felhalmozva és innen érkeztek fegyverkészletek) végső soron Damaszkuszban stratégiai

<https://web.archive.org/web/20060819041624/http://www.cnn.com/2006/WORLD/meast/08/12/mideast.map.in/index.html> (letöltve: 2024.03.23.)

⁵¹⁸ Amos Harel – Avi Issacharoff: 34 Days Israel – Hezbollah, and the War in Lebanon. Palgrave Macmillan, 2008. 5-10.o.

⁵¹⁹ Are Knudsen – Michael Kerr: Introduction – The Cedar Revolution And Beyond. In: Are Knudsen – Michael Kerr (szerk): Lebanon – After the Cedar Revolution. Hurst & Company, 2012. 3-22. o.

⁵²⁰ Például igényt formált Libanonra. Ahogyan korábban említettük, 2008-ig nem ismerte el Szíria Libanont független államként.

⁵²¹ Természetesen egy ilyen béke ellenkezett Irán és a Hezbollah érdekével, így mindent megtettek annak érdekében, hogy az ne jöhessen létre.

partnert látott. Libanon megszállásának végeztével azonban ebben a viszonyban Szíria gyengült, a Hezbollah pedig erősödött, nagyobb önállóságra tett szert – miközben továbbra is nagyrészt egyeztek a stratégiai célok.⁵²²

Szíria mellett a másik fontos – ámbar földrajzilag jóval távolabb eső – a regionális szereplő Irán volt. Irán 2000-2006 között a teheráni vezetés számára a globális teret és a Perzsa-öböl szubkomplexumát vizsgálva negatív események történtek. Afganisztán amerikai megszállása, George W. Bush elhíresült beszéde (amelyben Iránt Észak-Koreával együtt a „gonosz tengelyéhez” sorolta)⁵²³, majd pedig Irak amerikai megszállása következtében az Iráni Iszlám Köztársaság egy esetleges amerikai inváziótól tartva fokozta a fegyverkezést, felfuttatta rakéta programját, valamint továbbra is támogatta a Hezbollahot, illetve a második intifádában is jelentős szerepet játszott (ez korábban részletesen bemutatásra került). Mindemellett ez volt az az időszak is, amikor az iráni atomprogram – amely már jóval korábban elkezdődött⁵²⁴ – a nemzetközi szinten egyre nagyobb aggodalomra kezdett okot adni, és egyre valószínűbbé vált, hogy az a polgári mellett katonai célokat is szolgál. Irán keleti és nyugati szomszédjánál

⁵²² Ali: i.m. 3-8. o.

⁵²³ Jaime Fuller: The 4th best State of the Union address: “Axis of evil”. 2014.01.25.

<https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2014/01/25/the-4th-best-state-of-the-union-address-axis-of-evil/> (letöltve: 2024.03.29.)

⁵²⁴ Az iráni nukleáris program még a sah ideje alatt vette kezdetét, nyugati segítséggel. 1967-től működött a teheráni egyetemen egy kísérleti reaktor, majd Irán az atomsorompó-egyezménybe 1970-ben lépett be, ezáltal elidegeníthetetlen jogot formálhat az atomenergia békés célú felhasználására – amennyiben aláveti magát a Nemzetközi Atomenergetikai Ügynökség (NAÜ) ellenőrzéseinek, amelyek a nukleáris energiával való visszaélést hivatottak megakadályozni. A programnak a következő lökést az 1974 májusában végrehajtott első indiai kísérleti atomrobbantás adta, amely nyomán a sah is ki akarta terjeszteni az addig meglévő iráni nukleáris programot. Az iszlám forradalom természetesen ezt a kérdéskört is mélyen érintette, a program 1979-ben megszakadt és csak 1984-ben indult újra. Az iraki-iráni háború alatt a busehri erőművet a bombázások szinte a földdel tették egyenlővé. Mivel ebben az időben Irán szinte teljes nemzetközi elszigetelődéssel állt szemben, és a nyugati szakemberek elhagyták az országot, az iszlám köztársaság a pakisztáni atombomba „atyjától”, Abdullah Kadir Khantól vásárolt titokban használt és kezdetleges alkatrészeket urán centrifugákhoz, 1987-ben. Khan Irán mellett Észak-Koreának, Líbiának és Iraknak is adott el jobbára urándúsítási technológiai ismereteket. Később az ország Kazahsztánból próbált nagymennyiségű hasadóanyagot vásárolni, de ezt az USA egy titkos katonai akció keretében megakadályozta. Nagy probléma volt ugyanakkor azon szakemberek helyzete, akik korábban az összeomló Szovjetunió nukleáris iparában dolgoztak és bármit elvállaltak volna, még a rendkívül nagy kihívást jelentő busehri erőmű helyreállítását is. 1995-ben az orosz MINATOM vezetője az Iráni Atomenergetikai Ügynökség elnökével olyan jegyzőkönyvet írt alá, amelyben szerepelt egy Iránban megépülő urándúsító üzem előkészítése. Miután ez az amerikaiak tudomására jutott, kirobbant az urándúsítási botrány. Az oroszok ezt csillapítandó felajánlották egy természetes uránnal működő nehézzvízes atomerőmű leszállítását, de az Egyesült Államok ezt is megakadályozta, arra hivatkozva, hogy az ilyen üzemből keletkező plutóniumból is lehet atombombát készíteni. A busehri erőműről szóló egyezmény 1995 augusztusában vált véglegessé, amelyben már az szerepelt, hogy a felhasznált fűtőanyagot maradéktalanul visszazállítják Oroszországba, így a mellékterméket Irán nem tudja majd hasznosítani. A legnagyobb nézeteltérés Moszkva és Washington között ekkoriban pont az orosz-iráni együttműködés miatt keletkezett. Borisz Jelcin később elismerte, segítséget nyújtottak a katonai célú dúsításhoz. Forrás: Benedek Gábor: Irán történelme a kezdetektől napjainkig. Alternatív Kiadó, 2012, 276-278. o.

tehát az amerikaiak rendszerváltást hajtottak végre, azonban 2006-ra már látszott, hogy a „demokrácia export” egyik országban sem volt sikeres, és hogy elsősorban Irak viszonylatában hosszú távon Saddam rendszerének megdöntése Iránnak biztosított lehetőséget befolyása kiterjesztésére.

Ez az időszak mindazonáltal még mindig az USA globális hegemoniájának idejére esett – amely hatalom, akárcsak a második intifáda idején, a levantei térségben elsősorban konfliktusok során közvetítőként kívánt fellépni, valamint abban volt érdekelt, hogy ezen szubkomplexum a lehető legkevésbé legyen konfliktusos. Mindazonáltal a Hezbollah mint iráni proxy az Egyesült Államok érdekeit is sértette a térségben, így egy esetleges izraeli csapást Washington már a 34 napos háború casus bellijét jelentő események előtt informális csatornákon jóváhagyott – egyes vélekedések szerint azért, hogy egy Irán elleni hasonló katonai akció megtervezése és kivitelezése során az itt szerzett tapasztalatokat felhasználhassa.⁵²⁵

V.4.2. A konfliktus („B”)

A második libanoni háború casus bellije a 2006. július 12. napján történt eseménysorozat volt, amely során a Hezbollah – elterelésként – rakétatámadásokat intézett több észak-izraeli település ellen, miközben néhány harcosa áthatolt a határon, és előre elhelyezett robbanóanyagokkal és harckocsi-elhárító rakétákkal célba vettek két izraeli járőr gépjárművet, megölve 3, megsebesítve 2 és elrabolva további 2 izraeli katonát.⁵²⁶

Ezt követően Izrael teljeskörű – légi, szárazföldi és tengeri – támadást indított Libanon ellen, amelynek súlypontja mindenekelőtt (a zsidó állam történetében először) a légierőn volt. Ennek oka elsősorban abban keresendő, hogy az 1990-es évektől fogva az izraeli katonai gondolkodást is elérte az elképzelést, miszerint (döntően egyébként az USA és a NATO által az 1990-es és 2000-es években végrehajtott katonai műveletekre⁵²⁷ alapítottn) a légierő nagyfokú és precíz alkalmazása, valamint a különleges egységek alkalmazása kell, hogy elsődleges eszköz egy katonai konfliktus során a győzelem eléréséhez. A győzelem fogalmát pedig nem egy adott terület feletti ellenőrzés megszerzésében jelölték meg, hanem egyes stratégiai célok elérésében

⁵²⁵ Seymour M. Hersh: Watching Lebanon. 2006.08.13.,

<https://www.newyorker.com/magazine/2006/08/21/watching-lebanon> (letöltve: 2024.03.29.)

⁵²⁶ Harel –Issacharoff: i.m. 1-5.o.

⁵²⁷ Öbölháború, délszláv-háborúk, afganisztáni és iraki háborúk.

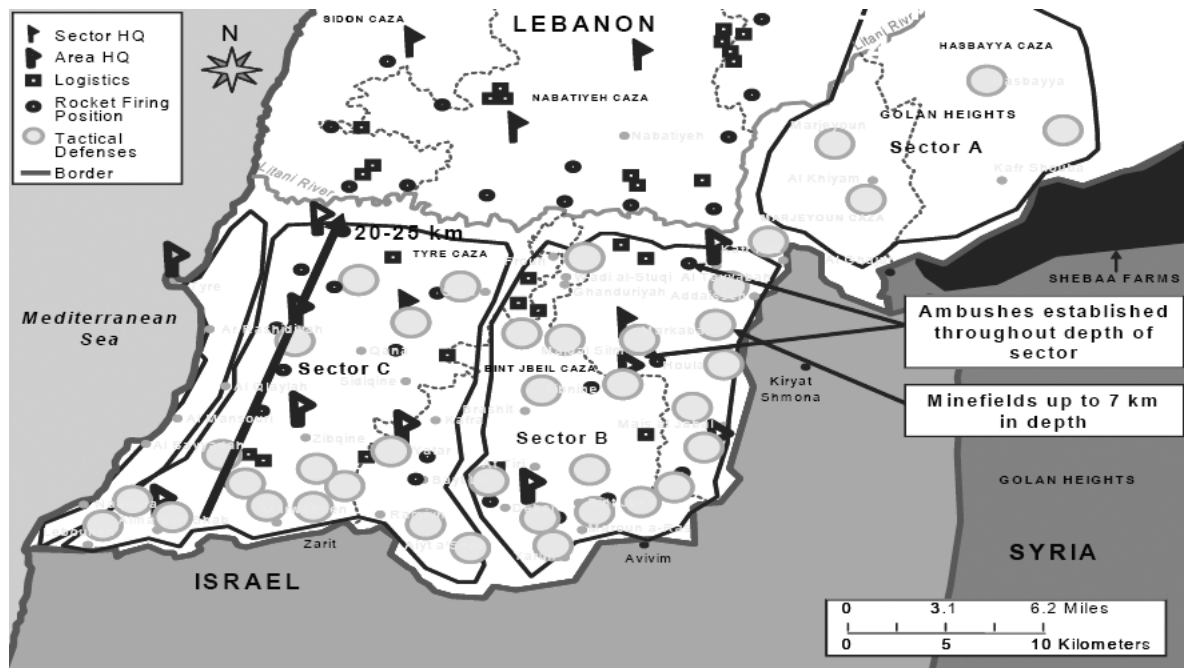
és az ellenség percepciójának megváltoztatásában – tehát a győzelem azt jelentette, ha az ellenség legyőzöttnek érezte magát – ezt a fajta megközelítést az akkori vezérkari főnök után Halutz-doktrínának nevezték el. A korábbi (és azóta egyébként újra visszatérő) terület alapú gondolkodástól eltérően ez elméletben azért is tűnhetett jobb elképzelésnek, mert a Hezbollah mint állam alatti szereplő – Kissinger elhíresült mondatát alapul véve – már akkor is győzött, ha nem vesztett.⁵²⁸

Az izraeli erők ennek megfelelően a háború kezdeti szakaszában jelentős tüzérségi és kiterjedt légihadjáratot folytattak, amelyek három fő területet fedtek le: egyrészt egész Dél-Libanont, ahol a Hezbollah kiterjedt katonai jelenlétet épített ki, másrészt Bejrútot, annak is a Hezbollah központjának számító Dahiya negyedét, valamint a síita terrrorszervezet kiképző és logisztikai központját jelentő Bekaa-völgyet. Az izraeliek célja elsődlegesen a Hezbollah rakétaképességeinek megsemmisítése, a szervezet vezetőinek lehetőség szerinti likvidálása, a síita terrrorszervezethez tartozó infrastruktúra elpusztítása, Izrael elrettentő erejének visszaállítása és általánosságban a libanoni lakosságnak a Hassan Nasrallah vezette szervezettel való szembefordítása volt.⁵²⁹ Ennek keretében az izraeli légierő 11.897 csapást hajtott végre, amely meghaladja az 1973-as jom kippuri háború vonatkozó adatait (11.223), az 1982-es első libanoni háborúban végrehajtott légicsapások számának pedig mintegy duplája (6.052). A tüzérség emellett 170.000 lövedéket lőtt ki (a jom kippuri háborúhoz képest több, mint kétszer többet), amelyet kiegészített az izraeli haditengerészet tűztámogatása keretében további 2.500 lövedék.⁵³⁰

⁵²⁸ Katz – Hendel: i. m. 21-22. o.

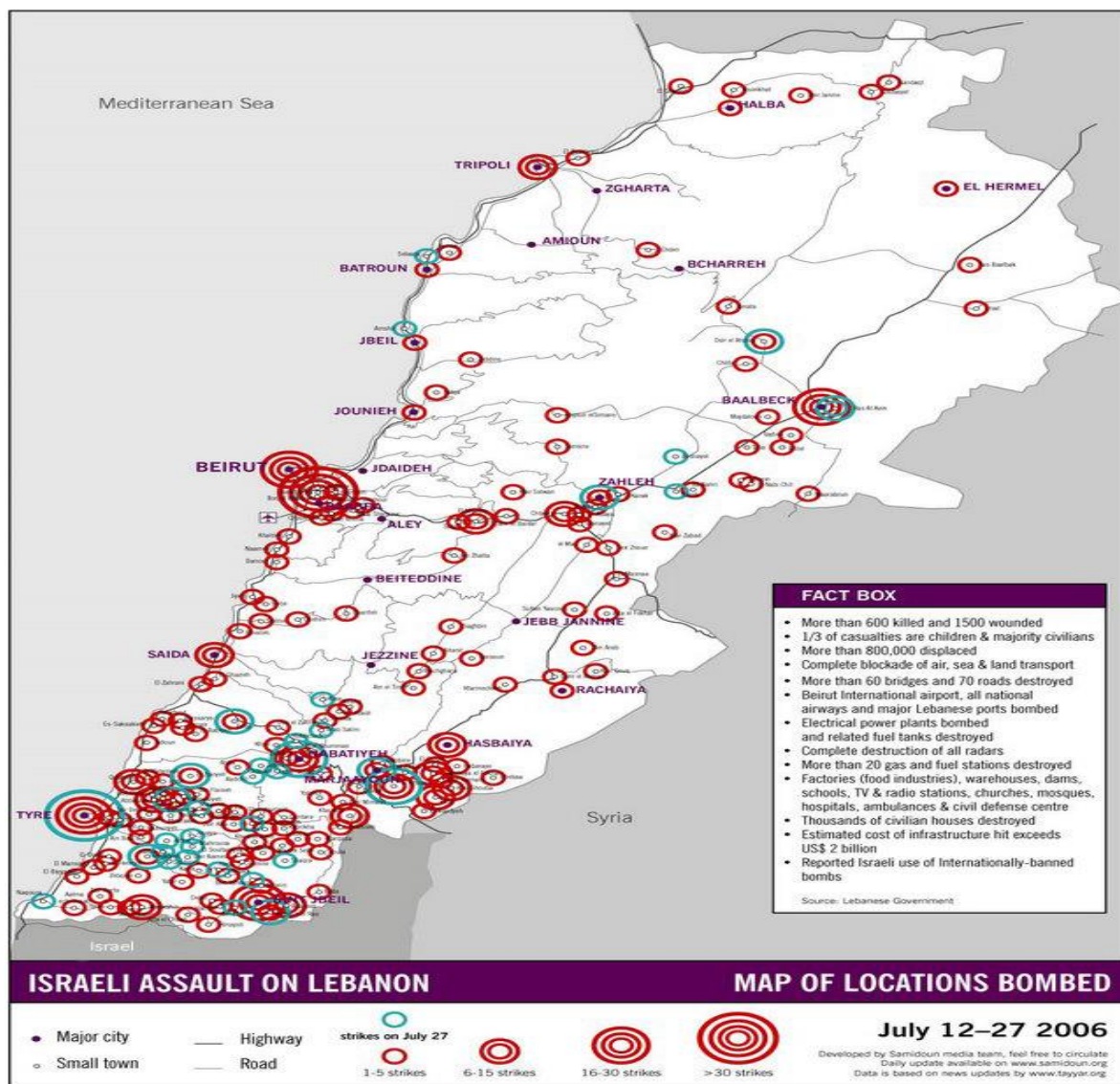
⁵²⁹ Tomolya János: A „34 napos” izraeli-libanoni háború. In: Hadtudomány, 2007, 17. évfolyam, 1. szám. 10. o.

⁵³⁰ Avi Kober: The Israel defense forces in the Second Lebanon War – Why the poor performance? In: Journal of Strategic Studies, 2008, 31. évfolyam, 1. szám. 23-24. o.

(A Hezbollah védőállásai Dél-Libanonban)⁵³¹

⁵³¹ Matt M. Matthews: We Were Caught Unprepared – The 2006 Hezbollah-Israeli War. U.S. Army Combined Arms Center Combat Studies Institute Press, 2008. 20. o.

(Izraeli légi és tüzérségi csapások a második libanoni háború alatt)⁵³²

Ezen támadások alapvetően sikeresek voltak, elsősorban a katonai infrastruktúra és kiváltképpen a Hezbollah nagyobb hatótávolságú rakétáinak megsemmisítése tekintetében. Habár megoszlanak a vélemények arról, hogy mekkora csapást jelentett mindez a Hezbollah rakétakészleteire, azonban általános elfogadottnak tekinthető, hogy a Fajr és Zelzal készletek nagyjából 90%-át sikerült megsemmisíteni – ugyanakkor a kisebb hatótávolságú Katyusha készletekben ennél jóval szerényebb (egyesek szerint az indítóállások tekintetében kevesebb, mint 1%-os) eredményeket tudott felmutatni az IDF.⁵³³

⁵³² Aida Hoteit – Jawad Fares: Psycho-environmental Tribulations Arising from Cluster Munitions in South Lebanon. In: Sci-Afric Journal of Scientific Issues, Research and Essays, 2014, 2. évfolyam, 10. szám. 469. o.

⁵³³ Katz – Hendl: i. m. 25-26. o. ; Amir Rapaport: The IDF and the Lessons of the Second Lebanon War. Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 2010. 19. o.

Mivel a légi és tüzérségi csapások, valamint a rajtaütés szerű, elsősorban különleges műveleti egységekre építő szórványos, a területről a rajtaütés után visszavonuló szárazföldi támadások ellenére a Hezbollah továbbra is képes volt rakétákkal támadni Izrael területét (naponta mintegy 100 db rakétatámadást indítottak⁵³⁴), ezért elkerülhetlenné vált egy kiterjedtebb szárazföldi offenzíva megindítása is. Ez azonban több okból kifolyólag sem tudott sikeres lenni. Ezen okok a következők:

1. A légihadjáratot és a különleges egységek rajtaütéseit előtérbe helyező katonai vezetés késlekedett mind a tartalékosok mozgósításával, mind pedig egy kiterjedt offenzíva megindításával
2. Az IDF azon képessége, hogy olyan háborút vívjon, amelyben keverednek a gerilla hadviselés és egy konvencionális háború jegyei, megkopott, a felkészítés és kiképzés alatt a terrorellenes műveletek és a városarc rovasára túlságosan leépítésre kerültek az ehhez szükséges területek. Habár a Hezbollah állam alatti szereplő és ebből kifolyólag gerilla- és asszimetrikus hadviselést folytat, haditechnikai képességei, szervezettsége és infrastruktúrája képessé tette egy bizonyos szempontból konvencionális jellegű háború megvívására.
3. A Hezbollah harcosai sokkal jobban kiépített védelemmel rendelkeztek és sokkal elszántabban is harcoltak annál, mint amire az IDF számított.
4. A szárazföldi offenzíva megindításával való késlekedés nemcsak a Hezbollahnak nyújtott több felkészülési időt, de a háború megvívására nyitva álló időablakot is beszűkítette.⁵³⁵

A háború utolsó napjaiban mindennek ellenére már a korábbi 10.000 fős létszámot megháromszorozva már mintegy 30.000 izraeli katona vett részt egy utolsó nagy műveltben, amely a Litáni-folyó elérését célozta. Hogy ennek célja pontosan mi volt, az a mai napig viták alapját képezi, azonban erődemonstráción kívül másra nem volt alkalmas.⁵³⁶ Mindezek mellett a Hezbollah helytállása egyértelműen azzal magyarázható, hogy egyrészt a terepet sokkal jobban ismerték, és ezt maximálisan ki is használták; rendkívül jól kiépített védelmi rendszereket, bunkeret és alagúthálózatot építettek ki, valamint rendelkezésükre álltak a

⁵³⁴ Matthews: i. m. 43. o.

⁵³⁵ Matthews: i. m. 43-55. o.

⁵³⁶ Hany T. Nakhleh: The 2006 Israeli War On Lebanon – Analysis And Strategic Implications. U.S. Army War College, 2007. 10. o. Matthews: i. m. 50-55. o.

megfelelő haditechnikai eszközök is, úgymint harckocsi-elhárító rakéták, éjjellátó berendezések, megfigyelő rendszerek, stb.⁵³⁷

A fenti körülmények együttesen járultak hozzá ahhoz, hogy habár becslések szerint ekkoriban a Hezbollahnak mintegy 3.000 aktív harcosa volt, nagyjából 9-10.000 tartalékosa, és ehhez jött hozzá mintegy 20-30.000 fő mint potenciális harcos⁵³⁸, a második libanoni háborút szinte végig csupán az aktív harcosokkal (Nasr Brigád) harcolta végig.⁵³⁹

(A kiterjedt izraeli szárazföldi offenzíva)⁵⁴⁰

A konfliktus végül az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1701-es számú határozata alapján zárult le, amelynek értelmében a libanoni fegyveres erők a kibővített és mandátumaiban megerősített UNIFIL (United Nations Interim Force in Lebanon) erőkkel együtt átveszi az Izrael által elfoglalt területeket, megtörténik a Hezbollah lefegyverzése, ezért cserébe pedig Izrael kivonul Libanon területéről.⁵⁴¹ Ezen pontok közül azonban sajnálatos módon a Hezbollah lefegyverzése semmilyen formában nem valósult meg, mivel ezt a „feladatot” sem az UNIFIL, sem a libanoni kormány nem volt hajlandó magára vállalni – a Hezbollah pedig már a kezdetektől jelezte, hogy

⁵³⁷ Katz – Hendel: i. m. 25-26. o.

⁵³⁸ Tomolya: i. m. 5.o.

⁵³⁹ David E. Johnson: Hard Fighting: Israel in Lebanon and Gaza. Rand Corporation, 2011. 47. o.

⁵⁴⁰ Matthews: i. m. 53. o.

⁵⁴¹ Security Council Resolution 1701 (2006), UN doc. S/RES/1701 (2006)

nem fogja betartani a hivatkozott ENSZ BT határozatot.⁵⁴² Sőt, nemcsak, hogy lefegyverzés nem történt, de a Hezbollah 2006 után a katonai képességeit, elsősorban pedig rakétakészleteit mind mennyiségben, mind minőségben rendkívüli módon növelte: míg 2006-ban nagyjából 12.000 db-ra becsülték a síita terrorszervezet rendelkezésére álló rakéták számát⁵⁴³, 2012-re már 50-60.000 db-ra⁵⁴⁴, 2019-ben 130.000 db-ra⁵⁴⁵, 2024-ben pedig már 150.000 db-ra becsülték.⁵⁴⁶

Érdeemes szót ejteni az alkalmazott haditechnikáról is. Izrael ugyanis – már ami az eszközök típusát illeti – képességei nagy részét bevetette. Rendkívül nagy szerep jutott a légierő F-15 és F-16 típusú harci repülőgépeinek a légihadjárat során, a különböző precíziós és nem precíziós lőszernek (kazettás bombák is bevetésre kerültek), valamint a szárazföldi erők gerincét adó Merkava típusú harckocsiknak. A Hezbollah oldaláról a már említett nem irányított rakéták, kézi lőfegyverek, páncéltörő eszközök (RPG, Sagger, Fagot, Metis, Konkurs, Kornet⁵⁴⁷), valamint egy hírhedt esetben egy kínai C-802 hajó elleni rakéta játszotta a főszerepet.⁵⁴⁸ Hatékony légvédelmi rendszer híján a síita terrorszervezet nem tudott védekezni az izraeli légitámadások ellen, így az egyetlen harctéri veszteség Jeruzsálem oldalán egy CH-53-as szállítóhelikopter volt, amelyet a Hezbollah egy kínai QW-1 típusú (a szovjet SA-16-oson alapuló) kézi légvédelmi rakétával lőtt le, amely éppen a csapatok leszállítása után felszállni készült.⁵⁴⁹

A Merkavák vonatkozásában már beszélhetünk veszteségekről: a 114 katonai áldozatból 30 harckocsizó volt. 400 db harckocsi vett részt a harcokban, ezek közül 48 db-ot ért találat, ebből 40 megsérült, 20 esetben pedig a lövedék áthatolt a páncélzaton; 5 db pedig teljesen

⁵⁴² U.N.: Cease-fire begins Monday ... i. m.

⁵⁴³ Elsősorban 107 mm-es és 122 mm-es BM-17 és BM-21 típusú rakétákból van a legtöbb, az egyéb, szofisztikáltabb eszközök viszonylag alacsonyabb számban állnak rendelkezésre, így nagyságrendileg a nem befolyásolják a darabszámra vonatkozó becsléseket. Forrás: Tomolya: i. m. 6. o.

⁵⁴⁴ Katz – Hendel: i. m. 25. o.

⁵⁴⁵ Israel, Hizbollah and Iran: Preventing Another War in Syria. 2018.02.07.

<https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/eastern-mediterranean/syria/182-israel-hizbollah-and-iran-preventing-another-war-syria> (letöltve: 2024.03.29.)

⁵⁴⁶ Hezbollah Official: Our Missiles Can Reach All of Israel. 2024.02.20.

<https://www.fdd.org/analysis/2024/02/20/hezbollah-official-our-missiles-can-reach-all-of-israel/> (letöltve: 2024.03.29.)

⁵⁴⁷ Tomolya: i. m. 7. o.

⁵⁴⁸ Amos Harel: Soldier killed, 3 missing after Navy vessel hit off Beirut coast. 2006.07.16.

<https://web.archive.org/web/20060718032259/http://haaretz.com/hasen/spages/738695.html> (letöltve: 2024.04.20.)

⁵⁴⁹ Anthony H. Cordesman – William D. Sullivan: Lessons of the 2006 Israeli-Hezbollah War. Center for Strategic and International Studies, 2007. 122. o.

megsemmisült.⁵⁵⁰ Emellett nagy mennyiségben ütötték át a Hezbollah eszközei az izraeli páncélozott csapatszállító harcjárműveket is. Minderre reagálva később megindult egyrészt a Merkava alvázán megvalósított Namer elnevezésű, kifejezetten az izraeli igényekre tervezett páncélozott csapatszállító harcjármű fejlesztése, akárcsak a nagyobb páncélvédettség elérése érdekében az olyan aktív védelmi rendszerek kialakítása, mint a Trophy.⁵⁵¹

Az előerőt tekintve izraeli oldalon mintegy 120 katonai, 44 civil halott és mintegy 100 sérült, míg libanoni oldalon 250-600 Hezbollahhoz köthető halott, 1.187 civil áldozat, és több, mint 4.000 sérült volt a mérleg. Emellett a vagyoni és infrastrukturális kár is jelentős volt, 1.000.000 fő kényszerült ideiglenesen elhagyni lakóhelyét Libanonban (Izraelben 300.000 fő, ide mintegy 4.000 rakéta csapódott be), és megsemmisült 80 híd, 600 km út, 900 üzem, 25 üzemanyagtöltő állomás és 1.500 lakás.⁵⁵²

V.4.3. A konfliktus után („C”)

A konfliktus után, habár Izrael katonailag győzedelmeskedett, stratégiai céljait – a Hezbollah rakétaképességeinek szignifikáns csökkentése – csak időlegesen sikerült elérniük. Annyi „pozitívuma” azonban mindenképpen volt a konfliktusnak, hogy egyrészt elindultak és felgyorsultak olyan haditechnikai fejlesztések, amelyek egy esetleges jövőbeni konfliktus során tovább növelhették a páncélozott eszközök ellenállóképességét, másrészt pedig tesztelésre és végül helyesen elvetésre került a Halutz-doktrína – ennek következtében pedig az IDF újra nagyobb figyelmet kezdett fordítani a konvencionális háború megvívásához szükséges képességekre, valamint kiképzési és képzési feladatokra, valamint arra, hogy katonái képesek legyenek a gerilla hadviselés és a városharc kombinációjában is sikeresen tevékenykedni. Jeruzsálem ugyanis figyelemmel kísérte, hogy a Hezbollah 2006-ot követően sokkal közelebb „költöztette” eszközeit a civil infrastruktúrához, így nehezítve az IDF feladatát azok megsemmisítése során.⁵⁵³

Mindettől eltekintve azonban Izrael regionális helyzete érdemben nem változott, tovább is a térség regionális hatalma maradt, azonban biztonsági környezetén javítani nem tudott.

⁵⁵⁰ Matthews: i. m. 64. o.

⁵⁵¹ Katz – Hendel: i. m. 36. o.

⁵⁵² Tomolya: i. m. 1. o.

⁵⁵³ Katz – Hendel: i. m. 27-32. o.

Ezzel szemben a Hezbollah mindent összevetve győztesen került ki az összecsapásból – mint már említettük, esetükben a teljes megsemmisülés elkerülése is fényes győzelemmel ér fel, mivel állam alatti szereplők. Igaz ez akkor is, ha figyelembe vesszük azt a tényt, hogy az irániak (bár egyes vélekedések szerint jól jött Teheránnak a háború, mivel elterelte a nemzetközi figyelmet a perzsa állam nukleáris programjáról) nem feltétlenül fogadták pozitívan a Hezbollah akcióját – olyannyira, hogy a háborút követően az Iráni Forradalmi Gárdához tartozó személyek kísérték Nasrallah minden egyes lépését, amely akként került értelmezésre, hogy lényegében „felügyelet” alá helyezték a libanoni vezetőt.⁵⁵⁴ Ugyan az való igaz, hogy második libanoni háborúval nem csak Izrael, hanem Irán elrettentőképessége is csökkent (hiszen a legrosszabb forgatókönyv, háború bontakozott ki), azonban hosszútávon a Hezbollah és a perzsa állam is hasznot húzott a konfliktusból: a Hezbollah Libanonon belül politikailag tovább erősödött, az ENSZ BT 1701-es határozatában foglalt lefegyverzését elkerülte, (egy ebbe az irányba történő kormányzati lépés nyomán kis híján újabb polgárháború robbant ki az országban 2008-ban⁵⁵⁵) fegyverarzenálját visszaépítette, sőt, jelentősen ki is bővítette.⁵⁵⁶ Ennek részeként még Szíriától is kaptak Scud-B és Scud-C típusú, rövid hatótávolságú ballisztikus rakétákat.⁵⁵⁷ Az Iráni Iszlám Köztársaság pedig továbbra is jelentős befolyást gyakorolt a szervezet felett, amely idővel már Izrael sakkban tartására is szolgált – amint elkezdődtek azok a találgatások, hogy vajon Irakhoz hasonlóan Izrael Irán nukleáris programja ellen is katonai erőt fog-e alkalmazni, a Hezbollah szerepe felértékelődött.⁵⁵⁸ Mindent összevetve a Hezbollah a lehető legtöbbet hozta ki a helyzetből, úgy állítva be magát, mint az az erő, amely legyőzte az IDF-et (holott ez tényszerűen nem volt igaz), ezáltal az általa provokált háborúból hosszú távon mind politikai, mind katonai szempontból győztesen került ki.

A környező arab államok nem játszottak aktív szerepet az események alakulásában, vizsgálatuk jelen alfejezetben szükségtelen, akárcsak az olyan külső hatalmaké, mint az Egyesült Államok, ugyanis számottevő külföldi beavatkozás a harcokba (a Szíria nyújtotta támogatás kivételével⁵⁵⁹) nem történt.

⁵⁵⁴ Katz – Hendel:i. m. 15-16. o.

⁵⁵⁵ Yoav Stern – Avi Issacharoff: Hezbollah fighters retreat from Beirut after 37 die in clashes. 2008.05.10. <https://web.archive.org/web/20080512082543/http://www.haaretz.com/hasen/spages/981696.html> (letöltve: 2024.03.29.)

⁵⁵⁶ Israel, Hizbollah and Iran... i. m.

⁵⁵⁷ Katz – Hendel:i. m. 32. o.

⁵⁵⁸ Katz – Hendel:i. m. 16. o.

⁵⁵⁹ Tomolya: i. m. 13. o.

Összefoglalva, a konfliktus során létrejött új biztonsági realitás a régi biztonsági realitáshoz nagyon hasonló volt, annyi különbséggel, hogy Izrael átmenetileg meggyengítette a Hezbollahot, azonban a harci tapasztalatok józanítóan hatottak az izraeli hadvezetésre, védelmi tervezésre. Az új biztonság- és védelempolitikai célok tekintetében a már korábban említett nagyobb páncélvédettség és aktív védelmi rendszerek fejlesztése mellett, a 2000-es évek elejétől folyamatosan jelentkező, azonban a második libanoni háború alatt még égetőbb problémaként megjelenő rakétakérdés megoldására létrehozott C-RAM képesség mihamarabbi megszerzése került előtérbe. Ezen felül a Halutz doktrína leváltása után a későbbi vezérkari főnök, Gadi Eizenkot alatt megszületett az úgynevezett Dahiya doktrína, amely kimondta: Izraelnek egy fegyveres konfliktus esetén arra kell törekednie, hogy a lehető legrövidebb idő alatt érje el az ellenség stratégiai központjait. Erre a legmegfelelőbb megoldás a kiválasztott célpontok elleni tüzérvonal kombinálása a harckocsik, a gyalogság és a mérnöki alakulatok előre megtervezett szárazföldi offenzívájával.⁵⁶⁰ A Dahiya doktrína emellett kimondta azt is, hogy a lakóházakba és egyéb civil infrastruktúrába rejtett harcállásokat az izraeli haderő legitim célpontnak tekinti, és nem riad vissza „aránytalan” mértékű erő alkalmazásától sem – azért, hogy tettétől még annak végrehajtása előtt elrettentse ellenségét.⁵⁶¹ Ez utóbbi gondolat egyébként egy afféle újra felfedezett gondolat az izraeli katonai gondolkodásban. Moshe Dayan mondta ugyanis 1955-ben:

„Nem tudjuk megakadályozni minden vízvezeték felrobbanását, minden fá kitépését akárcsak egy munkás meggyilkolását a gyümölcsöskertben vagy egy család ágyukban való meggyilkolását. De a mi hatalmunkban áll magas árat szabni a vérünkért, egy olyan árat, amit az arab közösség, az arab hadsereg vagy az arab kormány nem gondol érdemesnek kifizetni.”

VI. A 2011-es „arab tavaszt” követő biztonsági helyzet és az arra adandó válaszok

A második libanoni háborút követő években a 2011-es „arab tavaszként” hivatkozott eseménysorozatig bezárólag Izrael közvetlen környezetében biztonság- és védelempolitikai szempontból két jelentős esemény történt, mindkettő a Gázai övezethez köthető. Egyrészt 2007-

⁵⁶⁰ Katz – Hendl: i. m. 30-31. o.

⁵⁶¹ Gabi Siboni: Disproportionate Force: Israel's Concept of Response in Light of the Second Lebanon War. 2008.10.02. <https://www.inss.org.il/publication/disproportionate-force-israels-concept-of-response-in-light-of-the-second-lebanon-war/> (letöltve: 2024.03.29.)

re a Hamász teljes mértékben átvette a terület feletti ellenőrzést, másrészt ennek következményeként sor került az első, kifejezetten a Hamász ellen indított izraeli katonai műveletre 2008-2009-ben (ez az Operation Cast Lead – Öntött Ólom Hadművelet elnevezést kapta). E körben tehát megállapítható, hogy a déli irányból érkező, a Gázai övezetből származó veszélyforrás állandósult, megszilárdult.

Mindeközben az ország északi határai mentén a Hezbollah lefegyverzése az ENSZ BT 1701-es határozata ellenére nem történt meg, a síita terrorszervezet iráni és szíriai segítséggel újraépítette és bővítette katonai képességeit. Szíria (észak-koreai segítséggel) katonai nukleáris programba kezdett, Izrael azonban az ehhez kapcsolódó első és egyetlen, Deir ez-Zor régióban megépített Al Kibar megnevezésű létesítményt 2007. szeptember 6. napján egy légi művelet (Operation Orchard – Gyümölcsöskert Hadművelet) során – a Begin-doktrínának megfelelően – megsemmisítette.⁵⁶²

Keleti irányból Irak mint fenyegetés már korábban megszűnt, Jordániával a hűvös béke szilárd volt, azonban Júdea és Szamária területe felől a terrorfenyegetettség továbbra is fennállt. Amint az már korábban megtárgyalásra került, a mindenkori izraeli kormányzatok ezen a területen többrétegű okrendszer mentén telepeket hoztak létre. Ezek száma, illetve az itt élő telepeseké 2006 és 2011 között jelentősen bővült: 2006-ban 268.400⁵⁶³, míg 2011-ben már 342.414⁵⁶⁴ fő telepes élt Júdea és Szamária területén, amely mintegy 28%-os növekedést jelent 5 év alatt. A telepek és a telepések számának növekedésével sajnálatos módon a telepések által (és ellen) elkövetett erőszakos cselekmények, valamint a zsidó szélsőségesek száma is nőtt.⁵⁶⁵ A korábban még csak jobbra sporadikusan megjelenő zsidók által elkövetett erőszakos bűncselekmények száma szintén emelkedésnek indult, amelyek a nemzetközi közvélemény részéről jelentős bírálatokat eredményeztek – mindez természetesen negatívan hatott a zsidó állam nemzetközi megítélésére. Az említett, zsidók által elkövetett erőszakos bűncselekmények egy jelentős része terrortámadásnak minősíthető, jellegüket tekintve azonban némiképpen eltérnek a palesztin terrorizmusra jellemző módszerektől: míg utóbbi elsődleges célja egy-egy

⁵⁶² Ori Wertman – Christian Kaunert: Israel – National Security and Securitization – Advanced Sciences and Technologies for Security Applications. Springer, 2023. 123-148. o.

⁵⁶³ Israeli Settler Population 1972-2006.

https://web.archive.org/web/20081118071827/http://fmep.org/settlement_info/settlement-info-and-tables/stats-data/israeli-settler-population-1972-2006 (letöltve: 2024.03.29.)

⁵⁶⁴ Israeli settlement population up 4.3 per cent in 2011: lawmaker. 2012.01.15.

<https://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/31822/World/Region/Israeli-settlement-population-up--per-cent-in--law.aspx> (letöltve: 2024.03.29.)

⁵⁶⁵ Hilltop Youth néven megjelent egy, a zsidó politikusok szignifikáns része által is terrorszervezetnek tekintett szervezet, amely Júdea és Szamária területén rendszeresen hajtott végre támadásokat elsősorban a palesztinok vagyontárgyai és földjei, illetve palesztin civilek ellen. Forrás: Ami Pedahzur: The Triumph of Israel's Radical Right. Oxford University Press, 2012. 135-137. o.

támadás során a minél több emberi élet kioltása, és a lehető legnagyobb pusztítás megvalósítása, addig előbbi az esetek túlnyomó többségében a palesztin ingatlanokban, ingóságokban való károkozással, esetleg halállal nem járó fizikai sérülések előidézésével igyekszik félelmet kelteni. Jelen dolgozatnak nem célja a telepemoszgalom és annak biztonságpolitikai vetületeinek részletes és mélyreható elemzése, így ettől eltekintünk; azonban azt mindenképpen rögzíteni szükséges, hogy keleti irányból a 2006-2011 közötti időszakban a legfőbb fenyegetés Izrael közvetlen biztonságára a palesztin terrorizmus volt, azonban a telepések elkövetett terrortámadások, erőszakos bűncselekmények is legalább kockázatként kezelendők.⁵⁶⁶

A 2006-2011 közötti időszak nem volt békés, azonban gyökeres változások nem következtek be Izrael közvetlen környezetében a levantei szubkomplexumban és ugyanez igaz a Perzsa-öböl térségére. Irakban az amerikai jelenlét állandósult, a „demokráciaexport” sikertelensége nyilvánvalóvá vált, emellett pedig az iráni atomprogram és az ahhoz kapcsolódó fegyverkezési verseny határozta meg ezen alrégió biztonsági dinamikáit. Földcsuszamlásszerű változásokat hozott ugyanakkor az úgynevezett 2011-es „arab tavasz”.

VI.1. Az újonnan kialakult stratégiai helyzet

A 2011-es „arab tavasz” következtében mind a levantei szubkomplexum, mind pedig a Perzsa-öböl alrégiójának biztonsági struktúrája átalakult, napjainkra e két szubkomplexum összeolvadt, így az elemzésünk földrajzi kiterjedtsége is ennek megfelelően kell változzon.

Az „arab tavasz” – nem számítva annak az egész Közel-Keletre (és Európára) gyakorolt általános destabilizáló hatását – Izrael környezetében (tekintettel arra, hogy Egyiptomban a Muszlim Testvériség jelöltjének győzelme után a 2013-ban történt hatalomátvételt követően egy Izraellel korrekt viszonyt fenntartó rezsim van hatalmon) kijelenthető, hogy Szíria vonatkozásában kézzelfogható negatív változást hozott azzal, hogy habár Damaszkusz katonai ereje jelentős veszteségeket szenvedett és jelenleg egy Izrael elleni háború a legutolsó, amely érdekében áll, azonban az arab országban minden eddiginél nagyobb befolyást szerzett az Iráni Iszlám Köztársaság, valamint a Hezbollah. Igaz, hogy az orosz beavatkozás⁵⁶⁷ ezt némileg mérsékelte, és nagyobb mozgásteret biztosított Szíriának, azonban az orosz-ukrán háború miatti

⁵⁶⁶ A telepések jelentette probléma a társadalmi és a politikai szektorban tekinthető a legjelentősebbnek.

⁵⁶⁷ Amelyet tulajdonképpen a Szovjetunió felbomlását követően Moszkva „visszatéréseként” értelmezhetjük a régióba.

csapatkivonások és forrásmegvonások következtében napjainkra ismét a perzsa állam kerülhet kedvező helyzetbe.⁵⁶⁸ Izraelnek tehát Szíria elrettentése mellett az északi határainál meg kell tudnia küzdeni a minden eddiginél jobban felszerelt, jobban kiképzett, nagyobb harci tapasztalattal és fegyverarzenállal (elsősorban rakétaarzenállal) rendelkező Hezbollahal, a szíriai területen jelen lévő iráni hídfőállások jelentette fenyegetéssel, az erre a területre szabadon áramló fegyverszállításokkal, valamint utóbbival kapcsolatban elsősorban azzal, hogy a Hezbollah ne tegyen szert jelentős precíziós csapásmérő képességre az eddigi nem irányított rakétakészletei vonatkozásában.

Ezzel egyidejűleg a „déli fronton” – habár az Assadhoz fűződő viszonya miatt kezdetben a Hamász és Irán, valamint a Hezbollah kapcsolata némiképpen megromlott, ez csupán átmeneti eseménynek bizonyult⁵⁶⁹ – az eltérő képességekkel rendelkező és eltérő körülmények között létező, de ugyanúgy az ellenállás frontjához tartozó iszlamista terrorszervezet, a Hamász által jelentett fenyegetést is tudnia kell kezelnie a zsidó államnak. Keleti irányból, Júdea és Szamária területén (a zsidó szélsőségeseket nem számítva) elsősorban szintén a Hamász és az Iszlám Dzsihad jelenti a legnagyobb fenyegetést – különbség ugyanakkor, hogy itt az IDF sokkal nagyobb műveleti szabadságot élvez.

A 2011-es „arab tavasz” (amelytől a nyugati társadalmak az arab országok demokratikus átalakulását várták) következtében a Közel-Kelet demokratizálódása nem valósult meg, azonban az arab nacionalizmust tovább gyengítette és – mint azt korábban említettük – az egész Közel-Keletre destabilizáló hatást gyakorolt, sok esetben olyan eseményeket generálva, amelyek hatalmi vákuum kialakulásához vezettek. Ennek keretében jött létre Iszlám Állam elnevezésű terrorszervezet is, amely az izraeli-palesztin konfliktus mellett szintén átfedő elemként funkcionált a Perzsa-öböl térsége és a levantei szubkomplexum között. Habár hatalma csúcán a terrorszervezet Izrael számára is nagyobb fokú kihívást jelentett⁵⁷⁰, annak tulajdonképpen szíriai és iraki legyőzését követően a zsidó államra nézve már nem számít

⁵⁶⁸ Syria has 830 foreign military sites. 70% belong to Iran. 2023.08. 19.
<https://en.majalla.com/node/297751/politics/syria-has-830-foreig-military-sites-70-belong-iran> (letöltve: 2024.03.29.)

⁵⁶⁹ Kis-Benedek József: Katonai biztonság Marokkótól Iránig. Zrínyi kiadó, 2018. 167-173. o.

⁵⁷⁰ Rory Jones: Israel Says Four ISIS-Affiliated Militants Killed in Airstrike in Syrian Golan Heights. 2016.11.27.
<https://www.wsj.com/articles/israel-says-four-isis-affiliated-militants-killed-in-airstrike-in-syrian-golan-heights-1480247662> (letöltve: 2024.03.29.)

kiemelten releváns tényezőnek, azonban az Iszlám Államhoz köthető terrorcselekmények elkövetését nem lehet kizárni.⁵⁷¹

Izraelre északon a Hezbollah robosztus rakétaarzenálja jelenti a legnagyobb fenyegetést, azzal ugyanis a zsidó állam teljes területét lefedi. Ahogyan arról korábban szó esett, részben emiatt került kifejlesztésre a Vaskupola, mint az izraeli többrétegű rakétavédelmi rendszer C-RAM eleme, valamint a később ismertetésre kerülő Dávid Parittyája elnevezésű rendszer, amely az harctéri, illetve rövid hatótávolságú ballisztikus rakéták (BSRBM, SRBM) ellen nyújt védelmet. Azonban ezen védelmi rendszerek csupán elhárítani képesek a kilőtt rakétákat, annak forrásait azonban nem tudják kezelni. Ahhoz, hogy egyáltalán a kilövőállásokat, illetve azokat a területeket, ahonnan a támadásokat indították, esetlegesen azokat a raktárakat, ahol a kérdéses eszközöket tárolják, meg tudja semmisíteni, Jeruzsálemnek megfelelő felderítő (C4ISR) és légi és tüzérségi támadóképességek szükségesek. Ezek azonban szintén nem képesek hosszú távú megoldást biztosítani, az csak (a lehetetlennek tűnő politikai rendezés mellett) a Hezbollah legyőzése lenne, amelyhez elengedhetetlen volna egy kiterjedt szárazföldi offenzíva. A síita terrorszervezet ugyanakkor kiépített védelmi rendszerekkel, megfelelő mennyiségű és minőségű páncéltörőképességgel rendelkezik, nem beszélve a megfelelő kiképzettségi szintről, a harci tapasztalatról és helyismeretről, valamint arról, hogy katonai infrastruktúráját a Hamászhoz és egyéb palesztin terrorszervezetekhez hasonlóan a civil infrastruktúrához közel telepíti. Mindezentül Jeruzsálemnek nemcsak, hogy egy vegyesen gerilla és városharc által dominált konfliktus megvívása volna a feladata, hanem megoldást kellene találnia az Irán által, Szírián és egyéb útvonalakon keresztül folyamatosan biztosított utánpótlás kérdésére is. Nyilvánvaló feladat volna ezen útvonalaknak és magának az utánpótlásnak a támadása, azonban például Szíria területén már a viszonylag fejlett légvédelmet is ki kell tudnia iktatnia Izraelnek a siker elérése érdekében.

A „déli fronton” a Hamász jelentette fenyegetés hasonló, a rakétatámadások itt is hatalmas problémát jelentenek. A korábban említett, később pedig részletesen kifejtésre kerülő Vaskupola a passzív védelmet ellátja, ugyanakkor időről-időre elengedhetetlen volt szárazföldi offenzívák végrehajtása is – napjainkban pedig éppen zajlik az Izrael és a Hamász közötti

⁵⁷¹ Elliot Gotkine – Hadas Gold – Mostafa Salem: ISIS attack kills two and injures six in Israel as Arab and Israeli officials hold historic summit. 2022.03.28. <https://edition.cnn.com/2022/03/28/middleeast/israel-isis-attack-intl/index.html> (letöltve: 2024.03.29.)

Police foil ISIS supporters' terrorist plot in east Jerusalem. 2024.04.04. <https://jpost.com/israel-news/article-795314> (letöltve: 2024.04.07.)

háború. Ez utóbbi kirobbanása és izraeli részről történt kezelése rámutatott, hogy a blokád alatt tartott Gázai övezetben jelentős probléma az úgynevezett HUMINT, azaz emberi erőforrásból történő információgyűjtésen alapuló hírszerzési tevékenység. Ennek elsődleges oka a blokád, másodlagos oka pedig az, hogy a már meglévő hírszerzési források is erodálódtak a néhány évenként megismételt szárazföldi offenzívák, valamint légi hadjáratok alatt. Emellett a Hamász egyik legnagyobb fegyvere az információs térben felvett áldozati pozíciója – hiába telepíti mecsetek, iskolák, kórházak közelébe a katonai infrastruktúráját, az ezeket ért izraeli válaszcsoportok után képes úgy alakítani a nemzetközi közösség és a nyugati társadalmak közvéleményének percepcióját, hogy ezek végül Jeruzsálemet ítélik el, a Hamász tevékenysége felett pedig ha szemet nem is hunynak, de elbagatellizálják, „kontextusba helyezik”. A Hamász tehát az úgynevezett PSYOPS műveletekben, a média manipulálásában kimagaslóan teljesít.

Nagyon hasonló a helyzet Júdea és Szamária területén. A Palesztin Hatóság gyengülése, legitimációs válsága és a Hamász és az Iszlám Dzsihád befolyásának növekedése, illetve annak beágyazódása a civil infrastruktúrába és a civilek közé azzal fenyeget, hogy egy a Gázai övezethez hasonló biztonsági környezet alakulhat ki idővel. Gyakoriak az innen kiindult terrorcselekmények, az ez ellen való küzdelem pedig folyamatosan lekötik az IDF figyelmét, kapacitásait.

Távolabb, a Perzsa-öböl szubkomplexumához sorolt területen kell számba vennünk a jemeni húszik⁵⁷² jelentette problémát. A húszik az ellenállás frontjának tagjai, Irán jemeni proxyja, amely a stratégiai jelentőségű Báb el-Mandeb szorosban képes iráni fegyverzetrel, iráni információk alapján, sokszor iráni parancsra kereskedelmi és hadihajókat támadni, zavarni a nemzetközi kereskedelmet, ami egy esetleges Izrael-Hezbollah, Izrael-Hamász (és egyéb palesztin terrorszervezetek) fegyveres konfliktus esetén indirekt módon képes mind a zsidó állam szövetségeseinek erőforrásait erodálni, mind pedig nyomást helyezni a döntéshozókra.

⁵⁷² A húszik, másnéven Ansar Allah (Allah követői) egy túlnyomórészt zajdita síitákból (másnéven ötös síitákból) álló, Amerika és Izrael ellenes iszlamista szervezet, amely napjainkban Jemen egy jelentős részét ellenőrzése alatt tartja. A hivatalos jelmondatuk 2003 óta:

"Isten a legnagyobb,
halál Amerikára,
halál Izraelre,
átok a zsidókra,
győzelem az iszlámnak."

Forrás: Abdullah Hamidaddin: The Huthi Movement in Yemen – Ideology, Ambition and Security in the Arab Gulf. I. B. Tauris 2022. 1-22. o.

Ennek gyakorlati megvalósulását a napjainkban zajló Izrael-Hamász háború során látjuk, tapasztaljuk.⁵⁷³

Izraelre fenyegetést jelent mindemellett még az Iráni Iszlám Köztársaság is. Ugyan a két ország közötti nyílt, konvencionális fegyveres konfliktus esélye szinte minimális (ennek elsődleges oka a földrajzi távolság), azonban a nem konvencionális dimenziókban nemhogy lehetséges, hanem tulajdonképpen már évek óta folyik. A zsidó államra a legnagyobb fenyegetést az iráni atom- és rakéta-program jelenti, emellett azonban nem elhanyagolhatók a kibernetikus képességek sem. Izrael oldalról – bár ezek többnyire hivatalosan el nem ismert akciók, azonban logikusan más nem valószínűsíthetünk mögöttük – már az iráni atomprogram kezdete óta folytak titkosszolgálati akciók a program vezetőinek, vezető tudósainak likvidálására, valamint magának az atomprogramhoz tartozó eszközök, létesítmények szabotázsára (Stuxnet). Emellett napjainkban mindkét fél támadja a másik kritikus infrastruktúráját⁵⁷⁴, és éppen 2024. április 13. napján támadta meg Irán Izraelt a modernkori történelem során először: mintegy 350 öngyilkos drónt és ballisztikus rakétát lőtt ki a síita állam, amelyek 99%-át a zsidó állam és szövetségesei megsemmisítették és a támadást elhárították. Jeruzsálem segítségére az Egyesült Államok, Nagy-Britannia és Franciaország kelt, de részt vett a műveletben a szövetségeseinek nehezen nevezhető Jordánia (légtérének használatát biztosította) és még bizonyos mértékben Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírátsok is (hírszerzési adatokat osztottak meg).⁵⁷⁵ Hozzá kell tenni ugyanakkor azt is, hogy a támadás megtorlás volt egy korábbi izraeli akcióra⁵⁷⁶, és a

⁵⁷³ Mapping the Red Sea attacks – How Houthi attacks on one of the world’s main maritime trade routes have impacted international trade. <https://interactive.aljazeera.com/aje/2024/mapping-red-sea-shipping-attacks/> (letöltve: 2024.03.29.)

⁵⁷⁴ Timeline: Israeli Attacks on Iran. 2023.01.30. <https://iranprimer.usip.org/blog/2022/aug/11/timeline-israeli-attacks-iran> (letöltve: 2024.04.20.) ; Bombs and viruses: The shadowy history of Israel’s attacks on Iranian soil. 2024.04.15. <https://www.aljazeera.com/news/2024/4/15/bombs-and-viruses-the-shadowy-history-of-israels-attacks-on-iranian-soil> (letöltve: 2024.04.20.) ; Gil Baram: How the cyberwar between Iran and Israel has intensified. 2022.07.25. <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/07/25/iran-israel-cyber-war/> (letöltve: 2024.04.20.) ; Significant Cyber Incidents. <https://www.csis.org/programs/strategic-technologies-program/significant-cyber-incidents> (letöltve: 2024.04.20.) ; The Iranian Cyber Threat. 2022.09. <https://www.unitedagainstnucleariran.com/history-of-iranian-cyber-attacks-and-incidents> (letöltve: 2024.04.20.)

⁵⁷⁵ Stuart Winer: Report: Gulf states, including Saudi Arabia, provided intelligence on Iran attack. 2024.04.15. <https://www.timesofisrael.com/report-gulf-states-including-saudi-arabia-provided-intelligence-on-iran-attack/> (letöltve: 2024.04.20.)

⁵⁷⁶ Ennek előzménye az volt, hogy 2024. április 1. napján Izrael precíziós támadást intézett a damaszkuszi iráni nagykövetségi épületegyütteshez tartozó konzulátusi épület ellen. A támadás célpontjai az iráni forradalmi gárda magas rangú tagjai, elsősorban Mohammad Reza Zahedi vezérőrnagy, akinek szakterülete a Quds erőik külföldi műveletei voltak, kimagasló szerepet játszott a Hezbollah felfegyverzésében, valamint a Hezbollah Shura Tanácsának (lényegében „politikai” döntéshozatali fórum) egyetlen nem libanoni tagja volt. Forrás: AFP – TOI Staff: Top Iranian general killed in Damascus strike sat on Hezbollah’s decision-making body. 2024.04.08.

konfliktus túlzott eszkalációjának elkerülése végett Teherán közvetett módon (Szaúd-Arábia értesítésével, számolva azzal, hogy a szaúdiak az információt továbbítják) értesítette a feleket az eszközök indításáról (természetesen azonban azokat meg is kellett semmisíteni, az nem volt biztosan tudható, hogy nem okoznak majd az eszközök egyáltalán pusztítást).⁵⁷⁷

Mindezt kiegészíti egy korábban nem létező dimenzió is: az izraeli partmenti földgázmezők, illetve azok infrastruktúrájának védeleme. E tengeri mezők felfedezése a 2000-es évek elején kezdődött, majd néhány tüzetesebb vizsgálatot követően kiderült, hogy lényegesen nagyobb mennyiségű tartalékokkal rendelkeznek, mint becsülték.⁵⁷⁸ Figyelembe véve, hogy a zsidó állam nyersanyagokban – elsősorban energiahordozókban – igen szegény, ezek a gázmezők, illetve azok infrastruktúrája kritikus fontosságú, védelme prioritást élvez. E létesítmények támadására pedig a Hezbollah jelenti a legnagyobb veszélyt, hiszen egyrészt megvannak az eszközei egy ilyen művelethez, másrészt Libanon fizikailag is közel található a gázmezőkhöz. Ezzel az IDF is tisztában van, ezt bizonyítja azon tény is, hogy az izraeli haditengerészet rendszeresen hajt végre gyakorlatokat, amelyek során a síita terrorszervezet támadását szimulálják a tengeri infrastruktúra ellen.⁵⁷⁹

Ezen biztonsági környezetben – a megfelelő kiképzés és felkészítés mellett az IDF-nek továbbra is égető szüksége van a technológiai előny megtartására, és olyan eszközökre, amelyek ezeket a fenyegetéseket, kihívásokat és kockázatokat kezelni tudják.

VI.2. A biztonság garantálásához szükséges eszközök

Ebben az alfejezetben az előzőekben körülírt biztonsági környezetben való sikeres boldoguláshoz szükséges eszközök kerülnek bemutatásra. Ezeket az alábbi 5+1 kategóriába lehet sorolni:

1. Légvédelem

<https://www.timesofisrael.com/top-iranian-general-killed-in-damascus-strike-sat-on-hezbollahs-decision-making-body/> (letöltve: 2024.04.20.)

⁵⁷⁷ AFP – TOI Staff: i. m.

⁵⁷⁸ Avi Bar-Eli: Tamar Offshore Field Promises Even More Gas Than Expected. 2009.08.12.

<https://www.haaretz.com/1.5089382> (letöltve: 2024.04.20.) ; Amiram Barkat – Hillel Koren: Leviathan gas reserves raised again. 2013.05.01. <https://en.globes.co.il/en/article-1000840788> (letöltve: 2024.04.20.)

⁵⁷⁹ Anna Ahronheim: Israel's navy trains for Hezbollah attack on offshore infrastructures. 2018.06.06.

<https://www.jpost.com/Israel-News/Israels-Navy-trains-for-offshore-Hezbollah-assault-559308> (Letöltve: 2024.04.20.)

2. Támadó képességek
 3. Pilóta nélküli eszközök
 4. Kiber képességek
 5. Precíziós lőszer
- 5+1 Haditengerészeti képességek

VI.2.1. Légvédelem

Izrael számára létfontosságú, hogy többretegű légvédelmi rendszert tartson fenn, hiszen ellenségeinek különböző képességei ezt megkövetelik. Napjainkban a korábban kifejtettek alapján az országot célzó fenyegetések három fő forrását nevezhetjük meg: a főleg a Gázai övezetben ténykedő Hamászt (illetve egyéb palesztin terrorszervezeteket), a libanoni Hezbollah síita terrorszervezetet és Iránt. Ezek a szereplők különböző haditechnikai eszközparkkal és képességekkel, különböző tüzérővel rendelkeznek, illetve a zsidó állam gyengítését is eltérő módon végzik. Közös bennük azonban, hogy mindnyájan rendelkeznek rakétaarzenállal.⁵⁸⁰ Ezen eszközök jelentősen különböznek mind felhasználásukat, mind pedig hatótávolságukat illetően. Az ellenük való védekezés szempontjából a hatótávolságuk alapján való kategorizálás a legrelevánsabb, hiszen az ország többretegű légvédelmi rendszerének egy-egy részeleme egy (vagy több) meghatározott hatótávolságú rakétatípus ellen nyújt csak védelmet. Sajnos a nemzetközi szakirodalom nem egységes a kategorizáció tekintetében, ezért elemzésemet az alábbi besorolás alapján végzem:

Harctéri rövid hatótávolságú ballisztikus rakéta (Battlefield Short Range Ballistic Missile – BSRBM)	< 150 km
Rövid hatótávolságú ballisztikus rakéta (Short-Range Ballistic Missile – SRBM)	150 km – 800 km
Közepes hatótávolságú ballisztikus rakéta (Medium-Range Ballistic Missile – MRBM)	800 km – 2400 km
Közép (közbenső) hatótávolságú ballisztikus rakéta (Intermediate-Range Ballistic Missile – IRBM)	2400 km – 5500 km

⁵⁸⁰ Fontos tisztázni, hogy a magyar rakéta szó két angol megfelelője más-más jelentéssel bír. A „rocket” nem irányított, míg a „missile” irányított rakétát jelent. Így habár valóban rendelkezik Izrael minden, a szövegben megnevezett ellensége egyfajta rakétaarzenállal, a Hamász és az egyéb palesztin szervezetek csupán nem irányított eszközöket, „rocket”-eket birtokolnak, míg a Hezbollah és Irán rakétáinak egy része irányított, azaz a „missile” kategóriába tartozik. Forrás: Ballistic Missile Basics. 2018.08.14. <http://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/missile-basics/ballistic-missile-basics/> (letöltve: 2024.04.20.) ; Rocket and Mortar Basics. <http://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/missile-basics/rocket-and-mortar-basics/> (letöltve: 2024.04.20.)

Interkontinentális ballisztikus rakéta (Intercontinental Ballistic Missile – ICBM)	> 5500 km
--	-----------

(Föld-föld rakéták hatótávolság szerinti besorolása⁵⁸¹)

VI.2.1.1. Iron Dome/Vaskupola és Iron Beam/Vassugár

Izrael három fő ellensége közül a legszerényebb rakétaképességekkel a Hamász (illetve egyéb palesztin terrorszervezetek) rendelkeznek: csupán rövid hatótávolságú, nem irányítható rakétákat és hagyományos (csöves) tüzérségi eszközöket birtokolnak (úgy mint a saját gyártmányú Qassam vagy a szovjet Grad rakéták különböző típusai, illetve különféle lövegeket és aknavetőket).⁵⁸² Mint az már korábban említésre került, az elsősorban Gázából és Dél-Libanonból Izraelre kilőtt lövedékek sok halálos áldozatot követeltek, amelyre válaszul Jeruzsálem 2011-ben hadrendbe állította a Vaskupola (Iron Dome) rendszert.⁵⁸³ A Vaskupola úgynevezett C-RAM (Counter Rocket, Artillery and Mortal – rakéta, tüzérségi lövedék, aknavető elleni) rövid hatótávolságú légvédelmi rendszer, amely nagyfokú hatékonyságát többször is bizonyította.⁵⁸⁴ Az eszköz mobil, bármely időjárási körülmények között használható, feladata pedig azon nem irányítható harcászati rakéták és tüzérségi lövedékek megsemmisítése, amelyeket az ellenség 4-70 km⁵⁸⁵ közötti távolságból lőtt ki, és amelyek becsapódási területe lakott területre esik.⁵⁸⁶ Habár többféle adat és vélemény lelhető fel a fegyverrendszer hatékonyságát illetően, valószínűsíthetően 80-90%-ban sikeresen képes ellátni a lakott területek védelmét. A rendszer az ellenséges rakéta kilövésének észlelés után

⁵⁸¹ N. Rózsa Erzsébet – Péczeli Anna – Berzsényi Dániel – Varga Gergely: Rakétatechnológiák és rakétavédelem, In: N. Rózsa Erzsébet – Péczeli Anna (szerk.): Egy békésebb világ eszközei – Fegyverzetellenőrzés, leszerelés és non-prolifерáció, Osiris Kiadó Kft. 2013. 295. o.

⁵⁸² Jeremy Bender: These Are The Rockets Hamas Has Been Shooting At Israel. 2014.07.10.

<https://www.businessinsider.com/hamas-rocket-arsenal-2014-7> (letöltve: 2024.04.20.)

⁵⁸³ Israel deploys 'Iron Dome' rocket shield. 2011.03.27.

<https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/03/201132718224159699.html> (letöltve: 2024.04.20.)

⁵⁸⁴ A Vaskupola Izrael területén kívül NATO erőket is védett Irakban és Afganisztánban. Forrás: Iron Dome Air Defence Missile System. 2023.10.20. <https://www.army-technology.com/projects/irondomeairdefencemi/> (letöltve: 2024.04.20.)

⁵⁸⁵ Voltak olyan elképzelések, hogy ezt 250 km-re növelik, illetve megvalósítják, hogy a rendszer képes legyen két különböző irányból egyidejűleg kilőtt eszközt is megsemmisíteni, azonban ezen fejlesztés – feltehetően a Dávid Parittyája rendszerbe állítása miatt – végül nem valósult meg. Forrás: Dan Williams: Israel's Barak seeks three more Iron Dome rocket interceptors. 2012.11.16. <https://www.reuters.com/article/us-palestinians-israel-arms-irondome/israels-barak-seeks-three-more-iron-dome-rocket-interceptors-idUSBRE8AF1AM20121116> (letöltve: 2024.04.20.)

⁵⁸⁶ Yaakov Katz – Yaakov Lappin: Iron Dome ups its interception rate over 90%. 2012.03.10.

<https://www.jpost.com/Defense/Iron-Dome-ups-its-interception-rate-to-over-90-percent> (letöltve: 2024.04.20.)

kiszámolja, hogy lakott terület vagy kritikus infrastruktúra érintett lesz-e a támadásban, és ha igen, két elfogórakétát indít rá, amelyek megsemmisítik a célt (repszhatás alapján⁵⁸⁷).⁵⁸⁸ A Vaskupola kategóriájában kiemelkedő haditechnikai eszköz, amely – úgy tűnik – megoldotta a Hamász (illetve egyéb palesztin terrorszervezetek) rakétái jelentette, hosszú idő óta fennálló veszélyt; ez azonban nem jelenti azt, hogy tökéletes volna. A fegyverrendszernek két fő gyenge pontja van: az egyik az ára, a másik pedig a túl alacsony röppályával rendelkező ellenséges eszközök elleni hatástalansága. Egy darab Tamir elfogórakéta 30-50.000 USD közötti összegbe kerül,⁵⁸⁹ míg egy Qassam – amelyek elhárítására legtöbbször használják – költsége nem haladja meg az 1.000 USD-t.⁵⁹⁰ Habár igaz, hogy a Vaskupola csupán a lakott területeket védi (amelyet a palesztin terrorszervezeteknek nem könnyű eltalálni a nem irányítható rakétaikkal, elsősorban azok rövid hatótávolsága miatt⁵⁹¹), a rendszer költségei még ezzel együtt is rendkívül magasnak mondhatók. A Vaskupola emellett nem tudja nagy biztonsággal elhárítani azokat a tüzérségi lövedékeket és nem irányított rakétákat, amelyeknek a hatótávolsága maximum 7 km (a 4 km-es hatótávolság alatti eszközök ellen pedig gyakorlatilag hatástalan). Ezen hiátus kiküszöbölése végett kezdtek el az Iron Beam (Vassugár) nevű fegyverrendszer fejlesztését, amely a Vaskupola kiegészítésére szolgálna. Az eszköz feladata az előbb említett, maximum 7 km-es hatótávolsággal rendelkező nem irányított rakéták és tüzérségi lövedékek elleni védelem volna. A Vassugár elfogó rakéták helyett irányított magas energiájú lézert használ.⁵⁹² Várhatóan az eszköz a C-RAM képességek mellett képes lesz pilóta nélküli repülőgépek (úgynevezett UAV-ok, vagy másnéven drónok) megsemmisítésére is.⁵⁹³ Amennyiben ez a fejlesztés megvalósul és

⁵⁸⁷ Azaz az ellenséges rakéta közelében robbannak fel az elfogórakéták, nem pedig direkt, úgynevezett hit-to-kill kinetikus módszerrel semmisítik meg azt.

⁵⁸⁸ Jacob Nagel – Jonathan Schanzer: Assessing Israel's Iron Dome Missile Defense System. 2019.11.13. <https://www.fdd.org/analysis/memos/2019/11/13/assessing-israels-iron-dome-missile-defense-system/> (letöltve: 2024.04.20.) ; Jamshid Khan – Aman Ullah – Basit Ali – Eng Osama Zaid: From Operation Pillar Of Defense (2012) To Operation Guardian Of The Walls (May 2021) – A Critical Appraisal Of Israel's Iron Dome Defense System. In: The Journal Of Political Science. Gc University – Lahore, 40. évfolyam, 1. szám.

⁵⁸⁹ Dan Williams: i. m. ; Yuval Azulai: Rafael EVP: We'll sell Iron Dome to US next year. 2018.09.26. <https://en.globes.co.il/en/article-rafael-evp-well-sell-iron-dome-to-us-within-year-1001254464> (letöltve: 2024.04.20.)

⁵⁹⁰ Jamie Levin: Israel's Economy Will Pay Heavy Price for Iron Dome. 2012.03.23. <https://www.haaretz.com/1.5207713> (letöltve: 2024.04.20.)

⁵⁹¹ A Qassam rakéták – amelyből a legtöbb áll rendelkezésre – hatótávolsága típusváltozattól függően 4-12 km. Forrás: Iwan Santosa – Bonifasius Josie Susilo Hardianto: Hamas Rockets in Al-Aqsa Storm Operation. 2023.10.10. <https://www.kompas.id/baca/english/2023/10/09/en-beragam-jenis-roket-andalan-hamas> (letöltve: 2024.04.20.)

⁵⁹² Israel plans laser interceptor 'Iron Beam' for short-range rockets. 2014.01.19. <https://www.reuters.com/article/us-arms-israel-interceptor/israel-plans-laser-interceptor-iron-beam-for-short-range-rockets-idUSBREA0I06M20140119> (letöltve: 2024.04.20.)

⁵⁹³ Tamir Eshel: RAFAEL Develops a New High Energy Laser Weapon. 2014.01.19. <https://defense-update.com/20140119-rafael-develops-new-high-energy-laser-weapon.html> (letöltve: 2024.04.20.)

hadrendbe is állítják, úgy ez lehet a világ első rendszeresített, lézer alapú légvédelmi rendszere.⁵⁹⁴ Erre egyébként minden esély megvan, hiszen a hadrendbe állítás előreláthatólag 2025-ben, de elképzelhető, hogy már 2024-ben megtörténik.⁵⁹⁵

VI.2.1.2. *David's Sling/Dávid Parittyája*

A másik közeli ellenség, a Hezbollah eszközei különböznek a Hamászz (illetve egyéb palesztin terrororganizációk) fegyvereitől, a libanoni mozgalom lehetőségei ugyanis sokkal nagyobbak. Habár a szervezet rakétáruhájának nagy részét a kisebb, hordozható, nem irányítható föld-föld rakéták teszik ki, a síita terrororganizáció rendelkezik irányítható, illetve kis számban nagy pontosságú rakétákkal is.⁵⁹⁶ Érdekes ismét megemlíteni, hogy a 2006-os libanoni háború után a Hezbollah rakétáruhája drasztikusan megnőtt: míg 2006-ban nagyjából 12.000 db-ra becsülték a síita terrororganizáció rendelkezésére álló rakéták számát⁵⁹⁷ (amelyből körülbelül 4.000-et ki is lőtt Izraelre⁵⁹⁸), 2024-re ez a szám már 150.000 volt.⁵⁹⁹

Az a tény, hogy a szervezet fejlettebb fegyverekkel rendelkezik, mint amelyek elhárítására a Vaskupola képes, arra sarkallta Jeruzsálemet, hogy kifejlessze légvédelmének következő elemét. A Dávid Parittyája (David's Sling) védelmet nyújt harcéri, illetve rövid hatótávolságú ballisztikus rakéták (BSRBM, SRBM-ek, beleértve a Scud rakétákat), ellenséges repülőgépek, drónok és robotrepülőgépek ellen is, amelyeket 40 és 300 km közötti távolságból lőttek ki.⁶⁰⁰

A fegyverrendszer az izraeli Rafael Advanced Defense Systems és az amerikai Raytheon

⁵⁹⁴ Az első rendszeresített, de nem a legelső kifejlesztett lézer alapú légvédelmi rendszer, ugyanis a 2000-es évek elején az Egyesült Államok és Izrael kifejlesztett egy, az Iron Beamhez hasonló rendszert, amely a THEL (Tactical High Energy Laser) vagy Nautilus nevet viselte. A projektet azonban 2005-ben leállították, mivel a kifejlesztett eszköz túl nagy, környezetszennyező és drága volt. Forrás: William J. Broad: U.S. and Israel Shelved Laser as a Defense. 2006.07.30. <https://www.nytimes.com/2006/07/30/world/middleeast/30laser.html> (letöltve: 2024.04.20.)

⁵⁹⁵ Israel reportedly accelerating deployment of laser aerial defense system. 2023.11.20.

<https://www.i24news.tv/en/news/israel/defense/1700483295-israel-reportedly-accelerating-deployment-of-laser-aerial-defense-system> (letöltve: 2024.04.20.)

⁵⁹⁶ Nem irányítható föld-föld rakéták:

Iráni: Fajr-1, Fajr-3 és Fajr-5, Falaq-1 és Falaq-2, Shahin-1, Khaibar-1, Zelzal-1 és Zelzal-2

Kínai: Type-81

Szovjet/orusz: különböző sorozatvető („Katyusha”) variánsok.

Irányítható föld-föld rakéták:

Iráni: Fateh-100 (és/vagy szír másolata, az M-600 vagy Tishreen)

Szovjet: Scud-B és Scud-C. Forrás: Shaikh – Williams: i. m. 2. o.

⁵⁹⁷ Tomolya: i. m. 6. o.

⁵⁹⁸ Shaik – Williams: i. m. 1. o.

⁵⁹⁹ Hezbollah Official: Our Missiles ... i. m.

⁶⁰⁰ David's Sling Weapon System, <https://www.raytheon.com/capabilities/products/davidssling> (letöltve: 2024.04.20.)

fejlesztése,⁶⁰¹ amelynek célja a MIM-23 Hawk és a MIM-104 Patriot eszközök helyettesítése az izraeli arzenálban.⁶⁰² Elfogórakétája (“Stunner”) képes egyebek mellett az SRBM-ek legújabb generációja ellen is védelmet nyújtani, úgymint az orosz 9K720 Iskander (NATO terminológiában SS-26 Stone).⁶⁰³ A Dávid Parittyája fejlett irányítási rendszerrel rendelkezik: az elfogórakéta CCD/IR (charge-coupled device/infrared, magyarul töltés-csatolt eszköz/infravörös – előbbi a fény, utóbbi a hő felhasználásával végzi el a képalkotást) szenzorai képesek megkülönböztetni az ellenséges eszköz valódi töltetét az úgynevezett „csaliktól”, míg a tűzvezetést és a nyomkövetést többfunkciós AESA (active electronically scanned array) radarok segítik. Minden egyes Stunner rakéta ára 1 millió USD.⁶⁰⁴ Ez a rendszer – a Vaskupolától eltérően – nem mobil, azonban figyelembe véve az általa biztosított lefedettséget, illetve Izrael Állam viszonylag kis területét, két üteg képes ellátni az egész ország védelmét.⁶⁰⁵ A Dávid Parittyáját 2017 áprilisában állította hadrendbe a zsidó állam⁶⁰⁶, és első éles használatára 2018 júliusában került sor.⁶⁰⁷ Egy ilyen képesség kifejlesztése és rendszeresítése időszerű lépés volt, hiszen a Hezbollah napjainkra nem csak több rakétával rendelkezik, mint eddig bármikor, de egyre fejlettebb, kifinomultabb eszközökhöz jut.⁶⁰⁸ Ez a trend pedig nem tűnik úgy, hogy megváltozna, hiszen Irán folyamatosan próbálja ellátni libanoni szövetségését

⁶⁰¹ Jeremy M. Sharp: U.S. Foreign Aid to Israel. 2015.06.10., Congressional Research Service. 10. o.

⁶⁰² Air Defense: Israeli Patriot Replacement, <https://strategypage.com/htmwtada/articles/20121213.aspx> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁰³ Dave Majumdar: Will Raytheon's SkyCeptor Save Poland from Russia's Mighty Missiles? 2016.09.07. <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/will-raytheons-skyceptor-save-poland-russias-mighty-missiles-17620> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁰⁴ David's Sling Weapon System ... i. m.; David's Sling (Israel). 2021.07.13. <https://missilethreat.csis.org/defsys/davids-sling/> (letöltve: 2024.04.20.)

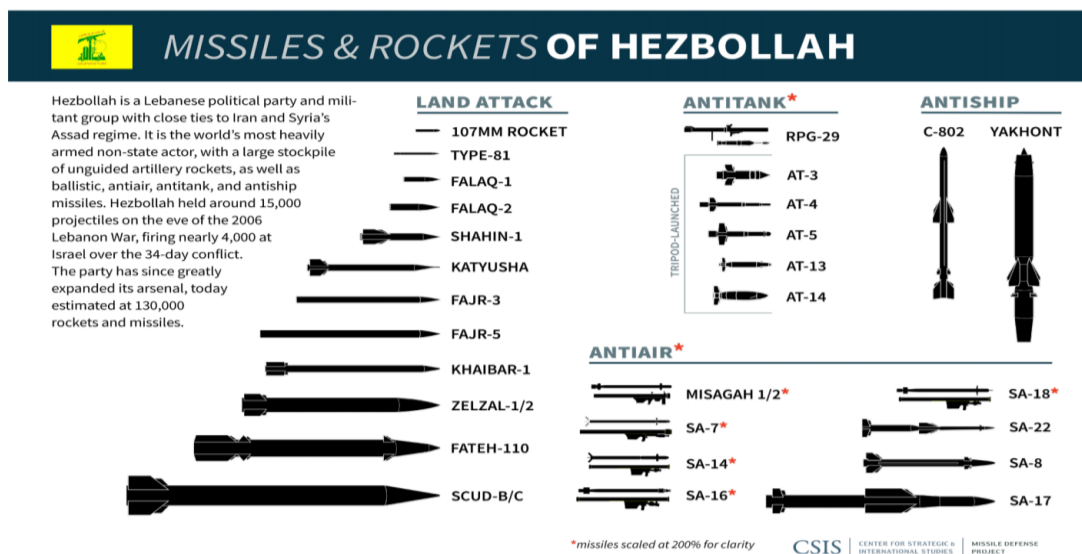
⁶⁰⁵ David Eshel: David's Sling Adds to Israel's Air Defense 2015.06.16. <http://aviationweek.com/paris-air-show-2015/david-s-sling-adds-israel-s-air-defense> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁰⁶ Barbara Opall-Rome: Israel marks operational deployment of David's Sling. 2017.04.02. <https://www.defensenews.com/land/2017/04/02/israel-marks-operational-deployment-of-davids-sling/> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁰⁷ A védelmi rendszer két elfogórakétát indított két OTR-21 Tochka (NATO terminológiában SS-26 Scarab) rövid hatótávolságú ballisztikus rakéta semlegesítésére, amelyeket a szíriai kormányerők lőttek ki a felkelők elleni harc során a Golán-fennsík közelében. A Dávid Parittyája úgy érzékelte, hogy ezek izraeli területen belül, a Kineret-tó közelében fognak becsapódni, azonban az elfogórakéták indítása után a rendszer újabb számításokat végzett, amelyek azonban azt mutatták, hogy a két Tochka szíriai területen fog földet érni. Ennek megfelelően az egyik elfogórakéta önmegsemmisítést végzett, a másik pedig Szíria területén landolt. Habár a rendszer elszámolta a szíriai rakéták röppályáját, azonban bizonyította, hogy széleskörű válaszadási képességet és védelmi lefedettséget képes biztosítani használója számára. Forrás: Seth J. Frantzman: Israel activated its David's Sling missile system for the first time. Will more sales start booming? 2018.07.27. <https://www.defensenews.com/smr/space-missile-defense/2018/07/27/davids-sling-missile-system-used-for-first-time-by-israel/> (letöltve: 2024.04.20.); Yoav Zitun: David's Sling misses Syrian SS-21 missiles in first interception. 2018.07.23. <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-5315377,00.html> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁰⁸ Anna Ahronheim: Hezbollah's second-in-command: All of Israel in our missile range. 2018.12.09. <https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Hezbollahs-second-in-command-All-of-Israel-in-Hezbollahs-missile-range-573842> (letöltve: 2024.04.20.)

fejlett fegyverekkel, első sorban nagy pontosságú, irányított rakétákkal. Emellett újabb fenyegetésként Irán is megjelent az izraeli-szíriai határ közelében azzal a céllal, hogy állandó katonai jelenlétet valósítson meg a polgárháború sújtotta országban. Az iráni jelenlét Izrael számára „vörös vonalat” jelent⁶⁰⁹, hiszen ez egyrészt jelentősen megkönnyíti a Hezbollahnak szánt fegyverek eljuttatását, másrészt pedig a perzsa állam megerősített bázisokat építhet ki, amelyek képességei a libanoni síita terrorszervezetéhez hasonlóak, vagy inkább még számottevőbbek lehetnek. Láthatjuk tehát, hogy a Hezbollah mellett az állandó iráni katonai jelenlét (illetve a Teheránnal kapcsolatban álló militáns csoportok jelenléte) Szíriában egyértelmű és fokozott veszélyt jelent Izrael biztonságára, ennek megfelelően a zsidó állam mindent megtesz azért, hogy ezt megakadályozza. Az eddigi erőfeszítések ugyan többnyire sikeresek voltak⁶¹⁰, azonban nem biztos, hogy ez mindig így lesz, ezért jobb, ha Jeruzsálem felkészül egy számára kedvezőtlenebb felállásra is Szíriában. Egy dolog azonban biztosra vehető: egy esetleges jövőbeli fegyveres konfliktusban, amely Izrael és a Hezbollah (és/vagy Irán) között zajlana, a Dávid Parittyája rendszer valószínűen kiemelt szerepet játszana.

(A Hezbollah rakéta arzenálja)⁶¹¹

VI.2.1.3. Arrow 3/Nyíl 3

⁶⁰⁹ Josef Federman: Israel lays down red lines for postwar relations with Syria. 2018.07.05. <https://www.timesofisrael.com/israel-lays-down-red-lines-for-postwar-relations-with-syria/> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶¹⁰ Anna Ahronheim: Israeli strikes on Iran in Syria may lead to war – U.S. intelligence chief. 2019.01.30. <https://www.jpost.com/Israel-News/Israeli-strikes-on-Iran-in-Syria-may-lead-to-war-US-intelligence-chief-579184> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶¹¹ Shaikh – Williams: i. m. 2. o.

Mint arról korábban már esett szó, Izrael és Irán kapcsolata egészen az 1979-es iszlám forradalomig kimondottan jó volt. Az iráni rezsimváltás után azonban ellenségekkel váltak annak ellenére, hogy sem közös határai, sem területi vitái nincsenek a két országnak egymással.⁶¹² Napjainkra Izrael számára a legnagyobb fenyegetést az iráni atom- és rakéta-program jelenti, amelyek egyébként szorosan összefüggnek egymással, ugyanis a fejlett ballisztikus rakéták az egyik legalapvetőbb hordozóeszközei a tömegpusztító fegyvereknek, elsősorban a nukleáris tölteteknek. Figyelembe véve, hogy napjainkra korábban nagy reményű JCPOA (Joint Comprehensive Plan of Action – Átfogó Közös Cselekvési Terv vagy ismertebb nevén az iráni „atomalku”) elsősorban a Donald Trump ideje alatt történt amerikai kilépés miatt lényegében megbukott, és Teherán ballisztikus rakéták tesztjei folyamatosak⁶¹³, a helyzet nem túl biztató izraeli szempontból. Habár az iráni atom- és rakéta-program több államot aggodalommal tölt el (élükön Izraellel és az Egyesült Államokkal, akik igyekeznek tenni is annak előrehaladása ellen, például bizonyos szabotázs akciókkal⁶¹⁴) a síita állam napjainkra SRBM-ekkel, MRBM-ekkel és IRBM-ekkel is rendelkezik.⁶¹⁵ Annak érdekében, hogy Izrael a jelenlegi és az esetleges jövőbeli, nagyobb hatótávolságú iráni ballisztikus rakéták ellen is képes legyen megvédeni magát, az ország többretegű légvédelmi rendszere a Nyíl 3 rakétával bővült.

A Nyíl 3 (angolul Arrow 3, a Nyíl 2 továbbfejlesztett változata) egy az USA és Izrael által közösen finanszírozott, kifejlesztett és gyártott elfogórakéta, amely képes célpontját az atmoszférán kívül megsemmisíteni (exoatmoszférikus).⁶¹⁶ A rendszer képes elhárítani vegyi,

⁶¹² David B. Green: From Friends to Foes – How Israel and Iran Turned Into Arch-enemies. 2018.05.08. <https://www.haaretz.com/middle-east-news/iran/MAGAZINE-how-israel-and-iran-went-from-allies-to-enemies-1.6049884> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶¹³ Babak Dehghanpisheh: Iran confirms missile test in defiance of U.S. 2018.12.11. <https://www.reuters.com/article/us-iran-security-missiles/iran-confirms-missile-test-in-defiance-of-u-s-idUSKBN10A0U7> (letöltve: 2024.04.20.) ; Dr. Farhad Rezaei: New developments in Iran's ballistic missile program. 2019.03.15. <https://www.israelhayom.com/2019/03/15/new-developments-in-irans-ballistic-missile-program/> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶¹⁴ David E. Sanger – William J. Broad: U.S. Revives Secret Program to Sabotage Iranian Missiles and Rockets. 2019.02.13. <https://www.nytimes.com/2019/02/13/us/politics/iran-missile-launch-failures.html> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶¹⁵ Például: Shahab-1 (350 km), Shahab-2, (750 km), Qiam-1 (700–800 km), Ghadr-110 (2,000–3,000 km), Shahab-3 (1000–2,000 km), Ashoura (2,000–2,500 km) Sejil (2,000–2,500 km). Fejlesztés alatt álló nagyobb hatótávolságú eszközök: Shahab-5 (3000–5000 km), Shahab-6 (3000–5000 km). Forrás: Anthony H. Cordesman – Michael Peacock: The Arab U.S. Strategic Partnership and the Changing Security Balance in the Gulf – Joint and Asymmetric Warfare, Missiles and Missile Defense, Civil War and Non-State Actors, and Outside Powers (CSIS Reports). 2015, Center for Strategic & International Studies. 231–239. o.

⁶¹⁶ Fejlesztők: Israel Aerospace Industries (IAI) és a Boeing. A programot felügyelte: az izraeli Védelmi Minisztérium és az Egyesült Államok Rakétavédelmi Ügynöksége (Missile Defense Agency). Eredetileg Washington arról próbálta meggyőzni Izraelt, hogy THAAD rendszert vegyenek, ám végül megállapodtak, hogy közösen kifejlesztik az Arrow 3-at. Forrás: Arrow 3 (Israel). 2021.07.16. <https://missilethreat.csis.org/defsyst/arrow-3/> (letöltve: 2024.04.20.)

biológiai, nukleáris vagy hagyományos robbanótöltettel felszerelhető MRBM-eket, IRBM-eket és ICBM-eket. Mivel a Nyíl 3 megsemmisítő egysége gyors és jelentős irányváltoztatásokra képes, illetve a világűrben való működésre tervezték, egyesek úgy vélik, hogy akár műholdak elpusztítására is alkalmas lehet (jelenleg hasonló képességekkel csak az Egyesült Államok, Kína, valamint Oroszország rendelkezik⁶¹⁷). A fegyverrendszer hatótávolsága 2.400 km, amellyel Izrael légvédelmének „legfelsőbb” rétegét alkotja. A Nyíl 3 2017 elején kezdte meg működését⁶¹⁸, azóta a 2023. október 7. napján történt eseményeket követően húszik általi rakétatámadást is elhárított⁶¹⁹, valamint jelentős szerepet játszott a 2024. április 13. napján indított iráni rakétatámadások elleni védekezés során is.⁶²⁰ Egy darab elfogórakéta ára 2.2 millió USD.⁶²¹

Megállapítható, hogy a Nyíl 3 rendszert a zsidó állam legnagyobb valószínűséggel az Iráni Iszlám Köztársaság és annak proxyjai ellen kerül alkalmazásra. Tulajdonképpen az egész rendszert a Teherán jelentette fenyegetés miatt fejlesztették ki, hiszen Izrael képes más eszközökkel (Vaskupola, Dávid Parittyája) kezelni egyéb ellenségeinek képességeit. Mindazonáltal a ballisztikus rakéták proliferációja a jelenlegi (és valószínűleg a jövőbeli) közel-keleti fegyverkezési verseny fontos részét képezi. Ha ehhez hozzávesszük a régióban az utóbbi években és különösképpen napjainkban is tapasztalható nagyfokú politikai instabilitást és azt a tényt, hogy térségben több országnak van rakéta programja, illetve rendelkezik számottevő rakétaerővel, beláthatjuk, hogy a Nyíl 3, vagy egy ahhoz hasonló képességű fegyverrendszer komoly biztosítéka lehet Izrael biztonságának.

VI.2.1.4. Barak 8

⁶¹⁷ Amanda Macias: A never-before-seen Russian missile is identified as an anti-satellite weapon and will be ready for warfare by 2022. 2018.10.25. <https://www.cnbc.com/2018/10/25/russian-missile-identified-as-anti-satellite-weapon-ready-by-2022.html> (letöltve: 2024.04.20.) ; Amanda Macias – Michael Sheetz: Russia conducted another successful test of an anti-satellite missile, according to a classified US intelligence report. 2019.01.18. <https://www.cnbc.com/2019/01/18/russia-succeeds-in-mobile-anti-satellite-missile-test-us-intelligence-report.html> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶¹⁸ Judah Ari Gross: Israel, US test-fire Arrow 3 missile, declare trial a success. 2019.01.22. <https://www.timesofisrael.com/israel-us-test-fire-arrow-3-missile-declare-trial-a-success/> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶¹⁹ Emanuel Fabian: Israel's Arrow 3 has made its 1st-ever interception, downing likely Yemen-fired missile. 2023.11.09. https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/israels-arrow-3-has-made-its-1st-ever-interception-downing-likely-yemen-fired-missile/ (letöltve: 2024.04.20.)

⁶²⁰ Brad Lendon: How Israel and allied defenses intercepted more than 300 Iranian missiles and drones. <https://edition.cnn.com/2024/04/14/middleeast/israel-air-missile-defense-iran-attack-intl-hnk-ml/index.html> 2024.04.14. (letöltve: 2024.04.20.)

⁶²¹ Amos Harel: Israel Air Force Receives First Arrow 3 Anti-missile Interceptors. 2017.01.18. <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-israel-air-force-receives-first-arrow-3-anti-missile-interceptors-1.5487425> (letöltve: 2024.04.20.)

Izrael integrált légvédelmének utolsó darabja, amit meg kívánok említeni, a Barak 8 rakéta. Ez az eszköz egy közös izraeli-indiai fejlesztésű föld-levegő rakéta, amely – legalább is a gyártók állítása szerint – képes védelmet nyújtani bármilyen típusú légi fenyegetés ellen, ideértve a harcirepülőgépeket, helikoptereket, hajó elleni rakétákat és UAV-kat éppúgy, mint a ballisztikus rakétákat és robotrepülőgépeket is.⁶²² A rendszernek létezik szárazföldi és tengeri változata is.⁶²³ A Barak 8 fegyverrendszer 500 m és 100 km közötti távolságban képes megsemmisíteni a fent említett eszközöket.⁶²⁴ Mindkét fejlesztője, India és Izrael is felszerelte vele hadihajóit, előbbi például a KOLKATA osztály rakétás rombolóit⁶²⁵, utóbbi a SA'AR 5 és SA'AR 6 osztályú rakétás korvetteit.⁶²⁶

Az előzőekben ismertetett védelmi rendszerek szükségessége egyértelmű volt: Izrael egyes ellenségei rendelkeznek bizonyos képességekkel, amelyek ellen a zsidó államnak meg kell magát védenie. A Barak 8-al – főleg annak tengeri változatával kapcsolatban, amelyet elsősorban hadihajók védelmére szánnak – azonban jogosan merülhet fel a kérdés, hogy milyen célt szolgál az izraeli arzenálban. A palesztin terrorszervezeteknek ugyanis nincsen haditengerészetük, és a valószínűsége egy esetleges tengeri ütközetnek Iránnal (amelynek van haditengerészete) szemben szintén elhanyagolható; velük kapcsolatban tehát a Barak 8 nem kap kiemelt szerepet. A Hezbollah ugyanakkor rendelkezik olyan képességekkel, amelyek fenyegetést jelentenek az izraeli haditengerészetre, mint például az orosz P-800 Oniks, másnéven Yakhont (NATO terminológiában SS-N-26 „Strobile”) szuperszónikus hajó elleni robotrepülőgép, amely 300 km-es hatótávolsággal rendelkezik. A másik hasonló eszköz, amely a síita terrorszervezet arzenáljában bizonyítottan megtalálható, az a 120 km-es hatótávolságú, kínai C-802 közepes hatótávolságú hajó elleni robotrepülőgép⁶²⁷, amely a 2006-os libanoni háboúban is fontos szerepet játszott. A Hezbollah ezzel támadta meg és okozott súlyos károkat az izraeli haditengerészeti kötelékébe tartozó, éppen járőrfeladatot végrehajtó INS HANITBAN (SA'AR-5 osztályú korvett).⁶²⁸ Ebből a keserű tapasztalatból tanulva úgy tűnik, a Barak 8 telepítésre kerül minden jelentősebb izraeli hadihajóra.

⁶²² Anna Ahronheim: India successfully tests Barak 8 long-range surface-to-air missile.2019.01.28.

<https://www.jpost.com/International/India-successfully-tests-Barak-8-long-range-surface-to-air-missile-578631> (letöltve: 2023.04.20.)

⁶²³ Ami Rojkes Dombe: Azerbaijan successfully test-fired Barak 8 Missile System.2016.12.25.

<https://www.israeldefense.co.il/en/node/28012> (Letöltve: 2024.04.20.)

⁶²⁴ Rahul Bedi: India commissions second Kolkata-class destroyer. 2015.09.29.

<https://web.archive.org/web/20160123044942/http://www.janes.com/article/54950/india-commissions-second-kolkata-class-destroyer> (Letöltve: 2024.04.20.)

⁶²⁵ The Military Balance 2018. Routledge, 2018. 262. o.

⁶²⁶ The Military Balance 2018... i. m. 341-342. o.

⁶²⁷ Shaikh – Williams: i. m. 2. o.

⁶²⁸ Amos Harel: Soldier killed ... i. m.

A fegyverrendszer azonban nem csupán egy önvédelmi rendszer a hadihajók számára, más feladatot is betölt: képes a korábban már említett izraeli gázmezők védelmére is – ebből a szempontból pedig stratégiai jelentőségű.

VI.2.2. Támadó képességek

Mint már említettük, Izrael Állam stratégiája állami szereplőkkel szemben arra épül, hogy az összecsapásokat minél hamarabb áthelyezzék az ellenség területére, és ott vívják meg azokat (ennek oka az ország stratégiai mélységének hiánya). Ehhez egyrészt erős és jó manőverezési képességű szárazföldi haderőre van szükség. Ennek megfelelően a szárazföldi erők gerincét a hazai fejlesztésű és gyártású, különböző típusú Merkava nehéz harckocsik képezik. A fő erők 400 db Merkava MkIV harckocsival rendelkeznek, raktáron ezen típusból további 200 db, a régebbi Merkava MkIII típusból pedig 700 db van, tehát összesen Izrael mintegy 1.300 db modern harckocsival rendelkezik. A gyalogság rendelkezésére emellett a mobilitáshoz elengedhetetlen páncélozott csapatszállító harcjárművekből nagyjából 1.200 db áll, amelyből körülbelül 290 db-ot a Merkava alvázra tervezett Namer; 500 db-ot az amerikai M113A2 és 400 db-ot vegyesen a Centurion alvázra épített Nagmachon és Nakpadon tesz ki. Emellett raktáron van 100 db módosított T-55 alvázra épített Achzarit és 5.000 db amerikai M113A1 és A2. Tehát összesen a zsidó állam mintegy 6.200 db fejlett páncélozott csapatszállító harcjárművel rendelkezik. Mindemellett Jeruzsálem tüzérsége 530 db-os aktív, harcképes eszközparkkal rendelkezik, amelynek gerincét 250 db 155mm-es, amerikai M109A5 típusú önjáró löveg alkot. Ezt egészíti ki 250 db 81 mm-es aknavető és vegyesen 30 db 227 mm-es, amerikai M270 típusú, valamint 306 mm-es saját gyártmányú IMI Lynx típusú rakéta sorozatvető. Raktáron van emellett 102 db önjáró löveg (30 db 155 mm-es M109A2, 36 db 175 mm-es M107, 36 db 203 mm-es M110), 171 db vonatott löveg (40 db M-46, 50 db M-68/M-71, 81 db M-839P/M-845P, mindegyik 155mm-es), 88 db rakéta sorozatvető (50 db 160mm-es LAR-160, 18 db 227mm -es M270, 20 db 290mm-es LAR-290), valamint 1.668 db aknavető (1.100 db 81mm-es, 650 db 120 mm-es, valamint 18 db 160 mm-es, Soltam M-66 típusú aknavető), azaz összesen további 2029 db tüzérségi eszköz.⁶²⁹

A szárazföldi erők számára azonban létfontosságú a megfelelő légitámogatás (CAS- Close Air Support). Másrészt a stratégia fontos része a légi fölény kivívása is, hiszen enélkül a szárazföldi csapatok kitétek az ellenséges légierő támadásainak, illetve a CAS sem biztosítható

⁶²⁹ The Military Balance. Routledge, 2023. 332. o.

számukra megfelelően.⁶³⁰ Annak érdekében, hogy az előbb említett célokat elérje, az izraeli légierőnek fejlett támadó képességekre van szüksége. Habár a múltban nem mindig állt fenn technológia fölény Izrael javára a környező országokkal szemben, napjainkban ez alapvető elvárás a haderőnem felé. A CAS és a légifölény kivívásán, illetve biztosításán kívül az izraeli légierő gépei azok az eszközök is, amelyek a különböző palesztin terrorszervezetek, a Hezbollah, valamint az Iráni Forradalmi Gárda szíriai egységei és létesítményei ellen indított precíziós csapásokat elsősorban végrehajtják.

Ha haditechnikai szempontból vizsgáljuk az elmúlt nagyjából hetven évet, szintén nagy változásokat tapasztalhatunk. Míg a zsidó állam megalapítása idejében főleg csehszlovák, később francia repülőeszközök alkották az izraeli légierőt⁶³¹, 1967 végétől kezdve az amerikai típusok dominálnak.⁶³² Napjainkra Izrael az Egyesült Államok azon szövetségesei közé tartozik, amely hozzáféréssel rendelkezik a legfejlettebb amerikai technológiához. Erre kiváló példa az F-35-ös vadászbombázó.

VI.2.2.1. F-35

Az F-35 Lightning II egy ötödik generációs vadászbombázó, amelyet a Lockheed Martin fejlesztett ki az Egyesült Államok megbízásából. Habár a program nagy részét az USA finanszírozza, további nyolc partnerország (Ausztrália, Dánia, Egyesült Királyság, Hollandia, Kanada, Norvégia, Olaszország, Törökország) is hozzájárult a büdzséhez.⁶³³ Az eszköz meglehetősen sokoldalú, megalkotásakor egy olyan fegyverrendszer létrehozása volt a cél, amely képes egymaga ellátni azokat a feladatokat, amelyeket korábban külön az adott célra fejlesztett eszközök végeztek el. Az F-35-ös ötvözi a fejlett lopakodó technológiát egy vadászgép sebességével⁶³⁴, a különböző szenzorai által érzékelt információk pedig egy

⁶³⁰ Brun: i. m. 140. o.

⁶³¹ Kis J. Ervin: A légvédelmi és légierők evolúciója, helye, szerepe az arab-izraeli 1967-es és 1973-as háborúk során, valamint az izraeli légierő Hamasz és a Hezbollah elleni háborús alkalmazásának tapasztalatai, Doktori (PhD) értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, 2017. 36. o.

⁶³² Brun: i. m. 149. o. ; Mint azt már említettük, 1967 és 1987 között Izrael rendelkezett saját vadászgép programmal, amely keretében először megalkották a Mirage V-ös izraeli verzióját, a Neshert, majd kifejlesztették és hadrendbe is állították a Mirage III-on alapuló Kfir vadászrepülőgépet, illetve az ezek leváltására tervezett negyedik generációs Lavi fejlesztése is elindult (azonban sosem állt hadrendbe). Forrás: Brun: i. m. 157-158. o.

⁶³³ Selected Acquisition Report (SAR): F-35 Lightning II Joint Strike Fighter (JSF) Program (F-35) - As of FY 2018 President's Budget, 2016, Defense Acquisition Management Information Retrieval (DAMIR). 22-24. o. <https://fas.org/man/eprint/F-35-SAR-2018.pdf> (Letöltve: 2024.04.20.); Habár Izrael nincs a partnerországok között, az izraeli Elbit Systems vállalat mégis kulcsszerepet játszott a F-35-ös pilóták által viselt sisakok kifejlesztésében. Forrás: Joint Strike Fighter - F-35 <https://elbitsystems.com/product/joint-strike-fighter-jsf-f-35-lightning-ii/> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶³⁴ A gép maximális sebesség 1.6 Mach (kb. 1960 km/h) ami B-2 Spirit lopakodó bombázóhoz képest valóban nagy ugrás, azonban még így is lassabb, mint a negyedik generációs vadászgépek (pl. F-15-ös), illetve

teljeskörűen integrált információs rendszerben futnak össze, amely további jelentős előnyöket biztosít. Jellemzői lehetővé teszik számára, hogy A2/AD (Anti-Access/Area Denial–hozzáférést gátló/terület megtagadó) területen hajtson végre műveleteket. Az F-35-ös képes légiharc megvívására, földi célpontok megsemmisítésére, elektronikai hadviselésre és értékes felderítési információk megszerzésére és továbbítására.⁶³⁵

Az F-35-ös vadászbombázónak három altípusa van: A, B és C. Az F35A a hagyományosan fel- és leszálló (CTOL - Conventional Take-off and Landing) modell, az F-35B képes függőleges fel- és leszállásra (tehát VTOL – Vertical Take-off and Landing képességgel rendelkezik, azonban leginkább STOVL – Short Take Off and Vertical Landing, azaz rövid úton felszálló és függőlegesen leszálló gépként üzemeltetik), az F-35C-t pedig repülőgép-hordozók fedélzetére tervezték (úgynevezett CATOBAR – Catapult Assisted Take Off But Arrested Recovery gépek, amelyeket gőzkatapulttal lönek ki a repülőgép-hordozókról és amelyek ugyanoda fékezőkötéllel lassítva érkeznek).⁶³⁶ A repülőgép meghajtásáért egy darab Pratt & Whitney F135 hajtómű felel.⁶³⁷

Minden F-35-ös képes egy GAU-22/A 25mm-es gépágyú hordozására (az F-35A-ban ez a fegyver beépítésre került a bal szárnytetőbe)⁶³⁸, valamint összesen 6 külső és 4 belső felfüggesztési ponttal.⁶³⁹ A szárnyakhoz legközelebbi külső felfüggesztési pontok AIM-9X Sidewinder és AIM-132 ASRAAM rövid hatótávolságú levegő-levegő rakéták hordozására alkalmasak, míg a gép törzséhez közelebb eső pontokra AIM-120 AMRAAM közepes hatótávolságú levegő-levegő rakéták, AGM-158 JASSM robotrepülőgépek, külső üzemanyagtartály, illetve egyéb irányított/precíziós bombák szerelhetők; a belső fegyvertérben oldalanként egy-egy irányított/precíziós bombának (A és C modellek esetén 900kg, B modell

vadászbombázók (pl. F-16). Forrás: F-35 Lightning II Program Status and Fast Facts.

https://www.f35.com/assets/uploads/documents/FG18-24036_004_F-35.comFastFacts_4_19.pdf (Letöltve: 2024.04.20.); Bren Brimelow: The B-2 stealth bomber made its first overseas deployment 20 years ago — here's why it's still one of the most feared aircraft in the sky. 2019.07.17. <https://www.businessinsider.com/b-2-spirit-stealth-bomber-what-is-feared-2018-2?r=US&IR=T#the-b-2-is-a-flying-wing-aircraft-so-it-has-no-fuselage-or-tail-this-means-it-has-low-drag-high-structural-efficiency-and-generates-more-lift-than-other-fixed-wing-aircraft-6>(Letöltve: 2024.04.20.); F-15 A Force Multiplier. <https://www.boeing.com/defense/f-15/> (Letöltve: 2024.04.20.); F-16 Fighting Falcon. <https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/f-16.html> (Letöltve: 2024.04.20.)

⁶³⁵ F-35 Capabilities – Multi-Mission Capability for Emerging Global Threats.

<https://www.f35.com/about/capabilities> (Letöltve: 2024.04.20.)

⁶³⁶ F-35 Variants – Three Variants, Common Capability. <https://www.f35.com/about/variants> (Letöltve: 2024.03.10.)

⁶³⁷ F135 Engine, <https://www.pw.utc.com/products-and-services/products/military-engines/F135-Engine/> (Letöltve: 2024.04.20.)

⁶³⁸ GAU-22/A, <https://www.gd-ots.com/armaments/aircraft-guns-gun-systems/gau22a/> (Letöltve: 2024.04.20.)

⁶³⁹ David Cenciotti: This photo shows all the weapons the F-35 Joint Strike Fighter is designed to carry. 2015.01.16. <https://theaviationist.com/2015/01/16/f-35-weapons-suite/> (Letöltve: 2024.04.20.)

esetén 450kg) és egy-egy levegő-levegő rakétának (AIM-120 vagy AIM-132 AMRAAM) van helye.⁶⁴⁰ Habár vannak olyan fejlett bomba és rakétatípusok, amelyek hordozására az F-35 Lightning II jelenleg még nem alkalmas (például a Meteor levegő-levegő rakéta), ezen eszközöknek a gép rendszerébe való integrálására irányuló fejlesztések folyamatosak.⁶⁴¹

Az F-35-ös fejlett elektronikai képességekkel rendelkezik, amelyek lehetővé teszik számára az ellenség hatékony felkutatását és nyomonkövetését, az ellenséges radarok zavarását, illetve az ellene irányuló támadások megzavarását. A modern avionikának köszönhetően a pilóta valós időben, 360° fokban látja a harcteret, amely nagy segítség a taktikai környezet uralásában. A gép által gyűjtött adatok azonnal megosztásra kerülnek a parancsnoki központtal, legyen az földön, vízen vagy levegőben. Ez a képessége koalíciós vagy összetett műveletek során jelentős előnyt jelent; illetve abban az esetben is hasznos, ha ellenséges A2/AD fegyverek hatósugarán belül kell feladatot végrehajtani – ilyenkor a fejlett lopakodó technológiáját kihasználva felderítési feladatokra is használható.⁶⁴² A vadászbombázó fő érzékelője az AN/APG-81 ASEA (active electronically scanned array – fázisvezérelt antennarács) radar⁶⁴³, amelyet az orra szerelt elektro-optikai célzórendszer (Electro-Optical Targeting System – EOTS) egészít ki.⁶⁴⁴ Az elektronikai hadviselésért az AN/ASQ-239 rendszer felel⁶⁴⁵, míg az AN/AAQ-37 Distributed Aperture System (DAS) részeként működő hat további infravörös szenzor beérkező rakétákra figyelmeztet, meghatározva a rakéta indításának helyét, valamint beméri és nyomonköveti az ellenséges gépeket.⁶⁴⁶ Mindezek mellett két kommunikációs rendszert kell kiemelni, amelyek nagyban fokozzák az F-35-ös hatékonyságát: a MADL (Multifunction Advanced Data Link) és

⁶⁴⁰ F-35 Lightning II – Program Brief, http://www.jsf.mil/downloads/documents/AFA_Conf_-_JSF_Program_Brief_-_26_Sept_06.pdf (Letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁴¹ Gareth Jennings – Charles Forrester: Update: BAE begins Meteor and SPEAR integration for F-35, <https://www.janes.com/article/87365/update-bae-begins-meteor-and-spear-integration-for-f-35> (Letöltve: 2024.04.20.) ; Itt érdemes megjegyezni, hogy míg minden más országnak tilos az USA beleegyezése nélkül változtatásokat végrehajtani az F-35-ösökön, addig Izraelnek engedélyezték a saját szoftver és fegyverrendszer használatát és a saját maga által végzett karbantartást is. Forrás: Zachary Keck: Super Weapon: Israel Could Arm Stealth F-35s with Nuclear Weapons. 2019.01.19. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/super-weapon-israel-could-arm-stealth-f-35s-nuclear-weapons-42097> (Letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁴² F-35 Capabilities – Multi-Mission Capability ... i. m.

⁶⁴³ AN/APG-81 AESA Radar. <https://www.northropgrumman.com/Capabilities/ANAPG81AESARadar/Pages/default.aspx> (Letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁴⁴ F-35 Lightning II Electro-Optical Targeting System (EOTS). <https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/f-35-lightning-ii-eots.html> (Letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁴⁵ AN/ASQ-239 F-35 electronic warfare / countermeasure system. <https://www.baesystems.com/en/product/an-asq-239-f-35-ew-countermeasure-system> (Letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁴⁶ AN/AAQ-37 Distributed Aperture System (DAS) for the F-35, <http://www.northropgrumman.com/capabilities/anaaq37f35/pages/default.aspx> (Letöltve: 2024.04.20.)

a Link-16 rendszer.⁶⁴⁷ A Link-16 segítségével a vadászbombázó képes kommunikálni szinte minden jelenlegi, illetve jövőbeli NATO eszközzel (hiszen azok nagy többsége is ezt a rendszert használja), a MADL pedig képes az alacsony láthatóság megtartása mellett megosztani más platformokkal az gép érzékelői által begyűjtött adatokat.⁶⁴⁸ Érdekes, bár nem irreális az az elképzelés, hogy az F-35-ös kommunikációs képességeit a jövőbeni UAV-kból álló flották irányítására is felhasználhatják.⁶⁴⁹

Az F-35 Lightning II tehát egy fejlett, de drága eszköz (jelenleg a hagyományos modell ára 89.2 millió USD, a helyből felszállásra is képes változaté 115.5 millió USD, míg a repülőgéphordozókra tervezett típusé 107.7 millió USD⁶⁵⁰). Izrael mégis jelentősen bevásárolt belőle, ami nem tudható be pusztán a szoros amerikai kapcsolatoknak. Habár igaz, hogy a zsidó állammal kapcsolatos fenyegetések nagy része nem állami szereplőktől származik, akik ellen (légvédelem híján) szinte mindegy, hogy milyen vadászbombázókat használnak, az olyan állami szintű ellenfelekkel szemben, mint például Irán, az F-35-ös stratégiai előnyt jelenthet. Nem is feltétlenül egy iráni-izraeli közvetlen háborúban (mivel ennek esélye viszonylag kicsi), hanem olyan területeken, mint Libanon vagy Szíria, ahol az Iráni Forradalmi Gárda és /vagy a Hezbollah van jelen és igyekszik kiterjeszteni Teherán befolyását. Mind Libanon, mind pedig Szíria rendelkezik légvédelmi képességekkel, Szíriába ráadásul az IL-20-as 2018. szeptemberi lelövése után fejlett orosz S-300-as rendszer érkezett, amely komoly, de a különösen az F-35-ösök birtokában nem megoldhatatlan kihívást jelent az IDF légierejére nézve.⁶⁵¹ Emellett nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ezek az eszközök egy esetleges újabb libanoni háború

⁶⁴⁷ Megjegyzendő, hogy az F-35-ösök kommunikációs rendszerei még nem tökéletesek, és a problémák kijavitása sem történik meg mindig maradéktalanul. Az amerikai kormányzati ellenőrzési hivatal 2018 októberében megállapította, hogy kibervédelmi szempontból az F-35 fegyverrendszerei nem megfelelően védettek, az esetleges támadók aránylag egyszerű eszközökkel és eljárásokkal irányításuk alá vonhatják őket, valamint hogy a kommunikációs hálózatban résztvevő bármely egység kompromittálása esetén egy támadó az egész rendszerhez hozzáférést nyerhet, ez pedig könnyen az egész gép feletti uralom átvételét is eredményezheti. Ehhez köthető és egyéb problémák a későbbiekben is fennálltak. Forrás: Dan Grazier: F-35 Far from Ready to Face Current or Future Threats, Testing Data Shows. 2019.03.19.

<https://www.pogo.org/investigations/f-35-far-from-ready-to-face-current-or-future-threats> (Letöltve: 2024.04.20.) ; Stephen Losey: DoD delays key F-35 tests, lowering chance of 2023 production decision. 2023.01.24. <https://www.defensenews.com/air/2023/01/24/dod-delays-key-f-35-tests-lowering-chance-of-2023-production-decision/> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁴⁸ George Allison: The F-35, does it deserve the flak? 2017.12.15. <https://ukdefencejournal.org.uk/f-35-stand-today/> (Letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁴⁹ Colin Clark: Pawlikowski On Air Force Offset Strategy – F-35s Flying Drone Fleets. 2014.12.15. <https://breakingdefense.com/2014/12/pawlikowski-on-air-force-offset-strategy-f-35s-flying-drone-fleets/> (Letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁵⁰ F-35 Lightning II Program Status ... i. m.

⁶⁵¹ Anna Ahronheim: Russian-made S-300 missile defense System active in Syria. 2019.02.05. <https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Russian-made-S-300-missile-defense-system-active-in-Syria-579764> (Letöltve: 2024.04.20.)

során (amelyben szinte bizonyos, hogy a dél-libanoni, Hezbollah ellenőrizte területekre elsősorban Észak-Libanonból és Szíriából érkezne utánpótlás, valamint itt történne a hadianyag felhalmozása is) éppen a légvédelmi rendszerek számára nehezen észlelhető mivoltukból fakadóan az utánpótlásvonalakra mért mélységi csapásokban is kulcsszerepet kaphatnak. Az F-35-ösök lopakodóképessége azonban képes lehet fenntartani Izrael lépéselőnyét a légtéruralom tekintetében, ezzel biztosítva, hogy a zsidó állam szinte 100%-ban sikeresen hajthasson végre légi műveleteket ellenséges területeken. Emellett hozzájárul az IDF ütőképességét képző regionális technológiai előny fenntartásában és növeli az ország elrettentőképességét.⁶⁵² Ráadásul azzal, hogy az Egyesült Államok felfüggesztette Törökország részére a F-35-ösök működtetéséhez szükséges felszerelések szállítását (azért mert Ankara nem tett le az S-400-as légvédelmi rendszer beszerzéséről), jelenleg Izrael az egyetlen állam a régióban, amely rendelkezik az eszközzel (és az Ábrahám megállapodásért cserébe az Egyesült Arab Emírségek is a potenciális vevők közé került, de viszonylatában az eszköz megszerzéséről szóló tárgyalások még nem zárultak le).⁶⁵³

Izrael tehát az F-35-össel egy sokoldalú, hatékony, céljai eléréséhez és technológiai fölénye megtartásához fontos eszközt tudhat magáénak. Igaz, hogy a vadászbombázót sok kritikai érte az elhúzó és dráguló fejlesztések miatt⁶⁵⁴, illetve amiatt, hogy egyes szakértők szerint a gép végül nem töltötte be a hozzá fűzött reményeket⁶⁵⁵, annyi azonban kijelenthető, hogy a zsidó állam képességeit jelentősen növeli az eszköz birtoklása – és egyes feltételek szerint ez nem csak a konvencionális hadviselést érinti. Ugyan – mint arra már korábban rámutattunk – Izrael hivatalosan nem ismeri el, de nem is cáfolja, hogy rendelkezne atomfegyverrel, nagy valószínűséggel azonban a zsidó állam birtokolja ezt a képességet. Ha így van, és képes nukleáris töltettel ellátott fegyverzetet integrálni a F-35-ösök rendszerébe (márpedig nagy

⁶⁵² Nem véletlen, hogy Izrael volt a világ első állama, amely harci műveletben alkalmazta az F-35-öst 2018-ban. Ez egyértelmű képességdemonstrációnak tekinthető, figyelembe véve, hogy éppen Szíriában vagy Libanonban (ezt pontosan nem tudni) vetették be az eszközt – és ekkor még Szíria nem rendelkezett az S-300-as légvédelmi rendszerrel. Forrás: Yaniv Kubovich: Israel Launched World's First Air Strike Using F-35 Stealth Fighters, Air Force Chief Says. 2018.05.24. <https://www.haaretz.com/israel-news/with-iran-in-syria-israel-launched-world-s-first-air-strike-using-f-35-stealth-fighters-1.6110706> (Letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁵³ Mike Stone – Humeyra Pamuk: U.S. halts F-35 equipment to Turkey, protests its plans to buy from Russia. 2019.04.02. <https://www.reuters.com/article/us-usa-turkey-f35-exclusive/u-s-halts-f-35-equipment-to-turkey-protests-its-plans-to-buy-from-russia-idUSKCN1RD316> (Letöltve: 2024.04.20.) ; Ashish Dangwal: Despite F-35 "Heart Break", UAE To Acquire MQ-9 Drones By End Of 2024; GA Confirms Separation Of Reaper & Stealth Fighter Deal?. 2024.01.28. <https://www.eurasiantimes.com/despite-f-35-heart-break-uae-to-acquire-mq-9-drones/> (letöltve: 2024.03.29.)

⁶⁵⁴ Scott N. Romaniuk – Francis Grice: The Future of US Warfare (Military Strategy and Operational Art). Routledge, 2017. 259. o.

⁶⁵⁵ Dave Majumdar: The F-35 Is One of the 5 Worst Fighter Jets Ever Made. 2019.04.14. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/f-35-one-5-worst-fighter-jets-ever-made-44507> (Letöltve: 2024.04.20.)

valószínűséggel igen), akkor azzal egy olyan képességre tennének szert, amelynek elrettentő ereje Iránnal szemben igen jelentős volna: lopakodó technológiával ellátott nukleáris csapásmérő repülőgép, amely egy esetleges államközi háború esetén képes volna lyukat ütni az iráni légvédelmen és műveleteket végrehajtani az iráni légtérben.⁶⁵⁶ A zsidó állam jelenleg 36 db ilyen eszközzel rendelkezik.⁶⁵⁷

VI.2.3. Pilóta nélküli repülőgépek

Amint azt fentebb már említésre került, Izrael lakossága relatíve kicsi az ellenségeihez/szomszédjaihoz viszonyítva. A demográfia része egy adott ország „hard power”-jének, hiszen több fiatal több hadrafogható embert jelent, amely pedig végül nagyobb hadsereget eredményezhet. Vannak azonban olyan tényezők, amelyek a demográfiai előnyt mérsékelik: ezek a pénz és a technológia. A sok pénz ugyanis lehetővé teszi, hogy az adott állam katonai technológiába fektessen, a fejlett haditechnikai eszközök pedig hatékonyabb haderőt eredményeznek és védik e haderő katonáinak életét.⁶⁵⁸ Izrael e két tényező közül mindkettőt használja az ellenségeinél fellelhető demográfiai előny csökkentésére, ugyanis az ország fejlett gazdasággal (amely a megfelelő pénzügyi háttérrel biztosítja)⁶⁵⁹, illetve annak hadereje fejlett haditechnikai eszközparkkal rendelkezik. Felmerül azonban a kérdés, hogy a technológiai fejlesztések közül melyek azok, amelyek a katonák életét a legközvetlenebb módon képesek megóvni? Azok, amelyek arra irányulnak, hogy kiváltsák az emberi jelenlétet a harctéren: a távvezérelt megoldások (angolul „unmanned solutions”).

Amikor távvezérelt eszközökről beszélünk, a legtöbbeknek elsősorban a pilóta nélküli repülőgépek kategóriája (Unmanned Aerial Vehicles – UAV vagy másnéven drón) jut eszébe (bár léteznek már távvezérelt haditechnikai eszközök vízen, sőt szárazföldön is). Ez nem véletlen, hiszen ez a legfejlettebb szegmense a távvezérelt eszközöknek; Izrael pedig a terület

⁶⁵⁶ Zachary Keck: i. m.

⁶⁵⁷ The Military Balance, 2023 i. m. 333. o.

⁶⁵⁸ Martin C. Libicki –Howard J. Shatz – Julie E. Taylor: Global Demographic Change and Its Implications for Military Power. RAND Corporation, 2011. 90-95. o.

⁶⁵⁹ Habár Izrael katonai erejét valóban az izraeli gazdaság teljesítménye biztosítja, az Egyesült Államoktól érkező katonai támogatásokat szintén érdemes megemlíteni. 2018-ban 3,1 milliárd USD katonai segílyt érkezett az USA-tól, ez pedig az éves izraeli védelmi költségvetés (18.5 milliárd USD) nagyjából 17%-át tette ki. Forrás: The Military Balance 2019, Routledge, 2019. 346. o.

egyik úttörője. A zsidó állam emellett a legnagyobb drón exportőr volt a világon az 1985-2014 között időszakot figyelembe véve (az összes dróneladás 60.7%-ával).⁶⁶⁰

Az UAV-okon belül számos típus ismert. Ezek kialakítása többek között függ attól, hogy milyen feladat megvalósítására kívánják őket használni. Ezek alapján alapvetően két nagy csoportot különböztethetünk meg, úgymint csapásmérő és a nem csapásmérésre használt drónok.⁶⁶¹ Izrael mindkét fajta eszközzel rendelkezik. Ezenkívül a drónok csoportosításában az alábbi szempontokat szokás figyelembe venni: tömeg, távolság és üzemidő, maximális magasság, szárnyterhelés. Ezek alapján a következő kategóriák határozhatóak meg:

<u>Tömeg</u>	<u>Kategória</u>	<u>Üzemidő</u>	<u>Távolság</u>	<u>Kategória</u>	<u>Max. magasság</u>	<u>Kategória</u>	<u>Szárnyterhelés</u>	<u>Kategóri</u> <u>a</u>
>2000 kg	Szupernehéz	>24 óra	>1500 km	Magas	>10 km	Magas	>100 kg/m ²	Magas
200-2000 kg	Nehéz	5-24 óra	100-400 km	Közepes	1-10 km	Közepes	50-100 kg/m ²	Közepes
50-200 kg	Közepes	<5 óra	<100 km	Alacsony	<1 km	Alacsony	<50 kg/m ²	Alacsony
5-50 kg	Könnyű							
<5 kg	Micro							

(Pilotánélküli repülőeszközök csoportosítása⁶⁶²)

Izrael a következő jelentősebb saját fejlesztésű modelleket tudhatja magáénak:

- Heron (nehéz drón)
- Eitan (nehéz drón)
- Harpy (könnyű drón)
- Harop (könnyű drón)
- Elbit Hermes 450 (közepes drón)

⁶⁶⁰ George Arnett: The numbers behind the worldwide trade in drones. 2015.03.16.

<https://www.theguardian.com/news/datablog/2015/mar/16/numbers-behind-worldwide-trade-in-drones-uk-israel> (Letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁶¹ Az angol szakirodalom a lethal és non-lethal kifejezést használja, amely magyarul "halálos"-t és "nem halálos"-t jelent, azonban a magyar szakirodalom ezt úgy vette át, hogy a "lethal" jelzőre a csapásmérő kifejezést használja.

⁶⁶² Jellemzően a nehezebb és nagyobb teljesítményre képes eszközöket stratégiai felderítésre, valamint csapásmérésre használják, a könnyű drónokat pedig harcászati felderítésre, illetve az ellenséges légvédelem elnyomására. Forrás: Maziar Arjomandi: Classification of Unmanned Aerial Vehicles. University of Adelaide, 2007. 7-20. o. ; 24-29. o. ; 34-36. o.

https://www.academia.edu/2055673/Classification_of_Unmanned_Aerial_Vehicles (Letöltve: 2024.04.20.)

- Elbit Skylark⁶⁶³ (könnyű drón, ezzel az eszközzel a Magyar Honvédség is rendelkezik⁶⁶⁴)

A pilóta nélküli repülőgépek különböző feladatokat láttak és látnak el az IDF kötelékében. A hidegháború alatt a zsidó állam először az ellenséges légvédelem elnyomására (Suppression of Enemy Air Defenses – SEAD) használta őket, később pedig megfigyeléseket végeztek velük.⁶⁶⁵ Napjainkban az izraeli haderő drónokkal végez megfigyelést, felderítést, egyes célpontok nyomkövetését, illetve képes ezekkel az eszközökkel precíziós csapások végrehajtására azon egyének vagy csoportok ellen, amelyek Izrael ellenségei közé tartoznak Gázában, Júdeában és Szamáriában, vagy akár a szomszédos országokban, úgymint Szíria, Egyiptom vagy Libanon.⁶⁶⁶ Mindezek mellett azonban továbbra is hadrendben tartja az ellenség légvédelmének elnyomására alkalmas drónjait, amelyek bevethetőek olyan rendszerek ellen, mint például a Szíriában nemrég telepített orosz S-300-as.⁶⁶⁷

Elmondható tehát, hogy az UAV-k az IDF-en belül jelentős szerepet töltenek be. Míg vannak olyan hadseregek, amik-e technológiát nem, vagy csak alig használják műveletik során, addig a zsidó állam haderejének mára integrált részét képezik. Ehhez természetesen hozzájárul az is, hogy Izraelnek olyan, főleg állam alatti szereplők irányából érkező fenyegetéseket kell napi szinten kezelnie, amik a legtöbb ország számára kevésbé relevánsak. Abban azonban mindenképpen élen jár az IDF, hogy a különböző távvezérelt megoldásokat használva hogyan lehet egy haderő hatékonyságát növelni, és a katonái életét megóvni. A drónok közvetítette felderítési adatok életet menthetnek, míg egy-egy precíziós csapás megkímélheti katonák tucatjait attól, hogy életüket kockáztatva hajtsanak végre veszélyes műveleteket. Ezen túl a

⁶⁶³ The Military Balance 2018 ... i. m. 341. o.; TOI staff: Israeli drone shot down by Syria forces. 2017.03.21. <http://www.timesofisrael.com/idf-confirms-israeli-drone-shot-down-in-syria/> (Letöltve: 2024.04.20.) ; HAROP. http://www.iai.co.il/2013/36694-46079-en/Business_Areas_Land.aspx (Letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁶⁴ Magyar-izraeli megbeszélés. 2010.06.30. https://web.archive.org/web/20100808205912/http://www.hm.gov.hu/hirek/magyar_izraeli_megbeszeles (Letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁶⁵ Rogers – Hill: i. m. 25-27. o.

⁶⁶⁶ Rogers – Hill: i. m. 7. o. ; Uri Avnery: Israel's Drone Strike on Syria: Another Pre-Election Gambit? 2015.01.30. <https://www.wrmea.org/015-march-april/israels-drone-strike-on-syria-another-pre-election-gambit.html> (Letöltve: 2024.04.20.) ; TOI staff: Islamic State claims five members killed in Israeli drone strike. 2017.02.19. <https://www.timesofisrael.com/islamic-state-claims-five-members-killed-in-israeli-drone-strike/> (Letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁶⁷ Ezenkívül folyamatosak a fejlesztések is, legutóbb a Mini-Harpy modell került bemutatásra, ami a SEAD Suppression of Enemy Air Defenses – ellenséges légvédelmet elnyomó) célra kifejlesztett Harop és Harpy típusokon alapul. Az eszköz azonban nemcsak légvédelmi rendszerek, hanem az asszimetrikus hadviselésre jellemző, gyorsan mozgó, mindössze rövid időre fel-felbukkanó célpontok ellen is használható. Forrás: Judah Ari Gross: Israeli arms makers unveil new bunker buster and suicide drone in India air show. 2019.02.20. <https://www.timesofisrael.com/israeli-arms-makers-unveil-new-bunker-buster-and-suicide-drone-in-india-air-show/> (Letöltve: 2024.04.20.)

drónok terjedése, és egyre szélesebb körű alkalmazása (amelyet mind a 2020-as azeri-örmény, mind az orosz-ukrán háborúban, valamint a 2023. október 7. napján elkövetett terrortámadások során is tapasztalni lehetett) a zsidó államnak a saját tapasztalatain túl egyéb példákat is biztosít ahhoz, hogy ezen a területen minél jobban fenntartsa technológiai előnyét és továbbfejlessze képességeit.

Habár kétségtelenül az UAV-ok teszik ki a pilóta nélküli eszközök nagy részét, azonban érdemes megemlíteni ezek tengeri és szárazföldi megfelelőit, az úgynevezett USV (Unmanned Surface Vehicle) és UGV (Unmanned Ground Vehicle) eszközöket is. Utóbbi vonatkozásában Izrael az elmúlt évtizedben kutatásokat, fejlesztéseket végzett, prototípusokat gyártott különböző célokra, amelyeket még a harctereken is használtak, de gazdaságilag nem bizonyultak elég hatékonyak.⁶⁶⁸ Az egyik ilyen eszköz a Gardium volt, amelyet főként határőrizeti célokra használnak a Gázai övezet határa mentén.⁶⁶⁹ Ennél újabb eszköz a 2017 szeptemberében bemutatott RAMBOW néven, amelyet az izraeli Meteor Aerospace Ltd. fejlesztett ki⁶⁷⁰, vagy az izraeli védelmi minisztérium által kifejlesztett ROBUST.⁶⁷¹ Ezek már a Gardiumnál fejlettebb autonóm vezetési technológiákat alkalmaznak, de idő kérdése, hogy kellően költséghatékonyak lesz-e. Bár egyértelmű, hogy a pilóta nélküli technológiák jelentik a hadviselés jövőjét, egyesek úgy gondolják, hogy a hatékony UGV-khez szükséges technológia még nem létezik, további legalább 5 év fejlesztésre van szükség.⁶⁷² A legfontosabb különbség ugyanis az UGV-k és más pilóta nélküli járművek között az, hogy több fizikai akadályt kell leküzdeniük. Ennek lehetővé tételéhez az UGV-knek sokkal fejlettebb technológiára van szükségük, amely képes helyesen értékelni a környezetet és alkalmazkodni hozzá (az UGV-k navigációs szoftveréhez fejlett mesterséges intelligencia szükséges). Egy ilyen navigációs rendszer kifinomultabb, mint pl. egy UAV vagy egy USV esetén. Összegezve, az UGV szektor kilátásai javulnak, a helyi megoldások működhetnek, Izrael ezen a területen úttörő; de a költséghatékonyaság terén még nem történt igazi áttörés.

⁶⁶⁸ Yuval Azulai: Israel's Defense Ministry scraps robot vehicle venture. 2016.05.04.

<https://en.globes.co.il/en/article-idf-scraps-robot-vehicle-development-1001122079> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁶⁹ David Shamah: As Google dreams of driverless cars, IDF deploys them. 2014.06.03.

<https://www.timesofisrael.com/as-google-dreams-of-driverless-cars-idf-deploys-them/> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁷⁰ Anna Ahronheim: RAMBOW – Israel unveils latest unmanned ground vehicle. 2017.09.18.

<https://www.jpost.com/israel-news/meet-rambow-the-latest-unmanned-ground-vehicle-505409> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁷¹ Paolo Valpolini: A ROBUST combat unmanned vehicle from Israel. 2022.07.10.

<https://www.edrmagazine.eu/a-robust-combat-unmanned-vehicle-from-israel> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁷² Yuval Azulai: Israel's Defense Ministry scraps ... i. m.

A vízen más a helyzet: a Protector USV (Unmanned Surface Vehicle) sikertörténetnek tűnik. Ez egy távirányítású pilóta nélküli integrált haditengerészeti harcrendszer, amelyet a Rafael Advanced Defense Systems fejlesztett és gyártott. A Protector USV merev törzsű felfújható csónakon alapul. Rugalmas kialakítású, amely támogatja a különféle berendezések telepítését számos küldetés végrehajtásához. A fegyverrendszer végrehajthat terrorellenes műveleteket és csapatvédelmet (AT/FP – anti-terror/force protection), hírszerzést, megfigyelést és felderítést (ISR – intelligence, surveillance, reconnaissance), haditengerészeti hadviselést, tengeralattjáró-ellenes hadviselést (ASW – anti-submarine warfare), felszíni hadviselést (ASUW – anti-surface warfare), aknamentesítő műveleteket, elektronikus hadviselést, (EW – electronic warfare), valamint parti járőr illetve kikötővédelmi küldetéseket.⁶⁷³

Két alapverziója van: a régebbi, 2004 óta használt modell és egy újabb (és hosszabb) verzió, amely több képességgel rendelkezik: vízagyú rendszer a nem halálos és tűzoltó képességekhez, fejlett elektro-optikai képalkotórendszer és Spike LR rakéták a Mini Typhoon fegyverállomás mellett (a régebbi verzióban csak az utóbbi van⁶⁷⁴).⁶⁷⁵ A Protector különösen alkalmas a tengeri infrastruktúra őrzésére, beleértve a partok mentén, illetve azoktól távolóbb elhelyezkedő létesítményeket is. Amint Moshe Elazar, a Rafael szárazföldi és haditengerészeti rendszerekkel foglalkozó részlegének vezetője elmondta 2017-ben a Spike rakétákkal végzett próbálövést követően: „Ezek az eszközök (tengeri infrastruktúrák) ki vannak téve a szabotázsoknak vagy a terrorizmusnak, és az esetlegesen okozott károk bizonyos esetekben katasztrofális lehet. A Protector képességei a haditengerészet jelentős erő-sokszorozója a fenyegetés észlelésében, elrettentésében és végül semlegesítésében.”⁶⁷⁶ Ahogy korábban említettül, Izrael számára egyértelmű, hogy a földgázkitermeléssel összefüggésbe hozható tengeri infrastruktúrája a Hezbollah számára egy fegyveres konfliktus során kiemelt célpont lehet; éppen ezért a Barak 8-hoz hasonlóan a Protector USV is kulcsfontosságú rendszer a zsidó állam tengeri infrastruktúráinak védelmében. A Protectort a Szingapúri Köztársaság haditengerészete is üzemelteti, amely járőr és csapatvédelmi feladatokra alkalmazta elsősorban az Ádeni-öbölben a kalózkodás elleni műveletek során.⁶⁷⁷

⁶⁷³ Protector Unmanned Surface Vehicle (USV). 2013.06.26. <https://www.naval-technology.com/projects/protector-unmanned-surface-vehicle/> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁷⁴ Protector Unmanned Surface ... i. m.

⁶⁷⁵ Arie Egozi: Israeli unmanned boats deliver firepower on the high seas. 2018.06.20. <https://www.defenceweb.co.za/joint/science-a-defence-technology/israeli-unmanned-boats-deliver-firepower-on-the-high-seas/> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁷⁶ Anna Ahronheim: Watch: First spike missile launch from unmanned Israeli navy vehicle. 2017.03.07. <https://www.jpost.com/israel-news/watch-first-spike-missile-launch-from-unmanned-israeli-navy-vehicle-483497> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁷⁷ Protector Unmanned Surface ... i. m.

VI.2.4. Kiber képességek

Napjainkban a háborúk nemcsak a való életben zajlanak, hanem a kiber dimenzióban is. Ez egy új csatatér, ahol az országoknak más és új készségekre és képességekre van szükségük ahhoz, hogy megvédjék magukat és versenyképesek legyenek. Mivel Izraelt minden területen folyamatosan támadják – a kibertér ez alól nem képez kivételt –, a zsidó államnak erős kiber képességeket kellett kiépítenie, ami a kevés kiberhatalmak egyikévé tette az országot. Emellett a kibertér olyan lehetőségeket biztosít elsősorban a kisebb államok számára, amely korábban elképzelhetetlen volt: a határaiktól akár több ezer kilométeres távolságban is képesek az ellenségeikre csapást mérni, kárt okozni. Ennek megfelelően a kiber képességek napjaink egyik erőkitetési platformjává fejlődtek. Erre kiváló példa a – feltehetően – Izrael által az iráni kritikus infrastruktúra ellen végrehajtott támadások (és ugyanez igaz fordítva is). E körben a legnagyobb nyilvánosságot a Stuxnet vírus kapta.

A Stuxnet egy rosszindulatú számítógépes vírus, amelyről feltételezik, hogy jelentős károkat okozott Irán nukleáris programjában. Feltételezések szerint ez egy közösen épített amerikai/izraeli kiberfegyver, amelyet az natanzi nukleáris létesítményben urándúsításhoz használt centrifugák szabotálására terveztek. A hadművelet célja az iráni atomprogram késleltetése volt, és ez láthatóan megvalósult.⁶⁷⁸ A támadást követően a Stuxnet alapos tudományos vizsgálat tárgyává vált, amelyek azzal érveltek, hogy a Stuxnet alkalmazása bebizonyította, hogy egy rosszindulatú szoftver hatékonyan képes fizikai károkat okozni, és ez megváltoztathatja a kiberfegyverek támadó használatával kapcsolatos nemzeti kiberdoktrínákat. Egyesek szerint egy ilyen vírus bevetése veszélyes, mivel a célország tanulmányozhatja, módosíthatja és újra felhasználhatja, míg mások véleménye szerint a Stuxnet bebizonyította a kiberhadviselés határait, mivel nem növelte jelentősen az erősebb szereplő erejét. Annyi bizonyos, hogy helyesen mutatták rá ezek a vizsgálatok arra, hogy Izrael a kiberdimenzióra a hagyományos hadviselés alternatívájaként tekint. A virtuális világban a zsidó állam elérheti kinetikailag nem megvalósítható céljait és/vagy kibertevékenységekkel tudja pótolni hagyományos tevékenységét.⁶⁷⁹ Több mint valószínű, hogy Jeruzsálem nem mond

⁶⁷⁸ Marie Baezner – Patrice Robin: Hotspot analysis – Stuxnet. Center for Security Studies (CSS) ETH Zürich, 2017. 4. o., 10. o.

⁶⁷⁹ Matthew S. Cohen – Charles D. Freilich – Gabi Siboni: Israel and Cyberspace – Unique Threat and Response. In: International Studies Perspectives, 17. évfolyam, 3. szám. 315. o.

le a kiberfegyverek támadó célú felhasználásáról, mert ellenségei sem teszik ezt meg. Izrael jól felismerte, hogy interdependens világunkban kulcsfontosságú, hogy az ország erős kibereszközökkel rendelkezzen támadás és védekezés szempontjából egyaránt. Lehet, hogy a Stuxnet nem volt szuperfegyver, hiszen nem állította meg az iráni atomprogramot, de az egyik legjelentősebb kibertámadás volt az eddigi történelemben, amely bebizonyította, hogy igenis lehetséges az erőkitetés megvalósítása kiberfegyver használatával.

A támadás mellett azonban a védekezésre is hangsúlyt kell fektessen Jeruzsálem. Ennek megfelelően több defenzív kibereszköz is kifejlesztésre került, részben piaci cégek (ilyen például a terrorizmus elleni harcban is alkalmazott Pegasus szoftver⁶⁸⁰), részben állami tulajdonban is lévő vállalatok által. Ez utóbbi kategóriába tartozik a drónok elhárítására használt Drone Dome rendszer. Mivel Izrael fejlett UAV technológiával rendelkezik, másrészt pedig tapasztalja, hogyan lehet egy kereskedelmi drónt bizonyos támadások végrehajtására módosítani (gondoljunk csak a Gázából érkező gyújtóbombákra, vagy a 2023. október 7. napján használt drónokra), az ország tisztában van azokkal a fenyegetésekkel, amelyeket ezek az eszközök jelenthetnek.⁶⁸¹ Mivel egyrészt a katonai drónok proliferációja az utóbbi évtizedben (kiváltképpen napjainkban a 2020-as hegyi-karabahi konfliktus, majd pedig az orosz-ukrán háború hatására) jelentősen felgyorsult, másrészt a kereskedelmi forgalomban kapható drónok is könnyen átalakíthatóak katonai felhasználásra, a zsidó államnak megfelelő drónok elhárítására alkalmas rendszerekkel kell rendelkezzen. A probléma megoldására az Elbit kifejlesztett egy „Drone Dome” nevű drónellenes technológiát. A rendszer radar és kamerák segítségével érzékeli és követi az ellenséges drónok mozgását, majd megzavarja elektronikus rendszereit.⁶⁸² A Drone Dome-ot 2016-ban mutatták be, de már legalább két valós akcióban is bizonyította hatékonyságát és fontosságát. Ezek egyike a londoni Gatwick repülőtér biztonságos működésének biztosítása volt, miután pilóta nélküli légi járművek miatt a repülőtér (amely az Egyesült Királyság második legforgalmasabb repülőtere) majdnem 36 órára teljesen

⁶⁸⁰ Gwen Ackerman – Marissa Newman: Israel Taps Blacklisted Pegasus Maker to Track Hostages in Gaza. 2023.10.26. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-10-26/israel-taps-blacklisted-pegasus-maker-nso-to-track-gaza-hostages-and-hamas> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁸¹ Alex Fishman: The new explosive drone threat from Gaza. 2018.07.29. <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-5318598,00.html> (letöltve: 2024.04.20.) ; Király István Mihály: Behind the Hamas Attack on Israel: Tactics and Weapons. 2023.11.09. <https://www.khayrion.com/2023/11/09/behind-the-hamas-attack-on-israel-tactics-and-weapons/> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁸² Yaakov Lappin: Israeli firm unveils 'Drone Dome' that defends against aerial attacks. 2016.04.11. <https://www.jpost.com/israel-news/israeli-firm-unveils-drone-dome-that-defends-against-aerial-attacks-450915> (letöltve: 2024.04.20.)

be kellett szüntesse működését. Ebben az esetben a kár csak anyagi volt: több mint 800 járatot töröltek, és 120.000 utast ért kellemetlenség. Egy másik helyzetben azonban a Drone Dome-nak meg kellett védenie a világ legfontosabb vezetőit. December elején a rendszer több gyanús repülő eszközt semlegesített a G20 Buenos Aires-i csúcstalálkozóján.⁶⁸³ Nem kérdés, hogy a Drone Dome-hoz hasonló eszközök által kínált képességek kiemelten fontosak lesznek a jövőben, nem csak a fegyveres erők, hanem bizonyos vállalatok, kritikus infrastruktúrák számára is. Az biztos, hogy Izrael törekedni fog vezető szerepének megőrzésére ebben a szektorban is, ugyanis ezzel mind az ország védelmét biztosítja, mind az ilyen rendszerek értékesítésével pozitív hatást gyakorol mind a gazdaságra, mind pedig a zsidó állam nemzetközi hírnevére.

VI.2.5. Precíziós lőszer

A modern hadviselésben a precíziós lőszer szerepe az utóbbi évtizedekben jelentősen megnőtt. A technológiai fejlődés által korábban nehezen elképzelhető pontossággal képesek bizonyos államok (amelyek rendelkeznek a szükséges haditechnikai fejlettséggel és eszközökkel) támadásokat végrehajtani. Ezek a rendszerek, habár igen költségesek, azonban számtalan előnyt biztosítanak használatuk számára: egyrészt biztosak lehetnek benne, hogy azt találják el, amit akarnak (így nem kell egy célt többször és/vagy több eszközzel támadni), másrészt drasztikusan csökken a járulékos veszteség. Mindez Izrael számára, akinek a földrajzilag legközelebb elhelyezkedő ellenségei jellemzően sűrűn lakott területekről indítják támadásaikat, illetve a civil infrastruktúra (kórházak, mecsetek, iskolák, lakóházak) közelébe telepítik parancsnoki központjaikat, fegyverraktáraikat és haditechnikai eszközeiket, rendkívül fontos képesség. Jelentős emellett azért is, mert a nem állami szereplőkkel vívott konfliktusok jellegéből adódóan, valamint a Hamász és a Hezbollah PSYOPS műveleti hatására a nemzetközi közvélemény egy jelentős része sokkal érzékenyebben viszonyul a civil áldozatokhoz, mint egy államközi konfliktus esetén, illetve más államok által vívott konfliktus esetén.

⁶⁸³ JTA: Israeli technology effectively stops drone approaches during G20. 2018.12.05. <https://www.timesofisrael.com/israeli-technology-effectively-stops-drone-approaches-during-g20/> (letöltve: 2024.04.20.)

Nem meglepő tehát, hogy Izrael Állam jelentős precíziós csapásmérő képességgel rendelkezik, valamint olyan saját fejlesztésű eszközökkel, amelyek kifejezetten a zsidó állam biztonsági környezetéből fakadó igényekre terveztek (ilyen például az Iron Sting rendszer).

Az IDF rendelkezik a legfejlettebb eszközök közé tartozó amerikai AGM-114 Hellfire⁶⁸⁴, AGM-62B Walleye, AGM-65 Maverick⁶⁸⁵, valamint a saját fejlesztésű Delilah⁶⁸⁶, Popeye I/II⁶⁸⁷, Spike NLOS⁶⁸⁸ levegő-föld irányított rakétákkal. Emellett hadrendben állnak az infra vezérelt saját fejlesztésű Opher, a lézer vezérelt saját fejlesztésű Griffin⁶⁸⁹, Lizard⁶⁹⁰ és az amerikai Paveway II⁶⁹¹, valamint a GPS vezérelt amerikai GBU-31 JDAM, GBU-39 Small Diameter Bomb és a saját fejlesztésű Spice⁶⁹² típusú irányított bombák.⁶⁹³ Ezek túl az izraeli tüzérség is rendelkezik precíziós lőszerrel, ezek közül szükséges megemlíteni a Top Gun és az Iron Sting rendszereket. A Top Gun a standard 155 mm-es tüzérségi lövedék precíziós változata. A fejlesztéseknek köszönhetően a lövedék képes 40 kilométer távolságban is 10

⁶⁸⁴ Ezt a típust használták az izraeliek Ahmed Yassin likvidálására, az amerikaiak pedig Kasszem Szulejmáni és Abu Mahdi Al Muhandis 2020-ban történt likvidálása során (igaz ugyan, hogy utóbbi esetben az R9X „Ninja” változatot alkalmazták, amely kinetikus alapon, éles pengék szétszórásával, nem pedig robbanóhatáson alapul). Forrás: Brian Withaker: Assassination method: surveillance drone and a Hellfire missile. 2004.03.23. <https://www.theguardian.com/world/2004/mar/23/israel6> (letöltve: 2024.04.20.) ; Jaya Chandran: Killing Soleimani: How was the operation carried out? 2020.01.03. <https://gulfnews.com/amp/world/mena/killing-soleimani-how-was-the-operation-carried-out-1.1578063347074> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁸⁵ Ezzel az eszközzel a Magyar Honvédség Gripen JAS-39-es típusú vadászpilótái is rendelkeznek.

⁶⁸⁶ Főleg radarok ellen alkalmazott eszköz. Forrás: Delilah.

2021.07.31. <https://missilethreat.csis.org/missile/delilah/> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁸⁷ Nagyobb fix célpontok ellen alkalmazott eszköz, amellyel a Dolphin osztályú tengeralattjárókat is felszerelték. Egyes variánsai (Popeye Turbo) feltehetően úgy lettek megalkotva, hogy SLBM-ként, azaz tengeralattjáróról indított ballisztikus rakétaként funkcionáljanak. Feltételezések szerint éppen ezért alkalmasak nukleáris tölteteket hordozására és célba juttatására is. Érdekesség, hogy az amerikaiak szintén rendszeresítették az eszközt (némi módosítás után) AGM-142 Have Nap néven, amellyel a B-52 Stratofortress stratégiai bombázókat látták el. Forrás: Popeye. 2021.07.31. <https://missilethreat.csis.org/missile/popeye/> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁸⁸ Elsődlegesen páncéltörő eszköz, amelynek van földi telepítésű változata is. Légi járművek tekintetében leginkább jellegéből adódóan helikoptereket szerelnek fel vele. Hatótávolsága kategóriájában igen nagy, mondható, szárazföldről indítva 32 km, helikopterről indítva 50 km. Forrás: SPIKE® NLOS 6th Generation Missile. <https://www.rafael.co.il/solutions/spike-nlos-6/> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁸⁹ A nem irányított Mark 82, Mark 83, és Mark 84 bombák átalakított változata.

⁶⁹⁰ Ez tulajdonképpen nem egy önálló irányított bomba, hanem egy több nem irányított bombával kompatibilis rendszer, amely ezen nem irányított eszközöket precíziós eszközökké alakítja (legújabb változata, a Lizard IV a GPS vezérlésre való átalakításra is képes). Forrás: Guidance Kits for General Purpose Bombs.

<https://elbitsystems.com/product/guidance-kits-general-purpose-bombs/> (letöltve: 2024.04.20.) ; František Ludvík: Precise Guided Aircraft Bombs. In: Journal Advances in Military Technology, 2. évfolyam, 2. szám. 64. o.

⁶⁹¹ Paveway® II Plus. <https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/paveway-ii-plus-laser-guided-bomb.html> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁹² Ez a Lizardhoz hasonlóan egy több eszközzel kompatibilis, technológiai szintugrást biztosító rendszer. Forrás: SPICE™ Family. <https://www.rafael.co.il/spice-family/> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁹³ The Military Balance, 2023 i. m. 333. o.

méteren belüli pontosságot eredményezni (összehasonlításképpen egy átlagos lövedék pontossága 10 kilométerig 91 méter, 20 kilométerig 133 méter, 30 kilométerig 207 méter, 40 kilométer esetén pedig 361 méter).⁶⁹⁴ Ezen tüzérségi lövedék nyilvánvaló előnye, hogy nagy távolságban is rendkívül pontos tud maradni, így olcsóbban, gyorsabban és kevesebb járulékos veszteség árán képek megsemmisíteni a célt. Ugyanez igaz az Iron Sting rendszerre is, amely a 120 mm-es aknagránát precíziós változata. Lézer- és GPS irányítású lövedék, amelyet kifejezetten városharcra, sűrűn lakott területen elhelyezkedő célpontok megsemmisítésére terveztek. Különböző változatai képesek átütni a kétszeresen megerősített vasbetont, valamint a becsapódáskor, késleltetve, vagy a cél közelébe érve felrobbanni. A rendszer első éles bevetésére 2023-ban, Izrael Hamász ellen vívott háborúja során került sor.⁶⁹⁵

VI.2.6. Haditengerészeti képességek

Habár tengerparttal rendelkező országgént alapvető körülmény, hogy Izrael rendelkezzen haditengerészettel, sokáig ez volt az ország legelhanyagoltabb haderőneme. A hatnapos háborúig szinte teljesen csak kiegészítő szerepet kapott, a jom kippuri háborúban csupán egy-egy jelentősebb eseményt társíthatunk hozzá. Az 1982-es libanoni offenzívában ugyan már viszonylag markánsabb szerepet kapott, azonban a biztonsági környezetből kifolyólag ezt követően tulajdonképpen a 2006-os második libanoni háborúig szintén jobbra háttérbe szorult – habár a fejlesztése, erősítése folyamatos volt, hiszen azt azért felismerték a döntéshozók, hogy számottevő haditengerészetre mindenképpen szüksége van az országnak. Az viszont, hogy az ország biztonsága szempontjából kritikus tényezővé vált, három dolognak köszönhető: egyrészt a gázmezők felfedezéséhez és az azok kitermeléséhez és szállításához kapcsolódó különböző infrastrukturális elemek kiépüléséhez, az (elsősorban nukleáris) elrettentő képesség fenntartásának szükségességéhez, valamint annak, hogy az utóbbi időkben a tengeri kereskedelem biztonsága is kihívásokkal néz szembe – márpedig Izrael kereskedelmének túlnyomó része a tengeren bonyolódik (habár szárazfölddel van körbe véve, mégis a kereskedelme egy szigetországéra jellemzően, amelynek oka Izraelnek a szomszédaival és a tágabb régióval való viszonya)

⁶⁹⁴ TopGun. <https://www.iai.co.il/p/topgun> (letöltve: 2024.04.20.)

⁶⁹⁵ Yoav Zitun: IDF makes first operational use of Iron Sting precision mortar munition. 2023.10.22. <https://www.ynetnews.com/article/syc9t2gfa> (letöltve: 2024.04.20.)

Mint azt korábban már kifejtettük, az izraeli partok közelében talált gázmezők és az azokhoz tartozó infrastruktúra kiemelt biztonsági kockázatot jelent a zsidó államnak, azok a Hezbollah számára egyértelmű célpontok. Már korábban ismertetésre került a Barak-8 rakéta, valamint a Protector USV, mint ezek védelmének kulcsezszközei, azonban szólni érdemes az izraeli haditengerészet „zászlóshajóiról”, a SA’AR 5 és SA’AR 6 osztályú rakétás korvettekről, hiszen – a tengeralattjárók mellett – mégiscsak ezek azok a tulajdonképpeni komplex úszó haditechnikai eszközök, amelyek Izrael tengeri jelenlétét katonai szempontból garantálják. Jelenleg 3 db Sa’ar 5 (INS Eilat, INS Lahav, INS Hanit) és 4 db Sa’ar 6 (INS Magen, INS Oz, INS Atzmaut, INS Nitzachon) típusú eszköz áll hadrendben. A Sa’ar 5-ösök mindegyik fel van szerelve RGM-84 Harpoon vagy Gabriel V hajó elleni rakétával, 4 8 egység legalább Barak-1, de inkább Barak-8 rakétával, 2x3 db 324 mm-es Mk 46 típusú torpedóval és 1 db Mk 15 Phalanx csöves automata légvédelmi rendszerrel, valamint 1 db AS565 Panther helikopter szállítására is. A Sa’ar 6-osok az előzőek mellett (illetve a Phalanx rendszer helyett) fel vannak szerelve az Iron Dome hadihadjókra tervezett változatával (C-Dome), a Barak-8 rakétákból annak hosszú hatótávolságú, LRAD változata áll rendelkezésre, és a korábbi Mk 46 torpedókat az Mk 54 modell váltotta fel – ráadásul a hajó radarkeresztmetszete is jóval kisebb, mint elődjének. Emellett Izrael – kisebb partmenti járőrhajók mellett – hadrendben tart 8db Hetz alosztályú Sa’ar 4.5-öst is, amelyek fegyverzetét RGM84 Harpoon/vagy Gabriel II hajó elleni rakéták, Barak-1 légvédelmi rakéták, (opcionálisan 2x3 db 324mm Mk32/Mk46 torpedó), 1 db Mk 15 Phalanx csöves automata légvédelmi rendszer, és 1 db 76mm-es ágyú alkotja.⁶⁹⁶ Ezek a rendszerek felelnek tehát a partmenti gázmezők és azok infrastruktúrájának, valamint Izrael tengeri kereskedelmének biztosításáért – betöltve ezzel egyidejűleg egyfajta erőkivetítési szerepet is (mint minden haditengerészet, jellegéből fakadóan).⁶⁹⁷

A nukleáris elrettentés és az erőkivetítés másik eszköze a zsidó állam tengeralattjáró flottája. Jelenleg 3 db Dolphin-1 és 2 db Dolphin-2 (másnéven Tanin) osztályú tengeralattjárót tart hadrendben a zsidó állam. Ezek fegyverzetüket tekintve nagyon hasonlóak: 6 db 533 mm-es torpedóval, UGM-84C Harpoon Block 1B hajó elleni rakétával, vagy SeaHake (DM2A3) vagy SeaHake mod 4 (DM2A4) vagy Kaved nehéztorpedóval, emellett 4 db 650mm-es torpedóval vagy földi célpontok elleni támadásra manőverező robotrepülőgépekkel (például a korábban

⁶⁹⁶ The Military Balance, 2023 i. m. 333. o.

⁶⁹⁷ Emanuel Fabian: Larger, more powerful: Navy declares fleet of Sa’ar 6-class warships operational. 2023.04.23. <https://www.timesofisrael.com/larger-more-powerful-navy-declares-fleet-of-saar-6-class-warships-operational/> (letöltve: 2024.04.20.) ; Yaakov Lappin: Arrival of Sa’ar 6 Ships Marks Evolution of Israeli Naval Doctrine. 2021.01.19. <https://besacenter.org/saar-6-israel-naval-doctrine/> (letöltve: 2024.04.20.)

említett Popeye I/II) vannak felszerelve.⁶⁹⁸ Emellett már tervben van 3 db, a Dolphinoknál magasabb technológiai szintet képviselő Dakar osztályú tengeralattjáró beszerzése is.⁶⁹⁹

A tengeralattjárók egyrészt az erőketítés és elrettentés szempontjából fontosak, hiszen jellegükből adódóan a világtengerek bármely pontján felbukkanhatnak, így állandó nyomás alatt tartva az ellenséges országokat. Ahova Izrael nem ér sem a szárazföldi erőivel, sem a légierővel, sem pedig a rakétaival, a tengeralattjárók oda is eljutnak. Ez a képesség tehát egyértelműen az állami szereplők, az ellenséges államok (például Irán) ellen nyújt előnyöket. Emellett a nukleáris elrettentésben is kiemelkedő szerepet játszanak ezek az eszközök, hiszen a nukleáris triád velük lesz teljes: a levegőben az izraeli harci gépek, elsősorban az F-15, F-16 és nagy valószínűséggel az F-35 típusok képesek nukleáris töltetek célba juttatására, szárazföldről a Jericho II/III IRBM-ek (ICBM képességgel Izrael jelenleg nem rendelkezik, de ilyen képességre nincs is kifejezetten szüksége), míg tengeren a már említett tengeralattjárók és az azokról indított hordozóeszközök (például a Popeye I/II) zárja a kört.

VI.2. 7. Összefoglalás

Izrael Államot a Közel-Kelet regionális hatalmaként tartják számon. Hogy ezt a szerepet elérje és fenntartsa, az ország nagy létszámú haderőre volt és van szüksége, melynek fontos eleme a mind a férfiak, mind a nők számára kötelező hosszú sorkatonai szolgálat. Habár a hazájuk túléléséért való küzdelem miatt a katonák morálja jó, az ország erejéhez nagyban hozzájárul annak technológiai fölénye vetélytársaival szemben. Ugyan az államalapítástól fogva Izrael még sokáig külföldi technológiára támaszkodott (és ma sem teljesen önálló, gondoljunk csak az például az F-35-re, a Sa'ar korvettekre vagy Dolphin tengeralattjárókra), az idő múlásával és az ország erősödésével a védelmi ipar is fejlődésnek indult.⁷⁰⁰ Napjainkra Izrael Állam sok saját fejlesztésű fejlett haditechnikai eszközzel bír, többek között éppen a pilóta nélküli repülőgépek (UAV) és a légvédelmi rendszerek területén. Az IDF légierője az államalapítástól fogva fontos szerepet játszott, először főként a szárazföldi erőknek nyújtandó támogatás miatt (CAS és légifőlény). Később azonban, miután a kiterjedtebb, államközi fegyveres

⁶⁹⁸ The Military Balance, 2023 i. m. 333. o.

⁶⁹⁹ Xavier Vavasseur: Israel Orders 3 New Dakar-Class Submarines From TKMS. 2022.01.20.

<https://www.navalnews.com/naval-news/2022/01/israel-orders-3-new-dakar-class-submarines-from-tkms/>
(letöltve: 2024.04.20.)

⁷⁰⁰ T.S. Allen: Here Is How Israel's Military Dominates the Battlefield. 2018.02.27.

<https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/here-how-israels-military-dominates-the-battlefield-24679>
(Letöltve: 2024.04.20.)

összecsapások szinte megszűntek, viszont az alacsony intenzitású, nem állami szereplőkkel vívott konfliktusok állandósultak, a légierőnek egy új feladatot is el kellett látnia: a haderőnem végzi a precíziós támadások zömét a különböző palesztin terrorszervezetek, a Hezbollah, valamint az Iráni Forradalmi Gárda szíriai egységei és létesítményei ellen, mindazonáltal a szárazföldi erőkhez tartozó tüzérség és a haditengerészet is egyre inkább bevonódik ezekbe a feladatokba. E szereplőkkel szemben vívott hadviselés fő támadó eszközei tehát elsősorban az IDF légierőjének repülőgépei, védekező eszközei pedig az integrált légvédelmi rendszer különböző elemei. A szárazföldi erők gerincét a saját fejlesztésű Merkava IV harckocsik, valamint a nagyszámú izraeli és amerikai páncélozott csapatszállító harcjárművek adják, kiegészülve a különböző, irányított és nem irányított tüzérségi eszközökkel – ezek általában az időről-időre sajnálatosan megvalósuló szárazföldi fegyveres konfliktusok során játszanak fontos szerepet. Mindezen képességeket egészítik ki az UAV-ok, illetve bizonyos mértékben az USV-k, UGV-k, amelyek már ma is egyes esetekben képesek kiváltani az élőerőt (pl. egy vadászbombázó vagy egy helikopter pilótáját, járőrhajó kormányosát, legénységét vagy szárazföldi jármű sofőrjét, fegyverkezelőjét) egyes műveletek során. Ez nagy előny, és fejlesztések iránya egyértelműen azt mutatja, hogy az izraeli haderő szeretne minél több olyan eszközre szert tenni, amely által a katonák kivonhatók a harcterről, hiszen így jelentősen megnő a túlélésük esélye. Szintén az élőerő kiváltására és az erőketítésre alkalmas terület a támadó és védekező kiberképességek területe, amelyekben Jeruzsálem szintén a világ elitjébe tartozik. Mindezek mellett jól felismerhető fejlesztési irány a precíziós lőszerterület, amelyek segítségével a költségek és a civil áldozatok száma csökkenthető, a hatékonyság, pontosság és tűzgyorsaság növelhető. Ezentúl napjainkra stratégiai jelentőségre tett szert az izraeli haditengerészet is, amely keretében a tengeralattjárók a nukleáris triád fontos alkotóelemeként mind a nukleáris elrettentés, mind az erőketítés, illetve a Sa'ar 5 és Sa'ar 6 rakétás korvettek (az erőketítés mellett) elsősorban a partmenti gázmezők és az azokhoz tartozó infrastruktúra védelmében játszanak kulcsszerepet.

Összefoglalva, az IDF szárazföldi, légierője és haditengerészete, valamint nem konvencionális képességei (például nukleáris elrettentés, kiberképességek) megfelelőek, fejlett támadó és védekező képességekkel rendelkezik mind az ellenségei jelentette fenyegetések kezeléséhez, mind azok elrettentéséhez; mindeközben pedig az élőerő kiváltó technológiai fejlesztések integrálása is folyamatos. Mind az integrált légvédelmi rendszer elemei, mind az újonnan beszerzett F-35-ösök, mind pedig a különböző UAV-ok, illetve általánosságban a szárazföldi és haditengerészeti képességei sokkal magasabb fejlettségi szintet képviselnek, mint az ország

ellenségeinek hasonló eszközei. Az ország tényleges erőkitetési képességét nagyban emelik Jeruzsálem kiberképességei, amelyekkel határaitól nagy távolságban is képes kárt okozni ellenségeinek. A precíziós lőszerrel emellett előmozdítják az elsősorban nem állami szereplők elleni harcok során a civil veszteségek minimalizálását, pozitív hatást gyakorolva az állam nemzetközi megítélésére.

VII. Konklúzió

Disszertációm során bemutattam, hogy Izrael Államot 1948-ban egy korábban állami alatti szereplőként létező csoport (lényegében a Palesztina Brit Mandátumterületen élő cionista zsidóság) alapította, így válva állam alatti szereplőből állami szereplővé. Ezen esemény az egész Közel-Kelet, de kiváltképpen a levantei szubkomplexum vonatkozásában kiemelkedő jelentőséggel bírt: tulajdonképpen ez a kérdés vált a közel-keleti regionális biztonsági komplexum közös szervezőerejévé, amely összekötötte az Atlanti-óceántól Afganisztánig tartó területet, valamint kifejezetten ez az esemény határozta meg a levantei szubkomplexum biztonsági dinamikáit 1948-tól tulajdonképpen 2011-ig, azaz az „arab tavaszig”. Izraelnek ezalatt 1948-1973 között a szomszédos államokkal kellett államközi fegyveres konfliktusokat megvívnia, déli (Egyiptom), északi (Szíria) és keleti (Jordánia) irányból folyamatos fenyegetettség közepette. Ez a felállás a hatnapos háborút követően akképpen változott, hogy a Jordánia felől érkező fenyegetés csökkent, majd 1973 után az 1979-es egyiptomi-izraeli békeszerződéssel (camp david-i béke) a déli irányból érkező nyomás is drasztikusan csökkent. Ezt követően Izrael figyelme, ha nem is áttevődött, de egyre jobban kiterjedt az állam alatti szereplőkre, elsősorban ekkor még a PFSZ-re. Ebben a folyamatban átmeneti epizódnak lehet tekinteni az 1982-es első libanoni háborút, amely során Izrael erődemonstrációt tartva jelentős csapást mért Szíria katonai képességeire (mészkelve ezzel az észak felől érkező fenyegetést), és habár hajszálon múlt, de nem sikerült tartós sikereket elérnie Libanonban annak ellenére sem, hogy katonailag legyőzte a PFSZ-t. Sőt, a libanoni beavatkozás lényegében „létrehozott” egy új ellenséget, a Hezbollahot, amelyet Irán támogatott, és amely képességeit és lehetőségeit tekintve napjainkra nem hogy a palesztin terrorszervezetek (elsősorban a Hamász) képességeit haladja meg drasztikusan, de sok állam katonai képességei is eltörpülnek a síita terrorszervezetéhez képest – amely ugyan teljesen nem tekinthető állami szereplőnek, de számos (elsősorban katonai) aspektusból indokolt akként tekinteni rá. A Szíria felől érkező fenyegetés tehát 1982-től jelentősen mérséklődött, azonban Izrael északi határainál a Hezbollah

formájában mindez 2000-ig bezárólag fokozatosan újjáépült (és a mai napig fennáll). A keletről, Jordánia felől érkező fenyegetés 1994-ben a két ország közötti békeszerződéssel tulajdonképpen megszűnt, azonban az első, de még inkább a második intifáda következtében Júdeában és Szamáriában előbb a Fatah, majd napjainkra leginkább a Hamász és az Iszlám Dzsihád helyi szervezetei révén szintén újra kialakult – bár a mai napig itt a legnagyobb Izrael mozgásteret. Szintén a második intifáda következménye volt a Gázai övezetből történő egyoldalú izraeli kivonulás, amely eredményeként 2005-2007 között a Hamász fokozatosan átvette az övezet irányítását, újratermelve ezáltal a déli irányból érkező fenyegetést. Ezt követően a leírt folyamatok és a tágabb Közel-Keleten lezajlott egyéb események (például az „arab tavasz”) hatására a korábban háromosztatú közel-keleti regionális biztonsági komplexum (Maghreb, levantei és Perzsa-öböl szubkomplexuma) napjainkra (egyelőre nem tudni, hogy ideiglenesen vagy tartósan) kétszogatúvá alakult, amelyben a Maghreb mellett egy egyesült, Egyiptomtól Iránig tartó szubkomplexum jött létre a korábbi levantei és Perzsa-öböl alrégió országait magában foglalva.

Egyfajta ciklikusság figyelhető tehát meg: 1948-1994 között Izrael fokozatosan (többször) legyőzte ellenséges szomszédjait, akivel tudott, békét kötött, akivel békét kötni pedig nem tudott, azt igyekezte elrettenteni. Így lassan mind az északi (Szíria), mind a keleti (Jordánia), mind a déli (Egyiptom) irányból érkező, állami szereplőktől származó fenyegetések megszűntek, vagy drasztikusan mérséklődtek. Ezzel azonban némiképpen párhuzamosan mind a három égtáj vonatkozásában nem állami szereplők nyertek teret, így napjainkra szintén mind a három irányból fenyegetésekkel néz szembe a zsidó állam. Elmondható, hogy 1948-1979 között volt utoljára ilyen stratégiai helyzetben az ország (bár a keleti irány, akárcsak manapság mérsékeltebb volt, mind a másik kettő), és a mostani állapot végülis 2007-től áll fenn – tehát látható, hogy Izrael 1979 és 2007 között relatíve nagyobb biztonságban volt, mint manapság. Mindazonáltal hiába „csak” állami alatti ellenségek veszik közvetlenül körbe a zsidó államot, a mostani helyzet álláspontom szerint veszélyesebb, mint az 1947-1979 között volt. Ennek oka, hogy míg a múltban az ellenség ugyan hivatalosan egy célért küzdött (Izrael elpusztítása), ráadásul állami szereplők révén – relatíve – jelentősebb haderővel bírtak, azonban a valóságban mindig saját céljaikat is szem előtt tartották, azokat a közös ellenség elpusztításának vágya soha nem írta felül (ez talán a leginkább a Függetlenségi Háború és a jom kippuri háború során mutatkozott meg). Ezenfelül a lakosságtól beszedett adók, valamint a gazdasági tevékenység által termelt bevételek felhasználásával építették haderejüket és viseltek hadat Jeruzsálem ellen – tehát kénytelenek voltak figyelembe venni a lakosság igényeit is. Jelenleg azonban a helyzet

ettől eltérő. Habár nem állítom, hogy a Hamász, az Iszlám Dzsihad vagy a Hezbollah nem rendelkezik saját érdekekkel, és bizonyos szinten nincs kiszolgáltatva a lakosság igényeinek, azonban korántsem mondható sem az, hogy egy adott terület lakosságának életszínvonaláért önálló gazdasági tevékenységükkel felelnek, sem pedig az, hogy a fegyverkezést saját erőből oldanák meg. Mindegyikük mögött ugyanis ott áll az Iráni Iszlám Köztársaság (illetve elsősorban a Hamász mögött más szereplők is, például Katar). Irán az, aki az iráni adófizetők pénzéből támogatja ezeket a szervezeteket mind anyagilag, mind pedig ő az, aki felfegyverzi (és kiképz)i őket. Összefoglalóan, ezen szereplőknek – még a Hezbollah esetében is, hiába ágyazódott be a libanoni politikumba is – egyrészt külső, Irán által támasztott elvárásoknak is meg kell felelniük, másrészt fegyverkezésük nem terheli közvetlenül az esetleges tényleges ellenőrzésük alatt élőket, harmadrészt pedig nem kell aggódniuk befolyásuk elvesztésétől – hiszen természetükből adódóan ha nem veszítenek totálisan, akkor ők már nyertek. Márpedig totális vereséget mérni ezen szervezetekre az általuk alkalmazott PSYOPS műveletek és az állandó kiemelt médiafigyelem, valamint a nagyhatalmi érdekek miatt szinte lehetetlen. Erre kiváló példa a Hamász 2023. október 7. napján elkövetett Izrael elleni terrortámadása, amely a Gázai övezetben élők érdekeit semmiképpen sem szolgálta – Irán érdekeit ezzel szemben azzal, hogy végülis megakadályozta (legalábbis rövid távon) a Szaúd-Arábia és Izrael közötti közeledést, maximálisan.

A fentiekén túl ismertetésre kerültek azok a haditechnikai eszközök és bizonyos mértékben startégiák és taktikák is, amelyekkel a zsidó állam az elmúlt több, mint 75 év során megívta a háborúit, valamint bemutattam a legaktuálisabb problémák kezelésére kifejlesztett és hadrendbe állított eszközöket.

Disszertációm elején a vizsgálatom hipotéziseit az alábbiak szerint fogalmaztam meg, melyekre az áttekinthetőség végett tételenként kívánok reagálni.:

H1: Az izraeli biztonság- és védelempolitikai változásai döntően nem külső hatások alapján következtek be, hanem azok alapja a gyakorlati tapasztalatok voltak, így fejlődésük organikusnak tekinthető.

V1: Figyelembe véve, hogy Izrael Állam a háborúit javarészt külső szereplők direkt beavatkozása nélkül vívta meg, valamint tekintettel arra a tényre, hogy az őt körülvevő biztonsági környezetet mindig is a konfliktusosság és a nagyhatalmi érdekek ütközése

jellemezte, álláspontom szerint kijelenthető, hogy a fenti hipotézis bizonyításra került. Az izraeli biztonság- és védelempolitika fejlődése, valamint annak változásai egyértelműen organikus fejlődés következményei. Ezt bizonyítja többek között nem csak a kiterjedt és fejlett hazai hadiipar, hanem azon képességek (valamint a beszerzett külföldi eszközökön történő módosítások) is, amelyek kifejezetten az izraeli igényekhez igazodnak. Maga az a tény, hogy ilyen speciális igények megfogalmazásra kerültek, önmagukban feltételezik, hogy alapjuk korábbi gyakorlati tapasztalat volt. Jó példa erre, akár a Merkava harckocsi, akár az annak alvázára épített Namer, az Iron Dome, az Iron Beam, vagy akár az Iron Sting rendszerek, hogy csak néhányat említsünk.

H2: A levantei szubkomplexum és a Perzsa-öböl szubkomplexuma lényegében napjainkra összeolvadt. Ennek oka egyrészt a levantei szubkomplexum konfliktusosságának állami szereplők részéről tapasztalható csökkenése az izraeli-egyiptomi, izraeli-jordániai békekötések miatt, valamint Irán regionális térnyerése, amely egyszerre rendkívül kedvezőtlen a Perzsa-öböl szereplői (pl. Szaúd-Arábia) és Izrael számára is.

V2: Bizonyításra került, hogy a hipotézisben megfogalmazott összeolvadás és az új szubkomplexum létrejötte realitás. A levantei szubkomplexumot a korábbi, állami szereplők közötti szembenállás már nem kifejezetten jellemzi, Egyiptom és Jordánia békét között Izraellel, Szíria elsősorban az Aszad-rezsim túlélésére koncentrált immáron 13 éve, Libanon pedig állami szinten sosem volt jelentős szereplő. Ezzel szemben Irán, amely Izraeltől több, mint 1.000 kilométer távolságban helyezkedik el, számottevő befolyással rendelkezik mind a Gázai övezetben a Hamászon keresztül, mind Dél-Libanonban a Hezbollahon keresztül. Irán azonban a Perzsa-öböl térségében is jelentős hídfőállásokkal rendelkezik: Irakban különböző síita milíciákat támogat és Jemenben a húszik lázadókon keresztül is megvetette a lábát – mindezt természetesen a Perzsa-öbölben vezető, illetve meghatározó szerepre aspiráló Szaúd-Arábiai és az Egyesült Arab Emírátusok is magára nézve negatív eseménynek tekinti. Ennek oka többek között, hogy Jemenben a szaúdiak és az emírátusok katonái éppen a húszik ellen harcoltak, tehát közvetve ők Iránnal, annak proxyján keresztül már szintén összecsaptak. A két alkomplexum összeolvadását azonban az „arab tavasz” eseményei mellett az elsősorban napjainkban lezajlott események is jól szemléltetik. Az öbölbeli Szaúd-Arábia és a levantei Izrael közeledésének megakadályozására minimum az öbölbeli Irán hallgatólagos beleegyezésével (de valószínűsíthetően inkább hathatós közbenjárására) a levantei szubkomplexumban található Hamász minden korábbinál súlyosabb terrortámadást intézett a

zsidó állam ellen. Ennek következtében később a Izrael Államot támadta (kisebb volumenben) a levantei, Teherán által támogatott Hezbollah, és a Perzsa-öböl térségéhez tartozó, Jemenben lévő, szintén az iszlám köztársaság proxyjaként számontartott húsziq is. Mindazonáltal a legdirektebb megnyilvánulása a két komplexum összeolvadásának a 2024. április 13 napján Izrael ellen intézett iráni rakétatámadás volt, amelynek elhárításában mind a Perzsa-öbölbeli Szaúd-Arábia és Egyesült Arab Emírátságok, mind a levantei szubkomplexumhoz tartozó Jordánia (és egyes források szerint Egyiptom is) közreműködött – Izrael oldalán. Látható tehát, hogy az új szubkomplexum létezik, annak központi eleme az „ellenállás tengelye” valamint az úgynevezett mérsékelt arab államok és Izrael közötti konfliktus.

H3: Izrael számára a legégetőbb fenyegetések az északi és a déli határán, valamint bizonyos mértékben Júdeában és Szamáriában jelen lévő állam alatti szereplők, elsősorban a Hamász és a Hezbollah, ugyanakkor a zsidó államnak felkészültnek kell lennie az állami szereplő Irán elleni (döntően nem konvencionális eszközökkel vívott) harcra is.

V3: Ezen hipotézis is igazolást nyert. A hipotézisek megfogalmazására 2018-ban került sor, az azóta eltelt időszak pedig – sajnálatos módon – több, kézzelfogható bizonyítékot is szolgáltatott annak helytállóságáról. Délen a Hamász 2023. október 7. napján minden eddiginél nagyobb és véresebb terrortámadást intézett Izrael ellen (megölve mintegy 1.200 embert és több százat túsul ejtve), amely végül az Izrael-Hamász háborúhoz vezetett (amely jelen disszertáció lezárásának idején még mindig tart. Északon, a Hezbollah és Izrael között már ezt megelőzően is folyamatosak voltak a kisebb-nagyobb összetűzések, a zsidó állam elsődleges célja a síita terrorszervezet precíziós csapásmérő képessége kialakításának megakadályozása volt, ezért gyakran hajtott végre légitámadásokat Libanon és Szíria területén is. A két szereplő között azonban a Izrael-Hamász háború során megsűrűsödtek a csapásváltások, és jelenleg is félő a háború kiterjedése Dél-Libanonra. Mindeközben Júdeában és Szamáriában sem nyugodt a helyzet, a Hamász és az Iszlám Dzsihád igyekszik itt is destabilizálni a helyzetet (valamint a háborút megelőzően az elmúlt évek legnagyobb terrorellenes műveletét is a jenini menekülttáborban hajtotta végre az IDF⁷⁰¹). Mindez azonban „kódolva volt” a fennálló helyzetbe. Amint arra a korábbi konfliktusok részletes elemzésében is rámutattam, az egykori

⁷⁰¹ Jack Khoury – Yaniv Kubovich – Deiaa Haj Yahia: Israeli Army Strikes Jenin in Large-scale 'Anti-terror' Operation; 12 Palestinians Killed. 2023.07.03. <https://www.haaretz.com/israel-news/2023-07-03/ty-article/.premium/israeli-army-conducts-air-strikes-against-terror-infrastructure-in-jenin-west-bank/00000189-18b5-d7b0-af9f-1ef5d30b0000> (letöltve: 2024.04.20.)

állami szereplők helyét a fent említett állam alatti szereplők vették át, akik folyamatos és időszerű fenyegetés alatt tartották a zsidó államot már a 2023. októberét megelőző időszakban is. Az Irán jelentette fenyegetésről szintén részletesen esett szó, a múltban a két állam közötti versengés, „árnyékháború” során kifejezetten a nem konvencionális eszközöké (célzott likvidálások, kibertámadások) volt a főszerep. Napjainkban az Irán jelentette fenyegetést erősíti a 2024. április 13. napján történt Izrael elleni rakétatámadás tény – ez ugyanakkor megkérdőjelezi azt a körülményt, hogy a jövőben vajon továbbra is „csak” nem konvencionális eszközöket kívánnak-e igénybe venni a felek.

H4: Mindezeket akkor lehet képes megvalósítani, ha egyszerre, akár egyidőben képes terrorizmus elleni műveletek, városi gerillaharc és egy konvencionális fegyveres konfliktus megvívására, amelyekhez elengedhetetlen egyrészt a megfelelő kiképzés és felkészítés, másrészt pedig a technológiai előny fenntartása, elsősorban a C4ISR, a légvédelem és légierő, a pilóta nélküli és kiberképességek, valamint a precíziós lőszerrel vonatkozásában.

V4: Vizsgálatom során kimutattam, hogy Izrael biztonsági környezetéből adódóan könnyen elképzelhető egy olyan forgatókönyv, amikor Júdeában és Szamáriában terrorellenes műveletet kell végrehajtania, a Gázai övezetben városi gerillaharcot kell megvívnia, valamint Dél-Libanonban a Hezbollah ellen egyszerre kell városi gerillaharcot és konvencionális jellegű háborút vívni. Megállapítottam, hogy a megfelelő kiképzésen és felkészítésen (amely a második libanoni háború után helyreállt) túl – elsősorban a startégiai mélység hiánya, valamint az ellenség nyomasztó létszámfölénye miatt kulcskérdés a technológiai előny megtartása a C4ISR, a légvédelem és légierő, a pilóta nélküli és kiberképességek, valamint a precíziós lőszerrel vonatkozásában.

Bibliográfia

- 160 éve született Herzl Tivadar, a modern Izrael megálmodója. Zsidó.com, 2020.04.05. <https://zsido.com/160-eve-szuletett-herzl-tivadar-a-modern-izrael-megalmodoja/>
- 1907 IV. Hágai egyezmény, 42. cikk.
- 26-28 October: From War to Political Struggle- the Third Army Crisis Leads to Talks with the Egyptians. <https://catalog.archives.gov.il/en/chapter/26-28-october-from-war-to-political-struggle-the-third-army-crisis-leads-to-talks-with-the-egyptians/>
- 8 said killed in airstrike on pro-Iranian militia in eastern Syria. 2020.01.10. <https://www.timesofisrael.com/report-warplanes-target-weapons-shipment-on-iraq-syria-border/>
- A. B. Mountjoy: The Suez Canal at Mid-Century. In: Economic Geography, 1958, 34. évfolyam, 2. szám.
- Abdullah Hamidaddin: The Huthi Movement in Yemen – Ideology, Ambition and Security in the Arab Gulf. I. B. Tauris 2022.
- Abraham Rabinovich: The Yom Kippur War The Epic Encounter That Transformed the Middle East. Schocken Books, 2013.
- Adam M. Garfinkle: Politics and Society in Modern Israel – Myths and Realities. M.E. Sharpe, 2000.
- AFP – TOI Staff: Top Iranian general killed in Damascus strike sat on Hezbollah’s decision-making body. 2024.04.08. <https://www.timesofisrael.com/top-iranian-general-killed-in-damascus-strike-sat-on-hezbollahs-decision-making-body/>
- Ahmet Davutoglu: Stratégiai mélység – Törökország nemzetközi helyzete. Antall József Tudásközpont, 2016.
- Ahron Bregman: Elusive peace: how the Holy Land defeated America. Penguin Book Ltd., 2005.
- Ahron Bregman: Israel’s Wars – A history since 1947. Routledge, 2002.
- Aida Hoteit – Jawad Fares: Psycho-environmental Tribulations Arising from Cluster Munitions in South Lebanon. In: Sci-Afric Journal of Scientific Issues, Research and Essays, 2014, 2. évfolyam, 10. szám.
- Air Defense: Israeli Patriot Replacement, <https://strategypage.com/htm/htada/articles/20121213.aspx>
- Alan Dowty: Israel/Palestine. Polity, 2008.

- Alan Yuhas: Airstrike That Killed Suleimani Also Killed Powerful Iraqi Militia Leader. 2020.01.03. <https://www.nytimes.com/2020/01/03/world/middleeast/iraq-iran-airstrike-al-muhandis.html>
- Alan Yuhas: Airstrike That Killed Suleimani Also Killed Powerful Iraqi Militia Leader. 2020.01.03. <https://www.nytimes.com/2020/01/03/world/middleeast/iraq-iran-airstrike-al-muhandis.html>
- Alex Fishman: The new explosive drone threat from Gaza. 2018.07.29. <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-5318598,00.html>
- Alex Vatanka: China's Great Game in Iran. 2019.09.05.
<https://foreignpolicy.com/2019/09/05/chinas-great-game-in-iran/>
- Alex Woolf: The arab-israeli war since 1948. Heinemann, 2012.
- Alexander J. Bennett: Arms Transfer as an Instrument of Soviet Policy in the Middle East. In: Middle East Journal, 1985, 39. évfolyam, 4. szám.
- Amanda Macias – Michael Sheetz: Russia conducted another successful test of an anti-satellite missile, according to a classified US intelligence report. 2019.01.18. <https://www.cnbc.com/2019/01/18/russia-succeeds-in-mobile-anti-satellite-missile-test-us-intelligence-report.html>
- Amanda Macias: A never-before-seen Russian missile is identified as an anti-satellite weapon and will be ready for warfare by 2022. 2018.10.25. <https://www.cnbc.com/2018/10/25/russian-missile-identified-as-anti-satellite-weapon-ready-by-2022.html>
- Ami Pedahzur: The Triumph of Israel's Radical Right. Oxford University Press, 2012.
- Ami Rojkes Dombe: Azerbaijan successfully test-fired Barak 8 Missile System. 2016.12.25. <https://www.israeldefense.co.il/en/node/28012>
- Amir Rapaport: The IDF and the Lessons of the Second Lebanon War. Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 2010.
- Amiram Barkat – Hillel Koren: Leviathan gas reserves raised again. 2013.05.01. <https://en.globes.co.il/en/article-1000840788>
- Amos Harel – Avi Issacharoff: 34 Days Israel – Hezbollah, and the War in Lebanon. Palgrave Macmillan, 2008.
- Amos Harel: Israel Air Force Receives First Arrow 3 Anti-missile Interceptors. 2017.01.18. <https://www.haaretz.com/israel-news/.premium-israel-air-force-receives-first-arrow-3-anti-missile-interceptors-1.5487425>
- Amos Harel: Soldier killed, 3 missing after Navy vessel hit off Beirut coast. 2006.07.16. <https://web.archive.org/web/20060718032259/http://haaretz.com/hasen/spages/738695.html>

- AN/AAQ-37 Distributed Aperture System (DAS) for the F-35, <http://www.northropgrumman.com/capabilities/anaaq37f35/pages/default.aspx>
- AN/APG-81 AESA Radar. <https://www.northropgrumman.com/Capabilities/ANAPG81AESARadar/Pages/default.aspx>
- AN/ASQ-239 F-35 electronic warfare / countermeasure system. <https://www.baesystems.com/en/product/an-asq-239-f-35-ew-countermeasure-system>
- Anatoly Chernyaev: Diary of Anatoly Chernyaev, 1973. National Security Archive, 2013.
- Andrej Kreutz: Russia in the Middle East: Friend or Foe? Praeger Security International, 2007.
- Andrew McGregor: A Military History Of Modern Egypt: From the Ottoman Conquest to the Ramadan War. Praeger Security International, 2006.
- Andrey Carey: Israel claims responsibility for airstrikes near Damascus, saying it foiled 'large-scale attack' by Iran. 2019.08.25. <https://edition.cnn.com/2019/08/24/middleeast/israel-airstrike-syria/index.html>
- Anis F. Kassim: The Palestinians. In: Nils A. Butenschon – Uri Davis – Manuel Hassassian (szerk.): Citizenship and the State in the Middle East – Approaches and Applications. Syracuse University Press, 2000.
- Anita Shapira: Ben-Gurion – Father of Modern Israel. Yale University Press, 2014.
- Ann Rogers – John Hill: Unmanned – Drone Warfare and Global Security., Pluto Press, 2014.
- Anna Ahronheim: Hezbollah’s second-in-command: All of Israel in our missile range. 2018.12.09. <https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Hezbollahs-second-in-command-All-of-Israel-in-Hezbollahs-missile-range-573842>
- Anna Ahronheim: India successfully tests Barak 8 long-range surface-to-air missile.2019.01.28. <https://www.jpost.com/International/India-successfully-tests-Barak-8-long-range-surface-to-air-missile-578631>
- Anna Ahronheim: Israel’s navy trains for Hezbollah attack on offshore infrastructures. 2018.06.06. <https://www.jpost.com/Israel-News/Israels-Navy-trains-for-offshore-Hezbollah-assault-559308>
- Anna Ahronheim: Israeli strikes on Iran in Syria may lead to war – U.S. intelligence chief. 2019.01.30. <https://www.jpost.com/Israel-News/Israeli-strikes-on-Iran-in-Syria-may-lead-to-war-US-intelligence-chief-579184>
- Anna Ahronheim: RAMBOW – Israel unveils latest unmanned ground vehicle. 2017.09.18. <https://www.jpost.com/israel-news/meet-rambow-the-latest-unmanned-ground-vehicle-505409>

- Anna Ahronheim: Rumors fly that body of legendary Israeli spy Eli Cohen was found. <https://www.jpost.com/Israel-News/Rumors-fly-that-body-of-legendary-Israeli-spy-Eli-Cohen-was-found-586894>
- Anna Ahronheim: Russian-made S-300 missile defense System active in Syria. 2019.02.05. <https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Russian-made-S-300-missile-defense-system-active-in-Syria-579764>
- Anna Ahronheim: Watch: First spike missile launch from unmanned Israeli navy vehicle. 2017.03.07. <https://www.jpost.com/israel-news/watch-first-spike-missile-launch-from-unmanned-israeli-navy-vehicle-483497>
- Anthony H. Cordesman – Michael Peacock: The Arab U.S. Strategic Partnership and the Changing Security Balance in the Gulf – Joint and Asymmetric Warfare, Missiles and Missile Defense, Civil War and Non-State Actors, and Outside Powers (CSIS Reports). 2015, Center for Strategic & International Studies.
- Anthony H. Cordesman – William D. Sullivan: Lessons of the 2006 Israeli-Hezbollah War. Center for Strategic and International Studies, 2007.
- Anthony H. Cordesman: Iraq and the War of Sanctions – Conventional Threats and Weapons of Mass Destruction. Praeger, 1999.
- Arab League rejects Trump's Middle East plan. 2020.02.01. <https://www.aljazeera.com/news/2020/02/arab-league-holds-emergency-meeting-trump-plan-200201105251740.html>
- Are Knudsen – Michael Kerr: Introduction – The Cedar Revolution And Beyond. In: Are Knudsen – Michael Kerr (szerk): Lebanon – After the Cedar Revolution. Hurst & Company, 2012.
- Arie Egozi: Israeli unmanned boats deliver firepower on the high seas. 2018.06.20. <https://www.defenceweb.co.za/joint/science-a-defence-technology/israeli-unmanned-boats-deliver-firepower-on-the-high-seas/>
- Ariel Sharon beszéde a Knesszet előtt 2002. április 8. napján. ; Israel's Wars & Operations – Operation Defensive Shield (March 29 - April 21, 2002) https://www.jewishvirtuallibrary.org/operation-defensive-shield?utm_content=cmp-true
- Arrow 3 (Israel). 2021.07.16. <https://missilethreat.csis.org/defsys/arrow-3/>
- Aryeh Shalev: The Intifada – Causes and Effects. Jerusalem Post, 1991.
- Ashish Dangwal: Despite F-35 “Heart Break”, UAE To Acquire MQ-9 Drones By End Of 2024; GA Confirms Separation Of Reaper & Stealth Fighter Deal?. 2024.01.28. <https://www.eurasiantimes.com/despite-f-35-heart-break-uae-to-acquire-mq-9-drones/>
- Assaf Orion– Eldad Shavit –Shahar Eilam – Rotem Oreg: The International System – Superpower Competition and Functional Difficulties, In: Itai Brun –Itai Shapira

(szerk.): Strategic Survey for Israel 2019-2020 – On the Brink of Escalation: Multiple Challenges Demand a New Strategy. Institute for National Security Studies, 2020.

- Augustus Richard Norton – Jillian Schwedler: (In)security zones in South Lebanon. In: Journal of Palestine Studies, 1993, 23. évfolyam, 1. szám.
- Avi Bar-Eli: Tamar Offshore Field Promises Even More Gas Than Expected. 2009.08.12. <https://www.haaretz.com/1.5089382>
- Avi Kober: From Blitzkrieg To Attrition – Israel's Attrition Strategy and Staying Power. In: Small Wars & Insurgencies, 2005, 16. évfolyam, 2. szám.
- Avi Kober: The Israel defense forces in the Second Lebanon War – Why the poor performance? In: Journal of Strategic Studies, 2008, 31. évfolyam, 1. szám.
- Avi Shlaim: Israel between East and West, 1948-1967. In: International Journal of Middle Eastern Studies, 2004, 36. évfolyam, 4. szám
- Avi Shlaim: The Iron Wall: Israel and the Arab World. W. W. Norton & Company, 2014.
- Avi Shlaim: The politics of partition – King Abdullah, the Zionists and Palestine 1921-1951. Columbia University Press, 1990.
- Avi Shlaim: The Protocol of Sevres, 1956: Anatomy of a War Plot. International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 73, No. 3, Globalization and International Relations (Jul., 1997)
- Avraham Sela: Abdallah Ibn Hussein. In: Avraham Sela (szerk.): The Continuum Political Encyclopedia of the Middle East. Continuum, 2002.
- Avraham Sela: The Decline of the Arab-Israeli Conflict – Middle East Politics and the Quest for Regional Order. Sunny Press, 1997.
- Aykan Erdemir– Varsha Koduvayur: Brothers in Arms – The Consolidation of the Turkey-Qatar Axis. FDD Press, 2019.12.
<https://www.fdd.org/analysis/2019/12/11/brothers-in-arms/>
- Az ENSZ-re szóta London Palesztinát. 2012.11.29. https://multkor.hu/20121129_az_enszre_sozta_london_palesztinat
- Babak Dehghanpisheh: Iran confirms missile test in defiance of U.S. 2018.12.11. <https://www.reuters.com/article/us-iran-security-missiles/iran-confirms-missile-test-in-defiance-of-u-s-idUSKBN10A0U7>
- Balfour Nyilatkozat, november 2., 1917. A brit kormány hivatalos közleménye Lord Balfour, Nagy-Britannia külügyminisztere által az Izraelhez kapcsolódó területi kérdésekkel kapcsolatban tett ígéretről.
- Ballistic Missile Basics. 2018.08.14. <http://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/missile-basics/ballistic-missile-basics/>

- Barbara Opall-Rome: Israel marks operational deployment of David's Sling. 2017.04.02. <https://www.defensenews.com/land/2017/04/02/israel-marks-operational-deployment-of-davids-sling/>
- Barbara Opall-Rome: Spies in Space – The story of Israel's Ofek satellite program. 2016.09.25. <https://www.jpost.com/magazine/spies-in-space-the-story-of-the-ofek-satellite-program-468405>
- Barry Buzan – Ole Wæver – Jaap De Wilde: Security: A New Framework for Analysis. Lynne Rienner, 1998.
- Barry Buzan – Ole Wæver: Regions and Powers – The Structure of International Security. Cambridge University Press, 2003.
- Békeszerződés Izrael Állam és Jordán Hásemita Királyság között. 1994. https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/IL%20JO_941026_PeaceTreatyIsraelJordan.pdf
- Ben Hubbard – Patrick Kingsley: U.S. Withdrawal From Syria Gathers Speed, Amid Accusations of Betrayal. 2019.10.21. <https://www.nytimes.com/2019/10/21/world/middleeast/us-withdrawal-syria-iraq.html>
- Ben Westcott –Hamdi Alkhshali: China, Russia and Iran hold joint naval drills in Gulf of Oman. 2019.12.27. <https://edition.cnn.com/2019/12/27/asia/china-russia-iran-military-drills-intl-hnk/index.html>
- Benedek Gábor: Irán történelme a kezdetektől napjainkig. Alternatív Kiadó, 2012.
- Benjamin Grob-Fitzgibbon: Imperial Endgame – Britain's Dirty Wars and the End of Empire. Palgrave Macmillan, 2011.
- Benny Moris: Righteous Victims: A History of the Zionist–Arab Conflict, 1881–2001. Vintage, 2001.
- Benny Morris: 1948: A History of the First Arab–Israeli War. Yale University Press, 2008.
- Benny Morris: Camp David and After: An Exchange (1. An Interview with Ehud Barak). In: The New York Review of Books, 2002, 49. évfolyam, 10. szám. Vol. 49, no. 10., 2002.06.13. <https://www.nybooks.com/articles/2002/06/13/camp-david-and-after-an-exchange-1-an-interview-wi/>
- Benny Morris: The Birth of the Palestinian Refugee Problem Revisited. Cambridge University Press, 2004.
- Bernard Reich: A Brief History of Israel. Facts On File Inc., 2008. 124-131. o.
- Bombs and viruses: The shadowy history of Israel's attacks on Iranian soil. 2024.04.15. <https://www.aljazeera.com/news/2024/4/15/bombs-and-viruses-the-shadowy-history-of-israels-attacks-on-iranian-soil>

- Borhi László: Rollback, Liberation, Containment, or Inaction? U.S. Policy and Eastern Europe in the 1950s. In: Journal of Cold War Studies, 1999, 1. évfolyam, 3. szám.
- Brad Lendon: How Israel and allied defenses intercepted more than 300 Iranian missiles and drones. <https://edition.cnn.com/2024/04/14/middleeast/israel-air-missile-defense-iran-attack-intl-hnk-ml/index.html> 2024.04.14.
- Bren Brimelow: The B-2 stealth bomber made its first overseas deployment 20 years ago — here's why it's still one of the most feared aircraft in the sky. 2019.07.17. <https://www.businessinsider.com/b-2-spirit-stealth-bomber-what-is-feared-2018-2?r=US&IR=T#the-b-2-is-a-flying-wing-aircraft-so-it-has-no-fuselage-or-tail-this-means-it-has-low-drag-high-structural-efficiency-and-generates-more-lift-than-other-fixed-wing-aircraft-6>
- Brian Withaker: Assassination method: surveillance drone and a Hellfire missile. 2004.03.23. <https://www.theguardian.com/world/2004/mar/23/israel6>
- British White Paper of 1939. Yale Law School – The Avalon Project. https://avalon.law.yale.edu/20th_century/brwh1939.asp
- Bruce D. Porter: The USSR in Third World Conflicts – Soviet Arms and Diplomacy in Local Wars 1945-1980. Cambridge University Press, 1986.
- Búr Gábor: Imperia in imperio? Herzl Tivadar és az Uganda-terv. In: Háda Béla – Ligeti Dávid – Majoros István – Maruzsa Zoltán – Merényi Krisztina (szerk.): Nemzetek és birodalmak – Diószegi István 80 éves. ELTE, Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, 2010.
- Carole Dagher: Bring Down the Walls – Lebanon's Post-War Challenge. Palgrave Macmillan, 2002.
- Carsten Schapkow: How Jews Modernized – The Western Nations. In: Alan T. Levenson (szerk.): The Wiley-Blackwell History of Jews and Judaism. Wiley-Blackwell, 2012.
- Chaim Herzog: The Arab-Israeli wars. War and peace in the Middle East. Vintage Books, 2005.
- Chaim Herzog: The Suez-Sinai Campaign: Background. In: Selwyn Ilan Troen – Moshe Shemesh (szerk.): The Suez-Sinai Crisis 1956 – Retrospective and Reappraisal. Taylor & Francis e-Library, 2005.
- Chaim Herzog: The War of Atonement – The Inside Story of the Yom Kippur War. Little, Brown and Company, 1975.
- Charles Levinson – Adam Entous: Israel's Iron Dome Defense Battled to Get Off Ground. 2012.11.26. <https://www.wsj.com/articles/SB10001424127887324712504578136931078468210>

- Colin Clark: Pawlikowski On Air Force Offset Strategy – F-35s Flying Drone Fleets. 2014.12.15. <https://breakingdefense.com/2014/12/pawlikowski-on-air-force-offset-strategy-f-35s-flying-drone-fleets/>
- Colin Schindler: The birth of the Zion Mule Corps. 2014.10.30. <https://www.thejc.com/the-birth-of-the-zion-mule-corps-1.60232>
- Dan Grazier: F-35 Far from Ready to Face Current or Future Threats, Testing Data Shows. 2019.03.19. <https://www.pogo.org/investigations/f-35-far-from-ready-to-face-current-or-future-threats>
- Dan Hemenway: Chinese strategic engagement with Assad's Syria. 2018.12.21. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/syriasource/chinese-strategic-engagement-with-assad-s-syria/>
- Dan Perry: Profile – Mahmoud Abbas. 2003.09.06. <https://www.theguardian.com/world/2003/sep/06/israel1>
- Dan Rabinowitz – Khawla Abu-Baker: Coffins on Our Shoulders – The Experience of the Palestinian Citizens of Israel .University of California Press, 2005.
- Dan Williams: Israel's Barak seeks three more Iron Dome rocket interceptors. 2012.11.16. <https://www.reuters.com/article/us-palestinians-israel-arms-irondome/israels-barak-seeks-three-more-iron-dome-rocket-interceptors-idUSBRE8AF1AM20121116>
- Dave Majumdar: The F-35 Is One of the 5 Worst Fighter Jets Ever Made. 2019.04.14. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/f-35-one-5-worst-fighter-jets-ever-made-44507>
- Dave Majumdar: Will Raytheon's SkyCeptor Save Poland from Russia's Mighty Missiles? 2016.09.07. <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/will-raytheons-skyceptor-save-poland-russias-mighty-missiles-17620>
- David B. Green: From Friends to Foes – How Israel and Iran Turned Into Arch-enemies. 2018.05.08. <https://www.haaretz.com/middle-east-news/iran/MAGAZINE-how-israel-and-iran-went-from-allies-to-enemies-1.6049884>
- David Cenciotti: This photo shows all the weapons the F-35 Joint Strike Fighter is designed to carry. 2015.01.16. <https://theaviationist.com/2015/01/16/f-35-weapons-suite/>
- David E. Johnson: Hard Fighting: Israel in Lebanon and Gaza. Rand Corporation, 2011.
- David E. Sanger – William J. Broad: U.S. Revives Secret Program to Sabotage Iranian Missiles and Rockets. 2019.02.13. <https://www.nytimes.com/2019/02/13/us/politics/iran-missile-launch-failures.html>
- David Eshel: David's Sling Adds to Israel's Air Defense 2015.06.16. <http://aviationweek.com/paris-air-show-2015/david-s-sling-adds-israel-s-air-defense>

- David French: *The British Way in Counter-Insurgency, 1945–1967*. Oxford University Press, 2011.
- David Shamah: As Google dreams of driverless cars, IDF deploys them. 2014.06.03. <https://www.timesofisrael.com/as-google-dreams-of-driverless-cars-idf-deploys-them/>
- David Styan: *France and Iraq – Oil, Arms and French Policy Making in the Middle East*. Tauris, 2006.
- David Tal: *War in Palestine 1948 – strategy and diplomacy*. Routledge, 2004.
- David's Sling Weapon System ... i. m.; David's Sling (Israel). 2021.07.13. <https://missilethreat.csis.org/defsys/davids-sling/>
- David's Sling Weapon System, <https://www.raytheon.com/capabilities/products/davidssling>
- Davis Van Opdorp: Top EU diplomat wants European strategy for Middle East peace. 2020.02.14. <https://www.dw.com/en/top-eu-diplomat-wants-european-strategy-for-middle-east-peace/a-52374004>
- Deák András: A sérülékeny hegemon – Energiafüggőség és érdekérvényesítés az amerikai külpolitika rendszerében. *Külügyi Szemle*, 2011, 3. szám.
- Delilah. 2021.07.31. <https://missilethreat.csis.org/missile/delilah/>
- Derek Beach – Rasmus Brun Pedersen: *Process-Tracing Methods: Foundations and Guidelines*. University of Michigan Press, 2019.
- Derek Beach: *Process-Tracing Methods in Social Science*. Oxford Research Encyclopedias, 2017. online: <https://oxfordre.com/politics/politics/abstract/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-176?rskey=UWRnSc&result=8>
- Derek Brown: 1956 – Suez and the end of empire. 2001.03.14. <https://www.theguardian.com/politics/2001/mar/14/past.education1>
- Derek Varble: *The Suez Crisis 1956*. Osprey Publishing, 2003.
- Dombai Zsolt: Az iráni atomprogram célja és a Közel-Kelet biztonságára gyakorolt hatása. In: *Honvédségi Szemle*, 2012, 1. szám.
- Don Peck: *The Long Tradition of Killing Middle Eastern Nuclear Scientists*, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2012/01/the-long-tradition-of-killing-middle-eastern-nuclear-scientists/251338/>
- Donald Neff: *Warriors at Suez: Eisenhower Takes America into the Middle East*. Book Sales, 1981.
- Dov Joseph: *The faithful city – The siege of Jerusalem, 1948*. Simon and Schuster, 1960.

- Dovie Schochet: Discover the Four Exiles of the Jewish People. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/3671017/jewish/Discover-the-Four-Exiles-of-the-Jewish-People.htm
- Dr. Farhad Rezaei: New developments in Iran's ballistic missile program. 2019.03.15. <https://www.israelhayom.com/2019/03/15/new-developments-in-irans-ballistic-missile-program/>
- Dr. Rafael Ofek: "Operation Opera" – Intelligence Behind-The-Scenes, <https://www.israeldefense.co.il/en/content/operation-opera-intelligence-behind-scenes>
- Edgar O'Ballance: No Victor, No Vanquished – The Yom Kippur War. Barrie & Jenkins, 1979.
- Edward Jones-Imhotep: Paris–Montreal–Babylon – The Modernist Genealogies of Gerald Bull. In: Edward Jones-Imhotep – Tina Adcock (szerk.): Made Modern – Science and Technology in Canadian History, UBC Press, 2018,
- Edward N. Luttwak – Daniel Horowitz: The Israeli Army 1948-1973. Abt Books, 1983.
- Efraim Karsh: The Arab-Israeli Conflict - The Palestine War 1948. Oxford, Osprey Publishing, 2002.
- Egedy Gergely: Eden és a szuezi intervenció. In: Ujváry Gábor(szerk.): A szuezi válság és Magyarország – 1956. Veritas füzetek 6., 2017.
- Egyesült Nemzetek Szervezete Biztonsági Tanácsának 687-es számú határozata.
- Egyptian Islamic Jihad. Stanford Center for International Security and Cooperation (CISAC). https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/egyptian-islamic-jihad#_ftn26
- Eitan Barak: Between Reality and Secrecy – Israel's Freedom of Navigation through the Straits of Tiran, 1956-1967. In: Middle East Journal, 2007, 61. évfolyam, 4. szám.
- Eitan Y. Alimi: Israeli Politics and the First Palestinian Intifada – Political opportunities, framing processes and contentious politics. Routledge, 2007.
- Elaine sciolino: The Outlaw State – Saddam Hussein's Quest for Power and the War in the Gulf. John Wiley & Sons, 1991..
- Eli B. Cohen: The KGB and Anti-Israel Propaganda Operations. In: Informing Science The International Journal of an Emerging Transdiscipline, 2019, 22 évfolyam.
- Elliot Gotkine – Hadas Gold – Mostafa Salem: ISIS attack kills two and injures six in Israel as Arab and Israeli officials hold historic summit. 2022.03.28. <https://edition.cnn.com/2022/03/28/middleeast/israel-isis-attack-intl/index.html>
- Emanuel Fabian: Israel's Arrow 3 has made its 1st-ever interception, downing likely Yemen-fired missile. 2023.11.09.

https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/israels-arrow-3-has-made-its-1st-ever-interception-downing-likely-yemen-fired-missile/

- Emanuel Fabian: Larger, more powerful: Navy declares fleet of Sa'ar 6-class warships operational. 2023.04.23. <https://www.timesofisrael.com/larger-more-powerful-navy-declares-fleet-of-saar-6-class-warships-operational/>
- F. Gregory F. Gause III: The International Relations of the Persian Gulf. Cambridge University Press, 2009.
- F135 Engine, <https://www.pw.utc.com/products-and-services/products/military-engines/F135-Engine/>
- F-15 A Force Multiplier. <https://www.boeing.com/defense/f-15/>
- F-16 Fighting Falcon. <https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/f-16.html>
- F-35 Capabilities – Multi-Mission Capability for Emerging Global Threats. <https://www.f35.com/about/capabilities>
- F-35 Lightning II – Program Brief, http://www.jsf.mil/downloads/documents/AFA_Conf_-_JSF_Program_Brief_-_26_Sept_06.pdf
- F-35 Lightning II Electro-Optical Targeting System (EOTS). <https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/f-35-lightning-ii-eots.html>
- F-35 Lightning II Program Status and Fast Facts. https://www.f35.com/assets/uploads/documents/FG18-24036_004_F-35.comFastFacts_4_19.pdf
- F-35 Variants – Three Variants, Common Capability. <https://www.f35.com/about/variants>
- Fatalities of the first intifada. https://www.btselem.org/statistics/first_intifada_tables
- Fatalities since the outbreak of the second intifada and until operation "Cast Lead". https://web.archive.org/web/20100701064428/http://www.btselem.org/english/statistics/Casualties.asp?sD=29&sM=09&sY=2000&eD=26&eM=12&eY=2008&filterby=event&oferet_stat=before ; <https://statistics.btselem.org/en/stats/before-cast-lead/by-date-of-incident?dateSensor=%22970189200000%2C1109458799000%22§ion=bypals&tab=overview>
- First United Nations Emergency Force – UNEF I (November 1956 - June 1967) <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/unef1facts.html>
- František Ludvík: Precise Guided Aircraft Bombs. In: Journal Advances in Military Technology, 2. évfolyam, 2. szám.

- Fred Halliday: The Middle East in International Relations – Power, Politics and Ideology. Cambridge University Press, 2005.
- Fredrik Logevall - Andrew Preston: Nixon in the World American Foreign Relations 1969-1977. Oxford University Press, 2008.
- Full transcript of bin Ladin’s speech. 2004.11.01.
<https://www.aljazeera.com/news/2004/11/1/full-transcript-of-bin-ladins-speech>
- Future government of Palestine, G.A. Res. 181 (II), UN doc. A/RES/181 (1947)
- Future government of Palestine, G.A. Res. 181 (II), UN doc. A/RES/181 (1947), Annex A
- Gabi Siboni: Disproportionate Force: Israel's Concept of Response in Light of the Second Lebanon War. 2008.10.02.
<https://www.inss.org.il/publication/disproportionate-force-israels-concept-of-response-in-light-of-the-second-lebanon-war/>
- Gabriel G. Tabarani: Israeli-Palestinian Conflict – from Balfour Promise to Bush Declaration – The Complications and the Road for a Lasting Peace. AuthorHouse, 2008.
- Gad Barzilai: Wars, Internal Conflicts, and Political Order – A Jewish Democracy In The Middle East. State University of new York Press, 1996.
- Gadi Taub: Zionism. In: Gregory Claeys (szerk.): Encyclopedia of Modern Political Thought. Sage CQ Press, 2013.
- Gareth Jennings – Charles Forrester: Update: BAE begins Meteor and SPEAR integration for F-35, <https://www.janes.com/article/87365/update-bae-begins-meteor-and-spear-integration-for-f-35>
- Gas pipeline in Egypt's Sinai attacked, imports from Israel unaffected. 2020.02.03.
<https://www.reuters.com/article/egypt-security-gas/update-2-gas-pipeline-in-egypts-sinai-attacked-imports-from-israel-unaffected-idUSL8N2A3371/>
- GAU-22/A, <https://www.gd-ots.com/armaments/aircraft-guns-gun-systems/gau22a/>
- Geoffrey Marston: Armed Intervention in the 1956 Suez Canal Crisis: The Legal Advice Tendered to the British Government. In: The International and Comparative Law Quarterly, 1988, 37. évfolyam, 4. szám.
- George Allison: The F-35, does it deserve the flak? 2017.12.15.
<https://ukdefencejournal.org.uk/f-35-stand-today/>
- George Arnett: The numbers behind the worldwide trade in drones. 2015.03.16.
<https://www.theguardian.com/news/datablog/2015/mar/16/numbers-behind-worldwide-trade-in-drones-uk-israel>

- George W. Gawrych: The 1973 Arab-Israeli War: The Albatross of Decisive Victory. Leavenworth Papers, 1996.
- Gil Baram: How the cyberwar between Iran and Israel has intensified. 2022.07.25. <https://www.washingtonpost.com/politics/2022/07/25/iran-israel-cyber-war/>
- Grünhut Zoltán: Izraeli-palesztin vízkonfliktus. In: Glied Viktor – Tarrósy István (szerk.): Globális folyamatok – a jövő kihívásai. Publikon Kiadó, Pécs, 2007.
- Grünhut Zoltán: Önkormányzás és telepítéspolitiká Izraelben. PhD értekezés. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2012.
- Guidance Kits for General Purpose Bombs. <https://elbitsystems.com/product/guidance-kits-general-purpose-bombs/>
- Gwen Ackerman – Marissa Newman: Israel Taps Blacklisted Pegasus Maker to Track Hostages in Gaza. 2023.10.26. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-10-26/israel-taps-blacklisted-pegasus-maker-nso-to-track-gaza-hostages-and-hamas>
- Hagai Einav: Decade on, SLA kids want to return to Lebanon. 2010.05.24. <https://ynetnews.com/articles/0,7340,L-3893238,00.html>
- Hanoch Bartov: Dado –48 Years and 20 Days. Ma'ariv Book Guild, 1981.
- Hany T. Nakhleh: The 2006 Israeli War On Lebanon – Analysis And Strategic Implications. U.S. Army War College, 2007.
- HAROP. http://www.iai.co.il/2013/36694-46079-en/Business_Areas_Land.aspx
- Helena Cobban: The PLO and the Intifada. In: Robert Owen Freedman (szerk.): The Intifada – Its Impact on Israel, the Arab World, and the Superpowers. University Press of Florida, 1991.
- Henry Kissinger: Years of Renewal. Simon & Schuster, 1999.
- Hershel Edelheit – Abraham J. Edelheit: History of Zionism – A Handbook and Dictionary. Westview Press, 2000.
- Hezbollah Official: Our Missiles Can Reach All of Israel. 2024.02.20. <https://www.fdd.org/analysis/2024/02/20/hezbollah-official-our-missiles-can-reach-all-of-israel/>
- Howard Adelman – Elazar Barkan: No Return, No Refuge – Rites and Rights in Minority Repatriation. Columbia University Press, 2011.
- Howard M. Sachar: A History of Israel: From the Rise of Zionism to Our Time. Knopf, 2013.
- Hugh Wilford: America's Great Game: The Cia's Secret Arabists And The Shaping Of The Modern Middle East. Basic Books, 2013.

- Humeyra Pamuk: Exclusive: U.S. probe of Saudi oil attack shows it came from north – report. 2019.12.20. <https://www.reuters.com/article/us-saudi-aramco-attacks-iran-exclusive/exclusive-u-s-probe-of-saudi-oil-attack-shows-it-came-from-north-report-idUSKBN1YN299>
- Hussein király beszéde a néphez. 1988.07.31. http://www.kinghussein.gov.jo/88_july31.html
- Hussein-MacMahon levelezés, 1915-1916. A brit és az oszmán kormány közötti levelezés, amely az arab területek jövőjéről szóló ígéretekkel kapcsolatos.
- Ian Black – Benny Morris: Israel's Secret Wars – A History of Israel's Intelligence Services. Grove Press, 1992.
- Ilan Goldenberg – Julie Smith: U.S.-Russia Competition in the Middle East Is Back – And the Trump administration needs a strategy to deal with it. 2017.03.07. <https://foreignpolicy.com/2017/03/07/u-s-russia-competition-in-the-middle-east-is-back/>
- Illés András: Az Izraeli Haditengerészet fejlődése és története (1967–1973) 3. rész : a fejlesztések vizsgája: A jóm-kipúri háború. In: Belvedere Meridionale, 2005, 17. évfolyam, 7-8. szám
- Imad K. Harb: Why the United Arab Emirates Is Abandoning Saudi Arabia in Yemen. 2019.08.01. <https://foreignpolicy.com/2019/08/01/why-the-united-arab-emirates-is-abandoning-saudi-arabia-in-yemen/>
- Immanuel J. Schochet: Laws Concerning Kings and the Messiah. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/101744/jewish/Laws-Concerning-Kings-and-the-Messiah.htm
- Intifada. In: David Seddon (szerk.): A Political and Economic Dictionary of the Middle East. Taylor & Francis 2004.
- Iran-Iraq: Ballistic Missile Warfare and Its Regional Implications – An Intelligence Assessment. <https://www.cia.gov/readingroom/document/cia-rdp88t00096r000100120003-6>
- Iron Dome Air Defence Missile System. 2023.10.20. <https://www.army-technology.com/projects/irondomeairdefencemi/>
- Isaac Alteras: Eisenhower and Israel – U.S.-Israeli Relations, 1953-1960. University Press of Florida, 1993.
- Isabella Ginor – Gideon Remez: The Soviet–Israeli War, 1967–1973 – The USSR’s Military Intervention in the Egyptian-Israeli Conflict. Oxford University Press, 2017.
- Israel deploys 'Iron Dome' rocket shield. 2011.03.27. <https://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/03/201132718224159699.html>

- Israel plans laser interceptor 'Iron Beam' for short-range rockets. 2014.01.19. <https://www.reuters.com/article/us-arms-israel-interceptor/israel-plans-laser-interceptor-iron-beam-for-short-range-rockets-idUSBREA0I06M20140119>
- Israel reportedly accelerating deployment of laser aerial defense system. 2023.11.20. <https://www.i24news.tv/en/news/israel/defense/1700483295-israel-reportedly-accelerating-deployment-of-laser-aerial-defense-system>
- Israel, Hizbollah and Iran: Preventing Another War in Syria. 2018.02.07. <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/eastern-mediterranean/syria/182-israel-hizbollah-and-iran-preventing-another-war-syria>
- Israel's Army Reports 368 Soldiers Were Killed and 2,383 Were Wounded in Lebanon War. 1982.10.13. <https://www.jta.org/archive/israels-army-reports-368-soldiers-were-killed-and-2383-were-wounded-in-lebanon-war>
- Israeli and Iraqi Statements On Raid On Nuclear Plant. 1981.06.09. <https://www.nytimes.com/1981/06/09/world/israeli-and-iraqi-statements-on-raid-on-nuclear-plant.html>
- Israeli settlement population up 4.3 per cent in 2011: lawmaker. 2012.01.15. <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/2/8/31822/World/Region/Israeli-settlement-population-up--per-cent-in--law.aspx>
- Israeli Settler Population 1972-2006. https://web.archive.org/web/20081118071827/http://fmep.org/settlement_info/settlement-info-and-tables/stats-data/israeli-settler-population-1972-2006
- Israeli State Archives: 23-25 October: Continued Fighting Brings the Super-Powers to the Brink of Confrontation <https://catalog.archives.gov.il/en/chapter/23-25-october-continued-fighting-brings-the-super-powers-to-the-brink-of-confrontation/>
- Israel Ministry of Foreign Affairs: Suicide and Other Bombing Attacks in Israel Since the Declaration of Principles (Sept 1993) <https://web.archive.org/web/20100403224249/http://www.mfa.gov.il/mfa/terrorism-%20obstacle%20to%20peace/palestinian%20terror%20since%202000/Suicide%20and%20Other%20Bombing%20Attacks%20in%20Israel%20Since>
- Issa Khalaf: Politics in Palestine – Arab Factionalism and Social Disintegration, 1939-1948. State University of New York Press, 1991.
- Itai Brun: Israeli Air Power. In: John Andreas Olsen (szerk.): Global Air Power. 2011, Potomack Books Inc., 144. o.
- Itai Brun–Itai Shapira: The Operational Environment: New Capabilities of the Radical Shiite Axis. In: Itai Brun –Itai Shapira: Strategic Survey for Israel 2019-2020 – On the Brink of Escalation: Multiple Challenges Demand a New Strategy. Institute for National Security Studies, 2020.

- Iwan Santosa – Bonifasius Josie Susilo Hardianto: Hamas Rockets in Al-Aqsa Storm Operation. 2023.10.10. <https://www.kompas.id/baca/english/2023/10/09/en-beragam-jenis-roket-andalan-hamas>
- Izrael Állam Külügyminisztériuma: Disputed Territories – Forgotten Facts About the West Bank and Gaza Strip. 2003.02. <http://mfa.gov.il/MFA/MFA-Archive/2003/Pages/DISPUTED%20TERRITORIES-%20Forgotten%20Facts%20About%20the%20We.aspx>
- Jabotinsky Vladimir (Ze'ev [Vladimir] Jabotinsky): A Zsidó Légión a Világháborúban. Nekudah Kiadó, Munkacsé, 1931.
- Jack Khoury – Yaniv Kubovich – Deiaa Haj Yahia: Israeli Army Strikes Jenin in Large-scale 'Anti-terror' Operation; 12 Palestinians Killed. 2023.07.03. <https://www.haaretz.com/israel-news/2023-07-03/ty-article/.premium/israeli-army-conducts-air-strikes-against-terror-infrastructure-in-jenin-west-bank/00000189-18b5-d7b0-af9f-1ef5d30b0000>
- Jacob Metzer: Jewish immigration to Palestine in the long 1920s – An exploratory examination. In: Journal of Israeli History, 2008, 27. évfolyam 2. szám.
- Jacob Nagel – Jonathan Schanzer: Assessing Israel's Iron Dome Missile Defense System. 2019.11.13. <https://www.fdd.org/analysis/memos/2019/11/13/assessing-israels-iron-dome-missile-defense-system/>
- Jaime Fuller: The 4th best State of the Union address: “Axis of evil”. 2014.01.25. <https://www.washingtonpost.com/news/the-fix/wp/2014/01/25/the-4th-best-state-of-the-union-address-axis-of-evil/>
- James Risen – Tim Arango – Farnaz Fassihi – Murtaza Hussain – Ronen Bergman: A Spy Complex Revealed – Leaked Iranian Intelligence Reports Expose Tehran's Vast Web of Influence in Iraq. 2019.11.18. <https://theintercept.com/2019/11/18/iran-iraq-spy-cables/>
- James T. Quinlivan: Force Requirements in Stability Operations. In: The US Army War College Quarterly: Parameters, 1995, 25. évfolyam, 1. szám.
- Jamie Levin: Israel's Economy Will Pay Heavy Price for Iron Dome. 2012.03.23. <https://www.haaretz.com/1.5207713>
- Jamshid Khan – Aman Ullah – Basit Ali – Eng Osama Zaid: From Operation Pillar Of Defense (2012) To Operation Guardian Of The Walls (May 2021) – A Critical Appraisal Of Israel's Iron Dome Defense System. In: The Journal Of Political Science. Gc University – Lahore, 40. évfolyam, 1. szám.
- Jan Adamec: Czechoslovakia and Arms Deliveries to Syria 1955-1989. In: Les cahiers Irice, 2013, 10. évfolyam, 1. szám.
- Janan Ganesh: US shift to Asia is more than a short-term pivot. 2019.02.20. <https://www.ft.com/content/1f3dab26-346c-11e9-bd3a-8b2a211d90d5>

- Jane Kinninmont: The Gulf Divided – The Impact of the Qatar Crisis. Chatam House, Middle East and North Africa Programme, 2019.05.
- Jaya Chandran: Killing Soleimani: How was the operation carried out? 2020.01.03. <https://gulfnews.com/amp/world/mena/killing-soleimani-how-was-the-operation-carried-out-1.1578063347074>
- Jean-Loup Samaan: Another Brick in the Wall: The Israeli Experience in Missile Defense. Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, 2015.
- Jed C. Snyder: The Road to Osiraq – Baghdad's Quest for the Bomb. In: Middle East Journal, 1983, 37. évfolyam, 4. szám.
- Jehuda Reinharz: Old and New Yishuv: The Jewish Community in Palestine at the Turn of the Twentieth Century. Jewish Studies Quarterly, 1993, 1. évfolyam, 1. szám. 54. o.
- Jeremiah D. Sullivan – Dan Fenstermacher – Daniel Fisher – Ruth Howes – O'Dean Judd – Roger Speed: Technical Debate over Patriot Performance in the Gulf War. In: Science & Global Security, 1999, 8. évfolyam, 1. szám.
- Jeremy Bender: These Are The Rockets Hamas Has Been Shooting At Israel. 2014.07.10. <https://www.businessinsider.com/hamas-rocket-arsenal-2014-7>
- Jeremy Bowen: Six Days : How the 1967 War Shaped the Middle East. Gardners Books, 2004.
- Jeremy M. Sharp: U.S. Foreign Aid to Israel. 2015.06.10., Congressional Research Service.
- Jillian Becker: The PLO: The Rise and Fall of the Palestine Liberation Organization. St. Martin's Press, 1984.
- Jogászok Hágai Nyilatkozata az izraeli-palesztin konfliktusról. The Hague Initiative for International Cooperation, 2017. 9-10. o. https://www.thinc.info/wp-content/uploads/2020/12/Joga%CC%81szok-Ha%CC%81gai-Nyilatkozata-magyarul_20190610.pdf
- John Lewis Gaddis: We Now Know: Rethinking Cold War History. Oxford University Press, 1998.
- Joint Strike Fighter - F-35 <https://elbitsystems.com/product/joint-strike-fighter-jsf-f-35-lightning-ii/>
- Jonathan David Fine: A State Is Born: The Establishment of the Israeli System of Government 1947-1951. State University of New York Press, 2018.
- Jonathan Goldstein: Uphill political struggle – Joseph Trumpeldor in Japan and Manchuria, 1904–1906. In: Israel Affairs, 2018, 24. évfolyam, 1. szám.

- Jonathan Steele – Ian Black: An act of folly. 2006.08.08.
<https://www.theguardian.com/world/2006/jul/08/egypt.military>
- Jordan king says rule over border enclaves restored as Israeli lease expires. 2019.11.10. <https://www.timesofisrael.com/jordans-king-says-rule-over-border-enclaves-restored-as-israels-lease-expires/>
- Josef Federman: Israel lays down red lines for postwar relations with Syria. 2018.07.05. <https://www.timesofisrael.com/israel-lays-down-red-lines-for-postwar-relations-with-syria/>
- Joseph Heller: The United States, the Soviet Union and the Arab–Israeli conflict, 1948–67 – Superpower rivalry. Manchester University Press, 2016.
- Joseph Logan: Last U.S. troops leave Iraq, ending war. 2011.12.18.
<https://www.reuters.com/article/us-iraq-withdrawal/last-u-s-troops-leave-iraq-ending-war-idUSTRE7BH03320111218>
- Joseph Massad: Colonial Effects – The Making of National Identity in Jordan. Columbia University Press, 2001.
- Joshua Sinai: Libya’s Pursuit of Weapons of Mass Destruction. In: The Nonproliferation Review, 1997, 4. évfolyam, 3. szám.
- JTA: Israeli technology effectively stops drone approaches during G20. 2018.12.05.
<https://www.timesofisrael.com/israeli-technology-effectively-stops-drone-approaches-during-g20/>
- Judah Ari Gross: 30 years later, Israel declassifies footage of its first satellite launch. 2018.09.17. www.timesofisrael.com/30-years-later-israel-declassifies-footage-of-its-first-satellite-launch/
- Judah Ari Gross: Israel, US test-fire Arrow 3 missile, declare trial a success. 2019.01.22. <https://www.timesofisrael.com/israel-us-test-fire-arrow-3-missile-declare-trial-a-success/>
- Judah Ari Gross: Israeli arms makers unveil new bunker buster and suicide drone in India air show. 2019.02.20. <https://www.timesofisrael.com/israeli-arms-makers-unveil-new-bunker-buster-and-suicide-drone-in-india-air-show/>
- Kalmár Zoltán: Titkos szerződés Szuezzről. Külügyi Szemle, 2009, 4. szám. 141. o. ; Paul Stevens: Pipelines or Pipe Dreams? Lessons from the History of Arab Transit Pipelines. In: Middle East Journal, 2000, 54. évfolyam, 2. szám.
- Karin Laub: Palestinian poll shows a rise in Hamas support and close to 90% wanting US-backed Abbas to resign. <https://apnews.com/article/israel-hamas-palestinians-opinion-poll-wartime-views-a0baade915619cd070b5393844bc4514>
- Keith Kyle: Suez: Britain's End of Empire in the Middle East. I.B. Tauris. 2011.

- Kenneth M. Pollack: Arabs at War: Military Effectiveness, 1948-1991. University of Nebraska Press, 2002.
- Kenneth Pollack: Air Power in the Six-Day War. In: Journal of Strategic studies, 28. évfolyam, 3. szám
- Kevin Toolis: The Man Behind Iraq's Supergun. 1990.08.26., www.nytimes.com/1990/08/26/magazine/the-man-behind-iraq-s-supergun.html
- Király István Mihály: Az izraeli légvédelem és légierő legújabb eszközei – többrétegű légvédelmi rendszer, F-35, UAV-ok. Szakmai Szemle, 2019, XVII. évfolyam 4. szám
- Király István Mihály: Behind the Hamas Attack on Israel: Tactics and Weapons. 2023.11.09. <https://www.khayrion.com/2023/11/09/behind-the-hamas-attack-on-israel-tactics-and-weapons/>
- Király István Mihály: Moszad-műveletek a technológiai fölény megtartásáért. In: Hadtudományi Szemle, 13. évfolyam (2020) 1. szám.
- Kis J. Ervin: A légvédelmi és légierők evolúciója, helye, szerepe az arab-izraeli 1967-es és 1973-as háborúk során, valamint az izraeli légierő Hamasz és a Hezbollah elleni háborús alkalmazásának tapasztalatai, Doktori (PhD) értekezés. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, 2017.
- Kis-Benedek József: Katonai biztonság Marokkótól Iránig. Zrínyi kiadó, 2018.
- Kovács Péter: Nemzetközi közjog. Osiris Kiadó, 2011.
- Krajcsír Lukács: A csehszlovák-egyiptomi fegyvervásárlási szerződés és hatása a nemzetközi kapcsolatokra 1955-1961. Doktori (PhD) értekezés, 2017, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Történelemtudományi Doktori Iskola, Modernkori Program.
- Kriványik Dániel: Folyamat és konceptus dialektikus egysége a hegeli fenomenológiában. Erdélyi Múzeum - 2021. 83. kötet, 4. füzet.
- L. Carl Brown: Diplomacy in the Middle East: The International Relations of Regional and Outside Powers. I.B. Tauris, 2004,
- Ian Pappé: The ethnic cleansing of Palestine. Oxford, Oneworld, 2006. 86-126. o.
- Leo Marriott – Simon Forty: Heavyweights – The Military Use of Massive Weapons. Chartwell Books, 2017.
- Leonard Slater: The Pledge. Simon and Schuster, 1970.
- Liad Porat: The Muslim Brotherhood and Egypt-Israel Peace. The Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 2014.

- Lucien S. Vandenbroucke: The Israeli Strike Against OSIRAQ – the dynamics of fear and proliferation in the Middle East, In: Air University Review, 1984, September-October.
- Magyar-izraeli megbeszélés. 2010.06.30.
https://web.archive.org/web/20100808205912/http://www.hm.gov.hu/hirek/magyar_izraeli_megbeszeles
- Malfrid Braut-Hegghammer: Can an Attack Deny Iran the Bomb?,
https://www.huffpost.com/entry/can-an-attack-deny-iran-t_b_572162
- Mapping the Red Sea attacks – How Houthi attacks on one of the world’s main maritime trade routes have impacted international trade.
<https://interactive.aljazeera.com/aje/2024/mapping-red-sea-shipping-attacks/>
- Marie Baezner – Patrice Robin: Hotspot analysis – Stuxnet. Center for Security Studies (CSS) ETH Zürich, 2017.
- Marisa Sullivan: Hezbollah in Syria. Middle East Security Report 19, Institute for the Study of War, 2014.
- Marius Deeb: Syria’s Terrorist War on Lebanon and the Peace Process. Palgrave Macmillan, 2003.
- Martin C. Libicki –Howard J. Shatz – Julie E. Taylor: Global Demographic Change and Its Implications for Military Power. RAND Corporation, 2011.
- Martin Gilbert: The First World War – A Complete History. Rosetta Books LLC, 2014.
- Martin Kloke: The Development of Zionism Until the Founding of the State of Israel. 2011.09.07. http://ieg-ego.eu/en/threads/transnational-movements-and-organisations/international-organisations-and-congresses/martin-kloke-the-development-of-zionism-until-the-founding-of-the-state-of-israel-1914-1948#section_2
- Martin Van Creveld: The Sword And The Olive: A Critical History Of The Israeli Defense Force. PublicAffairs, 2002.
- Matt M. Matthews: We Were Caught Unprepared – The 2006 Hezbollah-Israeli War. U.S. Army Combined Arms Center Combat Studies Institute Press, 2008.
- Matt Plen: Baruch Goldstein. <https://www.myjewishlearning.com/article/baruch-goldstein/>
- Matthew S. Cohen – Charles D. Freilich – Gabi Siboni: Israel and Cyberspace – Unique Threat and Response. In: International Studies Perspectives, 17. évfolyam, 3. szám.

- Maysam Behravesch: How drone attacks on Saudi Aramco might blow up US-Iran tensions. 2019.09.16. <https://www.aljazeera.com/news/2019/09/drone-attacks-saudi-aramco-blow-iran-tensions-190916051658838.html>
- Maziar Arjomandi: Classification of Unmanned Aerial Vehicles. University of Adelaide, 2007.
- Meir Zamir: Bid' for Altalena: France's Covert Action in the 1948 War in Palestine. In: Middle Eastern Studies(Routledge), 2010, 46. évfolyam, 1. szám.
- Melike Janine Sökmen –Irene Martínez –Nicolás De Pedro: Russia, Iran, Turkey – a common strategy in Syria? Notes Internationals 196, 2018.05, CIDOB, https://www.cidob.org/en/publications/publication_series/notes_internacionales/n1_196/russia_iran_and_turkey_a_common_strategy_in_syria
- Michael B. Oren: Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East. Oxford University Press, 2002.
- Michael Doran: Chuck Hagel's misreading of Suez crisis. 2013.01.31.https://www.washingtonpost.com/opinions/chuck-hagels-misreading-of-suez-crisis/2013/01/31/35e7ddee-6b21-11e2-af53-7b2b2a7510a8_story.html
- Michael J. Cohen: Palestine and the Great Powers – 1945-1948. Princeton University Press, 1982.
- Michael J. Totten: The New Arab-Israeli Alliance. In: World Affairs. 2016. 179. évfolyam, 3. szám.
- Mike Stone – Humeyra Pamuk: U.S. halts F-35 equipment to Turkey, protests its plans to buy from Russia. 2019.04.02. <https://www.reuters.com/article/us-usa-turkey-f35-exclusive/u-s-halts-f-35-equipment-to-turkey-protests-its-plans-to-buy-from-russia-idUSKCN1RD316>
- Mim Kemal Oke: The Ottoman Empire, Zionism, and the Question of Palestine (1880-1908). In: International Journal of Middle East Studies, 1982, 14. évfolyam, 3. szám
- Miriam Berger: Invaders, allies, occupiers, guests – A brief history of U.S. military involvement in Iraq. 2020.01.11. <https://www.washingtonpost.com/world/2020/01/11/invaders-allies-occupiers-guests-brief-history-us-military-involvement-iraq/>
- Missy Ryan– Kareem Fahim: Saudi Arabia and Yemen's rebels were making rare progress in peace talks. Then new violence flared. 2020.02.03. https://www.washingtonpost.com/world/middle_east/saudi-arabia-and-yemens-rebels-were-making-rare-progress-in-peace-talks-then-new-violence-flared/2020/02/03/85f3bf64-4464-11ea-99c7-1dfd4241a2fe_story.html
- Mitch Prothero: Israel and Lebanon toward all-out war. <https://www.businessinsider.com/air-strikes-exploding-drones-pushing-israel-lebanon-close-to-war-2019-8>

- Mitchell Bard: Pre-State Israel – The Hussein-McMahon Correspondence. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-hussein-mcmahon-correspondence>
- Modern Jewish History: The Pale of Settlement. Jewish Virtual Library. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-pale-of-settlement>
- Mohanad Hage Ali: Power Points Defining the Syria-Hezbollah Relationship. Carnegie Middle East Center Series on Political Islam, 2019.03.
- Mohsin Khan – Elissa Miller: The Economic Decline of Egypt after the 2011 Uprising. Issue Brief, Atlantic Council Rafik Hariri Center for the Middle East, 2016.06. https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2016/06/Economic_Decline_Egypt_SjC_web060316.pdf
- Mosab Hassan Yousef: A Hamasz fia. Immanuel Alapítvány, 2011.
- Moshe Hellinger – Isaac Hershkowitz – Bernard Susser: Religious Zionism and the Settlement Project. State University of New York Press, 2018.
- Moshe Shemesh: Arab Politics, Palestinian Nationalism and the Six Day War: The Crystallization of Arab Strategy and Nasir's Descent to War, 1957-1967. Liverpool University Press, 2007.
- N. Rózsa Erzsébet – Péczeli Anna – Berzsenyi Dániel – Varga Gergely: Rakétatechnológiák és rakétavédelem, In: N. Rózsa Erzsébet – Péczeli Anna (szerk.): Egy békésebb világ eszközei – Fegyverzetellenőrzés, leszerelés és non-prolifерáció, Osiris Kiadó Kft. 2013.
- N. Rózsa Erzsébet: Az Arab Tavasz – A Közel-Kelet átalakulása. Osiris Kiadó, Budapest, 2015.
- N. Rózsa Erzsébet: Az Iráni Iszlám Köztársaság – a síita modernizációs kísérlet, 2010. május 31. , http://www.grotius.hu/doc/pub/VPUIJK/2010_116_n.rozsa_erzsebet_iran.pdf.
- N. Rózsa Erzsébet: Felkelők, terroristák és az állami erőszak a szíriai konfliktusban. In: Világtörténet, 2017, 4. szám.
- Nadya Glebova: Russia's Real Reasons for Partnering with Iran. 2019.07.13. <https://nationalinterest.org/feature/russias-real-reasons-partnering-iran-66937> ;
- Nagy V. Rita: Az izraeli identitás: változás és állandóság – A nemzeti identitás és külpolitika kölcsönhatása. In: N. Rózsa Erzsébet (szerk): Nemzeti Identitás és külpolitika a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában. Teleki László Alapítvány, 2005
- Nathan J. Citino: The Middle East and the Cold War. In: Cold War History, 2019, 19. évfolyam, 3. szám.
- Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle, 2018, 1. szám.

- Nicholas Astier-Ibrahim: Explaining Max Fisher’s Missing Maps. <https://thejerusalemfund.org/2014/05/6845/>
- Nickolay Mladenov: Beyond Oslo – Reflections on Peace, Promise, and Possibility. 2023.09.07. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/beyond-oslo-reflections-peace-promise-and-possibility>
- Novák Attila: Theodor Herzl. Vince, 2002. 110. o.
- Oren Barak – Gabriel Sheffer: Israel’s “Security Network” And Its Impact – An Exploration Of A New Approach. In: International Journal of Middle East Studies, 2006, 38. évfolyam, 2. szám.
- Oren Barak: The Lebanese Army – A National Institution in a Divided Society. State University of New York Press, 2009.
- Ori Wertman – Christian Kaunert: Israel – National Security and Securitization – Advanced Sciences and Technologies for Security Applications. Springer, 2023.
- Owen L. Sirrs: A History of the Egyptian Intelligence Service – A history of the mukhabarat, 1910-2009. Routledge, 2010.
- Palestine Military Situation, April 6, 1949, Truman Papers. <https://timelessmoon.getarchive.net/amp/media/palestine-military-situation-april-6-1949-truman-papers-29079c>
- Palestine population estimates for 1946 – UNCCP – Working paper. 1949.03.22. <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-210930/>
- Pan-Islamic Organisation of Islamic Cooperation rejects Trump’s peace plan. 2020.02.03. <https://www.timesofisrael.com/pan-islamic-organisation-of-islamic-cooperation-rejects-trumps-peace-plan/>
- Paolo Valpolini: A ROBUST combat unmanned vehicle from Israel. 2022.07.10. <https://www.edrmagazine.eu/a-robust-combat-unmanned-vehicle-from-israel>
- Paragi Beáta: A palesztínai arabok nemzeti identitásának fejlődése. In: N. Rózsa Erzsébet (szerk): Nemzeti Identitás és külpolitika a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában. Teleki László Alapítvány, 2005.
- Patrick Kingsley – Ronen Bergman: Russia Shrinks Forces in Syria, a Factor in Israeli Strategy There. 2022.10.19. <https://www.nytimes.com/2022/10/19/world/middleeast/russia-syria-israel-ukraine.html>
- Patrick Seale: Asad of Syria – The Struggle for the Middle East. University of California Press, 1989.
- Paul G. Pierpaoli Jr.: Havlaga. In: Spencer C. Tucker – Priscilla Roberts (szerk.): The Encyclopedia of the Arab-Israeli Conflict – A Political, Social, and Military History. ABC-CLIO, 2008.

- Paveway® II Plus. <https://www.lockheedmartin.com/en-us/products/paveway-ii-plus-laser-guided-bomb.html>
- Pesach Malovany: Wars of Modern Babylon – A History of the Iraqi Army from 1921 to 2003. University Press of Kentucky, 2017.
- Peter Ackerman – Jack DuVall: A Force More Powerful – A Century of Nonviolent Conflict. Palgrave, 2001.
- Pierre Noël: US oil import dependence reaches 60-year low. 2018.12.05. <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2018/12/powerlines-us-oil-imports>
- Police foil ISIS supporters’ terrorist plot in east Jerusalem. 2024.04.04. <https://jpost.com/israel-news/article-795314>
- Popeye. 2021.07.31. <https://missilethreat.csis.org/missile/popeye/>
- Project Babylon: The Iraqi Supergun. https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0000266049.pdf
- Protector Unmanned Surface Vehicle (USV). 2013.06.26. <https://www.naval-technology.com/projects/protector-unmanned-surface-vehicle/>
- Quintan Wiktorowicz: Islamic Activism – A Social Movement Theory Approach. Indiana University Press, 2004.
- Rachel Schmidt: Global Arms Export to Iraq 1960-1991. Rand Corporation, 1991.
- Raed Omari: Jordan’s role in Yemen part of its commitment to Arab stability – analysts. <http://english.alarabiya.net/en/perspective/analysis/2015/03/27/Jordan-s-role-in-Yemen-part-of-its-commitment-to-Arab-stability-analysts.html>
- Rahul Bedi: India commissions second Kolkata-class destroyer. 2015.09.29. <https://web.archive.org/web/20160123044942/http://www.janes.com/article/54950/india-commissions-second-kolkata-class-destroyer>
- Rashid Khalidi: The Construction of Modern National Consciousness. Columbia University Press, 2010.
- Rebecca Grant: The Bekaa Valley War. 2002.06.01. <https://www.airandspaceforces.com/article/0602bekaa/>
- Report of Secretary-General on Recent Events in Jenin, Other Palestinian Cities. 2002.08.01. <https://press.un.org/en/2002/sg2077.doc.htm>
- Richard A. Gabriel: Operation Peace for Galilee – The Israeli-PLO War in Lebanon. Hill & Wang, 1984.
- Richard Wilson: Letters to the Editor, <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2005/03/letters-to-the-editor/303727/> ;

Richard C. Ragaini: International Seminar on Nuclear War and Planetary Emergencies: 29th session. 2003, World Scientific Publishing.

- Robert Bowker: Palestinian Refugees – Mythology, Identity, and the Search for Peace. Lynne Rienner Publishers. 2003.
- Robert Fisk: Pity the Nation – The Abduction of Lebanon. Thunder's Mouth Press / Nation's Books, 2002.
- Robert K. Yin: Casestudy research: Design and methods. Sage, 2003.
- Robert Scott Mason: National Security. In: Thomas Collelo (szerk.). Lebanon – a country study. Federal Research Division, Library of Congress, 1989.
- Robin Wright: Dreams and Shadows – The Future of the Middle East., Penguin Books, 2008.
- Rocket and Mortar Basics. <http://missiledefenseadvocacy.org/missile-threat-and-proliferation/missile-basics/rocket-and-mortar-basics/>
- Rory Jones: Israel Says Four ISIS-Affiliated Militants Killed in Airstrike in Syrian Golan Heights. 2016.11.27. <https://www.wsj.com/articles/israel-says-four-isis-affiliated-militants-killed-in-airstrike-in-syrian-golan-heights-1480247662>
- Rosemary C. Reilly: Process Tracing. In: Mills, Albert J. –Durepos, Gabrielle – Wiebe, Elden (szerk.): Encyclopedia of Case Study Research. SAGE Publications, 2010/1. 734. o.
- Rostoványi Zsolt: Az „arab tavasz” hatása a Közel-Kelet geopolitikai térképének újrarendezésére. Külügyi Szemle, 2012, 1. szám
- Russia offers to mediate between Israel and the Palestinians. 2018.11.13. <https://www.timesofisrael.com/russia-offers-to-mediate-between-israel-and-the-palestinians/>
- Ruth Kark – Michal Oren-Nordheim: Jerusalem and Its Environs – Quarters, Neighborhoods, Villages, 1800-1948. The Hebrew University Magnet Press, 2001.
- Ruth Lapidot – Yuval Shany – Ido Rosenzweig: Israel and the Two Protocols Additional to the Geneva Conventions. The Israeli Democracy Institute, Jerusalem, 2011.
- Saad El Shazly: The Crossing of the Suez, Revised Edition. American Mideast Research, 2003
- Sammy Salama – Karen Ruster: A Preemptive Attack on Iran's Nuclear Facilities: Possible Consequences. James Martin Center for Nonproliferation Studies, 2004.08. 29. <https://web.archive.org/web/20101110092942/http://cns.miis.edu//stories/040812.htm>

- Samuel Chirap – Elina Treyger – Edward Geist: Understanding Russia’s Intervention in Syria. RAND Corporation, 2019.
https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR3180.html
- Samuel Katz – Lee E. Russell: Armies in Lebanon 1982–84. Osprey Publishing, 1985.
- Sarah Freuer – Itai Brun – Galla Lindenstrauss –Oded Eran –Yoram Schweitzer – Ofir Winter – Yoel Guzansky – Remi Daniel– Eldad Shavit– Ari Heistein: The Regional System – Struggling for the Shape of the Middle East, In: Itai Brun –Itai Shapira (szerk.): Strategic Survey for Israel 2019-2020 – On the Brink of Escalation: Multiple Challenges Demand a New Strategy. Institute for National Security Studies, 2020.
- Scott Christianson: The Origins of the World War I Agreement That Carved Up the Middle East – How Great Britain and France secretly negotiated the Sykes-Picot Agreement. Smithsonian Magazin, 2015.11.16.
<https://www.smithsonianmag.com/history/sykes-picot-agreement-180957217/>
- Scott N. Romaniuk – Francis Grice: The Future of US Warfare (Military Strategy and Operational Art). Routledge, 2017.
- Security Council Resolution 1701 (2006), UN doc. S/RES/1701 (2006)
- Selected Acquisition Report (SAR): F-35 Lightning II Joint Strike Fighter (JSF) Program (F-35) - As of FY 2018 President's Budget, 2016, Defense Acquisition Management Information Retrieval (DAMIR). <https://fas.org/man/eprint/F-35-SAR-2018.pdf>
- Sergio Catignani: Israeli Counter-Insurgency and the Intifadas. Routledge, 2008.
- Sergio Della Pergola: Demography in Israel/Palestine – Trends, Prospects, Policy Implications. IUSSP XXIV General Population Conference Salvador de Bahia, S64. Population Change and Political Transitions, 2001.
- Seth J. Frantzman: Israel activated its David’s Sling missile system for the first time. Will more sales start booming? 2018.07.27. <https://www.defensenews.com/smr/space-missile-defense/2018/07/27/davids-sling-missile-system-used-for-first-time-by-israel/>
- Seth J. Frantzman: UAE foreign minister tweets article about Israel, Arab alliance. 2019.12.22. <https://www.jpost.com/Middle-East/UAE-foreign-minister-tweets-article-about-Israel-Arab-alliance-611660>
- Seth J. Frantzman: Who was Abu Mahdi al-Muhandis, killed in US airstrike with Soleimani? <https://www.jpost.com/Middle-East/Who-was-Abu-Mahdi-al-Muhandis-killed-in-US-airstrike-with-Soleimani-613268?fbclid=IwAR0frp8RRocQSL1RnYPY4okBmFvB7ngqsIpfoD1M9amCuQ-T6wIzDsP0BmY>
- Seymour M. Hersh: Watching Lebanon. 2006.08.13.,
<https://www.newyorker.com/magazine/2006/08/21/watching-lebanon>

- Shaan Shaikh – Ian Williams: Hezbollah’s Missiles and Rockets – An Overview. 2018. 07. https://csis-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/180705_Williams_HezbollahMissiles_v2.pdf
- Sharon Sadeh: Israel's Beleaguered Defense Industry. In: Middle East Review of International Affairs, 2001, 5. évfolyam, 1. szám.
- Shlomo Aloni: Arab-Israeli Air Wars 1947-1982. Osprey Publishing, 2001.
- Shlomo Aronson: The Politics and Strategy of Nuclear Weapons in the Middle East. State University of New York, 1992.
- Significant Cyber Incidents. <https://www.csis.org/programs/strategic-technologies-program/significant-cyber-incidents>
- Silvia Colombo: The GCC Countries and the Arab Spring – Between Outreach, Patronage and Repression. IAI Working Papers 12, Istituto Affari Internazionali, 2012. <http://www.iai.it/sites/default/files/iaiw1209.pdf>
- Sima Shine – Raz Zimmt – Emily B. Landau: Iran: Defiance and Audacity, alongside Internal Challenges, In: Itai Brun– Itai Shapira (szerk.): Strategic Survey for Israel 2019-2020 – On the Brink of Escalation: Multiple Challenges Demand a New Strategy. Institute for National Security Studies, 2020.
- Simon Dunstan: The Six Day War 1967: Jordan and Syria. Bloomsbury Publishing, 2013.
- Simon Henderson: The Battle for Iraq Is a Saudi War on Iran. 2014.06.12. <http://foreignpolicy.com/2014/06/12/the-battle-for-iraq-is-a-saudi-war-on-iran/>
- Simon Mabon: The Battle for Bahrain – Iranian-Saudi Rivalry. In: Middle East Policy, 2012, 19.évfolyam, 2. szám
- Soner Cagaptay – Parag Khanna: Middle East reconfigured – Turkey vs. Iran vs. Saudi Arabia. 2013.09.13. <https://edition.cnn.com/2013/09/13/opinion/khanna-cagaptay-turkey-iran-saudi-arabia/index.html>
- SPICE™ Family. <https://www.rafael.co.il/spice-family/>
- SPIKE® NLOS 6th Generation Missile. <https://www.rafael.co.il/solutions/spike-nlos-6/>
- Stephen Losey: DoD delays key F-35 tests, lowering chance of 2023 production decision. 2023.01.24. <https://www.defensenews.com/air/2023/01/24/dod-delays-key-f-35-tests-lowering-chance-of-2023-production-decision/>
- Steve Fetter – George N. Lewis – Lisbeth Gronlund: Why were Casualties so low? In: Nature, 1993, 361. évfolyam. 6410. szám.
- Steven Hurst: United States and Iraq Since 1979 – Hegemony, Oil and War. Edinburgh University Press, 2009.

- Steven Zaloga: *Armour of the Middle East – Wars 1948–78*. Osprey Publishing, 1981.
- Steven Zaloga: *Unmanned Aerial Vehicles – Robotic Air Warfare 1917-2007*. Osprey Publishing, 2008.
- Stuart Winer: Report: Gulf states, including Saudi Arabia, provided intelligence on Iran attack. 2024.04.15. <https://www.timesofisrael.com/report-gulf-states-including-saudi-arabia-provided-intelligence-on-iran-attack/>
- Sujata Ashwarya: Israel’s Mediterranean Gas Governance – Evolution of Domestic Regulations and Emerging Regional Issues. In: *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, 2017, 11. évfolyam, 4. szám.
- Summer Said – Dion Nissenbaum: Saudi Air Defenses Thwarted Attack on Aramco. 2020.01.29. <https://www.wsj.com/articles/saudi-air-defenses-thwarted-attack-on-aramco-11580320697>
- Syria has 830 foreign military sites. 70% belong to Iran. 2023.08. 19. <https://en.majalla.com/node/297751/politics/syria-has-830-foreign-military-sites-70-belong-iran>
- Syria. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>
- Szalai Máté: *Az Öböl menti politikai rendszerek legfontosabb jellemzői és kihívásai a XXI. század elején*. MKI-Tanulmányok, 2013.
- T.G. Fraser: *The Arab-Israeli Conflict (Second edition)*. Palgrave Macmillan, 2004. 39. o.
- T.S. Allen: Here Is How Israel's Military Dominates the Battlefield. 2018.02.27. <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/here-how-israels-military-dominates-the-battlefield-24679>
- Tal Schneider: For years, Netanyahu propped up Hamas. Now it’s blown up in our faces. 2023.10.08. <https://www.timesofisrael.com/for-years-netanyahu-propped-up-hamas-now-its-blown-up-in-our-faces/>
- Tamir Eshel: RAFAEL Develops a New High Energy Laser Weapon. 2014.01.19. https://defense-update.com/20140119_rafael-develops-new-high-energy-laser-weapon.html
- The Eisenhower Doctrine, 1957. <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/eisenhower-doctrine>
- The First Zionist Congress and the Basel Program. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/first-zionist-congress-and-basel-program-1897>
- The Forward – Dan Raviv – Yossi Melman: The Strange Case of a Nazi Who Became an Israeli Hitman. 2016.05.27. www.haaretz.com/world-news/europe/the-strange-case-of-a-nazi-who-became-a-mossad-hitman-1.5423137

- The Iranian Cyber Threat. 2022.09.
<https://www.unitedagainstnucleariran.com/history-of-iranian-cyber-attacks-and-incidents>
- The long arm. <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2015/01/22/the-long-arm> 2015.01.22.;
- The Military Balance 2018. Routledge, 2018.
- The Military Balance. Routledge, 2023.
- The Territories – Attitudes And Policies Of The Israeli Labour And Likud Parties Towards The Territories. <https://www.ijs.org.au/the-territories/>
- Tim Naftali: CIA reveals its secret briefings to Presidents Nixon and Ford. 2016.08.26. <https://edition.cnn.com/2016/08/26/opinions/secret-briefings-to-presidents-from-cia-naftali/>
- Timeline: Israeli Attacks on Iran. 2023.01.30. <https://iranprimer.usip.org/blog/2022/aug/11/timeline-israeli-attacks-iran>
- TOI staff: Islamic State claims five members killed in Israeli drone strike. 2017.02.19. <https://www.timesofisrael.com/islamic-state-claims-five-members-killed-in-israeli-drone-strike/>
- TOI staff: Israeli drone shot down by Syria forces. 2017.03.21. <http://www.timesofisrael.com/idf-confirms-israeli-drone-shot-down-in-syria/>
- Tom Cooper – Nicolle David: Arab MiGs Volume 2 - Supersonic Fighters: 1958-1967. Harpia Publishing, 2010.
- Tom Cooper –Farzad Bishop: Target: Saddam's Reactor – Israeli and Iranian Operations against Iraqi Plans to Develop Nuclear Weapons. In: Air Enthusiast, 2004. 110. évfolyam, március-áprilisi szám.
- Tom Segev: One Palestine, Complete – Jews and Arabs Under the British Mandate. Metropolitan Books, 2000.
- Tomolya János: A „34 napos” izraeli-libanoni háború. In: Hadtudomány, 2007, 17. évfolyam, 1. szám.
- TopGun. <https://www.iai.co.il/p/topgun>
- Tóth Barnabás: A harcokcsik passzív védelmének fejlődés története 1. In: Hadtudományi Szemle, 2011, 4. évfolyam 3. szám.
- Trita Parsi: Treacherous Alliance – The Secret Dealings of Israel, Iran, and the United States. Yale University Press, 2007.
- U.N.: Cease-fire begins Monday - Lebanon Cabinet member: Hezbollah won't disarm in U.N. region. 2006.08.12.

<https://web.archive.org/web/20060819041624/http://www.cnn.com/2006/WORLD/middleast/08/12/mideast.main/index.html>

- Udi Dekel – Carmit Valensi – Orna Mizrahi: The Northern Arena – Toward a Large-Scale Conflict, In: Itai Brun – Itai Shapira (szerk.): Strategic Survey for Israel 2019-2020 – On the Brink of Escalation: Multiple Challenges Demand a New Strategy. Institute for National Security Studies, 2020.
- UNRWA Report. <https://unwatch.org/tag/unrwa-report/>
- Uri Avnery: Israel's Drone Strike on Syria: Another Pre-Election Gambit? 2015.01.30. <https://www.wrmea.org/015-march-april/israels-drone-strike-on-syria-another-pre-election-gambit.html>
- Uri Bar-Joseph – Michael Handel – Amos Perlmutter: Two Minutes Over Baghdad. Routledge, 2004.
- Uri Bar-Noi: The Soviet Union And The Six-Day War: Revelations From The Polish Archives. <https://www.wilsoncenter.org/publication/the-soviet-union-and-the-six-day-war-revelations-the-polish-archives>
- US arranging meeting between Netanyahu and Saudi crown prince – report. 2020.02.10. <https://www.jpost.com/Israel-News/US-seeking-to-arrange-meeting-between-Netanyahu-and-Saudi-crown-prince-617062>
- Uzi Rubin: Israel's Defense Industries: From Clandestine Workshops to Global Giants. <https://jiss.org.il/en/rubin-israel-defense-industries-from-clandestine-workshops-to-global-giants/>
- Uzi Rubin: Israel's defence industries – an overview. In: Defence Studies, 2017, 17, évfolyam, 3. szám.
- Vágvölgyi B. András: XXI. század: zsidóvita. Szombat, 2018.07.22. <https://www.szombat.org/tortenelem/xxi-szazad-zsidovita>
- Veszprémy László Bernát: Haavara: alku az életért, élet az alkuért. 2018.09.04. <https://akibic.hu/2018/09/04/haavara-alku-az-eletert-elet-az-alkuert/>
- Walid Khalidi: Selected documents ont he 1948 Palestine War. In: Journal of Palestine Studies, 1998, 27. évfolyam, 3. szám.
- Walter J. Boyne: Nickel Grass. In: Air Force Magazine, 1998, 81. évfolyam, 12. szám. <https://www.airandspaceforces.com/article/1298nickel/>
- What are Area A, Area B, and Area C in the West Bank? <https://www.anera.org/what-are-area-a-area-b-and-area-c-in-the-west-bank/>
- Whitney Raas – Austin Long: Osirak Redux? Assessing Israeli Capabilities to Destroy Iranian Nuclear Facilities, In: International Security, 2007, 31. évfolyam, 4. szám.

- William B. Quandt: Peace Process – American Diplomacy and the Arab–Israeli Conflict Since 1967. University of California Press, 2005.
- William H. Haddad – Mary M. Hardy: Jordan's Alliance with Israel and its Effects on Jordanian–Arab Relations. In: Israel Affairs. 2003, 9. évfolyam, 3. szám.
- William J. Broad: U.S. and Israel Shelved Laser as a Defense. 2006.07.30. <https://www.nytimes.com/2006/07/30/world/middleeast/30laser.html>
- William Park: The Tragic Tale of Saddam Hussein’s Super Gun. 2016.03.17. www.bbc.com/future/story/20160317-the-man-who-tried-to-make-a-supergun-for-saddam-hussein ;
- William R. Polk: Understanding Iraq – A Whistlestop Tour from Ancient Babylon to Occupied Baghdad. I.B. Tauris, 2007.
- William Stadiem: Too Rich –The High Life and Tragic Death of King Farouk. Carroll & Graf Publishing, 1991.
- Work with us. <https://www.unhcr.org/work-us>
- Working with UNRWA <https://www.unrwa.org/careers/working-unrwa>
- Xavier Vavasseur: Israel Orders 3 New Dakar-Class Submarines From TKMS. 2022.01.20. <https://www.navalnews.com/naval-news/2022/01/israel-orders-3-new-dakar-class-submarines-from-tkms/>
- Yaakov Katz – Yaakov Lappin: Iron Dome ups its interception rate over 90%. 2012.03.10. <https://www.jpost.com/Defense/Iron-Dome-ups-its-interception-rate-to-over-90-percent>
- Yaakov Katz – Yoaz Hendel: Israel vs. Iran – The Shadow War. Potomac Books, 2012.
- Yaakov Katz: Why Israel has the most technologically advanced military on Earth. 2017.01.29. <https://nypost.com/2017/01/29/why-israel-has-the-most-technologically-advanced-military-on-earth/>
- Yaakov Lappin: Arrival of Sa’ar 6 Ships Marks Evolution of Israeli Naval Doctrine. 2021.01.19. <https://besacenter.org/saar-6-israel-naval-doctrine/>
- Yaakov Lappin: Israeli firm unveils ‘Drone Dome’ that defends against aerial attacks. 2016.04.11. <https://www.jpost.com/israel-news/israeli-firm-unveils-drone-dome-that-defends-against-aerial-attacks-450915>
- Yair Evron: War and Intervention in Lebanon –The Israeli-Syrian Deterrence Dialogue. Routledge, 2013.
- Yaniv Kubovich: Israel Launched World's First Air Strike Using F-35 Stealth Fighters, Air Force Chief Says. 2018.05.24. <https://www.haaretz.com/israel->

[news/with-iran-in-syria-israel-launched-world-s-first-air-strike-using-f-35-stealth-fighters-1.6110706](#)

- Yasmeen Abu-Laban: Redefining the International Refugee Regime – .UNHCR, UNRWA and the Challenge of Multigenerational Protracted Refugee Situations. In (szerk): Catherine Dauvergne: Research Handbook on the Law and Politics of Migration. Edward Elgar Publishing, 2021.
- Yehoshua Ben-Arieh: The Making of Eretz Israel in the Modern Era – A Historical-Geographical Study (1799-1949). De Gruyter Oldenbourg, 2020.
- Yehuda Bauer: From Cooperation to Resistance – The Haganah 1938-1946. In: Middle Eastern Studies, 1996, 2. évfolyam, 3. szám.
- Yen Le Espiritu: Asian American Panethnicity – Bridging Institutions and Identities. Temple University Press, 1992.
- Yitzhak Teutsch: The Cyprus Detention Camps – The Essential Research Guide. Cambridge Scholars Publishing, 2019.
- Yoav Gelber: Palestine, 1948 – war, escape and the emergence of the Palestinian refugee problem. Sussex Academic Press, 2006.
- Yoav Stern – Avi Issacharoff: Hezbollah fighters retreat from Beirut after 37 die in clashes. 2008.05.10. <https://web.archive.org/web/20080512082543/http://www.haaretz.com/hasen/spages/981696.html>
- Yoav Zitun: David's Sling misses Syrian SS-21 missiles in first interception. 2018.07.23. <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-5315377,00.html>
- Yoav Zitun: IDF makes first operational use of Iron Sting precision mortar munition. 2023.10.22. <https://www.ynetnews.com/article/syc9t2gfa>
- Yossi Alpher: Periphery – Israel's Search for Middle East Allies. Rowman and Littlefield, 2015.
- Yossi Melman: In Depth: How Iranian weapons go through Syria to Hezbollah. 2013.05.25. <https://www.jpost.com/Features/In-Thespotlight/In-Depth-How-Iranian-weapons-go-through-Syria-to-Hezbollah-314312>
- Yuval Azulai: Israel's Defense Ministry scraps robot vehicle venture. 2016.05.04. <https://en.globes.co.il/en/article-idf-scraps-robot-vehicle-development-1001122079>
- Yuval Azulai: Rafael EVP: We'll sell Iron Dome to US next year. 2018.09.26. <https://en.globes.co.il/en/article-rafael-evp-well-sell-iron-dome-to-us-within-year-1001254464>
- Zachary Keck: Super Weapon: Israel Could Arm Stealth F-35s with Nuclear Weapons. 2019.01.19. <https://nationalinterest.org/blog/buzz/super-weapon-israel-could-arm-stealth-f-35s-nuclear-weapons-42097>

- Ze'ev (Vladimir) Jabotinsky. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/ze-ev-vladimir-jabotinsky>
- Zeev Schiff: October Earthquake – Yom Kippur 1973. University Publishing Projects, 1974.